

שאלות תשובות וסיכומים על שו"ע חו"מ סימנים עה - קפת (חלק ב בבחינות הרבנות הראשית).

בקובץ מצויות שאלות ממבחני הרבנות הראשית שנאספו על ידי הרב עקיבא כהנא וכולל ארץ חמדה. הוספתי שאלות תשובות וסיכומים שכתבתי לצורך החזרה. הקובץ לא ערוך, הוא לא מקיף את כל החומר ובהחלט יתכנו טעויות. בהצלחה. מיכאל יומטוביאן

סימן עה

אדם שאינו רוצה להשיב לטענות התובע ואינו רוצה להשיב לשאלות בית הדין, כיצד דנים במקרה כזה? מה הדין אם סותם דבריו ואינו מברר את מה שאמר?

מקור הדין הוא בדיון האם בכלל התובע והנתבע צריכים לברר את טענותיהם. הרמב"ם כתב שחייבים לברר טענותיהם, וביאר המגיד משנה שמקורו מהדין המחייב את העדים לברר את דבריהם ולמד הרמבם מזה קל וחומר שבעלי הדין יבררו טענותיהם. לעומתו הרא"ש (שבועות ו יח) כתב שאין חובה על בעלי הדין לברר טענותיהם אא"כ הדיינים חוששים לדין מרומה שאז חובה לברר הטענות. גם ר"ת כתב שמעיקר הדין אין חובה לברר אך הגאונים תיקנו לברר מחשש רמאות.

השוע פסק כרמב"ם, והרמ"א הוסיף שאם אינו רוצה לברר, הדיינים יבדקו מדוע אינו רוצה, אם זה מחמת שאינו יודע יקבלו את טענותיו אך אם מחמת שהוא משקר לא יקבלו את טענותיו ללא שמברר דבריו.

כשנראה לדיינים שטענת התובע מרומה, האם ניתן להשביע את הנתבע?

הסמך הביא תשובת הרא"ש: "נתבע שביקש שהתובע יברר דבריו והתובע אינו רוצה, אין משביעים את הנתבע שבועת היסת, שנשבעים רק על טענה מבוררת"

הש"ך חילק את הדין לשלושה מקרים, כשהדיינים חושבים שהוא משקר, במצב כזה לא משביעים אפילו שבועה דאו'. שהדיינים חושבים שהוא אינו יודע לכן אינו מברר, משביעים אפילו שבועה דאו'. כשיש להם ספק מדוע אינו מברר דבריו, האם מחמת שהוא משקר או שאינו יודע, במצב כזה, משביעים שבועה דאו' ולא משביעים שבועה דרבנן. כלומר מהספק איננו פוטרים את הנתבע משבועה דאו' שהתחייב בה אך לא נחייבו שבועה דרבנן.

האם ניתן לחייב את המחזיק בממון עליו יש תביעה, להשלישו לפני הדיון בבית הדין?

מהר"ד כהן כתב שאין לחייבו שהרי יתכן שהממון ישאר אצלו וחבל להטריח את בית הדין בחינם. עה"ש כתב שכיום שאדם יכול להתחמק מפסק בית דין, יכול התובע לדרוש להשליש את הממון אצל צד שלישי. ובימינו שהבאים לבית דין חותמים על שטר בוררות מחייב, חזרנו לדין שכתב מהר"ד כהן שאין לחייבו.

מה דעות הראשונים מדוע כופר בכל פטור משבועה?

רש"י (ב"ק קז): חזקה אין מעיז פניו בפני בעל חובו. תוספות (במ ג א): גזה"כ.

האם מודה במקצת ללא תביעה חייב שבועה? פרט!

אם הודה במקצת ולא היתה תביעה כלל, ברור שאין שום חיוב שבועה, כגון שאומר לויתי ממך מנה והחזרתי 50 וכעת אני חייב חמישים, והלה לא זוכר כלום, אין שבועה אלא משלם רק מה שהודה.

אם הודה במקצת. והלה תבעו לאחר מכן.

הגמרא במסכת שבועות מ ב אומרת תבעו חיטים וקדם הלה והודה בשעורים, ואחר כך אמר התובע אכן רציתי לתבוע גם שעורים..

הגמרא אומרת שאומדים, אם כמערים, חייב, שבועה, ואם התכוין להודות פטור משבועת מודה במקצת. אמנם חייב שבועת היסט על מה שכופר.

הודה לחברו בחמישים וחברו אומר ידעתי מהחוב ותכננתי לתבוע אותך מנה,

הסמע סובר שגם כאן מחלקים בין הודה לפי תומו או כמערים, והשך סובר שמכיון שלא היתה כאן שום תביעה שקדמה להודאה, אין הודאה במקצת כלל!

רבי חייא לימד בגמרא שאם הנתבע כופר בכל ועדים העידו שחייב מקצת, הוא חייב שבועה דאו' שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים. וקשה מדוע אינו מוחזק כפרן הרי כפר בכל ועדים מעידים ששיקר וחייב לפחות מקצת?

אכן אם הוא נשבע על כפירתו, כתב רשי ב"ק קו שהוחזק כפרן ואינו יכול להשבע אלא התובע נשבע ונוטל. אך אם לא נשבע, אם מדובר בהלוואה, אינו מוחזק כפרן משום שאפשר לתלות שהוא משתמט על מנת להחזיר כשיהיה לו כסף, אך אם מדובר בפיקדון, והרי אסור היה לו להשתמש בו, ממילא אם נתפס בשקר וטוען שאינו חייב הוחזק כפרן ואין משביעים אותו.

תבע את חברו והנתבע נשבע ונפטר ולאחר מכן תפס התובע וטען שהנתבע נשבע לשקר, האם מוציאים מידו?

אם תפס שלא בעדים, אין מוציאים מידו, שנאמן במיגו שהיה אומר שלא תפס כלל. אך אם תפס בעדים מוציאים מידו. (כך עולה מהראש ב"מ ב ט). וכן פסק שו"ע.

קי"ל בהעדאת עדים כרבי חייא: אם טען הנתבע על השאר איני יודע אם אמרינן דינא דרבי חייא?

מקור הדין ב"מ ג א, שכשם שמודה במקצת חייב שבועה, כך אדם שכפר בכל ועדים העידו שחייב מקצת, חייב שבועה מכח העדאתם כאילו הוא הודה במקצת. אם טען על השאר איני יודע, כשמדובר שהוא עצמו מודה במקצת הדין הוא משואיל"ם. אך רעק"א הביא תשובת בשמים ראש שכתב שבמקרה שעדים העידו שחייב מקצת והוא טוען על השאר איני יודע איננו אומרים משואיל"ם משוב שחייב שבועה בעדים דר' חייא נלמד גם מחיוב שבועה בגלגול שבועה ומכיון שבשבועה הבאה מגלגול הרבה סוברים שלא אומרים משואיל"ם גם במקרה זה של העדאת עדים לא אומרים משואיל"ם. ובתשובת בית אפרים כתב שאין לסמוך על תשובה זו ולא יתכן שהרא"ש כתבה.

תובע הטוען שהנתבע גזלו וכדומה, האם נאמן לחייב את הנתבע שבועה?

במרדכי (ב"מ רכט) הובאה דעת רבנו שמחה שאין התובע מחייב שבועת היסט' באופן זה, או מחמת שאינו נאמן לומר שהנתבע עבר איסור או שלאחר שעשאו גזלן הנתבע אינו נאמן להישבע, מכל מקום השוע פסק כרמבם הסובר שגם באופן זה הנתבע נשבע שהרי יתכן שיש לו מלווה ישנה ולכן גזלו וכדו'.

נתבע שחייב לשלם כדי לצאת ידי שמים אך חשב שהוא חייב מעיקר הדין ושילם, האם מחזירים לו את מה ששילם?

קצות החושן בס"ק ד הוכיח שהוי מחילה בטעות ומחזירים לו את הכסף, הוכחה מסנהדרין עב שרבא לא רצה לקבל כסף שחייבים לו בדיני שמים בגלל שהמשלם חשב שהוא חייב מעיקר הדין. אמנם הקצות מוכיח שאם האדם בא לשלם מעצמו איננו צריכים לחשוש שמא אינו יודע שהוא חייב רק בדיני שמים אלא אפשר לקבל ממנו.

קי"ל דאינו יודע אם חייב פטור, ואיני יודע אם פרעתיך חייב – מה הדין בספק פרעון לפני ההלוואה, כגון: אמר מנה לי בידך והלה אומר הן, אבל פקדון לי בידך שנאבד בפשיעה, והנפקד (שהוא

המלווה) אומר יודע אני שהוא שוה חמישים, והלוה אומר איני יודע, אולי היה שווה מנה, מה הדין בזה?

כלומר מה הדין אם הנתבע אומר אתה חייב לי סכום כסף עוד לפני שאני לויתי ואולי הסכום שאתה חייב לי הוא כמלוא מה שאני לויתי ממך. אז בעצם הוא אומר איני יודע אם פרעתיך מכת משהו שהיה לפני ההלוואה

מקור הדין (ב"ק קיח). הש"ך דן במצב בו הלווה אכן אומר איני יודע אם פרעתי אך ספק הפירעון נובע מדבר שקרה לפני ההלוואה, כלומר לפני ההלוואה הלווה הפקיד חפץ אצל המלווה, והמלווה פשע בשמירתו והחפץ אבד, המלווה חייב לשלם ללווה עבור החפץ, וכעת אומר הלווה שיתכן שהוא בעצם פרע את חובו למלווה שהרי המלווה צריך לשלם לו עבור החפץ שאבד, אך הוא אינו יודע אם באמת החפץ שאבד היה שווה את מלוא סכום ההלוואה. אז על החלק שהוא אינו יודע זהו ספק פרעון שקדם להלוואה. וכותב הש"ך שגם במקרה כזה הוא חייב לשלם משום שלמעשה הוא בספק אם פרע.

אם גם המלווה (שהוא הנפקד) מסתפק שמא החפץ היה שווה את מלוא סכום ההלוואה. הברית אברהם כתב שמדברי השך עולה שהנתבע פטור במצב כזה אפילו שאמר איני יודע אם פרעתי. אך הקצות חולק ואומר שגם במקרה כזה מכיון שמדובר שטוען איני יודע אם פרעתי הוא חייב לשלם.

תבעו שגזלו או גנבו סעיף ח (השלמה לדין זה ראה בסימן פז סעיף כה ברמ"א)

מקור הדין במרדכי על ב"מ (רכט) מובאת שם דעת רבנו שמחה שהטוען לחברו שגזלו או גנבו והנתבע כופר בכל, הוא פטור משובעת היסת משום שהתובע לא נאמן להעיד עליו שחטא (אך אם הוא מודה במקצת הוא חייב שבועה). לעומתו ר"מ סובר שהוא נאמן לחייבו שבועת היסת. שהרי יתכן שיש לו מלווה ישנה עליו ולכן גזלו, כלומר אין העדות שהוא גזל משימה אותו רשע. בתשובות הרשבא כתבו שגם לפי רמ"א תבע את חברו מנה שחייב לו משום ריבית שגבה ממנו בעבר, והוא כופר בכל, בתביעה כזו גם רמ"א מודה שאינו יכול לחייבו שבועה משום שבתביעה הוא מעיד שהוא חטא ואינו נאמן על כך. ובכל אופן גם לפי רבנו שמחה כשהנתבע מודה במקצת הוא חייב שבועה שהרי הוא מחייב את עצמו שבועה.

האם יכול להיות מצב בו נתבע יאמר איני יודע אם פרעתי ואעפ"כ לא נחייבו?

בפתי"ש ס"ק י הביא שיטות אחרונים שאם לא ידע אך לא היה צריך לדעת, פטור! הרדבז והמשנה למלך כתבו שהוא פטור. התומים כתב שנראה שחייב אך יוכל לטעון קים לי כפוטרים. הנתבות כתב שאם לא ידע מחמת פשיעתו כגון חנווני על פנקסו חייב.

התובע מחברו מנה והלה משיב איני יודע אם החזרתי, האם התובע צריך להשבע והאם הנתבע יכול לטעון אחר כך נזכרתי שפרעתי?

הבית יוסף כתב שהרמבם ושות הרשבא כתבו שאין התובע צריך להישבע, שאין נשבעים על טענת שמא. לעומתם בשערי רב אלפס כתב שהתובע צריך להישבע. השוע פסק שאין צריך להישבע אבל יכול להחרים. כתב המרדכי (כתובות קלח) וכן פסק הרמא שאם הנתבע טוען אחר כך נזכרתי שפרעתי הוא נאמן. המהרש"ל הסביר שדין זה נכון רק לשערי רב אלפס הסובר שהתובע צריך להשבע ואם כן כל עוד שלא נשבע, לא נגמר הדין. אך לפסק השוע שהתובע לא צריך להישבע, אין הנתבע יכול לחזור בו לאחר מכן ולומר פרעתי משום שכבר נגמר הדין.

טען תחילה להד"מ ואחר כך העיד עד כנגדו שהיתה הלוואה ואז טען לויתי ופרעתי. מה הדין?

במקרה כזה אינו יכול להשבע שהרי הוא מודה לעד שלוה, ומאידיך אינו נאמן לומר שפרע שהרי בתחילה כבר אמר להד"מ וזה כאומר לא פרעתי. ומשוואיל"ם.

עד אחד מעיד שלוה והנתבע טוען לא לוית, הרי העד מחייבו שבועה, האם הנתבע יפטר משבועה מכה מיגו שהיה טוען פרעתי? (בקיצור: האם מיגו פוטר חיוב שבועה מכה עד אחד?)

הקצות (ס"ק ט) כתב שהרן בשבועות כו א כותב במפורש שאין אומרים מיגו נגד עד אחד לפוטר משבועה, כשם שאין אומרים מיגו נגד עדים. כלומר עד אחד מחייבו שבועה כשם ששני עדים מחייבים ממון ולא אומרים מיגו נגדו.

בהעדאת עד אחד במקרה שזה יוצר מצב ש"מתוך שאינו יכול להשבע משלם", מה הדין בזה אם יש לו מיגו דפרעתי, או החזרתי, האם נאמן? (בקיצור: האם מיגו פוטר משואיל"ם של עד אחד)
הרמא כתב שנאמן במיגו דפרעתי ואינו צריך לשלם, וכן דעת השך. הסמע סובר שזה נתון למחלוקת ראשונים.

התובע טען לנתבע, חטפת ממני חפץ מסוים והעד מעיד שבא לידי הנתבע בתורת משכון, אבל העד לא יודע מה סכום ההלוואה. האם התובע נאמן להשביע מהו סכום ההלוואה?

האם אומרים משואיל"ם בשבועה הבאה מחמת גלגול?

מקור הדין בבא בתרא לג ב. הגמרא שם מביאה מקרה של משואיל"ם. נסכא דרבי אבא. נחלקו הראשונים (בב"מ) האם אומרים משואיל"ם לשבועה שבאה לאדם בגלגול. (שים לב זו לא המחלוקת האם מגלגלים שבועה כשטענה העיקרית הוא משואיל"ם, מחלוקת זו נלמד בסימן צד) הרא"ש כתב שלא אומרים משואיל"ם בשבועה הבאה מחמת גלגול. הרמ"ה כתב שאכן אומרים משואיל"ם בשבועה כזו. הנימו"י חילק בין מצב בו התובע טוען ברי שאז אומרים על שבועת גלגול משואיל"ם לבין מצב בו התובע טוען שמא שאז לא אומרים משואיל"ם על שבועת גלגול. השו"ע הביא את מחלוקת הראשונים והש"ך כתב שעיקר שאומרים משואיל"ם על שבועת גלגול אך סייג לפי הראשונים האומרים שזהו דוקא בטענת ברי. (פירוט לזה ראה בהשלמות לסיכום, ההשלמה לסימן צד).

באילו מקרים לא אומרים משואיל"ם?

סימנך גדי"א. גלגול, דרבנן, יורש, אינו יודע.

משואיל"ם הוא דין דרבנן או דאורייתא?

הקצות הביא מוהרש"ך הסובר שהוא תקנת חכמים. הקצות אומר שמלשון הגמרא משמע שהוא מדאורייתא אך בחשוד שאינו נשבע זה תקנת חכמים שהרי אנו מחמירים עליו שלא ישבע.

מהם שני הטעמים מדוע בירש איננו אומרים משואיל"ם ומה הנ"מ?

לדעת התוספות והרא"ש (ב"ק ו טז) דוקא בבעל דין שהיה צריך לדעת אנו אומרים שישלם כשאינו יודע. אבל יורשים לא היו צריכים לדעת. לעומתם הרמבם סובר שהסיבה שלא אומרים משואיל"ם היורש היא משום שטוענים ליתומים מה שאביהם היה יכול לטעון, ואביהם היה יכול לטעון פרוע. נפ"מ למצב בו הבעל דין אינו יודע ולא היה יכול לדעת. לפי התוספות לא אומרים משואיל"ם כמו היורש, ולפי הרמבם אומרים משואיל"ם שהרי לא שייך לטעון עבורו.

סעיפים יז - כג עוסקים בצורות שונות של תובע מספק, להלן נסכם את הסעיפים

סעיף יז

1: הרמב"ם כתב שאין משביעין על טענת ספק כגון שאומר נדמה לי שאתה חייב לי וכדו' וכן פסק השו"ע.
2: תבעו מספק והנתבע השיב פרעתיך ואז טען התובע בודאי שלא פרעו, המב"ט כתב שבמצב כזה הנתבע חייב להישבע היסת והש"ך כתב שאינו צריך להשבע שהרי יכול היה לטעון איני חייב לך כלל.
3: **תביעה מכה הודאת הנתבע** - אם תבעו מכה העובדה שהודה לו, אם טוען שבעת ההודאה אמר אתם עדיי הוי טענת ברי והנתבע צריך להישבע היסת. אך אם לא טוען שאמר אתם עדיי, אין זו טענת ברי משום שאנו טוענים לו שהיה משטה, ואע"פ שלא טוענים משטה, מכל מקום במקרה זה שטוען בשמא טוענים עבור הנתבע משטה (ש"ך).

4: המרדכי כתב שמשביעים היסת על טענת שמא כשיש רגליים לדבר. כגון שמעון שהיה בבית ראובן ואחר כך מצא ראובן תיבתו פרוצה, יש רגליים לדבר ששמעון גנב. וכן פסק הרמ"א. הש"ך כתב שדין זה

נתון במחלוקת ראשונים, הרא"ש סובר כמרדכי שמשביעים היסת על טענת שמא, בדעת רש"י, יש מחלוקת, דעת האגודה שאין משביעים. ודעת הש"ך שגם לדעת רש"י משביעים. ובדעת הרמב"ם סובר השך שכשיש לתובע רגליים לדבר אין משביעים היסת, אך כשלבית הדין יש רגלים לדבר משביעים היסת. הרדב"ז חילק בדעת הרמב"ם בין מצב בו התובע אומר ברי לי שגנבת לי לבין מצב שהוא אומר נראה לי שאתה חייב לי.

5: הגדרת רגליים לדבר: בפת"ש מובא שגם כשיש אחד שהוא חשוד לגנוב אך היה איתו אדם אחר אין זה רגליים לדבר, ודוקא כשהיה אדם אחד בלבד יש רגליים לדבר שהוא הגנב.

6: אם התובע תפס ממון מאדם שיש רגליים לדבר שהוא חייב לו. הסמע כתב שתפיסתו מועילה, לעומתו הש"ך סובר שתפיסתו אינה מועילה. העטרת צבי פסק כסמ"ע והרעישו עליו הלומדים כיצד פסק כסמע נגד השך. ותירץ שהראש כסמע (בבא מציעא פרק ב סימן ט).

7: הובא בפת"ש כשיש מקום לחשד במישהו, מותר ליסר אותו קצת. ראיות מגמרא בבא בתרא קסז א, וב"מ כד א'.

סעיף יח כשהתובע ונתבע מסתפקים על סכום החוב

1: מצב בו גם התובע וגם הנתבע אינם יודעים מה סכום החוב ואינם יודעים אפילו לומר בודאות שהתביעה היא שתי כסף ופרוטה שזהו הסכום המינימלי כדי לחייב שבועה. במצב כזה אין הנתבע נשבע אפילו היסת. ומשלם מה שברור לו שהוא חייב. ויש אומרים שכדי לצאת ידי שמים ישלם עד שיתפשר עם התובע. שו"ע הביא את שתי הדעות.

2: אמר הנתבע איני יודע אם פרעתי, אך גם המלווה אינו טוען ברי. שך הביא דיון בזה.

סעיף יט תבעו לפחות שתי כסף ופרוטה אך הנתבע אינו יודע כמה.

כלומר סכום התביעה הוא כזה המאפשר שבועה אך סכום ההודאה בספק. הרמב"ם אומר שאנו מניחים בודאי שהודה לפחות בשווה פרוטה ואילו בעל התרומות כתב שבית הדין צריכים לברר ואם הודה לפחות בשווה פרוטה חייב להשבע אך אם אינו יודע לומר בודאות שמודה בשווה פרוטה נשבע היסת ונפטר. שו"ע פסק כבעל התרומות והביא בשם יש אומרים את דעת הרמב"ם.

שו"ע מדגיש שמדובר שתבעו דבר שהוא אמוד בו, ואם תבע דבר שאינו אמוד בו השך הסתפק האם גובים מה שהוא אמוד בו ואילו התומים כתב שודאי שחייב לשלם שלא הוחזק כפרן בכך שתבע יותר.

סעיף כ טענה מכח שחייב למורישו האם נחשבת טענת ספק או ודאי

כתבו הרא"ש (שבועות ו כב) והרמב"ם אם טוען בשמא הרי שטענתו טענת שמא, ואם טוען בודאי כגון שאומר ודאי לי שאתה חייב לאבי כסף הרי שטענתו טענת ודאי.

סעיף כא טענה מכח מה שאמר לו אביו, האם נחשבת לטענת ברי?

רמב"ם וסיעתו: נחשב לטענת ספק שהרי הוא עצמו אינו יודע.

רב האי גאון: נחשב לטענת ברי.

רבנו ברוך: פטור משבועת התורה וחייב בשבועת היסת. שו"ע הביא שתי דעות, יש אומרים שחייב להשבע שבועת התורה ויש אומרים פטור אפילו משבועת היסת.

סעיף כב תובע מחמת מה שכתוב בפנקסו של אביו

כתב רב האי גאון שהו טענת ברי ונשבע היסת.

שו"ע פסק כן להלכה. דעת הסמע שהכוונה שהו טענת ברי לכל דבר וכשמודה במקצת נשבע גם שבועת התורה. השך סובר שכוונת הדברים לפסוק כמו רבנו ברוך שנשבע רק שבועת היסת אך פטור משבועת התורה.

סעיף כג טענה הנובעת מכח עד אחד

1: כשאדם טוען טענה כנגד חברו ומביא עד אחד המעיד כטענתו, במצב כזה העד מחייב שבועה דאורייתא. אך מה הדין אם העד מעיד בעצמו ללא טענה מצד התובע משום שהתובע עצמו אינו יודע...? בזה נחלקו הראשונים, (מובא ברא"ש שבועות ו ה), הר"י מגאש כתב שהעד לא מחייב שבועה מאחר ולא היתה טענה מצד התובע, לעומתו הרא"ש הרמב"ם והר"ן סוברים שעד אחד מחייב שבועה בכל אופן. כן פסק השו"ע.

2: אם אדם טוען טענה מכח מה שאמר לו עד אחד (והעד לא לפנינו), האם טענה כזו מחייבת שבועת היסת? הרמ"א כאן הביא בדעה ראשונה שאין משביעים משום דהו טענת ספק. אמנם דעת רבנו ברוך (הובא במרדכי שבועות תשעב) שטענה כזו מחייבת שבועת היסת. והרמ"א הביא בשם יש אומרים. השך

הסביר שלא יתכן לחייב שבועה מכח אדם שאמר משהו ולכן הסביר שהכוונה שיש רגליים לדבר.
 3: תרומת הדשן כתב בהמשך לדברי רבנו ברוך שגם אם העד הוא קרוב, התובע מכוחו מחייב שבועת היסת. אך שלא יהיה נוגע בעדות. הרמא הביא דעה זו בשם יש אומרים.
 4: הפתש כאן מביא את הדיון על אב הכלה שהתחייב לחתן. יעו"ש

עד כאן הסיכום

האם משביעים היסת על טענת שמא?

כתב הרמבם אין משביעין היסת על טענת ספק וביארו המפרשים טעמו, שכתוב בגמרא שתיקנו היסת כי אין אדם תובע אאכ יש לו, וסברא זו לא נכונה בטענת ספק. נחלקו אחרונים במקרה שתבעו מספק והנתבע השיב פרעתין ואז אמר התובע ודאי לי שלא פרעתי. המביט כתב שבמקרה זה חייב הנתבע שבועה והשך כתב שפטור משבועה מיגו שהיה אומר איני חייב לך כלל

אם התובע טוען שהודית בפני שאתה חייב לי, האם יכול להשביעו?

בעל התרומות כתב שטענה כזו נחשבת טענת ספק ואין משביעים עליה. גם אם היו עדים כשהודה, טענינו עבורו משטה, וביאר השך שאע"פ שלא טוענים משטה, במקרה זה שהתובע טוען שמא טוענים משטה. אך אם טען הודית לי בפני עדים ואמרת אתם עדי, זו טענת ודאי וחייב להישבע עליה.

אם יש רגליים לדבר, האם יכול להשביעו היסת?

כתב המרדכי (שבועות תשעב) שמשביעים היסת על טענת שמא כשיש רגלים לדבר כגון שמצא ראובן את תיבתו פרוצה וניטל משהו מתוכה. הרמ"א הביא להלכה את דברי המרדכי. הש"ך סובר שהדבר נתון למחלוקת ראשונים ואמנם המרדכי והרא"ש סוברים שמשביעים היסת על טענת שמא כשיש רגלים לדבר אבל רשי חולק. בדעת הרמבם נחלקו הדעות ויש אומרים שאם לבית הדין יש רגלים לדבר אזי משביעים היסת על טענת ספק ואם לתובע יש רגלים לדבר לא משביעים. ואילו הרדב"ז סובר שלפי הרמבם משביעים על טענת שמא כשהתובע טוען בודאי.

נגנב מאדם חפץ, ויש אומדנות מוכיחות שאחד המשרתים גנבו, האם נוכל לאוסרו או להכותו כדי שיודה?

הפנים מאירות כתב שכשיש חשד סביר מותר לייסר קצת על מנת שיודה על האמת. הוכחות: מר זוטרא במ כד. ובמסכת בבא בתרא קסז.

תבעו בספק ותפס התובע ממון הנתבע. מה הדין?

המרדכי כתב שכשיש רגלים לדבר ותפס התובע ממון הנתבע אין מוציאין מידו. וכן פסק הסמ"ע. הסמ"ע הביא ראיה לדבר ממסכת ב"מ כו שם כתוב שחפץ שנפל מאחד משניים, אין המאבד מתיאש משום שהוא סובר שהוא יתפוס לחבירו שהיה עימו, משמע שכשיש רגלים לדבר יכול לתפוס! השך הקשה כיצד יתכן להוציא ממון מספק?! ודחה את הראיה משום שכוונת הגמרא לומר שהמאבד אינו מתיאש משום שהוא יתפוס ממון חבירו ויגרום לו להודות. הש"ך פסק שתפיסה אינה מועילה. העטרת צבי פסק כסמע והרעישו עליו הלומדים כיצד הניח את השך ופסק כסמע.

מה הדין בטענו שניהם ספק, כגון שטען איני יודע כמה הלוויתיך, ונתבע השיבו אמת שהלוויתני ואיני יודע כמה, האם יש הבדל בין ספק הלוואה לספק פרעון, והאם יש הבדל בין מלוה על פה למלוה בשטר?

בסעיף יח השוע מביא את דברי בעל התרומות שכתב שבמקרה בו התובע אינו יודע כמה הלווה (ואינו יודע אפילו אם היה שתי כסף ופרוטה שזה סכום מינימלי לחייב שבועה) וגם הנתבע אומר איני יודע כמה,

משלם מה שברור לו שהוא חייב ואי"צ להישבע. נחלקו הראשונים האם כדי לצאת ידי שמיים צריך להתפשר עימו. השוע הביא בשם יש אומרים את הדעה המחייבת לצאת ידי שמיים והשך כתב שהעיקר כדעה ראשונה.

אם מדובר בספק פרעון, במלווה בשטר בודאי שחייב לשלם. ובמלווה על פה, המהרשדם כתב שחייב לצאת ידי שמיים והשך כתב שפטור.

אדם המודה בהלוואה אך מסייג ואומר איני יודע כמה. מה הדין?

השאלה היא האם צריך לברר שהודאתו לפחות על שווה פרוטה? בנושא זה חלקו בעל התרומות והרמבן. בעל התרומות סובר שבית הדין צריכים לחקור ולברר אם יש בהודאתו שווה פרוטה, ואם כן הרי שהוא מתחייב שבועה דאו של מודה במקצת, ואם לא, נשבע היסט ונפטר. ולדעת הרמבן אי"צ לחקור ולדרוש משום שבהודאתו בודאי הודה לפחות בשווה פרוטה. השוע הביא בסתם את דעת בעל התרומות ובשם יש אומרים את הרמבן.

א: האם אדם יכול לטעון טענת ברי על פי אביו או מורישו?

ב: וכן אם ניתן להשביע היסט על סמך מה שאדם טוען שהוגד לו מפי אחרים ומה הדין באם המגיד הוא קרובו?

א: הטור הביא מחלוקת ראשונים האם טענה מכח מורישו נחשבת טענת ברי. דעת הרמבם והרמבן שאין זו טענת ברי לכן הנתבע פטור משבועת היסט ומודה במקצת. דעת הראבד ורב האי גאון שלטענה כזו יש מעמד של טענת ברי.

המרדכי (שבועות תשעב) הביא דעת רבנו ברוך שפטור. שבועה דאו' אך חייב שבועת היסט.

שוע הביא שתי הדעות הראשונות והשך הכריע כרמבם.

ואם כתוב בפנקס של אביו שפלוני חייב לו כסף. כתב רב האי גאון שהנתבע הכופר בכל חייב שבועת היסט. הסמע מסביר שהוא סובר כדעה שזו טענת ברי ומכיון שהנתבע כפר בכל הוא נשבע היסט. לעומתו השך אומר שאפשר להסביר שהוא סובר כרבנו ברוך הסובר שבכל אופן נשבע רק היסט משום שטענה כזו אינה טענת ברי קלאסית.

ב: הראש (שבועות ו ה) מביא מחלוקת ראשונים האם עד אחד מחייב שבועה דאורייתא במצב כזה. השוע פוסק שכן.

לגבי שבועת היסט רבנו ברוך במרדכי סימן תשעב כתב שכן. ובתרומת הדשן הוסיף שאם הוא נוגע בדבר או קרוב אז אינו מחייב שבועה.

ראובן אמר לשמעון מצאתי כת"י של אבי, שם נכתב כי אתה חייב לו אלף שקל ושמעון כופר הכל או מודה במקצת, האם אפשר להשביעו?

נתבע כופר בכל וצריך להשבע, הוא מבקש מהתובע שיבטל את השטרות שיש לו כנגדו מחשש שלאחר השבועה יוציא אותם ויתברר שנשבע לשקר. האם התובע חייב להענות לבקשתו?

כתב הרמב"ם (מלווה ולווה יד טו) שהנתבע יכול לדרוש מהתובע לבטל כל שטרות שיש לו עליו כדי שלא יצא שהוא נשבע לשקר. המגיד משנה כתב שלמדו דין זה ממשכון יעו"ש. השוע פסק דין זה להלכה. באחרונים ראינו מעט הסתייגויות כדלהלן:

1: בסימן פז סעיף לא כתב השו"ע: טען שיש לו אצל חברו חוב בקנין או בשטר והנתבע טען שאינו חייב לו כלום, ואף נשבע על כך. לאחר מכן הוציא המלווה שטר וכדו' המלווה ישבע וגובה את החוב. הרי לנו שהלווה נשבע והמלווה לא ביטל את שטרותיו?! השך והסמע חילקו בין מצב בו הלווה דורש מהמלווה לבטל את שטרותיו שאז חייב לעשות כן לבין מצב שלא דרש זאת. השארית יוסף חילק בין מצב בו המלווה סיפר שיש לו שטר לבין מצב שלא סיפר שיש לו.

2: אם השטר היה ביד שלישי ואבד, אין המלווה צריך לבטל את השטר. מובא בפת"ש.

ומה הדין אם הוא מבקש שיבטל כל עדויות שיש לו כנגדו?

כתב בעל התרומות שהנתבע לא יכול לדרוש מהתובע לבטל כל העדויות, שהרי יתכן שאינו זוכר מי היו העדים ומדוע יפסיד זכותו?! בשונה משטרות הנמצאים בביתו ויכול להביאם או לבטלם.

לווה שפרע חובו למלווה, ולאחר שקיבל את הכסף טען המלווה ששילם לו במטבע מזויף והלווה טוען איני יודע. מה הדין?

נחלקו הדעות בענין זה. הט"ז סובר שזה נחשב איני יודע אם התחייבתי שהרי פרע את החוב. מביא ראיה לדעתו מדין אדם שמסר לחברו מטבע שהיא שחוקה, ורק כשיש ודאות שהוא מסר אותה, הוא צריך להחליף, אך בספק הוא לא צריך להחליף, משמע שאין זה נקרא איני יודע אם פרעתי. לעומתו הש"ך סובר שזה נקרא איני יודע אם פרעתיך.

ראובן תבע בבית דין את שמעון במאתיים שח מכח הודאתו של שמעון האם שמעון יצטרך להישבע או לשלם?

אם רק טען כנגדו שהוא הודה בפניו, הרי זו טענת שמא שיכול לטעון משטה, ואנן טענינן ליה. והסביר השך שאע"פ שלא טוענים משטה, בטענת שמא כן טוענים.

אבל אם טוען הודית בפני ואמרת אתם עדי הרי זו טענת ברי ומחייב שבועה (סעיף יז מבעל התרומות)

סימן עו

סיכום סעיף א

מלווה על פה והודיעוהו (התרשל)	מלווה על פה ולא הודיעוהו (לא התרשל)	
כל אחד תובע מאתיים (יש חשש רמאי)	שני המלוים נשבעים ונותן לכל אחד 200. (אין הוא נחשב מודה במקצת שהרי בסך הכל הוא מודה במה שהוא חייב)	ערנותן לכל אחד מנה והשאר יהא מונח.
כל אחד תובע מנה (יש חשש רמאי)	נותן לכל אחד מנה והשאר יהא מונח.	נותן לכל אחד מנה והשאר יהא מונח

לא תובע כלום (אין חשש רמאי)	נותן לכל אחד 200 כדי לצאת ידי שמים.	נותן לכל אחד מנה והשאר יהא מונח. ולשך יחלוקו.
--------------------------------	--	---

סימן עז

דין שניים שלוו או שניים שערבו

שניים שערבו לאחד	שניים שלוו מאחד	
<p>לרמבם יכול לגבות מאחד את הכל. משום שכל אחד מהערבים השתעבד לכל החוב!</p> <p>לראבד אינו יכול לגבות מאחד את הכל. לדעתו כל ערב השתעבד לחצי מהחוב</p>	<p>לרא"ש הם ערבים קבלנים לכן יכול לגבות מאחד את הכל.</p> <p>לרמבם הם ערבים רגילים לכן אינו יכול. שוע פסק כרמבם.</p>	<p>האם לכתחילה גובה מאחד את הכל</p>
<p>הערב השני צריך להחזיר לערב ששילם את מחצית החוב. (גם לדעת הרמבם מכיון שהמלווה יכול לגבות מכל אחד חצי, על דעת כן נכנסו).</p>	<p>בעל התרומות והראש פסקו שחוזר וגובה מחבירו את חלקו. וכן פסק השו"ע. השך הקשה שזה תלוי במחלוקת באיזה אופן לווה צריך לשלם לערב אם שילם עבורו. ולרמבם הסובר שרק אם אמר לערב ערבני ושלם, הרי שבמקרה שלנו אינו חייב לפרוע לו.</p>	<p>מה הדין אם אחד מהם פרע את כל החוב</p>

<p>לרמבם יכול לגבות מהשני את כל החוב, שהרי לא מחל אלא לערב אבל החוב נשאר.</p> <p>לראבד יכול לגבות מהשני רק את חלקו.</p>	<p>לראש הסובר שהם ערבים קבלנים, כל החוב מחול.</p> <p>לרמבם שסובר שהם ערבים רגילים, המלווה גובה מהשני את חלקו.</p>	<p>מה הדין אם המלווה מחל לאחד מהם</p>
---	---	--

באיזה עניין נעשה אדם ערב לחבירו אף שלא אמר במפורש שהוא ערב? ובאיזה עניין יש מחלוקת בזה?

הראש (שבועות ה ב) מביא תלמוד ירושלמי האומר ששניים שלוו כאחד נעשים ערבים זה לזה אע"פ שלא פירשו. הרא"ש שם מביא מחלוקת האם כל אחד מהם הוא ערב רגיל או ערב קבלן והבית יוסף הכריע שהוא ערב רגיל.

דין זה נכון במלווה בשטר. לגבי מלווה על פה, הבית יוסף כתב שכך הדין במלווה על פה. השך מסייג שאין דבריו מוכרחים, ומכריע שאם מדובר באופן שניכר שלוו בשותפות, דוקא אז הם ערבים זה לזה.

האם כ"א חייב בכל וגם ערב לחבירו או שכל אחד חייב בחצי הסכום וערב לחבירו בחצי השני?

האם דין זה רק בערבות בשטר או גם בעל פה?

שניים שלוו מאחד האם ניתן לגבות מא' כל החוב כשיש נכסים לשני?

כששניים לוו מאחד או כשיש שני ערבים להלוואה אחת. האם יכול לגבות מאחד מהם את הכל?

כאמור לעיל כל אחד ערב רגיל עבור החצי השני. לכן רק אם אין לשני יגבה מהראשון את הכל. אמנם לראשונים הסוברים שהוא ערב קבלן יכול מראש לגבות מאחד מהם הכל.

ובשני ערבים, הרמבם כתב שלכתחילה יכול לגבות מאחד הכל משום שכל אחד הוא ערב עבור כל החוב. והראבד סובר שלכתחילה גובה משניהם ורק כשאיין לשניהם גובה מאחד הכל.

כשאחד שילם את כל הסכום האם יכול לגבות מחבירו חצי?

בשניים שלוו. בעל התרומות והראש כתבו שבודאי גובה מהשני חלקו. וכן פסק השוע. השך הקשה שזה נכון רק לסובר שמספיק שיאמר לערב ערבני. אך הסובר שצריך לומר ערבני ושלם אין הדין כן.

בשני ערבים, בודאי פורע לחבירו החצי, שהרי על דעת כן נכנסו לערבות המשותפת שכל אחד יפרע חצי.

ראובן ושמעון שותפים, ולוה ראובן מאחד לצורך השותפות ושמעון לא היה עמו בקנין בשעת ההלוואה האם שמעון משועבד?

(הדיון הוא בהלוואה שנלקחה לצורך השותפות בלבד, ברור שהלוואה שאינה לצורך השותפות אינה מחייבת את השני).

לדעת הרמב"ן כל שהודה השותף השני שחברו לווה לצורך השותפות, גם השותף השני חייב בפרעון ההלוואה. ואילו הרא"ש חולק וסובר שהשותף השני לא שעבד ממונות לגופו להלוואה אע"פ שהוא מודה שההלוואה היתה לצורך השותפות. לדעת מהרי"ב, אם יש עדים שההלוואה היתה לצורך השותפות, גם הראש מודה שהשותף השני חייב, והשך חולק וסובר שלפי הראש בכל אופן השותף השני פטור. השוע פסק כרמבן והרמא הביא את דעת הראש.

איש ואשתו שלוו מא', ופרע הבעל כל החוב ותובע הבעל שהאשה תפרע חצי ההלוואה. האשה טוענת אתה לקחת את כל המעות אלא שאני נכנסתי אתך בשטר?

ראשית נקדים שהבעל התובע מהאשה לפרוע חצי מהחוב, דין זה שייך לדיון של שניים שלוו ואחד פרע כל החוב האם יכול לגבות מהשני. בשוע למדנו שיכול והשך הקשה שלסובר שצריך לומר ערבני ושלם וכאן זה לא היה אין השני חייב. אבל נדון לשיטה הסוברת שהלווה השני חייב. כתב בעל התרומות שהאשה אינה נאמנת לומר שהבעל לקח את כל הכסף לצרכיו אלא אם כן יש לה מיגו שהיתה אומרת לבעל פרעתיך, וכן פסק השוע.

דין איש ואשתו שלוו - סיכום

איש ואשתו שלוו, כתב הריף בשו"ת שדינים כשני לווים, ושניהם חייבים לפרוע את החוב.

הנתיבות כתב שהאשה חייבת לפרוע את החוב רק אם האשה חתומה על השטר, אך אם אינה חתומה, אינה חייבת לפרוע את החוב, מכיון שידוע שיש לה בעל והכל באחריותו.

דיון נוסף הוא האם האשה נאמנת לומר שהבעל לקח אליו את כל מעות ההלוואה. השוע כתב שאינה נאמנת לומר כך אלא אם כן יש לה מיגו שיכלה לטעון פרעתי. והעיר שושן כתב שאינה נאמנת לטעון שהכל הגיע לבעל אם היא נושאת ונותנת בתוך הבית. אך אם אינה נושאת ונותנת, נאמנת לומר שהכסף כולו הגיע לבעל. עד כאן הסיכום.

שניים שלוו יחד. והמלווה מחל לאחד מהם. מה דין הלווה שהמלווה לא מחל לו עבור החוב? האם גם הוא נפטר מהחוב?

מובא ברא"ש בשבועות שניים שלוו הם ערבים זה לזה. אמנם נחלקו הראשונים האם ערב רגיל או קבלן. והשוע פסק שהם ערבים רגילים. וכשאינן לאחד, המלווה גובה מחבריו את כל הסכום. כשהמלווה מחל לאחד מהם, אם אנו סוברים שהם ערבים קבלנים זה לזה, הרי שמחילה לאחד פוטרת גם את השני אך אם אנו סוברים שהם ערבים בערבות רגילה, השני צריך לשלם את מחצית החוב. השוע שפסק בסעיף א שהם ערבים רגילים פסק כאן שהלווה השני ישלם מחצית. והרמא הביא את דעת הראש שהמחילה פוטרת גם את השני מתשלום החוב.

אמנם גם לפי הרא"ש יש מצבים בהם אין הלווה השני נפטר מהחוב, ואע"פ שאין הלכה כרא"ש, מכל מקום חשוב לדעת את אותם מקרים משום שהם נכונים גם לפי הרמבם במצב שבו השנים ערבים קבלנים זה לזה.

שני מלווים שהלוו לאדם אחד. ומלווה אחד מחל ללווה, מה דין החוב כלפי המלווה השני?

הרשבא כתב שאין חלק חברו מחול. והרמא הוסיף שגם אם ההלוואה כתובה בשטר אחד, אין חלק חברו מחול. השך חילק בין שטר בו כתוב רק מלווה אחד ואז הוא נחשב שליח ואינו יכול למחול עבור חברו. בניגוד למצב בו כתובים שני המלווים שאז דינם כשותפים ויכול למחול גם עבור חברו. בפתש כתב שהלכה כרמא ולא כשך.

באיזה אופן כל אחד מהם רשאי לתבוע את כל ההלוואה?

הרשבא כתב שנותנים לתבוע את חלקו וחלקו חברו. לעומתו הראש כתב (שבועות ה ב) שצריך שיתקיימו שני תנאים על מנת שיהיה רשאי לתבוע גם חלקו חברו, חברו בעיר ושמע שחברו תבוע את הפיקדון. אם תנאים אלו לא מתקיימים אין לו זכות לתבוע חלקו חברו.

כשההלוואה כתובה בשטר על שם מלווה אחד, מה הדין?

כתב הרשבא שהמלווה שעל שמו השטר יכול לגבות את כל המלווה, ואם בא מי שהשטר אינו על שמו, יכול לדחותו עד שיקבל הרשאה מהמלווה השני.

שני ערבים למלוה אחד ופטר המלוה אחד מהם מהערבות, האם יכול לתבוע כל הממון מהשני?

כתב בשו"ת הראש שיכול לתבוע מהשני את כל הממון שהרי כל אחד מהם השתעבד לכל החוב. וכן פסק השו"ע.

מנהל מוסד או קופת גמ"ח שלקח הלוואה בשביל המוסד, ואח"כ המוסד נקלע לקשיים, האם הוא חייב באופן אישי כלפי המלווה?

שניים שערבו לאחד האם ניתן לגבות מא' כל החוב כשיש נכסים לשני? ב. הבא שתי דוגמאות שניתן לגבות מאחד. ג. אם המלוה תבע ערב אחד ולא ניגש לשני, אם יכול הערב לתבוע מהערב השני?

סימן עח

כשהלווה טוען ברי שפרעתי תוך הזמן. האם המלווה צריך להישבע?

הראש כתב שצריך להישבע. והראשונים חולקים. הרמא הביא את שתי הדעות ועיקר שאין צריך להישבע. השך כתב שצריך להישבע לאחר הפרעון.

לווה שמת בתוך זמן ההלוואה, האם היתומים יכולים לטעון שאביהם פרע את החוב?

הגמרא אומרת שהלכה כריש לקיש גם באופן שמת הלווה בתוך זמן ההלוואה, ובגלל החזקה שאין אדם פורע תוך זמנו, נפרעים מהיתומים ללא שבועה! ואע"פ שהכלל הוא שאין נפרעים מיתומים בלי שבועה, במקרה זה אין צריך להישבע.

התוספות כתבו שזהו דוקא ביתומים גדולים אבל ביתומים קטנים צריך להישבע, הרמבם וסיעתו חולקים וסוברים שגם כשנפרעים מיתומים קטנים לא נשבעים, וכן פסק השו"ע.

לווה שמת בתוך הזמן ובא לגבות מלקוחות, האם צריך להשבע?

הראש כתב (א ט) שכשבא ליפרע מלקוחות צריך להישבע. והרמבם חולק. השו"ע כתב: להרמבם אינו צריך ויש מי שחולק.

מלווה התובע הלוואה מהלווה לאחר הזמן והלווה טוען שפרעו תוך זמנו, מה הדין?

הגמרא דנה בזה ואיבעיא דלא איפשיטא, הספק הוא האם נאמן במיגו שהיה טוען פרעתי לאחר הזמן או שאינו נאמן כי יש פה מיגו נגד חזקה.

אדם שלווה מחבירו 10,000 ש"ח, והוסכם ביניהם שבכל חודש יחזיר סך 1000 ש"ח. כעת, טוען הלווה שפרע את כל סך ההלוואה לאחר שלושה חודשים - האם נאמן? נמק!

מקור הדין: (בבא בתרא) חזקה אין אדם נאמן לומר שפרע תוך זמנו. וכן נפסק בשו"ע. לגבי תשלום עבור שכירות עבודה, הכלל הוא ששכירות משתלמת לבסוף, לכן גם במקרה זה כתב המרדכי שאדם לא נאמן לומר ששילם לפועל לפני הזמן.

האחרונים חילקו בין עבודה שהיא כולה עבודה אחת, שבמקרה כזה אינו נאמן לומר שפרע לו שכרו לפני סיום העבודה. לבין עבודה המתחלקת לפרקים כגון אדם המעתיק ספר פרק אחר פרק שבכל פרק זה נקרא גמר מלאכה, והמעסיק נאמן לומר ששילם עבור העבודה.

דעת הש"ך שבעבודה המתחלקת לפרקים, האדם נאמן לומר בתוך הזמן שפרע את כל החוב. ומה הסברא בזה? המעסיק לא מעונין להיות מופתע בכל פעם מחדש ולשלם לשכיר את משכורתו לכן יש סבירות ששילם הכל מראש. כך סובר הש"ך.

אדם לווה מחבירו כסף על מנת להחזירו בתשלומים, האם נאמן לטעון שפרע כל החוב במועד התשלום הראשון?

האחרונים דנים לאור דברי השך האלו מה הדין בתשלומים. מצד אחד אולי יש מקום לדמות לדברי השך ולומר שאדם נאמן לומר שפרע הכל לפני הזמן אך מאידך יש מקום לחלק שדוקא במלאכה בה המעסיק אינו יודע מתי יצטרך לשלם את התשלום הבא לפועל, דוקא במקרה כזה נאמן לומר שפרע את כל החוב לפני הזמן, אך בתשלומים שהם ידועים מראש עדיין אומרים חזקה אין אדם פורע תוך זמנו.

האם בפקדון או במעות עסקא יכול לומר פרעתי או החזרתי הפקדון בתוך הזמן?

בהגהות אשרי (ב"מ ח לא) כתב שהמחזיר פיקדון נאמן לומר שהחזיר תוך זמנו. הסברא היא שאין לנפקד הנאה מהפיקדון לכן הוא נאמן לומר שהחזיר אותו תוך זמנו.

המהר"י וי"ל כתב שהוא הדין באדם שקיבל מעות להתעסק בהם עבור חבירו שנאמן לומר שהחזירם תוך הזמן על פי אותן עיקרון שאדם נאמן לומר שהחזיר תוך הזמן דבר שאין לו ממנו הנאה.

הש"ך הביא דברי הרא"ש בתשובה שבעסקא שחציה מלווה וחציה פיקדון אינו נאמן לומר שפרע תוך הזמן גם על חלק הפיקדון אגב העובדה שאינו נאמן לומר שפרע תוך זמנו חלק המלווה.

ומה הדין בפרעון סחורה, האם יש חזקה שאין אדם פורע תוך זמנו?

השך הביא מהר"א ששון שגם בפרעון סחורה איננו אומרים חזקה אין אדם פורע תוך זמנו אלא אדם פורע תוך זמנו כמו בפקדון ועסקא. השך מקשה על דבריו שהרי הסברא בפיקדון שאין חזקה היא שאין לו הנאה מהפיקדון ולכן עשוי להחזיר תוך הזמן אך בסחורה יש לו הנאה אם כן מדוע נאמר שאין חזקה?

האם נאמן לומר שפרע מעט מעט תוך הזמן?

בפתחי תשובה הביא מחלוקת בזה. בספר ברית שלום כתב שהלווה נאמן כי נח לו לפרוע כך, ובספר באר יעקב כתב שאינו נאמן. הקושיא לסוברים שהוא נאמן היא מדוע לווה שנפטר תוך זמן ההלוואה גובים ממנו, ומדוע איננו טוענים ליתומים שאביהם פרע מעט מעט בתוך הזמן?! לכאורה מכאן ראייה לדעת בית יעקב! אך יש לדחות שלא טוענים ליתומים טענה שאינה שכיחה כלל.

האם נאמן לומר למלווה בתוך זמנו אתה מחלת לי את החוב?

כתב המרדכי שטענת מחלת לי היא טענה גרועה ונאמן בה רק מיגו שיכול לטעון פרוע. ומכיון שאינו נאמן לטעון פרוע אינו נאמן לטעון מחלת לי. וכן פסק הרמא.

האם בשכירות נאמן המשכיר לומר שפרע תוך הזמן?

שכר סופר לכתוב לו ס"ת האם נאמן לטעון שפרע לו כל השכר לאחר שסיים הסופר לכתוב קונטרס אחד?

כתבו הנימו"י והמרדכי שגם בשכירות אינו נאמן לומר שפרע תוך זמנו שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, ובמרדכי הוסיף שאם מדובר במלאכה המתחלקת לפרקים כל פרק ופרק נחשב ל- "אחר זמנו" ונאמן. ונחלקו האחרונים בהבנת דברי המרדכי, העיר שושן סובר שנאמן לומר שפרע את שכר אותו פרק בלבד לאחר סיום הפרק. ואילו השך כתב שנאמן לומר שפרע את כל החוב של השכירות. והסביר השך שאדם רוצה שלא להיות מופתע מחובת תשלום לכן נאמן לומר שפרע הכל. וביאר הנתיבות לאור זה שגם לשך אינו נאמן לומר שפרע, שהרי בתשלומים קבועים אינו מופתע מהתשלום, אלא יודע מתי הוא מגיע ולכן אינו נאמן לומר שפרע תוך הזמן.

האם אומרים חזקה אין אדם פורע תוך זמנו כשהתובע טוען שמא?

א: כשיורשי המלווה באים בטענת שמא, כתב המרדכי (תסח), שאין חזקה וכן פסק הסמ"ע. והשך חולק.
ב: כשהמלווה עצמו בא בטענת שמא, השך מודה לסמ"ע שאין חזקה ונאמן לטעון פרעתי. **ג:** כשגם הנתבע טוען שמא, לקצות יש חזקה ואינו נאמן לומר פרעתי ולנתיבות עדיין אין חזקה.

לווה שטען פרעתי תוך הזמן וטענתו לא התקבלה כדין, וחזר וטען פרעתי לאחר הזמן. מה הדין?

המרדכי כתב (תסט), שמכיון שהוחזק כפרן בטענתו הראשונה הרי שגם עכשיו אינו נאמן. השך הקשה מדוע הוחזק כפרן הרי חכמים קבעו לא להאמינו אך אין זה בגלל שתפסנוהו בשקר!

אם שני עדים מעידים שפרע תוך זמנו ושנים אחרים מכחישים, מה הדין?

תרי ותרי יוצרים ספק. והשאלה היא האם חזקה אין אדם פורע תוך זמנו תפשוט את הספק שלא פרע. הפת"ש מביא חתם סופר שהחזקה לא פושטת את הספק משום שחזקה זו היא "אנן סהדי" וממילא אינה יכולה להועיל כשיש תרי ותרי שהרי לא יועילו עדים נוספים לאחד מהצדדים.

מנה שלושה מקרים בהם יש מהראשונים הסוברים שהגובה מאדם הטוען שפרע תוך זמנו. צריך להישבע?

יתומים. לקוחות. לווה טוען ברי שפרעתי.

א: קי"ל סתם הלוואה ל' יום. האם גם לגבי זה אמרינן אין אדם פורע תוך זמנו?

ב. האם יש הבדל בין אם המלווה או הלווה קבעו זמן או אם בית הדין קבעו להם הזמן?

ג. האריך לו המלווה לעוד חודש, אם נאמן הלווה לומר שפרע בתוך זמנו?

א: מבואר בראשונים על הדף שאע"פ שהמלווה לא יכול לדרוש הלוואה לפני 30 יום, אעפ"כ נאמן הלווה לטעון שפרע. מדוע נאמן? הסמ"ע כתב שכשהלווה קובע זמן הוא גילה בדעתו שצריך את הכסף עד אותו זמן, אך בסתם הלוואה לא גילה דעתו לכן נאמן. לעומתו הקצות סובר שהחזקה בנויה על כך שהמנהג שלא לפרוע קודם זמן הפרעון, ובסתם הלוואה המנהג לפרוע בתוך הזמן.

ב: הרמב"ם כתב שאם בי"ד קבע זמן לתשלום. נאמן לטעון שפרע תוך הזמן. השך נשאר עליו בצ"ע. והתומים הסביר שבי"ד קובעים זמן למי שאין לו לשלם, אך כשיש לו לשלם, חייב לשלם מיד, לכן תמיד זה נחשב בזמן. ולפי זה בפשרה בין שניים אינו נאמן לומר שפרע תוך הזמן.

ג: כתב הקצות שמבואר בנמו"י שאפילו נקבע זמן לאחר הלוואה, אינו נאמן לומר שפרע תוך הזמן.

סכמ סוגית יומא דמישלים זימניה!

מנה המקרים בהם איננו אומרים חזקה אין אדם פורע תוך זמנו ואדם נאמן לטעון שפרע תוך הזמן.

1: טענת שמא יעויין בסיכום. 2: פרע מעט מעט. 3: יתומים קטנים. 4: אין עדים על ההלוואה או זמן הפרעון ואז נאמן הלווה במיגו דלהדמ או שהגיע הזמן. 5: פיקדון או עיסקא, ולגבי סחורה מחלוקת מהר"א ששון ושך. 6: מישלים זימניה. 7: זמן שנקבע על ידי בית הדין. 8: טוען אחר הזמן שפרע תוך הזמן, נאמן במיגו. 9: אבד השטר או נמצא ביד אחר. 10: סתם הלוואה.

סיכום כללי של המצבים בהם המלווה צריך להישבע כשבא לפרוע חובו, והאם צריך להישבע כשבא לפרוע בתוך זמנו

1: כשהמלווה טורף מלקוחות (קיד ד).

הרא"ש (ב"ב א ט) ורב האי גאון סוברים שצריך להישבע, והרמבם סובר שאין צריך. שוע הביא את שתי הדעות (עח ב).

2: כשהלווה טוען פרוע (פב ב).

הרא"ש (שם) המלווה צריך להשבע. הרי מגאש והנימו"י (ב"ב ג א') אין צריך להשבע. הרמבם לפי הבית יוסף אין צריך להשבע, אך השך חולק בדעת הרמבם. הרמא (עח ב) הביא את שתי השיטות וכתב שהעיקר כסוברים שאין צריך שבועה.

3: פוגם שטרו, (פד ב).

לדעת הרמבם גובה ללא שבועה, ורב האי גאון סובר שצריך להשבע. השוע פוסק שלא ישבע אא"כ הלווה מבקש שישבע (פד ב).

4: ע"א מעיד שהשטר פרוע.

הרמבם סובר שלא ישבע, ורב האי גאון סובר שישבע. שוע פסק שישבע אם הלווה מבקש (פד ה).

5: נפרע מהיתומים (קח ג)

בגמרא כתוב שגובים מיתומים בלא שבועה, התוספות סוברים שמדובר דוקא ביתומים גדולים, אך מיתומים קטנים אין נפרעים כלל. אך הראש והרמבם חולקים וסוברים שגובים גם מיתומים קטנים ללא שבועה. וכן פסק שוע.

6: יתומים שבאים לפרוע (קח ה).

כפי הנראה אינם צריכים להשבע מכה החזקה אין אדם פורע תוך זמנו. אולי אמצא מקור

7: נפרע שלא בפני בעל חובו (קח ה)

כפי הנראה אינו צריך להשבע. אולי אמצא מקור.

סימן עט (נושא הסימן: מתי אדם מוחזק כפרן ואינו נאמן להשבע היסת ולהיפטר אלא צריך להביא עדים שפרע)

סעיף א

א: אדם שאמר לא לויתי והעידו עדים שלווה ופרע. הדין הוא שחייב לשלם. שהרי העדים מעידים שאכן לווה, וכנגד עדות העדים שפרע, יש את הודאתו שלא פרע. שהאומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי. שבועות מא.

ב: אם העדים העידו רק שפרע אך לא ראו הלוואה. איננו מחייבים את הנתבע האומר לא לויתי. משום שגם אם תקבל את דבריו שלא פרע כנגד העדים שאמרו פרע. אך אין מי שמעיד שלווה.. שהרי פסלת את עדות העדים. רעק"א בפת"ש.

ג: אם הלווה טען להד"מ ולאחר עדות העדים שלווה ופרע, חזר בו ואמר אכן פרעתי. הש"ך כתב שלא מקבלים את דבריו, שהרי באומרו להד"מ בעצם אמר לא פרעתי ואינו יכול לחזור בו. לעומתו המבי"ט סובר שאנו מחייבים אותו כל עוד עומד בדבריו שלהד"מ אך אם חוזר בו ואומר פרעתי כדברי העדים אין לחייבו.

ד: נחלקו הראשונים האם הנתבע יכול לתבוע את המלווה על שפרעו פעמיים. בעל העיטור כתב שהמלווה צריך להישבע היסת על כך ובעל התרומות חולק ואומר שאינו חייב להישבע.

ה: כתבו הראשונים שאם המלווה הוציא כתב יד של הלווה בו הוא מודה שלווה, והלווה כפר ואמר להד"מ ואין זה כתב יד, אם הוחזק כתב ידו בבי"ד או שעדים העידו שזה כתב ידו, במצב כזה הנתבע הוחזק כפרן ומשלם.

ו: אם הלווה טוען להד"מ והמלווה עצמו אומר הלוייתך ופרעתי, במצב כזה ברור שאין לחייב את הלווה. (חת"ס בפת"ש).

סעיף ב

כתב השו"ע על פי שות הרשב"א: "התובע מחבירו מנה, והשיב לו יתכן שאתה חייב לי כמו כן המעות שאתה תובע ממני, יש מי שאומר, דהוי כאומר יתכן שאתה חייב לי ואיני חייב לך והרי כפר וכאומר לא פרעתי דמי".

נחלקו הסמ"ע והש"ך בביאור השו"ע.

הסמ"ע סובר שכוונת הנתבע לכפור בכל ולטעון להד"מ. והדין הוא כמבואר בסעיף א.

הש"ך סובר שהוא טוען אכן לויתי אך אתה חייב לי ממקום אחר. לפי זה, כדי לחייב את הלווה צריך שהעדים יעידו שהמלווה לא חייב לו ממקום אחר.

סעיף ג

קיי"ל האומר לא לוייתי כאומר לא פרעתי דמי, מה הדין באומר לוייתי האם גם הוא כאומר לא פרעתי ואינו יכול לחזור בו?

נחלקו הראשונים (הובאו בנימו"י ב"מ ב' א) במקרה שהנתבע הודה שלוה והוא אכן חייב, אך לאחר מכן טען שפרע את החוב והביא עדים המעידים שפרע. האם נאמר שכיון שהודה שחייב אינו יכול לחזור בו ולפטור עצמו או לא.

הר"י מגאש סובר שהוא לא יכול לחזור בו ולפטור עצמו. שהרי בתחילה הודה שהוא חייב. ולדעתו הוי כהודה שלא פרע!

הרמב"ם סובר שהלווה יכול לחזור בו, שהרי הוא לא מכחיש את דבריו הראשונים. בתחילה הודה שהוא אכן חייב מחמת שלוה וכעת טוען פרעתי ומביא עדים על כך. ובתחילה לא אמר שלא פרע אלא שהוא חייב. אמנם הנימו"י כתב שרמב"ם סובר שהוא יכול לחזור בו רק באופן שטוען שפרע לפני שהעדים העידו שפרע, אך אם העדים העידו שפרע והוא אחר כך טוען שפרע, במצב כזה איננו מקבלים את טענתו משום שאנו חוששים שהעדים העידו על הלוואה אחרת שפרע והוא משייך את עדותם להלוואה שעליה נתבע.

המגיד משנה לא מחלק חילוק זה בדעת הרמב"ם. השו"ע פסק כדעת הרמב"ם, והרמ"א הביא את חילוק הנימו"י.

סעיף ד

א: כתב השו"ע (עפ"י גמרא שבועות לד): "אמר לו מנה הלוייתך בפני פלוני ופלוני, ואמר לו לא היו דברים מעולם ובאו עדים שמנה לו, אע"פ שלא ידעו אם דרך הלואה נתנם לו או דרך מתנה – הוחזק כפרן. ואם יטעון אח"כ דרך מתנה נתנם לי או פרעון היו – אינו נאמן. אבל, אם טען תחלה אמת שקבלתי ממך מנה אבל במתנה היו או בפרעון חובי – נאמן, כיון שאינו מכחיש העדים, ונשבע היסת ונפטר.

כוונת הדברים היא שאם אדם טוען כנגד חבריו שנתן לו כסף, והנתבע משיב לא היו דברים מעולם, ואחר כך באים עדים ומעידים שאכן היתה העברה של כסף, הנתבע מוחזק כפרן ואינו יכול לטעון כעת ולפרש את דבריו שאמנם קיבל כסף אך זה היה במתנה וכדו'.

אך אם מראש טען אכן קיבלתי ממך כסף אך זה לא היה הלוואה – נאמן.

נחלקו האחרונים בביאור הדין, מתי בדיוק אינו יכול לפרש דבריו לאחר שאמר להד"מ,

הב"ח והש"ך מבארים שאם לשון התביעה היתה מנה מניתיך והשיב הנתבע להד"מ, באופן זה אינו יכול לחזור ולבאר את דבריו, אך אם טענו מנה הלוייתך והשיב להד"מ יכול לפרש דבריו ולומר שהתכוין שלא היתה הלוואה אלא מתנה.

המהרש"ל והסמ"ע סוברים שאם תבעו בלשון מנה הלוייתך בפני פלוני ופלוני וענה להד"מ, במצב כזה לא יכול לחזור ולפרש את דבריו. אך אם תבעו סתם מנה הלוייתך יכול אחר כך לחזור ולפרש דבריו.

ב: נתבע שאמר להד"מ ושני עדים העידו שלוה, אפילו שמדובר בעדות מיוחדת, הוחזק כפרן. (בעל התרומות).

ג: החביא עדים והם ראו שקיבל כסף בהלוואה. וכעת הנתבע טוען להדמ בודאי הוחזק כפרן. אך אם אומר קיבלתי ממנו כסף שהיה חייב לי, ומה שהסכמתי לדבריו שאמר שזה הלוואה, זה כדי שיתן לי את הכסף, ולא חששתי להודות כי לא ראיתי עדים, טענתו מתקבלת ונשבע היסת ונפטר.

ד: אם הנתבע השיב לא לויתי משום אדם מעולם. ובאו עדים שלוהו ולא יודעים אם דוקא מתובע זה, הוחזק כפרן. רעקא בפתש.

סעיף ה

א: אם הנתבע כפר וטען להד"מ, ובאו עדים והעידו שהיתה הלוואה ובית הדין חייבו אותו על פיהם. הנתבע לא נאמן לומר פרעתי מאחר והוחזק כפרן לממון זה. והמלווה לא צריך להשבע.

השוע מדגיש (מקורו בבעל התרומות) שהוחזק כפרן רק ביחס לממון זה, אך נאמן לטעון לגבי ממון אחר.

ב: בשות הרשבא כתב שאדם שהוציא שטרות על ראובן והתברר שאת מקצתם הוציא מהבית של ראובן בגניבה לאחר פטירתו- הוחזק שכולם הוציאן מבית ראובן.

הסמע העתיק דין זה. והש"ך הקשה מדוע יהא מוחזק כפרן לכולם? ודנו האחרונים בענין זה.

ג: כתב הריבש שאם אדם כפר וטען שלא השאילו לו חפצים. ועדים העידו שכן השאיל לו. מכיון שהוחזק כפרן התובע לא צריך להישבע ויגבה מהנתבע ערך החפצים שהוא אמוד בהם. השך הקשה שהרי לא הוחזק כפרן על השווי לכן צריך הנתבע לשלם כפי השווי הפחות.

סעיף ו

כתב בעל התרומה: תבע את חבירו וכפר הנתבע ואמר להד"מ, והוציא המלווה שטר חתום על ידי עדים. הלווה מוחזק כפרן.

סעיף ז

כתב הרמבם כפר בכתב ידו ואמר אין זה כתב ידי ולא לויתי ממך. אם הוחזק כתב ידו הרי הוחזק כפרן.

סעיף ח

כתב הריף בתשובה והרא"ש (ב"מ פ"א מב) שכל מקום שהנתבע הוחזק כפרן התובע נוטל ללא שבועה. וכן פסק השו"ע. הש"ך סייג וכתב שאמנם לא מחייבים את התובע להישבע לפני שהנתבע פורע חובו, אך לאחר שהנתבע פרע חובו יכול להשביע את המלווה שלא פרעו פעמיים (למעט מצב בו הלווה הודה שלא פרע כגון שאמר להד"מ שאז אין התובע צריך להישבע).

סעיף ט

א: כתבו הראשונים שכדי להחזיקו כפרן צריך שעדים יכחישו את דבריו אך אם הוא עצמו חוזר בו מטענת פטור לטענה אחרת אין הוא מוחזק כפרן.

ב: הוסיף הב"י שאפילו אם חזר מטענתו בגלל שראה את העדים מתקרבים, גם במצב כזה איננו מוחזק כפרן. הרמא הוסיף דין זה ובש"ך כתוב שהרא"ש בתשובה ורבנו ירוחם חולקים על דין זה.

ג: מובא בראשונים גם אם הנתבע חזר בו מחמת קול שהיה בעיר, לא הוחזק כפרן וכתב הרמ"א דין זה אך חילק בין קול רגיל לקול מפורסם, אם חזר בו מחמת קול רגיל לא הוחזק כפרן אך אם חזר בו מחמת קול מפורסם, קול כזה הרי הוא כמו עדים והוחזק כפרן. הש"ך הקשה על רמא זה.

ד: כתבו הראשונים שמוחזק כפרן רק ביחס לטענה שטען בבית הדין. (עביד איניש דלא מגליה טענתיה אלא בבית דין). וכן פסק השו"ע.

ה: טען הנתבע להד"מ ובא עד אחד והעיד שלוה ופרע. במצב כזה האדם נאמן לומר שלא פרע אך אין עדות מלאה כנגדו שלוה אלא של עד אחד והוא מחייבו שבועה והרי אינו יכול להשבע שלא לוה לכן משלם. זו דעת הרמב"ם שבמצב כזה אומרים משאיל"ם. אמנם הרשב"א סובר שאיננו אומרים פה משאיל"ם שהרי אילו היו שני עדים מעידים את העדות שמעיד העד אחד כרגע הם לא היו מחייבים אותו ממון שהרי הם מעידים שפרע והוא היה צריך לשלם ממון מחמת הודאתו. וסובר הרשב"א שבמצב כזה שהעדים לא היו מחייבים אותו ממון איננו אומרים משאיל"ם בשבועת עד אחד.

ו: טען הנתבע לא לויתי ואמר התובע לעדים אתם עדי שטען שלא לוה. לא נאמן אחר כך לומר פרעתי קודם. אך נאמן לטעון פרעתי אחר כך. (בעל התרומות)

סעיף י

השיב הנתבע "מעולם לא היה לך ביד".

ועדים העידו שלוה, הוחזק כפרן.

אך אם אמר "אין לך ביד", לרש"י ורא"ש לא הוחזק כפרן כי יכול לבאר דבריו שכוונתו שכבר פרע וכדו. ולדעת המרדכי ורב האי גאון הוחזק כפרן. שוע פסק שאינו כפרן והוסיף שכך הדין בטוען איני חייב לך או שקר אתה אומר.

הנימו"י הוסיף שגם בטענת הנתבע איני יודע מה אתה אומר, לא הוחזק כפרן.

סעיף יא

שבועות לד ב: מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה.

סעיף יב

א: הוכחש בסך שער השוק. הוחזק כפרן. שבועות מא ב.

ב: בית דין פסק שהנתבע חייב.

האם נאמן לטעון שפרע? אם לא בא מעצמו, דינו כמלווה בשטר שאינו נאמן לטעון פרע.

וכשבא מעצמו דינו כמלווה על פה.

מה הדין בראובן שנתבע ע"י שמעון שהוא חייב לו מנה, וראובן קיבל על עצמו לשלם, ולאחר מכן בא לפני בית הדין ואמר ששמעון היה חייב לו מנה, האם הוא נאמן במיגו שיכול לאמר פרעתי.

כתב הרמ"א סעיף יד: מי שקבל לפני ב"ד לפרוע לחבירו, ואח"כ בא ואמר כבר היה חייב לי, אינו נאמן, דודאי אלו היה כך לא קבל עליו בב"ד לפרוע, אע"ג דיש לו מיגו דיכול לומר פרעתי במקום חזקה אלימתא כי האי לא אמרינן מגו (ב"י סי' ע"ה בשם הרשב"א):

סימן פ

סעיף א באיזה אופן יכול לחזור מטענה שטען קודמת שכבר טען.

1: שלוש אופנים בהם יכול לחזור ולטעון - א: טען מחוץ לבית הדין, יכול לחזור ולטעון. טען בבית הדין: ב: תוכ"ד יכול לחזור ולטעון. (הרשבא מדגיש שמדובר שחוזר תוך כדי דיבור שלו, ולא של בעל הדין שמולו) ג: לאחר כדי דיבור יכול לחזור בטענה המתקנת טענה הקודמת אך לא בטענה אחרת.

2: הנימו"י כתב שגם אם יביא עדים על הטענה השניה לא יוכל לחזור בו, ויסוד הדין הוא שכיון שהודה שחייב, אין העדים פוטרים אותו, כמו האומר לא לוייתי שאע"פ שיש עדים שלוה ופרע הרי הוא חייב לשלם.

3: טען טענה המחייבת אותו אך לא ידע שמתחייב ממנה, האם יכול לחזור מהטענה? (קצוה"ח ס"ק ב)

בשות דברי ריבות כתב שדוקא אם ידע שהטענה מחייבת אותו, רק במקרה כזה אינו יכול לחזור בו מטענתו. אך אם לא ידע, יכול לחזור בו. קצות החושן הקשה, הרי יסוד הדין שאינו יכול לחזור בו מטענתו נובע מהדין הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, ואמנם לפי הסוברים שהודאת בעל דין מחייבת מכח התחייבות הרי שנכונים דבריו של דברי בעל ריבות, אך לפי הקצות שסובר שהודאת בעל דין היא מכח נאמנות, הרי גם במקרה שלא ידע שהוא מתחייב בטענתו אינו יכול לחזור בו. וכן פסק הקצות.

4: חזרה על ידי אמתלא. באיסורים יכול לחזור בו על ידי אמתלא. הקצות הביא מחלוקת אחרונים אם גם בממונות יכול לחזור על ידי אמתלא.

5: כתב הר"י מגאש (הובא בנימו"י טז א) שאם משנה טענתו מפטור לפטור נאמן במיגו שהיה נשאר בטענתו הראשונה. נחלקו האחרונים בביאור המיגו, הסמע והשך מסבירים כפשוטו, אכן מדובר שנאמן במיגו. הקצות סובר שאין זה מיגו (שהרי אם מדובר במיגו כפשוטו, מדוע אם יש עדים שפורכים את הטענה הראשונה הוא עדיין נאמן בטענה השניה לפי הרמב"ם, אלא על כרחנו שאין זה מיגו ממש) אלא שכל עוד הנתבע טען טענה לפטור, הרי שלא היתה הכרעה של הדין וממילא יכול לחזור בו מטענתו.

אם העדים פסלו את הטענה הראשונה לפני שהנתבע טען את הטענה השניה, אינו נאמן לטעון טענה אחרת. כך כתב הרי מגאש.

אם העדים פסלו את הטענה הראשונה לאחר שטען את השניה. נחלקו הראשונים האם נאמן כשיש עדים הפורכים טענתו הראשונה, יש מהראשונים שסוברים שהעובדה שהגיעו עדים מלמדת שמראש לא סמך על טענתו הראשונה ולכן שינה לטענה אחרת ולכן אינו נאמן בטענה השניה. לעומתם הרמב"ם סובר שאם שינה לפני שהגיעו עדים לפסול את טענתו הראשונה, נאמן בטענתו השניה.

6: כתב השך בשם הגהות מיימוניות שאם טען טענה המחייבת אותו שבועה, אינו יכול לחזור ולטעון טענה הפוטרת אותו משבועה. ובמקרה הפוך שבתחילה טען טענה הפוטרת אותו משבועה ואחר כך טען טענה המחייבת שבועה, הרי שהודאת בעל דין מחייבת אותו.

7: בתחילה טען טענה שכנגדו נשבע ונוטל וכעת רוצה לטעון טענה בה הוא נשבע ונפטר. כתב המהרשל שיכול לחזור ולטעון טענה זו שהרי הוא עדיין לא התחייב שהרי שמא בעל דינו לא ישבע, (אמנם אם בית הדין פסקו שישבע, אינו יכול לחזור). השך חולק וסובר שאינו יכול לחזור ולטעון טענה זו. וכותב שיתכן שגם מהרשל אמר רק לדעת שערי רב אלפס שהבאנו בסימן עה סעיף ט. והנתיבות הכריע הלכה כשך.

8: שתק תחילה ואחר כך רוצה לחזור ולטעון

נחלקו בזה מהרם ומהרי וויל. מהרי וויל סובר שאינו יכול לחזור ולטעון, שבשתיקתו הודה שאין זו טענה ועוד אם יוכל לטעון תמיד יהיה אפשר לערער על הדיון בבית הדין... המהר"ם סובר שיכול לחזור ולטעון. הרמא מכריע שאינו יכול לחזור ולטעון. השך מבאר שאין ביניהם מחלוקת. מהרי וויל דיבר על מקרה בו הוא טען טענה המחייבת אותו ושתק ולא טען טענה אחרת, במצב כזה אינו יכול לחזור בו משתיקתו ולטעון טענה נוספת. ומהרם דיבר על מצב בו התובע תבעו הרבה תביעות ושתק ביחס לאחת מהן, וכעת רוצה להשיב, הוא יכול להשיב כל שלא אמר לו התובע אתם עדי ושתק.

9: כתב הנימו"י שאם כתבו הטענות אינו יכול לחזור בו, אפילו נותן אמתלא ואפילו מפטור לפטור, משום שאם יודעים שכותבים הם מדויקים בדבריהם. לכן זו עצה לבית הדין לומר לבעלי הדין שהם כותבים הטענות ולא יוכלו לחזור בהם אחר כך. אך זה צריך להיות בהסכמת בעלי הדין כך כתב הסמ"ע.

באר: א: מפני מה אין אדם יכול לטעון ולחזור בו מטענתו, ב: ומה הדין אם הביא עדים או טוען טעיתי, ג: ואימתי חיישינן שמא למדוהו לטעון שקר?

נתבע שטוען שהוא פטור ומשנה מטענה לטענה, האם מתקבל?

אדם שטען טענה בבי"ד אם יכול לחזור ולטעון טענה אחרת? ומה הדין באם כתב טענותיו ומסר לבית הדין והאם יכול לטעון טעיתי בזה שהודיתי?

באיזה טענות ובאילו תנאים יכול אדם לחזור בו מטענתו הראשונה?

סימן פא

בגמרא בסנהדרין כט אדם שהודה לחברו בפני עדים ולא אמר אתם עדיי ולמחרת אמר משטה הייתי כך או שלא להשביע נתכוונתי, נאמן ואין הודאתו הודאה. השוע דן במצבים שונים מסביב לדינים אלו. במקום שיש הבדל בין הטענות "משטה" או "שלא להשביע" נציין זאת.

אדם שהודה לחברו בפני עדים ואחר כך אמר להד"מ. מה הדין?

נחלקו אמוראים בגמרא האם טענת להד"מ מועילה כמו משטה. ונפסק להלכה שאכן נאמן גם אם טוען להדמ מאחר ומילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה. וכן פסק שוע. השך סובר שאנו טוענים עבורו משטה ואין הוא צריך לטעון כך, אלא מספיק שטוען להדמ. הקצות סובר שהוא צריך לפרש דבריו ולהגיד משטה הייתי.

ראובן אמר בפני כמה אנשים מנה לי בידכם והללו ענו בפני עדים שכן, לאחר מכן בא ראובן ותובע את המנה וענו להד"מ, מה הדין?

הריב"ש כתב שציבור שהודו אינם יכולים לטעון משטה וכן פסק הרמ"א. (בביאור הגר"א הסביר שהמקור לכך הוא מהגמרא בבא בתרא האומרת ששכיב מרע לא נאמן לטעון משטה, כלומר אי אפשר לטעון משטה כשמדובר במצב שלא סביר שאדם משטה, מכאן למדו שגם ציבור שהודה לא נאמן לטעון משטה מאחר וזה לא סביר). הש"ך הקשה, אמנם הרא"ש בתשובה כתב שמעשה קהל אין צריך קנין, אך אין ללמוד מזה שציבור לא יכול לטעון השטאה. התומים מחזיק בדעת הרמא וסובר שמכיון שציבור לא צריך קנין, זה נחשב כאילו קיבלו קנין על הודאתם ולא יכולים לטעון משטה.

לסיכום בדין טענת משטה לציבור צריך להתיחס לדעת הריב"ש, פסק הרמ"א, דעת השך ודעת התומים.

שכיב מרע שהודה ומת, האם טוענים ליתומים שהיה משטה או שלא להשביע? ואם החלים והוא טוען כך האם נאמן?

השטאה: מקור הדין בגמרא בבא בתרא קעה, הגמרא אומרת ששכיב מרע שהודה לא יכול לטעון משטה, משמעות הדברים היא שלאחר מותו היתומים חייבים לשלם את מה שהודה ואיננו טוענים להם שהוא היה משטה, משום שאין אדם משטה בשעת מיתה. ואם החלים והוא טוען כך: נחלקו בזה הבית יוסף והשך בסימן לב. הבית יוסף כתב שאינו נאמן לטעון משטה הייתי, לעומתו השך סובר שנאמן, והתומים סובר כבית יוסף.

השבעה: בגמרא סנהדרין מבואר שיכול לטעון השבעה.

אם הודה לתביעת חברו והתובע תפס חפץ מהנתבע. האם יכול לטעון אחר כך משטה?

מקור הדין בזה הוא בספר התרומות, שם כתב שאם התובע תפס חפץ של הנתבע, אין הנתבע שהודה יכול לטעון אחר כך משטה הייתי כך, שהרי לקיחת החפץ מראה שמדובר בתביעה רצינית. לכן,

א: אם בעת ההודאה של הנתבע תפס התובע חפץ אינו יכול לטעון משטה.

ב: אם לפני ההודאה התובע כבר היה תפוס בחפץ מסוים, האם גם בזה אומרים שאינו יכול לטעון משטה, בזה נחלקו האחרונים.

ג: ומה הדין אם לאחר ההודאה תפס התובע חפץ של הנתבע, בזה כתב בעל התרומות שיכול הנתבע לטעון משטה. ראייה שהביאו לכך מהדין של תבעו חיטים והודה לו בשעורים שהדין הוא שפטור אך אם התובע היה תפוס בשעורים, הנתבע חייב שעורים ובכל אופן אם תפס התובע אחר כך את השעורים מוציאים מידו, משמע שרק אם היה תפוס בזה לפני הודאתו, השעורים נשארים בידי התובע. אם כן גם אצלינו, איננו אומרים משטה על הודאתו, רק אם תפס לפני ההודאה, אך אם תפס לאחר מכן עדיין יכול לטעון משטה. הש"ך הקשה על הראיה, שדוקא בתבעו חיטים והודה לו בשעורים, אנו אומרים שהעובדה שלא תבעו שעורים מלמדת שמודה שאינו חייב לו, אך אם הוא תפוס בהם אין זה מלמד שאינו חייב לו שהרי הסיבה שלא תבעו שעורים היא משום שהם בידו, אך כשהם לא בידו אפילו שתפס אותם לאחר ההודאה אין בזה ראייה. אך כאן לגבי טענת משטה, גם אם התובע תופס לאחר שהודה הנתבע, העובדה שהנתבע ממשיך לשתוק מלמדת שהודאתו הודאה. האורים חלק על השך ופסק למעשה שאם התפיסה היתה לאחר שהודה הנתבע, יכול הנתבע לטעון משטה.

הודה בפני ב' בלא תביעה, האם נאמן לטעון השטאה או השבעה?

השטאה: אינו יכול לטעון השטאה שהרי התובע לא שיטה בו... ראש נימו"י שוע סע' ה.

השבעה: בודאי שייך לטעון השבעה.

כשקדמה תביעה להודאה, האם נאמן לטעון השטאה או השבעה?

השטאה: בודאי יכול לטעון השטאה.

השבעה: כתב הרא"ש בסוגיא שאינו יכול לטעון השבעה, שהרי הודה על תביעה ספציפית וכן פסק השו"ע (טז). אמנם בעל התרומות חולק על הראש וסובר שנאמן לטעון השבעה גם במצב כזה.

הודה בנוכחות התובע האם יכול לטעון השטאה או השבעה

השטאה: בודאי שיכול לטעון.

השבעה: נחלקו הרמבם והראש האם נאמן לטעון השבעה במצב כזה. הרמבם סובר שאינו נאמן, שהרי הודה בפני התובע עצמו והרא"ש סובר שנאמן. השו"ע הביא את שתי הדעות, דעת הרמבם בסתם ודעת הראש בשם יש מי שאומר.

האם צריך להשבע שהודאתו היתה דרך השטאה או השבעה?

השטאה: הראש כתב בשם רסג שצריך להישבע שהודאתו היתה דרך השטאה והסמע מוסיף שצריך לכלול בשבועה גם כפירה בכל. ומה שלא כתב כן השו"ע הוא משום שזה פשוט.

השבעה- הרא"ש כתב לחלק שאם התובע תבע מעצמו והביא את העדים לראיה בלבד, צריך הנתבע להשבע היסת על הכפירה ונחלקו סמע ושך אם צריך לכלול בשבועתו כפירה בכל. אך אם התובע תבע מכח ההודאה בפני העדים הנתבע לא צריך להישבע היסת וכן פסק השו"ע בסעיף יד.

אם הנתבע לא טוען בעצמו האם טוענים עבורו ("טענין") השטאה או השבעה?

השטאה- מפורש בגמרא שלא טוענים לנתבע השטאה. אמנם הראשונים אומרים שליתומים טוענים השטאה, וכן פסק השוע בסעיף ג.

השבעה- מחלוקת ראשונים, הרמבם סובר שאין טוענים כמו במשטה. יש אומרים בטור שטוענים. הרא"ש חילק שאם שתק הנתבע לא טוענים אך אם אמר איני חייב לך כלום, טוענים. השוע פסק בסתם כדעת הרמבם ובשם יש אומרים את דעת הרא"ש. השך כתב שאמנם העיקר כדעת הרמבם אך אם התובע לא שאל את הנתבע מדוע הודית אתמול איננו שואלים בשבילו אלא מניחים שמדובר בהשטאה, אך אם התובע שואל אותו מדוע הודית, הנתבע עצמו צריך לענות משטה הייתי או להשביע נתכוונתי.

אדם שהתחייב לחבירו דבר האם יכול לטעון משטה?

במרדכי (סנהדרין תשד) מובאת תשובת מהר"ם שהאומר לחתנו העשיר תלמד עם בנך ואני אשלם לך, פטור משום שטוענים לו שהיה משטה בו. והביאו הרמא להלכה. (הקשו האחרונים מדוע טוענים לו הרי אין טוענים השטאה? ותירצו שכאן זה מילתא דשכיחא לכן טוענים, בשונה משאר טענות שלא שכיח שישטה. עוד הקשו הרי אין טוענים השטאה ללא שקדמה תביעה? תירץ הסמ"ע כאן יש טעם מיוחד לומר ששיטה בו לכן אומרים. השך סובר שאין צריך שתקדום תביעה אלא על חוב שעבר אך על התחייבות טוענים השטאה גם ללא שקדמה תביעה).

בהמשך לג"ל, האם שייך דין שכירות פועלים אינה צריכה קנין בדבר שמחויב לעשות?

השך הקשה, גם אם לא טוענים משטה וכגון שאמר אתם עדיי, הרי אדם לא מתחייב ללא קנין? ואכן ללא קניין פטור. הקצות ביאר שהוא אמור להיות חייב מדין שכירות פועלים, כלומר כשם שכירות פועלים אינה צריכה קנין, וכאן זה כמו שכירות פועלים! הנתיות חולק וסובר שאין זה שכירות פועלים משום שאין דין שכירות פועלים בדבר שאדם מחויב לעשות! וללא קניין פטור.

הודה בפני עדים מוכמנים, האם יכול לטעון השטאה או השבעה?

הגמרא בסנהדרין דנה בזה, והרי כל שלא אמר אתם עדיי בודאי יכול לטעון השטאה או השבעה, וכאן שהעדים מוכמנים בודאי שלא אמר אתם עדיי. והגמרא מחדשת שאפילו אם התובע אמר לנתבע, רצונך להודות בפני עדים ואמר לו הנתבע אני חושש תחייב אותי בדין, ולדאורה מדבריו נלמד שאכן חייב, קמ"ל שאינו חייב ויכול לטעון השטאה או השבעה. אך אם אמר לו התובע בבית הקברות המתים והחיים יהיו עדים או הערים והישנים יהיו עדים ושתק הנתבע הוי הודאה.

עדים המכירים אדם בטביעת עין דקלא האם יכולים להעיד לעניין איסורים ולעניין ממון? מה הדין אם מכירים אדם ע"י סימנים?

מקור הדין הוא בראשונים ובאחרונים בנוגע להכמנת עדים. הסוגיות שלנו דנות בשאלה האם הודאה בפני עדים מוכמנים היא הודאה, אך התעורר דיון נוסף האם העדים צריכים לראות ממש את המודה. ונסכם את הדעות להלן:

במסכת חולין (צו) הגמרא אומרת שסומכים על טביעות עינא דקלא שאל"כ כיצד סומא מותר באשתו?! מאידך במסכת סנהדרין (סז א) הגמרא אומרת לגבי הכמנת עדים למסית שמושיבים את העדים במקום שיכולים לראותו, ומשמע מזה שלא סומכים על טביעות עינא דקלא!

הפרי חדש תירץ שני תירוצים, א: דוקא באיסורים מועיל טביעת קול אך בממונות ונפשות לא סומכים על טביעת קול. ב: סומכים על טביעת קול, ודוקא במסית שמדבר בלחש ומסתיר את קולו אין סומכים על הקול.

הקצות סובר שהעיקר כתירוץ הראשון של הפר"ח שבממונות ונפשות לא מועילה טביעת קול. וכן כתב השל"ט"ג (סנהדרין ח א) ללמוד מדין מסית שלא מועילה טביעת קול.

הנתיבות סובר שבנפשות לא מועילה טביעת קול, אך בממונות ובאיסורים טביעת קול מועילה.

החתם סופר מחלק בין מצב בו העד דיבר לפי תומו לבין מצב בו יתכן וניסה לדבר ולהשוות קולו למישהו אחר. ולמסקנה כתב החתם סופר שלא סומכים על טביעות קול בלבד אלא עם סימנים כמו משמוש היד שהיה אצל יצחק ויעקב בברכות.

הודה בפני עד א' שחייב לפלוני מנה, האם זו הודאה לחייבו שבועה בכופר, או לחייבו ממון כשמודה שהודה?

מקור הדין במחלוקת הראשונים האם הודאה בפני עד אחד מחייבת כשאמר לו אתה עדי, בעל המאור (סנהדרין ז ב) סובר שהודאה זו אינה מחייבת ואינו צריך להשבע כדי להכחיש את דבריו. לעומתו הרא"ש (ב"ב ג ל לא) והרמבם סוברים שהודאה זו מחייבת שבועה אם מכחיש, או לשלם אם מודה. השוע פוסק כראש ורמב"ם. ואילו השך כתב שנראה לו כבעל המאור אך מכיון שיש הרבה חולקים עליו פוסק שהמוחזק לפחות יכול לומר קים לי כבעל המאור.

המודה בפני עד אחד, האם יכול לטעון אחר כך משטה הייתי כך?

שאלה זו רלוונטית לשיטות הראשונים והשו"ע שהודאה בפני עד אחד מחייבת כנ"ל. גידולי תרומה סובר שנאמן במיגו שהיה מכחיש את העד, לכן יכול לטעון משטה. לעומתו השך והקצות סוברים שאינו נאמן במיגו, ולא יכול לטעון משטה.

המודה בפני שני עדים זה שלא בפני זה, האם נחשיב את הודאתו כפפני עד אחד או בפני שני עדים?

הראב"ד כתב שהודאה כזו כמותה כהודאה בפני עד אחד ואינה מועילה. ובדעת בעל המאור נחלקו האחרונים, הש"ך סובר שהודאה כזו נחשבת כהודאה בפני שניים ואינה יכולה להיות השטאה שהרי הודה פעמיים, ואילו הקצות סובר בדעתו שהיא כהודאה בפני עד אחד.

עדים מוכמנים שראו הלוואה או שראו הודאה של אדם לחבירו, כיצד דנים בזה?

עדים מוכמנים שראו הלוואה, יכולים להעיד עליה ולחייב את הלווה לשלם. שהרי מעשה ההלוואה הוא שמחייב והם רק מתארים שאכן כך היה.

מהי שתיקה מתחילה ועד סוף שאינה מהווה הודאה? פרט

בעל התרומות חילק בין מצב בו אדם תבע את חבירו ואמר לו הן, וכשאמר לעדים אתם עדי שתק הנתבע, במצב כזה הוי שתיקה כהודאה. אך אם לאורך כל הדרך הנתבע שתק, איננו אומרים שתיקה כהודאה שהרי לא רצה להתחסס אליו כלל. וכן פסק השו"ע בסעיף ז, שאם שתק מתחילה ועד סוף אין זה הודאה. כתב המרדכי (סנהדרין תשה) שאדם שהתנה עם בחור שילמד עם בן חבירו תורה ואמר זאת לפני אבי אותו בן, ואבי הבן שתק, יכול המלמד לדרוש תשלום מאביו אע"פ ששתק מתחילה ועד סוף, הרמא הביא להלכה דין זה. והקשה התומים הרי זה שתקה מתחילה ועד סוף ואינה כהודאה? הנתיבות תירץ שכל שעושה מעשה בפניו ושתק הוי הודאה, וכאן מדובר שהבחור התחיל ללמוד עם הבן לכן שתיקה כהודאה דמיא.

כשיש שטר ביד התובע האם נאמן המודה לטעון השטאה?

כתבו התוספות (בבא בתרא קעה ד"ה הא), שאינו נאמן לטעון השטאה במצב כזה, שאינו מודה באופן שיחשבו העולם שהשטר אינו פרוע. (קצות החושן הביא דברי התוספות).

אם הודה בכתב ידו שהוא חייב לפלוני. האם יכול לטעון השטאה או השבעה?

בענין זה מצאנו סתירה בתשובות הרא"ש. בתשובה אחת כתב הראש שלאחר שכתב אינו יכול לטעון השטאה והשבעה, ומאידך בתשובה אחרת כתב שאין זה מחייב. האחרונים נחלקו כיצד לישב את התשובות. אפשרות א: מחלקים בין מצב בו השטר בידו או שמסר אותו לתובע. כשהשטר עדיין בידו אין הוא מחייב אך אם הוא ביד התובע הוא מחייב. אפשרות ב- הודה וכתב אז אינו נאמן לטעון השטאה והשבעה אך אם רק כתב, יכול לטעון השטאה והשבעה. אפשרות ג- בכתבה רגילה יכול לטעון השטאה והשבעה אך אם כתב בכתב ידו בשטר חוב ממש אינו יכול לטעון.

הודו לפני שכיב מרע. המרדכי סנהדרין תשה' כתב, לגבי אלמנה שלפני מיתתה ציותה לתת כסף לאדם מסוים ובנה שמע ושתק, ולאחר מיתתה טען הבן שאין לאמו זכות בנכסים אך שתק כדי לא לצער אותה. המרדכי כתב שאינו נאמן לומר כך. וכן פסק הרמ"א. הט"ז תמה על המרדכי, שהרי שתיקה מתחילה ועד סוף אינה כהודאה כמבואר בסעיף ז, וטוען שהמרדכי חולק על דין זה של שתיקה מתחילה ועד סוף אינה הודאה.

האם יש הבדל בין עני לעשיר לגבי טענת "שלא להשביע את עצמי נתכוונתי", נמק.

הנימו"י (בבא בתרא !! ע א) כתב שהסתפק בדבר שהרי יתכן לומר שעני לא נאמן לטעון שרצה שלא יחשבו שהוא עשיר שהרי יודעים שאינו עשיר. למעשה כותב הנימו"י שאין הבדל בין עשיר לעני וכן פוסק הרמ"א. הש"ך מסביר את הדברים כך, שהרי גם אם הוא עני ובאמת לווה את הכסף, הרי כעת הוא עשיר כי יש לו את ההלוואה שהרי מלווה להוצאה ניתנה ומכיון שכך, הוא נאמן לומר שלא להשביע את עצמו הודה. לפי ביאור זה של השך אם אדם טוען על כסף מסוים שבידו שהוא פיקדון ממישהו אחר, אם הטוען כך הוא עני לא יכול לטעון השבעה שהרי לפי סברת השך דוקא עני שלווה יכול לטעון השבעה אך עני שהופקד אצלו לא יכול לטעון השבעה. (בלי קשר לזה יש להעיר עוד שהראשונים חולקים האם נאמן לטעון השבעה כשהודה שהכסף שבידו הוא פיקדון מאדם אחר, ראה תוד"ה שכיב ב"ב קמט, הביאו השך)

מי שהודה לחבירו שחייב לו ואח"כ נודע לו שטעה ולא חייב לו כלום האם יכול לחזור בו מהודאתו?

ראובן אמר בפני עדים מנה לשמעון בידי ולא אמר אתם עדי, ונשבע, וכעת שמעון תובע את ראובן, וראובן משיב שאמר כן שלא להשביע את עצמו והשבעה הייתה לשקר או שכח ונשבע, מה דינו?

מקור הדין בבעל התרומות שכתב שאם נשבע על טענתו, אינו יכול לטעון השטאה או השבעה, שהשבעה מחייבת אותו. אמנם מה הדין אם נשבע אך יכול היה להכחיש את שבועתו כגון שלא היו עדים שנשבע, האם נאמין לו במיגו? המהרשד"ם כתב שהוא נאמן אך השך חלק עליו והוכיח מהבית יוסף שלא חילק וקבע שבכל אופן אם נשבע אינו יכול לחזור בו. רבנו ירוחם כתב שהוא הדין בתקיעת כף וכן פסק הרמ"א.

באיזה אופנים יכול אדם לחזור בו מהודאה שהודה בבית דין?

- 1: הטור הביא את דברי בעל התרומות שאם הודה בבית דין אינו יכול לחזור בו. אלא אם כן **חוזר תוך כדי דיבור**. וכן פסק השו"ע.
- 2: השך הביא תוספתא ב"מ ו א ממנה עולה שיכול לחזור בו גם כשהודה בבית דין. מכח תוספתא זו **השך מכריע שיכול לומר טעיתי!**
- 3: לגבי הודאה בפני יחיד מומחה יש מחלוקת ראשונים. והסמע מדייק מלשון השו"ע שיכול לחזור בו כדעת הרמבם.
- 4: **תבעו בדבר אחד והודה לו בדבר אחר**.
- 5: **תבעו חפץ והודה שהוא של פלוני**. (סעיף כג) בדין זה יש מחלוקת בין שוע לרמא.

מלוה שהודה ללוה שקיבל ממנו חובו ולא אמר אתם עדי האם יכול לחזור בו ומה הטעם בזה? [דין בשו"ע ומקור בגמ']

מקור הדין בבעל התרומות שכתב שמלווה שהודה ללווה בפני עדים שפרע את חובו או חלקו, אינו יכול לטעון השטאה או השבעה משום שטענות אלו לא שייכות במצב כזה. בעל התרומות הוסיף עוד שגם המוחל לחבירו על חובו אינו יכול לטעון השטאה או השבעה. השוע פסק דינים אלו להלכה.

"הודאת בעל דין כמאה עדים דמי", איזה טענות יכול אדם לטעון כדי שהודאתו לא תחייב אותו ומה נפק"מ בין טענות אלו?

הערה מעניינת

כידוע טענת השטאה תלויה בתביעת התובע, אך אם אין תביעה והודה אינו יכול לטעון משטה. כך לפחות לפי הראשונים והשוע בניגוד לדעת השך.

לגבי השבעה, הדין הוא הפוך, שאם יש תביעת התובע, אינו יכול לטעון השבעה ובוזא מודה גם השך למעשה.

מצאנו שני מקרים שהם מקרי ביניים שמצד אחד, לא נחשבים שיש תביעה כדי להתיר לטעון השטאה ומאידך אינם נקראים שאין תביעה כדי להתיר השבעה.

סעיף יד: בית דין הכריז שכל מי שחייב ליתומים יודיע לבית הדין, ובא אדם והודה, אינו יכול לטעון משטה או השבעה. אין זה השטאה כי זה לא נקרא שהיתה תביעה. מצד שני אי אפשר לטעון השבעה כי זה לא נקרא שאין תביעה.

סעיף כד: ראובן הודה בפני שמעון שהוא חייב מנה ללוי. פסק השוע שאינו יכול לטעון השטאה והשבעה. מכח אותו עיקרון. אמנם בדין זה השך נשאר בצע. גם הקצות הוכיח מראשונים שהודאה לאחר אינה הודאה.

הודו לפני שכיב מרע. המרדכי סנהדרין תשה' כתב, לגבי אלמנה שלפני מיתתה צייתה לתת כסף לאדם מסוים ובנה שמע ושתק, ולאחר מיתתה טען הבן שאין לה זכות בנכסים אך שתק כדי לא לצער אותה. המרדכי כתב שאינו נאמן לומר כך. וכן פסק הרמ"א. הט"ז תמה על המרדכי, שהרי שתיקה מתחילה ועד סוף אינה כהודאה כמבואר בסעיף ז, וטוען שהמרדכי חולק על דין זה של שתיקה מתחילה ועד סוף אינה הודאה.

סימן פב

סדר הסימן הוא כדלהלן. בסעיף א אומר השוע שלוה יכול לפסול שטר שאינו מקוים ולכן נאמן לטעון פרוע מיגו דמזויף (כתובות יט א). בסעיף ב כתוב שאם השטר מקוים, אמנם הלוה חייב לפרוע, אך יכול לדרוש מהמלוה להישבע שלא פרעו (שבועות מא). בניגוד לפוגם שטרו שם המלוה צריך להשבע גם ללא תביעת הלוה, כאן שהלוה טוען פרוע, המלוה צריך להשבע רק אם הלוה דורש ממנו. בהמשך הסימן מבוארים מצבים בהם הלוה לא יכול להשביע את המלוה שהוא עדיין לא פרע את השטר.

בשטר שאינו מקוים אם הלוה נשבע שהשטר פרוע ואחר כך קיימו המלוה, מה הדין?

הב"ח כתב שהמלוה לא גובה בשטר כזה אך השך חולק וסובר שלאחר קיום יכול לגבות בשטר.

לוה הודה בשטר שכתבו ואינו מזויף. ולאחר זמן טען שאמנם הודה שהשטר אמת אך הוא פרוע, האם נאמן?

אמנם כשהשטר אינו מקוים, הלוה נאמן לטעון פרוע מיגו דמזויף, אך זהו דווקא כשטוען כך תכ"ד, אך אם טוען לאחר זמן שהשטר פרוע, הוי מיגו למפרע ואינו נאמן, כך כתב הטז.

שטר שאינו מקוים שיש בו נאמנות למלוה, האם הלוה נאמן לטעון פרוע מיגו דמזויף?

נחלקו בזה הראשונים, דעת בעל העיטור שהנאמנות מועילה, ובעל התרומות סובר שאינה מועילה. השוע בסימן מו הביא את שתי השיטות ואצלינו הכריע כבעל התרומות שהנאמנות לא מועילה.

ראובן הוציא שט"ח על שמעון בבי"ד, והלוה טוען שאמנם כתב השטר ללוה אך לא ליה ונפל ממנו, או אם טען פרעתי וכיו"ב, מה דינו של השטר ומה הדין אם אמר שטר אמנה הוא.

יש לחלק בין שטר שאינו מקוים לשטר מקוים.

שטר שאינו מקוים

הגמרא בכתובות אומרת אפילו מודה הלוה בשטר שכתבו צריך המלוה לקיימו. וללא קיום, הלוה נאמן לומר שפרע את השטר והראשונים הוסיפו שנאמן לפסול את השטר בשאר טענות כגון שלא לוה ונפל ממנו.

לגבי טענת "אמנה", הטור כתב שנאמן לטעון שמדובר בשטר אמנה, אך נחלקו האחרונים מה הדין אם הוא טוען שהעדים ידעו שמדובר בשטר אמנה, השך סובר שאע"פ שהעדים לא נאמנים לומר על עצמם שחתמו על שטר אמנה, הלוה נאמן במיגו. אמנם הקצות חולק וסובר שאינו נאמן לומר שהעדים ידעו, שהרי זה מיגו במקום עדים.

שטר מקוים

בעל התרומות כתב שבשטר מקוים, אם הלוה טוען פרעתי, המלוה חייב להישבע לפני שגובה את הכסף מהלוה. אך בטענות אחרות הפוסלות את השטר הוא לא נאמן.

אם הלווה טוען שהשטר מזויף ולאחר שקיימו המלווה, טוען פרעתי. מה הדין?

אם הלווה אמר מתחילה להד"מ. הרי דינו כאומר לא לויתי וכל האומר לא לויתי דינו כאומר לא פרעתי ולאחר הקיום אינו יכול לטעון פרוע. אך כשטען מזויף נחלקו הראשונים, דעת הנימו"י שהוחזק כפרן כמי שטען לא לויתי. לעומתו הרשבא סובר שדבריו מוסבים ביחס לשטר ולא על עצם ההלוואה לכן יכול לטעון כעת פרוע. הרמא הביא את שתי השיטות.

לוה שטען על שטר מקויים פרוע האם המלוה צריך להשבע?

הגמרא אומרת שאם הלווה דורש מהמלווה להשבע, הוא חייב להשבע, וכתב בעל התרומות שאם השטר מקויים, יכול הלווה לחייב את המלווה להישבע שלא פרעו אם מתקיימים שני תנאים, אין בשטר נאמנות, הלווה טוען **בברי** שהשטר פרוע.

מנה מצבים בהם מלווה שבידו שטר מקויים אינו צריך להישבע וליטול.

- 1: כשיש נאמנות בשטר או כשהלווה לא טוען בברי שפרעתי אלא טוען שמא.
- 2: כתב הרמבם שאם הלווה טוען פרוע אומרים לו הבא מעותי ואחר כך ישבע ויטול. לכן כשהלווה לא הביא מעותי לבית הדין, ואם הביא משכון נחלקו אחרונים. כשהלווה טוען שאין לו במה לפרוע הגאונים כתבו שאי אפשר להשביע אף אחד מהם, ואילו הרמבם כתב שהלווה נשבע שאין לו, ולכשיהיה לו ישביע את המלווה שלא פרעו ויפרע לו.
- 3: הוחזק הלווה כפרן ביחס לשטר זה.
- 4: הלווה לא דרש בעצמו שבועת המלווה. אמנם אם מת הלווה טענינו ליתמי.
- 5: המלווה תלמיד חכם אי אפשר לדרוש ממנו להישבע, אך אינו יכול לתבוע הלוואתו. ואם תפס אין מוציאים מידו. (אם שניהם תלמידי חכמים חוזר הדין המקורי).
- 6: כשמת המלווה, נחלקו הראשונים מה הדין. יש אומרים הלווה נשבע ונפטר ויש אומרים שהיורשים נשבעים שבועת היורשים וגובים את החוב. וכן פסק השוע. מהרשד"ם סובר שהלווה יכול לטעון קים לי כרב שר שלום הסובר שהלווה נשבע ונפטר.
- 7: כשהמלווה חשוד על השבועה. הרמבם סובר שהלווה נשבע ונפטר, והראב"ד סובר שהמלווה נוטל בלא שבועה (הרי יש בידו שטר מקויים!). שוע הביא שתי הדעות וכתב שמסתבר כדעת הראב"ד!
- 8: אם הלווה טוען טענות אחרות מלבד פרוע, אין המלווה צריך להישבע שהרי השטר שבידו מקויים.
- 9: כשטוען הלווה מחלת לי. הרמבם סובר שנאמן כמו בטענת פרוע. ובעל העיטור סובר שאינו נאמן. השוע הביא דעת הרמבם והרמא הביא דעת בעל העיטור.

סעיף ה (וכן סימן צב סעיף ט)

מלווה הבא לפרוע שטרו מהלווה והלווה טוען שהשטר פרוע, המלווה צריך להישבע אך הוא חשוד על השבועה. מה הדין?

במצב כזה יש מחלוקת ראשונים. יש אומרים (רמבם) שמכיון שהמלווה חשוד על השבועה, הלווה נשבע היסת ונפטר. ויש אומרים (ראב"ד) שבמצב כזה המלווה גובה ללא שבועה. השו"ע הביא את שתי הדעות וכתב שמסתבר כמו הדעה הסוברת שהמלווה גובה ללא שבועה. הנו"כ הקשו מדין אלמנה החשודה על השבועה שאינה יכולה להשבע כדי לגבות כתובתה ופסק השו"ע שהיתומים נשבעים ונפטרים, ולכאורה היה מקום לומר שהאלמנה תגבה ללא שבועה?? הסמע והשך מתרצים שני תירוצים. תירוץ ראשון מחלק

שאלמנה מצויה אצל ממון בעלה לכן סביר להניח שנפרעה, לכן אינה נפרעת ללא שבועה. תירוץ שני מתרץ השך שכתובה חיובה מדרבנן וכשהיא חשודה על השבועה, מעמידים הממון אצל המוחזק על פי עיקר דין התורה.

אלמנה החשודה על השבועה וצריכה לגבות כתובתה מה דינה, הרי אינה יכולה להישבע?

ראינו מחלוקת רמבם ראבד לגבי מלווה החשוד על השבועה ומחזיק בידו שטר מקוים והלווה טוען כנגדו פרוע. הרמבם סובר שהלווה נשבע ונפטר והראבד סובר שהמלווה גובה בלא שבועה. השוע כתב שמסתבר כראבד.

הסמע והשך הקשו כיצד פסק זה מתישב עם השוע הפוסק לגבי אלמנה החשודה על השבועה שכנגדה נשבע ונפטר?

הסמע תירץ שבכתובה שממון בעלה תחת ידה יש חשש גדול יותר שנפרעה. לכן נשבע ונפטר אך במלווה ולווה המלווה גובה בשטר המקוים שבידו.

השך חילק בין שטר ביד המלווה לבין כתובה. מהתורה שטר ביד המלווה מספיק כדי לפרוע החוב והכמים תיקנו שישבע ובמקרה זה העמידו דבריהם על דין תורה. אך כתובה מדרבנן ומהתורה אינה גובה כלום וכשאינה יכולה להישבע העמידו דינה כדין תורה.

נ"מ בין הסמע לשך כשהאשה מחזיקה שטר חוב כנגד בעלה והיא חשודה על השבועה. לסמע הבעל נשבע ונפטר, ולשך תגבה בלא שבועה.

הוציא המלווה שטר מקוים ודרש הלוח שהמלווה ישבע שלא פרעו ושניהם תלמידי חכמים.

האם תשמע טענת מחילה:

א. כשיש ביד המלווה שטר מקוים

ב. כשיש ביד הזוכה פסק של בי"ד

ג. כשיש ביד המלווה שטר שלא נפרע תקופה ארוכה. (שייך לסימן צח).

ד. האם מחילה בלב מועילה, לסילוק החוב. (שייך לסימן צח).

טען הלוח שהיה תנאי בהלוואה שאם אקיימו אפטר מהחוב והמלווה טען שלא היה שום תנאי, או שמודה שהיה תנאי אבל לא קיימת התנאי, מה הדין?

מקור הדין בבעל התרומות. והדין כדלהלן: כמובן מדובר שבשטר לא כתוב שהכל נעשה ללא תנאי, אלא לא כתוב כלום ולכן יש ויכוח בין המלווה ללווה.

א: הלווה טוען שהיה תנאי והוא קיים אותו, והמלווה מכחיש שהיה תנאי בכלל. במצב כזה זה כמו לווה הטוען פרוע על שטר מקוים ולכן המלווה צריך להשבע ולגבות את חובו.

ב: הלווה טוען שהיה תנאי והמלווה מודה שהיה תנאי אך אומר שהלווה לא קיים אותו. במצב זה המלווה מודה שיש ריעותא בשטר אך למעשה סובר שהלווה חייב לו את הכסף. לכן כדי להוציא כסף מהלווה הוא צריך להביא ראיה שאכן הלווה לא קיים את התנאי שהמוציא מחבירו עליו הראיה. ואיננו אומרים שנאמין לו במיגו שהיה טוען שלא היה תנאי כלל, כלומר נדרוש ממנו להשבע שהלווה לא קיים את התנאי ונאמין במיגו שהיה טוען שלא היה תנאי כלל, ועונים, משום שלא אומרים מיגו להוציא וכן פסק שוע. הרמא הביא דעת החולקים שאומרים מיגו להוציא. והשך כתב שגם הסוברים שלא אומרים מיגו להוציא זהו

דוקא בשטר שיש בו ריעותא אך במקרה זה זהו שטר שאין בן ריעותא ולכולי עלמא המלווה מוציא מהלווה.

עניני מיגו

1: לא אומרים מיגו שיכל לומר איני יודע! (תוד"ה ביום בבא מציעא צ"א). וכותב הסברא שאדם לא עושה עצמו כלא אמין וטוען כנגד התובע איני יודע.

2: האם אומרים מיגו להאמינו כנגד מנהג? הנימו"י (ב"מ סז א ד"ה אריס) כתב שלא אומרים מיגו נגד מנהג וזה כמו מיגו נגד עדים. בהגהות אשרי (ז א) כתב שאם טוען נאנסו ולא עשו המנהג תפיסה מבני יעו"ש. הנתיבות הדגיש שלא אומרים מיגו דוקא נגד מנהג קבוע.

3: האם אמרינן מיגו מגברא לגברא. הדיון מובא בנתיבות סימן צב ביאורים ס"ק ב. המהרי"ט פסק שלא אומרים מיגו מגברא לגברא. התומים הקשה עליו מהנהגו גינאי (גיטין יד) שם רואים שאומרים מיגו מגברא לגברא. הנתיבות הסביר שהתומים הבין את המושג מיגו מגברא לגברא שפירושו נאמינו בטענה שטוען כלפי ראובן מיגו שהיה יכול לטעון טענה לשמעון, ובאמת מהנהגו גינאי רואים שלא אומרים מיגו כזה. אך הנתיבות מסביר שמיגו מגברא לגברא הכוונה שבטענה העכשוית היה זוכה בממון מראובן ובטענה האפשרית היה זוכה בממון משמעון, ומיגו כזה לא אמרינן! וכך פוסק הנתיבות שלא אמרינן מיגו מגברא לגברא.

4: האם אמרינן מיגו מממון לממון? ראה ב"מ ב א לשאלת התוספות מדוע הטוען חציה שלי לא נאמן מיגו שהיה טוען כולה שלי. המרדכי מתרץ שלא אומרים מיגון מממון לממון.

5: האם אמרי' חזקה מגברא לגברא.

6: האם אמרי' מיגו בשניים? בתוספות כתובות יט ב ד"ה ואם מבואר שלא אומרים מיגו בשנים שהרי אין אחד יודע מה בלב חברו. מכל מקום אומרים תוספות שם שמיגו דאי בעי שתיק אומרים גם בשנים.

7: מיגו להוציא.

האם אמרינן מיגו להוציא? פרט! ומה הדין בשטר? ומה הדין אם הדיון הוא רק על החפצא אבל את הדמים צריך לשלם האם מקרי מגו להוציא?

במסכת בבא בתרא לב ב מובא סיפור על מלווה המוציא שטר חוב כנגד הלווה ודורש ממנו לשלם את החוב, הלווה טוען שהשטר מזויף. המלווה אמר לדיינים שאכן השטר מזויף אבל היה לו שטר כשר ואבד. לדעת רבה המלווה נאמן במיגו, ולדעת רב יוסף המלווה אינו נאמן משום שהשטר מזויף. הראשונים התקשו בדעתו של רב יוסף, מדוע המלווה לא נאמן במיגו? ריבם בתוספות הסביר שאין אומרים מיגו להוציא ממון, ואילו ר"י מסביר שלפי רב יוסף אין מיגו משום שתחילת טענתו בשקר יסודה שהרי צריך היה לזייף שטר. להלכה נפסק בגמרא הלכתא כרבה בארעא וכרב יוסף בזוזי, אם כן יוצא שלפי הסבר ריב"ם לא אומרים מיגו להוציא. השוע פסק כרב יוסף והעיר שישן נימק את הפסק בכך שאין אומרים מיגו להוציא, הסמ"ע הקשה שבסימן פב הביא הרמא מחלוקת האם אומרים מיגו להוציא ולפי העיר שישן יוצא שזו גמרא מפורשת! הש"ך חולק על הסמ"ע ומסביר שהרמב"ם והרשב"א מבארים את מחלוקת רבה ורב יוסף בשטר שאינו מקוים! אך בשטר מקוים אומרים מיגו להוציא!

המחבר פוסק שהוציא עליו שטר מקויים ואמר הלוה מזוייף או אמנה ואמר המלוה כן הדבר אבל שטר כשר היה לי ואבד נשבע הלוה היסת ונפטר. האם דין זה מוסכם לכל השיטות או שתלוי באם אמרינן מיגו להוציא והאם בברי ושמא אמרינן מיגו להוציא?

8: מיגו נגד עדים לא אמרינו ב"מ פא ב. השך מוסיף שכל שכן שלא אומרים מיגו אם יש עדים כנגד הטענה שהיה יכול לטעון. האם אומרים מיגו כנגד עדים פסולים? הראש כתב בתשובה שגם כנגד עדים פסולים לא אומרים מיגו. והנתיבות חילק שאם מדובר בעדים פסולים מחמת קורבה, אזי לא אומרים מיגו כנגדם אך אם פסולים מחמת עברה אומרים מיגו כנגדם.

9: האם אומרים מיגו דהעזה? נימו"י ב"ב יט א מביא ראייה מהנהו עיזי דאכלו חושלא שלא אומרים מיגו דהעזה. השך מקשה שמוכח מכמה מקומות שאומרים מיגו דהעזה להיפטר ממון אך לא אומרים מיגו דהעזה להיפטר משבועה וזה מה שמדובר בהנהו עיזי דאכלו חושלא.

10: מיגו בטענה שאינה גלויה, המרדכי בכתובות כתב שלא אומרים מיגו כזה.

11: מיגו למפרע. תוד"ה אית כתובות פה א לא אומרים מיגו למפרע.

12: כשאיננו חוששים שהטוען משקר אלא שאינו מדייק לא מועיל מיגו. כגון הפוגמת כתובתה לא תיפרע אלא בשבועה ואיננו אומרים שנאמין לה מיגו שלא היתה פוגמת. או אשה האומרת שמת בעלה במלחמה אינה נאמנת אך אם אומרת שמת על מטתו נאמנת, ואיננו אומרים שנאמין לה שמת במלחמה מיגו שהיתה אומרת שמת על מטתו.

13: מיגו במקום חזקה. כתב הרשבא בתשובה שמי שקיבל לפני בית דין לפרוע לחברו חוב ואחר כך טוען שהוא כבר חייב לי חוב כזה. אינו נאמן ואע"פ שיש לו מיגו שיכל לטעון פרעתי הרי זה מיגו במקום חזקה, שהרי אילו היה חבירו באמת חייב לו, לא היה מקבל על עצמו בבית דין לשלם לו. דוגמא נוספת, כתב הרמבם לווה שנמצא ממון תחת ידו, אינו נאמן לומר שהוא של אחרים, גם אם יש לו מיגו משום שאין אומרים מיגו נגד חזקה, מה שתחת יד אדם שלו הוא. אמנם השך מוכיח מהגמרא ב"ב ה שנשארה בספק האם אומרים מיגו נגד חזקה, לכן מסכם השך לא כל החזקות שוות.

14: מיגו נגד שטר. הפקיד ביד חברו חפץ בשטר. הנפקד נאמן לומר החזרתיו במיגו שהיה טוען נגב וכו' גם אם השטר עדיין ביד המפקיד ולא יכול לומר שטרך בידי מאי בעי. (ב"ב ע א).

סימן פג

סעיף א

דין סטראי- המקרה בגמרא (כתובות פה) הוא: לווה פרע חוב למלווה, לאחר הפרעון ביקש הלווה מהמלווה את השטר חוב כדי לקרוע אותו, המלווה השיב שאינו מחזיר את השטר משום שהפרעון שפרע הלווה הוא עבור מלווה על פה אחר שהיה לו אצלו, ואילו החוב שבשטר עדיין לא נפרע. הלווה טוען כנגדו שאין חוב אחר והוא התכוון לפרוע את השטר חוב. מה הדין? הגמרא אומרת שאם יש עדים על הפרעון של החוב, כלומר עדים ראו את הלווה משלם למלווה, אזי הלווה נאמן שאין חוב אחר, אך אם לא היו עדים על הפרעון המלווה נאמן לומר שהיה חוב נוסף מיגו שהיה טוען שלא היה פרעון חוב כלל.

סעיף ב

מקור הדין בבעל התרומות שכתב שאם הלווה מודה שחייב למלווה שני חובות, ועבר זמן הפרעון שלהם, ופרע הלווה הלוואה אחת בסתם, והוא טוען שפרע חוב א' והמלווה טוען שקיבל הפרעון עבור חוב ב'. המלווה הוא הקובע! וכן פסק השו"ע. הר"ן בכתובות (מב ב) מוסיף שאפילו אם הלווה אמר בפירוש שפרע חוב א' והמלווה שתק, אין זה הסכמה משום שיכול לומר ששתק כדי שיתן לו את הכסף ללא ויכוחים וכן פסק הרמ"א. הוכחה לעליונות של המלווה ניתן לראות בדין סטראי שראינו לעיל, שהרי גם

כשיש לו מיגו, הוא נאמן לומר שהיה עוד חוב, אך מדוע הוא קובע שקיבל את הכסף עבור החוב השני? אלא מכאן ראייה שהמלווה הוא הקובע משום שעבד לוה לאיש מלווה.

כתב כנסת הגדולה הובא בקצות: אם הלוואה אחת הגיע זמן פרעונה והשניה לא, אין המלווה יכול לומר קיבלתי עבור ההלוואה שלא הגיע זמן פרעונה, "לא שביק איניש מלווה שהגיע זמנה, ופורע מלווה שלא הגיע זמנה".

אם שתי ההלוואות לא הגיע זמן. הכנה"ג כתב שחזרנו לדין הרגיל, והקצות סובר שאם הלווה פרע בסתם אכן המלווה יכול לטעון שקיבל עבור ההלוואה שהוא רצה, אך אם הלווה פירש עבור איזו הלוואה הוא פורע, במקרה כזה הדין עם הלווה. שהרי תוך הזמן הלווה יכול להכריחו לקבל חובו וממילא הוא קובע איזה חוב.

כתב הרשב"א שאם הלווה שלח מעות עם המלווה לאחרים, יכול המלווה לעכבם בחובו, וכן פסק בשו"ע. סעיף ג כשהמלווה מכחיש את דברי הלווה

מקור הדין בבעל התרומות (וכתב הבית יוסף שהכל מסברא ללא ראיות). הלווה טוען אתה קיבלת את הסכום עבור חוב א' והמלווה מכחיש ואומר מעולם לא הסכמתי לכך אלא קיבלתי עבור סכום ב'. אם מדובר בחוב בעל פה, הלווה נאמן. ואם מדובר בחוב בשטר, אם פרעו שלא בעדים, המלווה נאמן במיגו שיכל לומר שלא קיבל כלל. וגם אם פרעו בעדים, למעשה המלווה נאמן.

סעיף ד בנושא אחר משאר הסימן!

(ב"ב לב ב) מלווה הוציא שטר לגבות מהלווה, הלווה טען שהשטר מזויף, והמלווה הודה שמדובר בשטר מזויף אך טוען שהיה בידו שטר אמיתי ואבד. האם נאמין למלווה במיגו? רבה אומר שהמלווה נאמן במיגו. ורב יוסף סובר שאינו נאמן שהרי הוא הודה שהשטר מזויף. הראשונים נחלקו כיצד לבאר את שיטת רב יוסף ומדוע אין מיגו. להלכה הגמרא מכריעה, הלכתא כוותיה דרבה בארעא והלכתא כוותיה דרב יוסף בזוזי.

וכן פסק השו"ע שהלווה נשבע היסת ונפטר. כלומר כרב יוסף בזוזי.

מדוע המלווה לא נאמן במיגו? העיר שושן כתב משום שהוי מיגו להוציא. ולדעתו זו גמרא ערוכה שלא אומרים מיגו להוציא והקשה כיצד יש מחלוקת בדבר. השך מסביר שגם הסוברים שאומרים מיגו להוציא, הוא דוקא בשטר מקוים וכאן מדובר בשטר שאינו מקוים. כך ביארו הרמב"א והרשב"א. הסמ"ע הסביר שגם הסוברים שאומרים מיגו להוציא, כאן סוברים שאין מיגו משום שכדי לטעון טענתו היה צריך לשקר ולזייף שטר.

סימן פז

סעיף א

א: חכמים תיקנו (כתובות פז ב) שאדם שפוגם שטרו, כלומר מלווה המודה ששטר החוב שבידו פרוע בחלקו, והלווה טוען שפרע יותר ממה שטוען המלווה, לא יפרע את שאר החוב אלא בשבועה. סיבת התקנה היא, שהפורע רגיל לדקדק והנפרע אינו רגיל לדקדק, ויש חשש שנפרע כל חובו והוא אינו זוכר, לכן תיקנו חכמים שישבע ורק לאחר מכן יפרע מהלווה את שאר החוב. המלווה חייב בשבועה זו גם אם הלווה לא דרש ממנו להישבע. בשונה מהשבועה בסימן פב שמלווה נשבע ללווה לטעון פרוע על שטר מקוים.

ב: גם כשיש נסיבות המלמדות לכאורה שהמלווה צודק בטענתו, כגון שהיו עדים על הפרעון החלקי או שהלווה כתב לו שובר על החלק ששילם, או שהמלווה יודע לומר ששילם סכום מדוקדק ומפורט ולכאורה היינו צריכים לומר, מהעובדה שהלווה לא האמין למלווה וביקש לפרוע דוקא בעדים או לקבל שובר, או מהעובדה שהמלווה יודע לפרט בדיוק כמה שילם, הרי זה מלמד שעל החלק שלא היו עדים שפרע או שלא קיבל שובר, חלק זה בודאי לא פרע הלווה. אעפ"כ גם במצב כזה תקנו חכמים למלווה להישבע לפני שנפרע משטרו. מקרים אלו הם בעיא דלא איפשיטא בגמרא ומחמת הספק לא מוציאים ממון מהנתבע ללא שבועה.

ג: כתב בעל התרומות, אם כתוב בשטר נאמנות, המלווה לא צריך להישבע, שהרי הוחלט שהוא נאמן. (אך גם כשיש נאמנות, אם המלווה טוען שמא, כגון שאומר יודע אני שפרעת חלק זה ועל השאר איני יודע, והלווה טוען פרעתי את כולו, במצב כזה הלווה לא צריך לפרוע יותר).

ד: יתום הבא בשם אביו המלווה ופגם השטר, כגון שמודה שנפרע מקצתו, הבית יוסף הביא את בעל התרומות שכתב שאין היתום נשבע משום שלא תיקנו שבועה זו ליתומים. אך השך ועוד אחרונים כתבו שבדאי גם היתומים שפגמו השטר צריכים להישבע. הם נחלקו בביאור הירושלמי שכתב "שאם פגמו בנו לא ישבע, שתקנה שהתקינו, בו התקינו אבל בבנו לא התקינו" לפי בעל התרומות הכוונה שירוש שפגם שטר אביו אינו צריך להישבע לעומתו השך מסביר שהכוונה לאדם שפגם שטרו ומת לפני שנשבע ובמצב כזה הבן לא צריך להישבע, אבל אם הבן עצמו פגמו לדעת השך ודאי צריך להישבע.

סעיף ב

אם לא עבר זמן הפרעון נחלקו הראשונים. דעת הרמבם היא שאע"פ שהמלווה פגם שטרו, אינו צריך להישבע שהרי חזקה אין אדם פורע תוך זמנו, ואע"פ שבמקרה זה אנו רואים שאכן נפרע חלק מהחוב תוך הזמן, מכל מקום במה שהמלווה לא הודה שנפרע אנו חוזרים לחזקה. לעומתו רב האי כתב שהפוגם שטרו בכל אופן צריך להישבע. השוע פסק כרמבם. אך גם במקרה זה אם דרש הלווה מהמלווה להישבע, כתב הבית יוסף שהוא חייב להשבע והשך והסמע חולקים שלא ישבע.

סעיף ג

כתב הרא"ש בתשובה שאם הפרעון כתוב בגוף השטר, אין לזה דין של פוגם שטרו, שהרי השטר מעיד על חלק החוב שלא נפרע, ומכיון שהיו יכולים בקלות לכתוב את שאר הפרעון ולא כתבו, זו ראייה שלא הכל פרוע. אמנם כל זה בתנאי שהפרעון נכתב בידיעת הלווה, שאז העובדה ששאר הפרעון לא נכתב מהווה ראייה שלא נפרע, אך אם כתיבת הפרעון הראשון היה שלא בידיעת הלווה או שהלווה טוען שלפני הפרעון הכתוב בשטר, פרע לו עוד חלק ולא כתבו כי האמין למלווה, ורק לאחר שכפר בפרעון הכריחו לכתוב את הפרעון השני, במקרה כזה הלווה נאמן והמלווה צריך להישבע.

סעיף ד

בניגוד לפוגם שטרו שצריך להישבע, הפוחת שטרו אינו צריך להישבע (כתובות פז ב) מהו פוחת שטרו? כשהמלווה אומר אמנם כתוב בשטר שאתה חייב לי אלף אבל באמת אתה חייב לי רק חמש מאות, וכתבנו אלף מסיבות אחרות כגון לכבד אותי שאני עשיר וכו' במצב כזה המלווה נפרע ללא שבועה מיגו שהיה דורש את מלוא הסכום. ואין זה מיגו להוציא משום שהשטר מסייע לו. ואם הלווה מבקש מהמלווה להישבע, עליו להישבע.

בשני מצבים הפוחת שטרו, פוסל את שטרו, א' אם העדים ידעו שכותב סכום לא נכון בשטר, הרי מדובר בעדים שהעידו שקר והם פסולים. ב' אם העדים טעו וכתבו סכום לא נכון, שוב המלווה מודה שהעידו בפסול והשטר פסול. במצב כזה הלווה נשבע היסת ונפטר. הראשונים הקשו מדוע אינו נאמן במיגו שהיה

אומר שהשטר אמת וגובה את כל הסכום הכתוב בו? תוספות במקום מתרצים שלא אומרים מיגו להוציא. לעומתם הסוברים שאומרים מיגו להוציא כשיש שטר מקויים מבארים כאן שהשטר לא מקויים.

סעיף ה

גם כשעד אחד מעיד שהשטר פרוע, המלווה צריך להישבע. אך אין זה שבועה דאו' משום ששבועה דאו' נשבע ונפטר וכאן נשבע וגובה את סכום החוב.

פוגם שטרו שצריך שבועה האם גם בנו הפוגם טוען שבועה?

הזכר שתי דוגמאות שלא ישבע?

נאמנות – סעיף א, תוך זמנו – סעיף ב, כתב בין השורות – סעיף ג.

יתום הבא בשם אביו המלווה ופגם השטר, כגון שמודה שנפרע מקצתו, בעל התרומות כתב שאין היתום נשבע משום שלא תיקנו שבועה זו ליתומים. אך השך ועוד אחרונים כתבו שבדאי גם היתומים שפגמו השטר צריכים להישבע. לדעת השך הבן אינו נשבע כשאביו פגם את השטר ומת לפני שנשבע אך כאמור אם הוא עצמו פגם את השטר חייב להישבע.

סימן פה

מלווה תובע מהלווה הלוואה שיש לו שטר עליה, הלווה טוען שפרע את החוב ולראיה הוא טוען שהמלווה מכר לו קרקע, והרי אם לא היה פורע את חובו, המלווה שהוא המוכר היה לוקח את הכסף עבור פרעון ההלוואה ולא עבור מכירת הקרקע. האם הלווה צודק? פרט!

מקור הדין במסכת כתובות דף קי. מחלוקת אדמון וחכמים, האם הלווה נאמן להוכיח מהעובדה שהמלווה מכר לו את הקרקע, שאכן הוא פרע לו את החוב או שהמלווה נאמן לומר שהלווה לא פרע לו את החוב והסיבה שהוא מכר לו קרקע היא כדי שיהיה ללווה נכסים שהוא יוכל לגבות מהם. (הראשונים נחלקו האם המלווה נאמן בטענה זו רק באופן שאין ללווה נכסים אחרים או גם באופן שיש לו נכסים אחרים, השוע לא חילק) ונסכם, אם מדובר במקום שמשלמים את הכסף ואחר כך כותבים שטר על המכירה, במצב כזה לכו"ע המכירה מהווה ראיה ללווה שפרע את חובו, שהרי לאחר ששילם למלווה את הכסף מדוע הוא הוסיף וכתב שטר מכירה?! (אמנם השך המדגיש שאם המכירה נעשתה ללא עדים ושטר, המוכר נאמן לומר שהמלווה לא נפרע במיגו שהיה אומר שלא היתה מכירה כלל) אלא מכאן ראיה שאכן הוא פרע את ההלוואה. אך אם מדובר במקום שרגילים לכתוב שטר ואחר כך לשלם עבור הקרקע, במקרה זה לדעת אדמון, עדיין המכירה מהווה ראיה שהשטר פרוע שאל"כ היה המלווה שהוא המוכר כותב מודעה המבטלת את המכירה ומסבירה שהוא עושה אותה רק כדי לדאוג שיהיה ללווה קרקע שיוכל לגבות ממנה. אמנם חכמים סוברים שהמלווה יכול לטעון שלא כתב מודעה מחשש שמא זה יתגלה לקונה והוא לא יקנה את הקרקע. ואכן אין ללמוד מהעובדה שהמלווה מכר ללווה קרקע שהחוב פרוע. אם מדובר במקום שלא כותבים שטר אלא רק נותנים כסף, האורים סובר שהוא לא הפסיד שטרו שהיר מיד כשהלווה נתן את הכסף המכירה חלה ולא יכול היה לחזור מהמכירה, אמנם לדעת הקצות והנתיבות, העובדה שלא מנע כתיבת שטר ראיה על המכירה מלמדת שהחוב פרוע.

אישה שהקדישה נכסיה וצוותה שידורו בנותיה בבתיים ויתנו שכירות להקדש, אח"כ הביאה בת אחת שטר מתנה מוקדם לשטר ההקדש, ואמרו שאר היורשים, אם שטרך מוקדם למה נתת שכירות, מה הדין?

סימן פו

מהי קושית הראשונים היסודית בנוגע לשעבודא דרבי נתן וכיצד תרצו קושיא זו? אם כפר לוי והודה למי משלם קרן וחומש, לראובן או לשמעון?

המקור במסכת כתובות יט א. קושית הראשונים היא שגם ללא החידוש של שעבודא דר' נתן, מכיון שכל נכסי הלווה הראשון משועבדים למלווה, הרי שבמסגרת זו ראובן יכול לגבות משמעון גם את החוב שיש לו כלפי לוי. אם כן מה החידוש בשעבודא דרבי נתן? לקושיא זו נאמרו כמה תירוצים נציין שלושה מהם. 1: הרשב"א והר"ן (כתובות ו א ד"ה לעולם) תירצו, שטרות הם לאו בני גביינא, לכן הם לא נגבים במסגרת החוב של שמעון לראובן, ורק מכח שעבודא דרבי נתן ראובן גובה את החוב של לוי משמעון. 2: השך תירץ שללא שעדר"נ יכול היה שמעון למחול ללוי על החוב או שהיה נאמן לטעון עליו שהוא שטר אמנה אך לאחר שעדר"נ המלווה הראשון הוא בעל דינו של הלווה השני. 3: אם לוי כפר ונשבע לראובן, ללא שעדר"נ לא היה צריך להביא קרן וחומש שהרי לא כפר מול הבעלים אך לאחר שעדר"נ, ראובן הוא הבעל חוב של לוי.

האם בדמי שכירות יש שדר"נ.

הגמרא בקידושין טו אומרת שעבד עברי המקבל הענקה מרבו, אין המענק נכלל בשעדר"נ. הראשונים נחלקו (הובאו בטור ובית יוסף) האם ללמוד מגמרא זו לכל החובות האחרים. יש אומרים שכשם שהענקה אינה בכלל בשעדר"נ כך גם שאר חובות. ויש אומרים שדוקא הענקה אינה נכללת אך שאר חובות כגון שכירות ומקח וממכר נכללים בשעדר"נ. וכן פוסק השו"ע.

האם בדמי קנס שייך שדר"נ? האם יש שעדר"נ על חיוב ממון מדין גרמי?

בהגהות אשרי ב"ק ד ד מובאת מחלוקת האם חוב של מסור נכלל בשעדר"נ. כלומר מוסר הפקיד חפץ ביד נפקד והנמסר רוצה להוציאו מהנפקד, הראשונים חולקים האם שייך בחוב זה שעדר"נ. השך מביא את המהרשל המבאר שהסוברים שהנמסר אינו יכול להוציא זהו בגלל שמדובר בגרמי וחייבו רק מדרבנן. השך מסיק לפי זה שלדעת הרמבן הסובר שגרמי הוא מדא' אכן אפשר לגבות משעדר"נ מהנמסר. השך מוסיף שנראה שכל דתקון רבנן כעין דא' תקון לכן, גם הסוברים שגרמי הוא מדרבנן מסתבר לומר שיש בזה שעדר"נ.

האם יש הבדל בשעדר"נ בין הלוואה לפקדון?

כתב הר"ן שאם המעות ביד לוי הם מעות פיקדון, ראובן גובה מלוי גם אם יש לשמעון נכסים. וביאר השך שבמצב כזה אין ללוי שום הפסד לכן אין סיבה לא לפרוע ממנו.

האם יש דין שעדר"נ אם צד א' הוא גוי?

הרשבא כתב בתשובה שהוא מסתפק אם שדר"נ שייך בגוי. הראש ב"ב כתב שגם בגוי שייך שדר"נ. גם פת"ש הביא שאחרונים כתבו שהדין שייך בגוי ללא הבדל. אמנם התומים חילקו וכתב כך. אם הגוי הוא הלווה השני, פשוט ששייך בו שדר"נ. אם הוא המלווה פשוט שלא שייך בו שדר"נ שהרי לאשר אשם לו נאמר לגבי ישראל. כשהלווה הראשון הוא גוי הוא מסתפק, אין שדר"נ שהרי הפקעת הלוואת הגוי מותרת ואם אינו רוצה לפרוע לגוי אין המלווה הראשון יכול לתבוע אותו. אך אם רוצה לפרוע חובו לגוי שייך שדר"נ.

האם יכול המלווה הראשון לתבוע ישר מהלווה השני, והאם אחר שתבע את השני שלם השני ללווה הראשון, חייב לשלם למלווה?

כתבו הראשונים שראובן גובה קודם משמעון, ואם אין לשמעון כסף גובה מנכסיו ורק אם אין לשמעון אלא את החוב של לוי כלפיו, רק אז גובים מלוי. לכן ברור שלא יכול לפנות ישירות ללוי.

האם יש נפ"מ בין מלווה בשטר למלווה בעל פה?

כתב בעל התרומות ואין חילוק בזה בין מלווה שטר למלווה בעל פה, כיון ששני הלווים מודים כל אחד למלווה שלו, מוציאים מלוי ונותנים לראובן. וכן פסק שו"ע.

על מי מוטל לתבוע את לוי, על שמעון או ראובן, נמק.

כתב בעל התרומות שראובן לא יכול לכוף את שמעון לתבוע את לוי אלא הוא צריך לעשות זאת בעצמו. ודייק זאת מלשון הגמרא האומרת מוציאים מזה ונותנים לזה, משמע שבית דין ולא הלווה הראשון וכן פסק השו"ע. השך מקשה כיצד יתכן לומר כן? הרי הלווה משועבד למלווה אם כן שמעון צריך לגבות מלוי את החוב ולהביאו לראובן! השך אומר שאין לדייק מדברי הגמרא משום שהכוונה שבית דין מוציאים כשלוי לא מוכן לשלם. ואין לדמות לכך שלווה יכול לפרוע חובו במטלטלים והמלווה הוא שצריך להתעסק עם מכירתם משום שלפרוע במטלטלים הוא פרעון חוב ממש, אך לא יתכן כאן להטיל על ראובן לגבות ההלוואה מלוי.

כשיש נכסים לשמעון האם ראובן גובה מנכסי שמעון או ממעותיו של לוי?

הר"ן כתב שגובה מנכסי שמעון, וכן פסק שו"ע. הר"ן מדמה את זה לדין המלווה הגובה קודם מנכסי בני חורין ולא ממשועבדים. השך הקשה שגובה מבני חורין ולא ממשועבדים כדי לא לגרום ללקוחות נזק ואילו כאן לא גורם ללוי נזק בכך שגובה ממנו שהרי לוי ממילא יוציא את הכסף. לכן מבאר השך שגובה מלוי אלא אם כן הגביה מלוי גורמת לו נזק.

מה הדין אם יש לשמעון נכסים אך הוא לא נמצא בעיר, האם בי"ד יפסוק שמוציאים מלוי או לא?

המהרשל כתב שבמקרה כזה ראובן גובה מלוי, שזה כמי שאין לו נכסים. אע"פ שבהלכות ערב כתוב שלא גובים מהערב אם יש ללווה נכסים אפילו אם הלווה נמצא בעיר אחרת, זה מטעם שלא נטריח את בית הדין לגבות מהערב ואז לגבות שוב מהלווה לערב. אך כאן לא תהיה גבייה פעמיים, אז ראובן גובה מלוי. השך חולק וסובר שמכיון שיתכן הפסד ללוי לכן צריך להמתין שיעור זמן ראוי לשמעון שיחזור.

ראובן חייב לכמה בעלי חובות ובה בע"ה א' של ראובן ותפס מלוי האם מהני תפיסתו כמו בבע"ח עצמו דמהני, או דלא מהני משום דיש הבדל בין בע"ח עצמו לבע"ח שני שאינו חייב רק משדר"ג.

סימן פז

קי"ל מודה במקצת שאמר הילך המקצת שאני חייב בו אינו נשבע ש"ד אלא היסת. פרט 2 אופנים שישבע דאורייתא גם אם טוען הילך. מודה במקצת שאמר לתובע הילך, האם חייב על השאר שבועת היסת?

מפני מה הילך פטור משבועה?

האומר הילך אבל אינו בידי אלא הוא בביתי וקח משכון עליו האם נפטר משבועה דאורייתא?

מה הדין באם נותן לו המחאה האם נחשב הילך?

תשובה וסיכום הילך-

מפורש בגמרא ב"מ ד א, שהילך פטור משבועת מודה במקצת אך נשבע היסת מדרבנן.

מדוע הילך פטור משבועה? הטעם הפשוט הוא שמכיון שאומר הילך, הדיון הוא רק על מה שאינו מודה בו, ובחלק זה הוא כופר בכל, וכופר בכל פטור משבועת התורה.

הקצות מסביר טעם אחר כדלהלן, הראש בכתובות (ב א) שואל מדוע בעל הטוען אלמנה נשאתיך אינו נחשב מודה במקצת, ומתרץ שמכיון שבמנה זה אינו יכול לכפור הוי הילך! הב"י הקשה שאין זה מוכן בידו לתת לו, וביאר הקצות שבמודה במקצת הוא חייב שבועה שהודאתו מחייבתו שבועה ובהילך אין ההודאה מחייבתו שהרי אומר הילך, וכמו כן בבעל המודה אלמנה נשאתיך, הרי במנה לא יכל לכפור, וממילא לא שייך שבועת מודה במקצת והוי כהילך.

להלן נדון בדין הילך במקרים שונים: פיקדון, הלוואה, גזילה, עדים מעידים שמקצת בידו, משכון, שטר, מערים,

פיקדון - בפיקדון דין הילך פשוט, הפיקדון נמצא ברשות בעליו, וכשהמפקיד אומר הילך והוא מזומן בידו, הוי הילך ופטור משבועת מודה במקצת. הקצות סובר שאם מדובר בפיקדון שאינו מסוים, כגון סאה מתוך שני סאים, גם לאחר הודאת הנפקד אין כאן הילך.

הלוואה - הר"ן סובר בדעת רשי שאין דין הילך במעות הלוואה שהרי להוצאה ניתנו. הגהות אשרי סובר בדעת רשי שצריך שיחזיר את אותן מעות עצמן. ועה"ש כתב שזה תמוה. הגאונים כתבו שצריך שיהו מעות מזומנים בידו לפרוע ואז הוי הילך וכן פסק השוע.

גזילה - כתב הנתיבות שאם הודה במקצת גזילה שבידו אין זה הילך. גזילה אינה כפיקדון.

עדים מעידים - כתב רעק"א שאם עדים מעידים שיש מקצת תחת ידו הוי הילך.

משכון - הניח משכון על המקצת שהודה בו שחייב. דעת בעל העיטור והטור שנחשב הילך, והרי מגאש ריף ורמבם כתבו שאינו הילך. וכן פסק השוע. אמנם הריבש כתב הטעם שמשכון צריך שומת בי"ד וגבייה וכתב השך ולפי זה אם נתן לו רשות למכור המשכון ללא שומא וגבייה הוי הילך גם לפי השוע. עוד כתב השך שאם מדובר במשכון שלא בשעת הלוואה שבעל חוב קונה אותו קניין גמור, במצב כזה משכון הוי הילך. הרמא הביא את דעת הטור.

שטר - כתב בעל העיטור משכון נחשב הילך שהרי אפילו שטר נחשב הילך. משמע ששטר נחשב הילך. וביארו שהמקור מב"מ שטר שכתוב בו סלעים, מלווה אומר 5000 אומר 2, אינו חייב שבועה. וכן פסק הרמא ששטר חשוב הילך. העיר שושן חלק וביאר השך שאין קושייה מהגמרא במסכת בבא מציעא משום ששם מדובר שיש בשטר שעבוד קרקעות, והעיר שושן סובר ששטר ללא שעבוד אינו הילך.

מערים - כתב בעל התרומות שאם נראה לדיין שהנתבע אומר הילך כדי להערים, מחייבים אותו שבועה וכן פסק השוע.

טענת השטאה כשהודה ואמר הילך, - בסימן פא סעיף כו פוסק השוע בשם בעל העיטור, שלגבי מה שאמר הילך אינו יכול לומר משטה, אפילו שלא אמר אתם עדיי.

סעיף ה

כתב הרשבא שהמודה במקצת מתוך דבריו, אינה הודאה במקצת. ויש בדין זה שלושה מצבים -

א: מתוך החשבון עולה שמודה במקצת כי הוא טעה בחשבון. במצב זה לכו"ע הוי מודה במקצת.

ב: מתוך שאינו נאמן בטענתו עולה שהוא מודה במקצת. בזה דיבר הרשב"א שאין זה הודאה במקצת.

ג: מהדין עולה שהוא מודה במקצת. בזה חולקים הסמע והשך.

סעיף ו

1: האם עד המסייע פוטר משבועה.

נחלקו הראשונים האם אדם שהודה במקצת והתחייב שבועה, ובא עד אחד ומעיד שאכן חייב רק מקצת, האם עדות העד פוטרת את המודה במקצת משבועה.

מצאנו בזה שלוש שיטות,

ר"ת תוספות ורא"ש סוברים שהעד פוטר משבועת מודה במקצת. בעל התרומות והרמבם סוברים שחייב להשבע ואין העד פוטר משבועה. בשו"ת הרשב"א מחלק וסובר שעד המסייע פוטר משבועה דרבנן אך לא פוטר משבועה דאורייתא. השו"ע מביא את שתי הדעות והרמא כתב שהעיקר כדעה הפוטרת משבועה. השך כתב שאע"פ שעד המסייע פוטר משבועה, מכל מקום, המלווה יכול להחרים. והתומים מחלק שדוקא אם תבעו בטענת ברי יכול להחרים אך אם תבעו בטענת שמא, אינו יכול להחרים.

2: עד מסייע שהוא קרוב. (הובא בפת"ש סק ה)

בודאי שאינו פוטר משבועה דאורייתא. ונחלקו האחרונים האם פוטר משבועה דרבנן. לדעת שער המשפט עד המסייע פוטר משבועה דרבנן שהרי כתב הרמא שעד קרוב מחייב שבועה דרבנן אם כן יכול גם לפטור ממנה. לעומתו הבית אפרים ועוד סוברים שעד המסייע שהוא קרוב לא פוטר אפילו משבועה דרבנן.

3: מחויב שבועת התורה ויש לו עד המסייע ויש גם עד כנגדו.

תרומת הדשן כתב שהנתבע פטור משבועה בגלל עד המסייע ואיננו מתחשבים בעובדה שיש עד כנגדו. לעומתו השך סובר שהעדים המכחישים זה את זה כמי שאינם וחוזר דין השבועה למקומו.

קצות החושן רצה להשוות לדין חתיכה ספק חלב ספק שומן שבא עד אחד והעיד שהיא חלב ואחר כך בא עד אחר והעיד שהיא שומן, שנחלקו הראשונים האם לאחר שהתקבלה עדות הראשון כשניים אפשר לקבל את עדות השני. אך למעשה הביא את דברי אהיו הרב יהודה שאמר אין להשוות משום שעד המעיד על חתיכה שהיא חלב נאמן כשניים ונעשית החתיכה כחלב ודאי בניגוד למקרה אצלינו בו עד המעיד מחייב שבועה, ויתכן לומר שהעד אחריו יפטור משבועה.

4: מחויב שבועת התורה ובאו שתי כיתות עדים המכחישות זו את זו.

השך כתב שהעדים כמי שאינם (מקוזים זה את זה), והנתבע מחויב להשבע.

הקצות הקשה שראינו שאיננו מקוזים את העדים, במקרה שיש שני עדים המעידים שהשטר פרוע ושנים אחרים מעידים שאינו פרוע, שאם היינו נוקטים שהם מקוזים זה את זה, הרי שהיינו צריכים לפרוע בשטר, אך הדין הוא שלא גובים בשטר זה משמע שאנו מתיחסים אליו כאל ספק פרוע בגלל הסתירה בין כיתות העדים.

אחי הקצות פוסק כשך ומחלק בין הדין של שני עדים ביחס לשטר, שם הסתירה בין העדים היא על הממון ולכן איננו יכולים להוציא ממון. אך בנידון שלנו יש חיוב שבועה ומכיון שיש ספק בין העדים האם לפוטרו משבועה, חיוב השבועה עומד במקומו.

5: מחויב שבועה מכח עד אחד, ואחר כך בא עד ומעיד לטובתו.

הנתבע פטור משבועה, (נימו"י ב"מ א ב בשם הר"ן).

6: עד המסייע במקום שאומרים משואיל"ם

השך סובר שהעד לא פוטר אותו מתשלום משום שהוא יכול לפטור רק משבועה. (מביא ראיה מתירוף הרא"ש כנגד המקשים על הסוברים עד המסייע פטור מהדין ששומר שמסר לשומר חייב להישבע, וקשה מדוע השומר השני לא פוטר אותו משבועה כמו עד המסייע?! ודחה הרא"ש שכאן אין השומר הראשון חייב שבועה אלא צריך לשלם ואין העד המסייע פוטר מתשלום. מכאן ראיה שאין עד פוטר מתשלום.

הקצות חולק וסובר שעד המסייע פוטר משבועה ומתשלום הנובע מכך שאינו יכול להשבע.

7: כתב יד התובע המסייע לנתבע.

פוטר את הנתבע משבועה. וכן פסק הרמ"א.

8: עד המסייע לתובע כשהדין הוא שהתובע נשבע ונוטל

הרמא כתב כראשונים הסוברים שנוטל בלא שבועה. והפת"ש הביא דברי חוט השני שחילק בין מצב בו מהתורה נוטל בלא שבועה וחכמים הם שחייבו שבועה, במצב כזה פטור משבועה. אך במקום שמעיקר דין תורה לא היה נוטל כלל, וחכמים הקלו שיטול בשבועה, גם כשיש עד המסייע לא נוטל בלא שבועה.

9: כשהנתבע חשוד ולכן התובע נשבע ונוטל וכעת יש עד המסייע. אין התובע נוטל ללא שבועה!

10: עד המסייע למי שהפכו עליו שבועה.

כתב בתשובת מיימוני שאם נתבע התחייב שבועה והפכה על התובע, ויש עד המסייע לתובע, העד המסייע פוטר משבועה. המפרשים הקשו שאם יש עד מסייע לתובע הרי ששבועת הנתבע היא דא' ואינו יכול להופכה?? ותירצו כמה תירוצים.

11: שבועה שנאמן בה בצירוף מיגו. אין עד המסייע פוטר. מרדכי ב"ב תקכז.

מצבים בהם גם הרמא מודה שעד המסייע אינו פוטר:

1: עד המסייע שהוא קרוב, לנשבע. מחלוקת אחרונים בפת"ש.

2: מחויב שבועת התורה, ויש עד כנגד עד המכחישים זה את זה, לפי השך העד המסייע אינו פוטר. ותרומת הדשן חולק.

3: במקרה הנל ויש שתי כיתות עדים המכחישים זה את זה. השך מחייב שבועה.

4: עד המסייע במקום משואיל"ם. השך אומר שאינו פוטר והקצות חולק.

5: נשבע ונוטל, במקום שמעיקר הדין לא נוטל וחכמים היקלו שיטול בשבועה, עד המסייע אינו פוטר, תשובת חוט השני בפת"ש.

6: עד המסייע בנתבע חשוד והשבועה עברה לתובע, עד המסייע לתובע לא פוטר משבועה.

7: עד המסייע לנתבע בטענה שנאמן בה בשבועה בתוספת מיגו. אינו פוטר משבועה.

תבעו נ' של חבלה ונ' של הלואה והלה כופר בכל?

חכמים תקנו שנחבל התובע תשלום, נשבע ונוטל. אם כן בנידון השאלה, אם התובע נשבע על 50 של חבלה, במצב כזה הוי ככופר בכל ובאו עדים שחייב מקצת, שהוא חייב שבועה מהתורה. אם הוא לא נשבע על חמישים של חבלה, אין דין מודה במקצת. (ר"ן שבועות כד ב).

אם לאחר שכפר הנתבע, נשבע התובע על חמישים של חבלה, השך כתב שהנתבע פטור משבועת מודה במקצת. והקצות והנתיבות, חולקים וסוברים שמהרן רואים שבכל אופן לאחר שהוא נשבע הוי מודה במקצת.

הנשבע ונוטל וע"א מסייעו, האם יכול לפוטר משבועתו כדי שיטול ללא שבועה [ציין מקור בגמ' טעם וראיות]?

ציין המקרים שהכל מודים שעד המסייע פטור משבועה. ומה הראיות בגמרא.

כתיבת יד התובע מסייעת לנתבע, האם פטור משבועה? מהריק כתב שפוטר משבועה והביאו הרמא להלכה.

דין עד המסייע במשואיל"מ?

תשובה: בדין זה נחלקו האחרונים. השך כתב שאין עד המסייע פוטר במקום שאומרים משואיל"ם. השך מביא ראיה מדברי הרא"ש, הרא"ש הסובר שעד המסייע פוטר משבועה אומר שיש מקשים הבל על דעתו מהעובדה ששומר שמסר לשומר חייב משום שהמפקיד אומר לשומר הראשון את מהימן לי בשבועה

והשני לא מהימן לי בשבועה, ומקשים מדוע השומר הראשון צריך להשבע הרי השומר השני מסייעו, ומתריך הראש שאין זה קושיא משום שהשומר הראשון צריך לשלם ולא להשבע, ואין עד המסייע פוטר מתשלום. לומד מכאן השך שאין עד המסייע פוטר משואיל"ם. קצות החושן חולק וסובר שמכיון שהעד פוטר אותו משבועה אז גם פוטר מלשלם.

דין עד המסייע בטוען הנתבע טענה שא"א להאמינה אלא ע"י מיגו דטענה אחרת, ודין עד המסייע באומר איני יודע אם פרעתיך?

סיכום קצר מהם השבועות שיש בהלכה

מדאורייתא- שלוש שבועות, עד אחד, מודה במקצת, שבועת השומרים.

מדרבנן- שבועות המשנה ושבועת היסת.

שבועות המשנה, מתחלקות לשתי קבוצות: 1: נשבעים ונוטלים, אלו שבועות מחמת טענת ודאי. 2: נשבעים ונפטרים. שהם מחמת טענת ספק.

נשבעים ונוטלים מתחלקים לשתי קבוצות: 1: מעיקר הדין נוטלים בלא שבועה וחכמים החמירו להישבע. 2: מעיקר הדין אינם נוטלים כלל וחכמים תיקנו להישבע וליטול.

שבועת היסת, תקנה מאוחרת יותר של חכמי התלמוד, הכופר בכל נשבע ונפטר, שבועה הבאה מחמת טענת ודאי ולא בטענת ספק אא"כ יש רגלים לדבר.

מנה את כל ההבדלים בין חיוב שבועה מן התורה לבין חיובים בשבועה דרבנן. והאם מועילה תפיסה בשבועה דרבנן? מהם ההבדלים בין שבועת הדיינים לשבועת היסת?

הגמרא בשבועות מונה שלושה הבדלים בין שבועה דאו' לרבנן והפוסקים הוסיפו עוד כמה. להלן נמנה את ההבדלים ונדון בכל אחד מהם מה דינו בשבועה דאו' בשבועת המשנה ובשבועת היסת. **חשוד על השבועה:** אדם החייב שבועה דאורייתא והוא חשוד ואינו יכול להשבע, תקנו חכמים שכנגדו ישבע ויטול (ב"מ ה). אך אם חייב בשבועה היסת, הוא לא נשבע, משום שלא מתקנים תקנה נוספת על תקנת השבועה המקורית. ולגבי שבועת המשנה שתקנו שישבע ויטול, מכיון שאינו יכול להשבע אינו נוטל.

לא רוצה להשבע: בשבועה דאורייתא יורדים לנכסיו, ובשבועת היסת מנדים אותו וכו'. ובשבועת המשנה אינו נוטל שהרי אינו רוצה להשבע. (שבועות מא).

היפוך שבועה: החייב בשבועה מהתורה אינו יכול להפוך השבועה שהרי התורה חייבה אותו להשבע ואם אינו רוצה חייב לשלם. (אם שניהם רוצים, נחלקו הראשונים, והשו"ע פסק שמותר להפוך). שבועת היסת יכול להפוך ולומר לתובע השבע וטול. לגבי שבועת המשנה נחלקו הראשונים האם יכול להפוך את השבועה ולומר לחבירו השבע והיפטר, השו"ע פסק שאינו יכול להפוך.

שים לב: בהיפוך שבועה, שבועה דאו' אי אפשר להפוך ואילו בחשוד על השבועה דוקא שבועה דאורייתא הופכים לשכנגדו.

שבועה בשם ה': שבועה מדאורייתא ושבועת המשנה מפורש בגמרא שבועות לה ב שנשבע בשם ה'. לגבי שבועת היסת נחלקו הראשונים, הרמב"ם סובר שצריך להשבע בשם והראשונים חולקים. השו"ע הזכיר את דעת הרמב"ם וכתב שלא הודו לו הראשונים.

נקיטת חפץ: שבועת התורה מפורש בגמרא שצריך נקיטת חפץ, לגבי שבועת המשנה ושבועת היסת נחלקו הראשונים. השו"ע פסק שצריך נקיטת חפץ גם לשבועת המשנה אך לשבועת היסת לא צריך.

משואיל"ם: בשבועה דאורייתא אומרים משואיל"ם ובשבועה דרבנן לא אומרים.

בנשבעים ונוטלים, מה הדין אם תפס ללא שבועה?

הר"ן בכתובות מח א הביא דעת הראשונים הסוברים שאם תפס ללא שבועה אין מוציאין מידו, והביא את הרמב"ן שם שחילק בין תפס מעות שאין מוציאין מידו לבין תפס מטלטלים שמוציאין מידו. השוע כתב בשם יש מי שאומר דין זה. השך סייג דין זה שהוא נכון דווקא לנשבעים ונוטלים שמעיקר הדין היו נוטלים ללא שבועה וחכמים החמירו עליהם שישבעו. אך במקרים שבהם אינו זכאי כלל ליטול וחכמים הקלו שישבע ויטול, במצב כזה אם לא נשבע ותפס מוציאין מידו.

שניים שנתעצמו בדין ונשבעו זה לזה שיאמרו רק האמת אח"כ אחד מהם התחייב שבועה, האם צריך להשביעו או שסומכים על שבועתו הראשונה?

בשו"ת הרא"ש כתב שאפשר לסמוך על שבועה זו אם נשבעו כדין. לעומתו הרשב"א כתב שאינו נפטר בשבועה ראשונה שהרי השבועה הראשונה לא חמורה בעיניו שבשעה זו לא יצא שקר מפיו. השוע כתב דעת הרשב"א והרמ"א הביא דעת הרא"ש.

מתי מטילים חרם בבית הדין ולמי? (כב) תשובה זו נמצאת בשל"ט"ג. צריך למצוא שם.

הרמב"ם כתב בשם רבותיו שהמחייב את חברו שבועה, יכול הנשבע להטיל חרם על מי שמשביעו בחינם. בדרך זו אנו מרתיעים את המשביע שלא ישביע בחינם את חברו. הטור הביא את דברי הרמב"ם הללו להלכה וכן פסק השו"ע.

הפוסקים דנו בכמה מצבים מיוחדים, האם גם בהם הנשבע מטיל חרם,

א: הנשבע ונוטל, האם מטיל חרם. הסמ"ע כתב שכן. והט"ז כתב שלא.

ב: אדם שהפך שבועה על חברו, לדעת הסמ"ע הנשבע מטיל חרם, ולדעת הט"ז אינו מטיל חרם.

ג: הנשבע מחמת עד אחד, כתב בפת"ש, שהנשבע אינו מטיל חרם.

בפני מי צריכה להיות השבועה? (כג)

כתב הרשב"א שצריך להישבע בפני התובע, אך בדיעבד אם נשבע בפני בית דין בלבד, פטור. כשעד אחד מחייבו שבועה, לכתחילה צריך להישבע בפני העד, בדיעבד, אם נשבע בפני בית דין, פטור.

אדם שהתחייב לחברו כמה שבועות מחמת טענות שונות, כמה פעמים הוא נשבע? (כד)

כתב הרמב"ם והשו"ע שמשביעין אותו בטענה החמורה ו"מגלגלים" עליו את שאר הטענות. כלומר אין משביעים אותו על כל טענה וטענה, אלא שבועה אחת על הכל.

א: אדם שכפר בכל ונשבע היסת ואחר כך בא עד אחד והעיד שהוא חייב, מה הדין? ב: ואם לאחר שכפר בכל ונשבע, חזר בו והודה במקצת, מה הדין?

א: במצב כזה הנתבע צריך לחזור ולהשבע שבועת התורה רא"ש שבועות פ"ו סימן ב'.

ב: כפר בכל נשבע היסת ואחר כך חזר בו והודה במקצת.

ברור לכוע שצריך לשלם את החלק שהודה.

השאלה האם חייב להשבע שבועת מודה במקצת על החלק שכופר בו?

הריף מחדש שבהודאתו במקצת הפך עצמו לחשוד על השבועה שהרי כשנשבע כשכפר בכל נשבע לשקר. והתובע נשבע ונוטל. חידוש זה לא מקובל על הראשונים שהרי אדם לא נאמן לפסול את עצמו.

רב שרירא גאון כתב שאם הודה דרך תשובה, אינו צריך להשבע על השאר, אך אם הודה שלא בדרך תשובה, צריך להשבע.

הבי סובר שהכוונה ששבועת ההיסת שנשבע קודם, מועילה לו. והסמ"ע סובר שנשבע מחדש שבועה דאורייתא מודה במקצת

נתחייב שבועה בב"ד ויצא, ואח"כ אמר שנשבעתי, האם נאמן? סעיף כז

בגמרא במסכת בבא מציעא (יז) אדם שהתחייב שבועה וטוען שאכן כבר נשבע, ועדים מעידים שכשביקשו ממנו להישבע הוא סירב. כלומר הם היו נוכחים לראות שהוא מסרב להשבע. אדם כזה הוחזק כפרן לאותה שבועה. כלומר מאחר ועדים מעידים שסירב להישבע, אנו לא מאמינים לו שנשבע בהזדמנות אחרת. משמע שללא עדות העדים אדם נאמן לומר שנשבע!! הנימו"י כתב שדין זה נוגע רק לנשבעים ולא

משלמים אבל הנשבע ונוטל לא נוטל ללא שבועה. וגם בנשבעים ולא משלמים כתב רב האי שאם מדובר בשבועה דאורייתא, עליו להישבע היסט.

תביעה לעסקא שנעשית באיסור האם יש על זה חיוב שבועה?

ראובן תובע מתבירו שיחזיר לו מעות של צדקה שהפקיד אצלו והוא יחלקם לעניים והנפקד משיב שכבר החזיר לו ממזנו האם יש לחייב הנפקד שבועת היסט ציין הדין בשו"ע ונימוקו.

מנה את השבועות של טענת ודאי ושבועות על טענת ספק וההבדלים שביניהם, ומה קורה אם התובע תפס או אם הנתבע אינו רוצה להשבע?

במהלך ויכוח בין שניים, הם נשבעו זה לזה שיטענו רק אמת. אם אחר כך הדין יחייב אותם להשבע. הם יצטרכו להשבע שוב?

מחלוקת רשב"א - ראש, השוע כרשבא שצריך לחזור להשבע הרמא כראש שאין צריך לחזור

מהם שלושת המקרים בהם כתבו הפוסקים שהנשבע אינו מטיל חרם?

סימן פז סעיף כב נשבע ונוטל, שבועה על ידי היפוך, שבועה להכחיש עד אחד

כיצד יתכן חיוב שבועה מן התורה כשהוא כופר בכל? שבועת השומרים, עדים מעידים שחייב מקצת, גלגול שבועה, עד אחד מכחישו.

מנה חיוב שבועה בטענת שמא! היסט כשיש רגליים לדבר, שבועת החשד בסימן צט, שומרים (לשך דוקא בטענת שמא), שותפים וכו' (רק בטענת שמא), ע"א (מחלוקת ראשונים), גלגול שבועה צריך שיהא רגליים לדבר אך פחות חזקות מהצורך בשבועת היסט).

אדם שתבע את חברו שהוא חייב לו כסף שהזיקו בדינא דגרמי והלה מודה במקצת האם חייב שבועה?

הקצות כתב שודאי חייב שבועה מהתורה, אמנם הביא את דעת השך שדין זה הוא רק לדעות שחיוב גרמי מהתורה אך הסוברים שחיובו מדרבנן לא שייך בזה שבועת מודה במקצת דאו'. הקצות הקשה על השך שגם לסוברים שגרמי מדרבנן הרי שכעת לאחר תקנת חכמים לשלם עבור זה הרי הפקר בית דין הפקר והחיוב מדאו'!

אדם תבע את חברו שהפקיד בידו מעות צדקה, והוא לא החזירם לו למרות שהסיכום היה שהוא, התובע, יחלקם לעניים לפי ראות עיניו. מה הדין?

התובע בעצם תובע טובת הנאה, כלומר אינו תובע את הכסף לעצמו אלא את הזכות לחלקם למי שנראה לו, כתב המרדכי בשבועות תשסז אין נשבעים על תביעת טובת הנאה, וכן פסקו השוע והרמא לגבי תובע ממון צדקה מחבירו על מנת שהוא יתנו לעניים (לה). אמנם בסימן צה מבואר שמעות צדקה אינם נחשבים להקדש ונשבעים עליהם, אך שם הכוונה שהתביעה היא לא על הזכות לחלקם אלא על עצם הממון, שאחד תובעו והשני מודה במקצת או כופר בכל (סימן צה סמ"ע צט)

סעיף כד

תובע שאומר שיש לו טענות נוספות כלפי הנתבע אך אינו רוצה לטעון אותם כעת. מה דינו?

כתב הרמא על פי תשובת מיימוני שמי שתובע את חברו ואומר שיש לו עוד תביעות אך אינו רוצה לתובעם עתה אומרים לו או שתתבע הכל עכשיו ואם אינך רוצה, הנתבע ישבע עכשיו ויפטר מהכל!

קשה על הרמא שבסימן כד פסק שלא מכריחים את התובע לתבוע הכל אא"כ נגרם הפסד לנתבע, ואילו כאן באופן גורף כתב ששומעים לנתבע ומכריחים את התובע לתבוע הכל?

באר הגולה תירץ באופן פשוט כפי המבואר שם, שאצלנו מדובר שלנתבע יגרם נזק. הברכי יוסף בפתש מביא שהחילוק הוא בין מצב בו ניכר לדין שהתובע רוצה להתיש את הנתבע ולחייבו הרבה שבועות, לכן אומרים לו

שיתבע כעת ואם לא יתבע הנתבע ישבע ויפטר על הכל. אך אם לא ניכר לדיין שהתובע מחפש להשביעו הרבה שבועות, אין מחייבים אותו לתבוע הכל כעת.

סעיף כה

א: אין הנתבע חייב להשבע אם מדובר בתביעה שגם אם היה מודה בה לא היה חייב לשלם. כגון שתובעו שאמר לו שיתן לו מנה, והוא כופר בזה. הרי גם אם היה מודה, אין אמירתו מחייבת אותו.

ב: כתב רבנו ירוחם שאם אין לנתבע לשלם, אין משביעים אותו. כגון אשת איש שכפרה שהרי אין לה לשלם כל עוד לא תתגרש.

ג: תבעו בדבר שגם אם הודה, לא היה צריך לשלם מעיקר הדין אלא למיגדר מילתא, גם במקרה כזה אינו נשבע. כגון שתבעו שקיללו וכדו'.

ד: תבעו שגנבו או גזלו, כתבנו בסימן עה.

ה: כתב מהרא"י שתביעה שעיקרה מחמת איסור והיתר ויש לה השלכה ממונית, אין חייבים להשבע על טענה זו, כגון אשה התובעת אדם שהוא קדשה, אע"פ שיש לזה השלכה ממונית אין נשבעים על טענה כזו. וכן פסק הרמא. השך נשאר בצריך עיון.

ו: כתב הריב"ש שהתובעת נדר באתננה. צריך להשבע. וכן פסק הרמ"א. והקשה הבח הרי מן הסתם היא נדה ומדוע אין קלבד"מ? ותירץ השך שבחיוב כרת לא אומרים קלבד"מ אלא רק בחיוב מיתה.

לגבי תביעה שמקורה באיסור או נוגעת לאיסור, יש נידון בסימן עה סעיף ה ובסימן פז סעיף כה כדלהלן:

סימן עה סעיף ח: תבעו שגנבו או גזלו, במקרה זה דעת רבנו שמחה שלא משביעו שבועת היסט, או משום שאינו נאמן להעיד עליו שחטא או משום שבתביעתו הוא בעצם פוסל אותו מלהשבע, אך הרמבם חולק וסובר שמשביעים שהרי יתכן שגזלו משום שספק מלווה ישנה יש לו עליו וכדו'. דעת תלמידי הרשבא כרמבם אך אם תובעו שחייב לו ריבית, בזה גם הם מודים שאינו משביעו היסט שהרי לא יתכן לומר שמשום ספק מלווה ישנה הלווה לו בריבית, שהרי זהו איסור. למעשה השוע פסק שתבעו שגנבו או גזלו נשבע היסט ואם מודה במקצת נשבע דאו', והסמע והשך הוסיפו שהוא הדין אם תבעו שחייב לו ריבית.

סימן פז סעיף כה: תביעה שמקורה באיסור והיתר, כלומר שעיקר הדיון הוא לא ממוני (אין הכוונה בלשון "איסור" שאסור לעשותו אלא שמקורה באיסור והיתר כגון אשה התובעת אדם שהוא קידש אותה ומעשה זה גורר אחריו חיובים ממוניים, כתב מהרא"י שאין טענה כזו מחייבת שבועה והביאו הרמא והשך נשאר בצריך עיון מדוע לא לחייבו שבועה על טענה זו!?

תביעה האומרת שהנתבע עבר איסור חמור יותר מתשלום הממון, למשל אשה התובעת אדם שחייב לו עבור אתננה, כתב הריב"ש שהנתבע צריך להשבע, וכן פסק הרמא. והקשה הבח מדוע לא נאמר קלבד"מ, שהרי המזנות הן נידות וחייב כרת? ותירץ השך שלא אומרים קלבד"מ בחיוב כרת. אך אם יהיה מדובר בעברה שיש בה חיוב מיתה נראה שיפטר מתשלום.

סעיף כו

תבעו בחיוב קנס כגון תשלומי כפל וכדו' כתב הרמבם שאם מדובר קודם שעמד בדין ותבעו, הוא פטור שהרי אילו היה מודה היה פטור מדין מודה בקנס. אך אם מדובר לאחר שעמד בדין, צריך להשבע שהרי אם יודה בודאי יהיה חייב לשלם.

תבעו ממון שבזמן הזה לא דנים, הקצות מסתפק בדבר, שהרי אמנם בית דין לא דנים אבל מנדין על זה.

תבעו בחיוב שהוא מכח תקנה, הנתבע חייב להשבע שלא פלוג חכמים.

תוספת לסעיף כז

במקום שנוהגים להשבע בבית כנסת וכדו' או לפני אנשים אינו נאמן לומר שנשבע עד שיביא ראיה לדבריו.

סעיף כט

נתבע שנשבע להכחיש עד אחד שהעיד כנגדו, ולאחר מכן הגיע עד נוסף, מה הדין? נחלקו בדבר רב ורב נחמן בבבא קמא קו א והלכה כרב נחמן שהוא צריך לשלם אע"פ שבתחילה נשבע ונפטר. הטור מוסיף שלאחר שבא העד הנוסף, הנתבע הפך להיות חשוד על השבועה.

ב"י הקשה מסימן לד שם כתב הטור שלאחר שנתבע נשבע כנגד עד אחד, יכול התובע להצטרף לעד ולפסול את הנתבע מלהשבע, אם כן מדוע כאן כתב שרק שני העדים יכולים לפסול אותו לשבועה? הפרישה ביאר שכשיש שני עדים התובע נעשה חשוד מאליו, וכשיש רק עד אחד, התובע צריך להצטרף לעד האחד על מנת לפסול את הנתבע לשבועה.

סעיף ל

א: נתבע שנשבע ונפטר ואחר כך תפס התובע, אם תפס שלא בפני עדים נאמן במיגו שהיה אומר שלא תפס. ב: נתבע שהפך שבועה על התובע והלה נשבע ונוטל ואחר כך תפס הנתבע, מוציאין מידו שהרי בהפיכתו השבועה קיבל על עצמו להאמין לו. ג: נתבע שלא נשבע כי היה לו עד המסייע. ואחר כך תפס התובע. התובע צריך להשבע כדי להכחיש את העד, (פת"ש)

סעיף לב

כתב הראש בתשובה, תובע שהוציא פסק דין על יורשי ראובן שאביהם התחייב לו שבועה ולא נשבע, היורשים פטורים בלא שבועה. (לא אומרים להם משואיל"ם).

סעיף לג

כתבו התוספות (ב"מ לד ב ד"ה שמא) אין משביעים במקום שיש לחוש שיתברר הדבר. והביאו השוע. הסמע כתב הטעם שמא יתברר אחר כך היפך דבריו ונמצא שנשבע לשקר. והשך כתב הטעם שגנאי הוא להשביע טענה שעשויה להתברר בעצמה.

סעיף לו

כתובות צד א "שבועה לאחד שבועה למאה" רבים התובעים אדם, ונשבע לאחד מהם, פטור מכולם. וכשהוא תובע רבים כתב העיר שושן שאחד נשבע ואחרים עונים אמן. וביאר הסמע שמדובר שהנשבע אמר ארור וכדו' אך אם נשבע בשם, לא מועיל שאחרים עונים אמן.

סעיפים לז לח לט

אין משביעים למי שרץ אחר השבועה, וכשנראית הטענה מרומה, וכשהנתבע מזכיר שם שמיים לבטלה.

סימן פח

הגמרא במסכת שבועות אומרת שכדי להתחייב בשבועת מודה במקצת צריך שהמודה יודה לפחות על שווה פרוטה ויכפור לפחות בשתי מעות. כלומר שסך כל התביעה הוא שתי מעות כסף ופרוטה (שיטת רב).

בסעיפים א - ו דן השוע בנושא זה

סעיף א: עצם הדין הנ"ל. (וגם כשכופר בכל, ועדים מעידים שחייב מקצת, המקצת שמעידים עליו חייב להיות לפחות שווה פרוטה).

סעיף ב: גם בתביעת סחורות זהו הדין. (רמבם).

סעיף ג:

1: הגמרא אומרת שבתביעת כלים. אין הכללים הנל חלים. משום שלכלים יש חשיבות מצד עצמם. דעת הראש והרמבם שבכל אופן צריך הודאה וכפירה בשווה פרוטה. לעומתם רבנו האי והרמבם סוברים שאי"צ שיהיה דווקא שווה פרוטה. וכן פסק השוע.

2: אם תובעו כסף וכלים. והוא מודה באחד מהם וכופר בשני. הדין הוא, לגבי הכלים למדנו שאינם צריכים שיעור מיוחד. (מלבד דעת הראש הסובר שיהיו לפחות שווה פרוטה) והכסף כמובן צריך שיעור. לכן אם הכסף הוא הדבר שמודה בו צריך שיהיה לפחות שווה פרוטה ואם הכסף הוא הדבר שכופר בו צריך שיהיה לפחות שתי מעות כסף.

סעיף ד: הגמרא אומרת שבמקרה שאדם כופר בכל ועד אחד מכחישו ומחיבו שבועה, אי"צ כפירת שתי כסף אלא די בשווה פרוטה, ולדעת הרמבם הסובר שכלים אינם צריכים שיעור שווה פרוטה הוא הדין כאן אם כופר בכלי ועד אחד מכחישו אפילו מחט אחת, חייב שבועה.

סעיף ה: נחלקו הראשונים האם כדי להתחייב בשבועת השומרים צריך כפירת שתי כסף או די בשו"פ מובא בראש שבועות ו' ו'. השו"ע פוסק שאינה צריכה. ושוב מעירים האחרונים שאם מדובר בכלי הרי שלדעת השו"ע אין צריך שיהיה שווה פרוטה.

סעיף ו: הכופר בכל נשבע היסט. האם גם כופר בכל צריך לכפור בשתי מעות כסף? הטור ורב האי גאון כתבו שמחייבים שבועה זו בכל אופן שהרי כוונת חזל היתה להציל עשוק מיד עושקו. וכן פסק השו"ע. אמנם רבנו ישעיה כתב שצריך כפירת שתי מעות כסף שכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון.

מהו הסכום המינימאלי שצריך אדם לתבוע, כדי שהנתבע יהיה חייב שבועה?

שבועת מודה במקצת: שתי מעות ופרוטה, ההודאה בשווה פרוטה והכפירה בשתי כסף.

ואם מדובר בכלים, אי"צ את הנל, ומחלוקת ראשונים האם צריך שו"פ.

שבועת עד אחד, פרוטה בלבד.

שבועת השומרים, מחלוקת ראשונים ולהלכה פסק השוע שאינה צריכה שתי כסף ופרוטה, והרמא כתב שצריכה.

שבועת היסט מחלוקת ראשונים ולהלכה פסק שוע שווה פרוטה.

בסעיפים ז - יב דן השו"ע בדין שההודאה צריכה להיות ממין הטענה

סעיף ז: מקור הדין בשבועות לח ב שההודאה צריכה להיות ממין הטענה, לכן אם תבעו כור חיטים והודה לו בחצי כור קטנית אינו חייב שבועת התורה. (אם תבעו כור פירות והודה לו בשעורים חייב שבועה שהכל בכלל פירות).

סעיף ח: תבעו דבר שאינו מסוים, כתבו הראשונים שבכל דבר שיוודה הוי הודאה ממין הטענה, וכן פסק שוע. תבעו דבר מסוים והודה בדבר שאינו מסוים, אין זה הודאה ממין הטענה. לדעת השך הכוונה הודה בדבר מסוים אחר! ולדעת הקצות הודה בדבר שאינו מסוים.

סעיפים ט י יא: בדין הודאה ממין הטענה כשתובע מטבעות.

סעיפים ט - יא

"תבעו דינר כסף או דינר זהב כאלו תבעו שוה דינר כסף או שוה דינר זהב ובכל מה שיוודה לו חשיב ממין הטענה ודוקא כשתבעו מטבע היוצא בהוצאה דהא אמרי' בסתמא שוה דינר קאמר לפי שאדם עשוי לשום כל דבר במטבע".

פירוש: כלומר תבעו סכום כסף הדבר נחשב כאילו תבעו שווה כסף ובכל דבר שיוודה במקצת הוי ממין הטענה.

"אבל תבעו ליטרא זהב או מטבע שנפסל ואינו יוצא בהוצאה לא חשיב כאלו תבעו שוה".

פירוש: אם תבעו חומר של זהב או כסף או מטבע שנפסל שערכו הוא על פי החומר שבו, הרי הטענה היא על החומר המסוים ואם הודה בחומר אחר אין זו הודאה ממין הטענה.

"וכן אם תבעו דינר זהב זהוב כלומר טבעה יש לי בידך לא חשיב שוה דינר אע"פ שיוצא בהוצאה אלא דינר דוקא קאמר ואפילו הודה במטבע של חצי דינר לא חשיב ממין הטענה"

פירוש: תבעו מטבע מסוים, רק אם מודה באותו סוג מטבע ממש נחשב הודאה ממין הטענה אך מטבע אחר לא נחשב הודאה ממין הטענה. (אא"כ אמר לו שנתנו לו לפרוט אותו).

סעיפים יב - יט: בדין תבעו חיטים והודה לו בשעורים והמסתעף ממנו.

יב:

1: אם תבע חיטים ושעורים והודה באחד מהם, הודאתו נחשבת הודאה ממין הטענה, וחייב שבועת מודה במקצת.

2: תבעו חיטים והודה בשעורים. הגמרא (בבא קמא לה) אומרת שהמודה בשעורים פטור גם מלשלם שעורים! אע"פ שהודה בהם! (וצריך להישבע היסת על כפירתו) הראשונים נחלקו מה טעם דין זה.

רשי ותוספות כתבו שמהעובדה שלא תבע שעורים משמע שמחל עליהם.

הרא"ש מעמיד באופן שהמלווה והלווה מדברים על אותה הלוואה ממש ומאחר והמלווה לא תובע שעורים הרי שיש כאן הודאת בעל דין שאינו חייב לו שעורים. (הסמע ביאר שהראש סובר שהמלווה מחל על השעורים, ואילו השך סובר שכוונת הרא"ש לומר שהוא הודה אך אין זה מחילה, נפ"מ למצב בו הלווה יודע שאכן לווה שעורים, לסמ"ע בדעת הרא"ש הוא פטור שהרי מחל לו, ולשך חייב).

הרמ"ה והראב"ד כתבו שהודאת הנתבע בשעורים אינה מחייבת משום שהוא יכול לטעון משטה הייתי כך. ולפי זה אם יבואו עדים שלווה שעורים הוא יהיה חייב. הסמע והשך חולקים האם טוענים עבורו השטאה או שהוא צריך לטעון בעצמו.

השוע כתב בסתם את דעת רשי ותוספות, ובשם יש אומרים את דעת הראש. והשך כתב שהרמבם ועוד ראשונים פוסקים כרמה וראב"ד.

כעת נדון בשלוש שאלות לפי כל אחת משיטות הראשונים הנ"ל. **א:** אם הלווה יודע בעצמו שאכן לווה שעורים, האם חייב בהם? **ב:** באו עדים והעידו שחייב שעורים. **ג:** תפס התובע שעורים.

א: אם הלווה יודע בעצמו שאכן לווה שעורים האם חייב בהם? לרשי ותוספות הוא פטור משום שהמלווה מחל עליהם. לרא"ש, ראינו נ"מ בין הסבר הסמע להסבר השך. לרמה וראב"ד ודאי שחייב.

ב: באו עדים והעידו שחייב שעורים. לרמ"ה הנתבע חייב לשלם שהרי לא שייכת השטאה. לרא"ש הנתבע פטור. בדעת **רשי ותוספות** נחלקו האחרונים, המהרשל כתב שהנתבע פטור שהרי המלווה מחל על השעורים. ואילו השך כתב שהנתבע חייב משום שאין הכרח שהמלווה מחל אלא המתין לעדים.

ג: תפס התובע שעורים. חסר סיכום.

סעיף יג: תבעו מנה והודה לו בחפץ או להיפך, הוי כתבעו חיטים והודה לו בשעורים שפטור גם על מה שהודה ונשבע היסת על כפירתו.

סעיף יד: תבעו חיטים וקודם שסיים לתבוע גם שעורים, הודה בשעורים. (גמרא שבועות מ ב).

הקדים הנתבע בערמה להודות כדי שתקדם הודאה לטענה וכך יהיה פטור משבועת מודה במקצת, הרי זה מודה במקצת וחייב שבועה מדאו'. הקדים להודות לפי תומו, פטור משבועת התורה שהרי הודה לא במה שתבעו. וכתבו הסמע והשך שפטור גם מתשלומין. אם לאחר הודאת הנתבע בשעורים אמר התובע שבאמת הוא חייב לו שעורים אך תכנן שלא לתובעו עכשיו, חייב לשלם שעורים.

סעיף טו: קדם הנתבע והודה במקצת ואחר כך התובע תבעו בהכל כגון שהודה שחייב לו שעורים וחזר התובע ותבעו חיטים ושעורים. מכיון שלא קדמה תביעה להודאה, אין כאן הודאה במקצת הטענה אלא משלם שעורים ונשבע היסת על החיטים.

סעיף טז: תבעו חיטים והודה ותבעו שעורים וכפר.

יש אומרים שדינו כמובא בסעיף יד, שאם קדם בערמה הרי שנחשב מודה במקצת וחייב שבועה. אך דעת הרמבם ובעל התרומות שבמצב כזה שהוא מחייב עצמו בהודאתו, הנתבע אינו חייב שבועת מודה במקצת.

סעיף יז: תבעו חיטים, והשיב שאינו יודע אם חייב חיטים או שעורים (שהם זולים יותר). **הרמבם** כתב שנשבע היסת שאינו יודע ומשלם שעורים. **בעל העיטור והראב"ד** כתבו שצריך לשלם שעורים רק כדי לצאת ידי שמים. שוע פסק כרמבם ורמא כבעל העיטור.

סעיף יח: משנה בכתובות קח ב. העמדת הגמרא את המחלוקת והלכה כאדמון.

סעיף יט:

1: תבעו מנה של הלוואה והודה בחמישים של פיקדון. הרמבם והראש סוברים שהוי מודה במקצת. ואין זה דומה לתבעו חיטים והודה לו בשעורים או משום שאנשים מתבלבלים בין הלוואה לפיקדון או שבאופן זה לא שייך לומר שהוא משטה בו כשמודה לו בפיקדון שהרי מודה לו באותו דבר. **הראב"ד והרשב"א** כתבו שזה כטענו חיטים והודה לו בשעורים שהוא פטור. שו"ע פסק כרמב"ם והראש.

2: תבעו מנה פיקדון ומנה הלוואה והודה באחד מהם. הטור הביא בענין זה מחלוקת ראשונים. **הראב"ד** סובר שאין זה מודה במקצת. והקשה הרמב"ם במה זה שונה מתבעו חיטים ושעורים והודה באחד מהם? ותירצו שהלוואה ופיקדון דינהם שונים לכן אין זה תביעה אחת. **הרזה והרמב"ם** כתבו שהוי מודה במקצת. בהמשך לכך נחלקו בתבעו שתי פרות אחת שכירות ואחת בשאלה, והודה באחת מהן האם הוי הודאה במקצת. הרמא פסק כרמב"ם.

סעיף כ: תבעו בחוב אביו והודה לו בחוב עצמו. לדעת **הראב"ד** הנתבע פטור כדין תבעו חיטים והודה לו בשעורים. וכשם שפטור על השעורים כך גם כאן פטור גם על החוב שהודה בו. ואילו **הרא"ש** סובר שצריך לשלם על החוב שהודה בו, שהוא חוב שעומד בפני עצמו. ועל חוב אביו שכופר בו, ישבע היסת כדין כופר בכל, בתנאי שהתובע טוען ברי.

סעיף כא: שניים תבעו זה את זה וכל אחד הודה במקצת, כל אחד צריך להשבע שבועת מודה במקצת. אא"כ הודאת השני היא שווה להודאת הראשון או פחותה ממנה שאז אנו אומרים שהודאת השני היא כהילך ולא נשבעים עליה.

סעיף כב: הודה במקצת ואמר שמוכן לשלם את מלוא הסכום רק מבקש שהתובע ישבע היסת שחייב לו סכום זה. יש אומרים שהדין עם הנתבע. אך בעל התרומות סובר שאי אפשר לחייב את התובע להישבע אלא הנתבע ישלם או ישבע ואחר כך יכול להשביע את התובע שלא גבה ממנו ממון שלא כדין, וכן פסק שו"ע.

סעיף כג: למדו חזל בגמרא (שבועות מב ב) שהתביעה וההודאה צריכים להיות מבוררים במידה משקל או מנין. וכן פסק השוע.

הסמע הקשה מסימן עה שם כתוב שהמודה ואומר הלויתני ואיני יודע כמה דינו כמודה במקצת? הסמע מחלק בין מצב בו מעולם לא ידע בכמה הוא מודה, לבין מצב בו כעת אינו יודע. השך לא מקבל את תירוץ הסמע ומחלק בין מצב בו אינו יודע ואינו לפנינו, לבין מצב בו הצרור לפנינו ובאופן כזה שאינו יודע אינו נשבע.

סעיף כד כה כו: תבעו בית עם פירות. מנורה, אזור, הסוגיא והראשונים שבועות מג א.

סעיף כז: רמב"ם: תבעו יריעה בת עשרים והודה ביריעה בת עשר הרי זה נשבע מפני שיכול לחותכה.

סעיף כח: בגמרא- אין נשבעין על כפירת תביעה שיש בה שעבוד קרקעות.

1: אם הנתבע מודה או כופר בהלוואה בשטר מקוים אינו נשבע שבועת מודה במקצת.

2: במלווה על פה אין שעבוד קרקעות לכן יש שבועת מודה במקצת. אמנם הראשונים הקשו למאן דאמר שעבודא דאורייתא, הרי גם במלווה על פה יש שעבוד קרקעות? **התוספות והראש** תירצו שמדובר שאין ללווה קרקע או שהמלווה מחל על השעבוד. **הרמב"ם** תירץ שאם למעשה המלווה לא יכול לגבות מהקרקעות אין זה נחשב תביעת קרקע והמודה במקצת צריך להישבע.

3: במלווה בשטר שאין יכול לקיימו: לדעת **תוספות וראש** אין שבועת מודה במקצת שהרי יש שעבוד. ולדעת **הרמב"ן** כיון שבפועל לא יוכל לגבות מקרקעות יש שבועת מודה במקצת. וכן פסק שוע.

4: כשאין ללווה קרקעות הסמע סובר שאין הנתבע מחויב שבועה משום שיש שעבוד אע"פ שאין קרקע, לדעת השך אינו נשבע.

קי"ל "אין מודה מקצת הטענה חייב שבועה אלא אם כן כפר לפחות שתי מעין כסף והודה בפרוטה". הבא שני אופנים שאין צורך לכפור שני מעין אלא אפילו כפר פרוטה חייב?

שבועת מודה במקצת: שתי מעות ופרוטה, ההודאה בשווה פרוטה והכפירה בשתי כסף.

ואם מדובר בכלים, אי"צ את הנל, ומחלוקת ראשונים האם צריך שו"פ.

שבועת עד אחד, פרוטה בלבד.

שבועת השומרים, מחלוקת ראשונים ולהלכה פסק השוע שאינה צריכה שתי כסף ופרוטה, והרמא כתב שצריכה.

שבועת היסת מחלוקת ראשונים ולהלכה פסק שוע שווה פרוטה.

ראובן תבע את שמעון שחייב לו שק חיטים ושמעון השיב איני יודע אם אני חייב לך חיטים או שעורים איך הדין? סעיף יז

התובע חברו מלוה ומודה לו בחמישים פקדון, או שכירות, ומודה לו בשאלה, האם מקרי הודאה ממין הטענה.

1: תבעו מנה של הלוואה והודה לו בחמישים פקדון, 2: או תבעו מנה פיקדון ומנה הלוואה והודה באחד מהם, 3: תבעו שתי פרות אחת שכירות ואחת שאלה והודה באחת מהן. בכל אחד מהמקרים הללו דעת הראבד שאינו חייב שבועה! הראשונים חולקים וסוברים שאכן נחשב מודה במקצת וחייב שבועה וכן פסקו השו"ע והרמא (סעיף יט). (ראש ב"מ ה י)

קיימ"ל תבעו חיטים והודה בשעורים. פטור מהשעורים. מה הדין ב:

1: יש עדים שחייב שעורים.

2: הנתבע יודע שחייב שעורים.

3: התובע תפס שעורים

תבע את חברו בשמא ואחר שהודה במקצת חזר ותבעו בברי, מה הדין?

מרש"י בגיטין משמע שגם במצב כזה נשבע שבועה דאו', אך השך כתב בשם גדולי המורים שהוא נחשב משיב אבדה ואינו נשבע וכך הוא פוסק.

סימן פט

סיכום סימן פט דין שכיר נשבע ונוטל. כתוב באדום המקרים בהם אין השכיר נשבע ונוטל

סעיף א

א: המשנה מונה חמישה מקרים בהם מעיקר הדין היה הנתבע נשבע ונפטר וחכמים תיקנו שהתובע ישבע ויטול. החמישה הם ש"ן נח"ש. בסימן זה נעסוק בדיני שכיר.

ב: שכיר הטוען שלא קיבל את שכרו ובעל הבית טוען ששילם לו. לפי הכללים הרגילים הדין היה צריך להיות שבעל הבית נשבע ונפטר, אך כאן חכמים תיקנו שהשכיר ישבע בנקיטת חפץ ויטול משום שבעל הבית טרוד בפועליו ומאמינים לשכיר בשבועתו. גם כשמדובר בבעל הבית שאינו טרוד, לא פלוג רבנן.

ג: נחלקו הראשונים האם השכיר יכול להפוך השבועה כדי שבעל הבית ישבע? הר"י מגאש כתב שהשכיר יכול להפוך את השבועה וביאר המרדכי (שבועות תשעו) שהרי התקנה נתקנה עבורו ויכול לומר אי אפשר בתקנת חכמים עבורי. הרי"ף והרמבם סוברים שאינו יכול להפוך את השבועה. ובמרדכי שם ביאר שליטתם התקנה היא לטובת בעל הבית שהוא טרוד בפועליו. השך סובר שאין מחלוקת בין הראשונים, ולכולי עלמא אין יכול להפוך את שבועת השכיר, ומה שכתב הרי מגאש שישביע את בעל הבית הכוונה להשביע אותו שבועת היסת כדין הכופר בכל.

ד: הנשבעים ונוטלים, ולאחר שנשבע, הנתבע אינו רוצה לשלם, האם בית דין יורדים לנכסיו? כתב השך שלא! כדין כל גזל דרבנן. הקצות חולק וסובר שמקרה זה הוא שונה, שהרי הגזל עצמו דאו' וחכמים תיקנו להשבע, וכעין דאורייתא תקון.

סעיף ב

א: תקנת שכיר נשבע ונוטל היא בין אם בעל הבית כופר בכל ובין אם מודה במקצת. (שלא כמו רבי יהודה במשנה הסובר שהתקנה היא רק באופן שבעל הבית מודה שחייב מקצת מהשכר, אך אם הוא כופר בכל הוא נשבע ונפטר).

ב: לגבי שבועת מודה במקצת למדנו שצריך שהתביעה תהיה לפחות של שתי כסף ופרוטה הכפירה על שתי כסף וההודאה בפרוטה. האם בשבועת שכיר הנוטל יש הגבלה דומה? בנידון זה מצאנו סתירה ברמב"ם. בהלכות טוען ונטען כתב הרמבם שרבותיו הורו שאין צריך טענת שתי כסף אך הוא סובר שצריך שהנתבע כלומר בעל הבית יכפור לפחות בשתי מעין ואז ישבע השכיר ויטול. (הראב"ד הקשה על הרמבם וכי מה יעשה הפועל שהשכיר עצמו במעה ילך בפחי נפש?) ובהלכות שכירות כתב כרבותיו שאפילו היה שכרו של הפועל פרוטה אחת, הוא נשבע ונוטל? מצאנו כמה דרכים ליישב את הסתירה.

המגיד משנה תירץ שני תירוצים: 1- בהלכות שכירות הרמבם כתב כן לדעת רבותיו. 2- יש לחלק בין שכיר שביחס אליו כתב הרמבם שבכל אופן נשבע ונוטל לבין שאר הנשבעים ונוטלים שעליהם כתב הרמבם שצריך כפירת שתי כסף. בבדק הבית תירץ שלא מלאו ליבו של הרמבם לחלוק על רבותיו. השך והתומים תירצו תירוצים נוספים.

הטור פסק כרמבם. אך השוע פסק כרבותיו של הרמבם שאפילו היה שכרו פרוטה נשבע ונוטל משום שהראב"ד והר"ן סוברים כמותם ויתכן שגם הרמבם לא חולק עליהם למעשה. **אם בעל הבית לא כופר בשתי מעין כסף לפי הרמב"ם**

ג: כשהשכיר קטן, כתבו הר"ן והראב"ד שבעל הבית נשבע ונפטר שהרי לא מוסרים שבועה לקטן (והשבועה חוזרת למקומה כמו במצב שהשכיר חשוד על השבועה). וכן פסק הרמא שבעל הבית נשבע ונפטר. (ברמבם יש גירסא שהשכיר קטן נשבע ונוטל). כשבעל הבית (השוכר) קטן, השכיר נשבע ונוטל, ואע"פ שאין מוציאין מיד קטן, כאן התקנה היא לטובתו לכן מוציאים. **כשהשכיר קטן**

ד: כשהשכיר חשוד על השבועה, חזרה השבועה לבעל הבית. **כשהשכיר חשוד**

ה: נפטר בעל הבית. כתוב בירושלמי שהשכיר נשבע וגובה מהיורשים, וכן פסק השו"ע. הקצות והנתיבות ביארו שיש לחלק בין מצב בו היורשים טוענים ברי שאבינו שילם, שאז השכיר נשבע ונוטל. לבין מצב בו טוענים שמא אבינו שילם, שאז אם מדובר שמת בסוף היום השכיר נשבע ונוטל אך אם מת לפני הזמן

השכיר נוטל ללא שבועה, שהרי איננו טוענים ליורשים דבר שאינו שכיה. **נפטר בעל הבית ויורשי בעל הבית טוענים שמא ומת לפני הזמן, שכיר נוטל ללא שבועה**

ו: אם השכיר נפטר, כתוב בירושלמי שאין יורשי השכיר נשבעים ונוטלים וכן פסק הרמא. הב"ש (הובא בקצות) סובר שאם יורשי השכיר טוענים ברי הם נשבעים ונוטלים אך הקצות חולק וסובר שבכל אופן אינם נשבעים ונוטלים. **השכיר נפטר אין היורשים נשבעים ונוטלים**

סעיף ג **אין עדים ששכרו או שעשה את העבודה**

א: מבואר בגמרא ששכיר נשבע ונוטל רק באופן שיש עדים שבעל הבית שכרו ויש עדים שעשה את המלאכה. אך אם אין עדים על אחד משני אלו הרי שבעל הבית נאמן לומר שפרע, מיגו שהיה טוען שלא שכרו כלל או שלא עבד אצלו בפועל. (יש כאן קושיא חזקה מה שייך מיגו, הרי הסיבה שתקנו לשכיר להשבע וליטול היא לא החשש שבעל הבית משקר אלא שטרוד בפועליו ולכן שכח שלא שילם לשכיר, ומכיון שכך מה שייך להאמינו במיגו? הרי זה דומה לפוגם שטרו שאינו נאמן לומר שהלווה חייב לו, במיגו שהיה טוען שהשטר לא פגום, שהרי הסיבה שלא מאמינים לו היא שהוא שהנפרע לא זוכר מה קיבל וכו' וכשם ששם אין מיגו כך כאן אין מיגו?!)

כשאינן עדים, לדעת הרמבם בכל אופן בעל הבית נאמן ואין השכיר נשבע ונוטל. אמנם רי בתוספות (ב"מ קיב ב ד"ה בקציעה) סובר שאם בעל הבית כופר בכל הוא נאמן מיגו שהיה טוען לא שכרתיך כלל אך אם מודה במקצת מתוך שאינו יכול לטעון לא שכרתיך כלל שזהו מיגו דהעזה, כלומר בטענה השניה צריך העזה. אינו נאמן. והשכיר נשבע ונוטל. כשיש רק עד אחד לדעת הרמבם אין זה מועיל כלל וזה כאין עדים. והרמא סובר שבעל הבית נשבע להכחיש את העד והוא פטור. והרמא הביא דעתו בשם יש אומרים.

כתב התומים: אם יש עדים ששכרו אך הם במדינת הים, האם נאמר שבעל הבית נאמן במיגו, אולי נאמר שלא היה יכול לטעון שלא שכרו מחמת שיחשוש שמא יבואו העדים? לעומתו הנתיבות סובר שבודאי בעל הבית נאמן במיגו כמו אדם הנאמן לטעון כנגד שטר לא מקוים פרוע מיגו דמזויף אע"פ שיכולים לבוא עדים אחר כך ויכחישוהו.

הקצות מחדש שאין דין שכיר נשבע ונוטל ביורד לשדה חבירו. לכן כשאין עדים ששכרו לא יכול להשבע וליטול, כיון שדמעצמו ירד לא שייך כדי חייו.

ב: מתי השכיר תובע את שכרו שהדין הוא נשבע ונוטל? מבואר במשנה ובגמרא שאם תובע בזמן, נשבע ונוטל אך אם עבר הזמן, אם אין עדים שתבעו בזמן אינו נשבע ונוטל אך אם יש עדים שתבעו בזמן, נשבע ונוטל גם לאחר הזמן. לדעת רש"י הכוונה שנשבע ונוטל עונה אחת לאחר הזמן ולפי הרמבם בכל פעם שתובע יכול להשבע וליטול בעונה שלאחר מכן. וכן פסק השו"ע. **אם תובעו לאחר הזמן**

סעיף ד

כשיש ויכוח בין השכיר לבעל הבית מהו גובה השכר שקצצו, הגמרא אומרת שבעל הבית נאמן, ואיננו אומרים שהשכיר נשבע ונוטל אלא בעל הבית נשבע ונפטר, "קציעה ודאי דכירי אינשי". הרא"ש סובר שמדובר שנשבע שבועה חמורה גם אם כופר בכל ויש אומרים שאם כופר בכל נשבע שבועת היסת ורק אם מודה במקצת נשבע שבועה חמורה. הרמב"ם סובר כראש אך הוסיף שאם אין עדים שהוא שכיר או שתבעו שלא בזמנו בעל הבית נשבע רק היסת.

סעיף ה

כשיש ויכוח על הקציעה אך החפץ נמצא בידי האומן.

< כשיש לאומן מיגו והוא יכול להשאיר החפץ בידו, במצב כזה על בעל הבית להביא ראיה.

לדעת הרמבם האומן נוטל לאחר שנשבע כדין הנשבע על המשכון, לעומת זאת בירושלמי כתוב שהאומן נוטל בלא שבועה. מכאן משמע שאם אדם מחזיק משכון וטוען כלפי הלווה שחייב לו סכום גבוה ממה שהלווה מודה, נאמן בלא שבועה וקשה על הראשונים שכתבו שבמקרה של משכון צריך להשבע?

תירוץ הרמב"ן: השכיר נקרא מוחזק בכלי ממש שזהו שכרו והוא תפוס בו בשונה ממשכון רגיל שצריך להשבע.

תירוץ הר"ן: במשכון צריך להשבע כשרוצה לגבות חובו מהמשכון, אך כשרוצה רק לעכב את המשכון לא צריך להשבע, וזה מה שמדובר אצלינו.

< כשאינן לאומן מיגו, המוציא מחבירו עליו הראיה.

סעיף ו: אין מחרימים בשבועת שכיר, פותחים לו שישבע, אין מגלגלים שבועות אגב שבועה זו.

סיכום אופנים בהם אין תקנת חכמים שהשכיר ישבע ויטול

1. תבעו לאחר הזמן [סעי' ג].
2. ויכוח על סך הקציצה [סעי' ד].
3. אין עדים שבעה"ב שכרו ועשה את העבודה [סעי' ג].
4. יורד לשדה חבירו שלא רשות [קצוה"ח סעי' ג ס"ק ד].
5. יורשי שכיר [סעי' ב].
6. בעה"ב נפטר באמצע היום ויורשיו טוענים שמא [קצוה"ח סעי' ג ס"ק ב] - באופן זה השכיר נוטל בלא שבועה.
7. שכיר עבד או חשוד על השבועה [סעי' ב].
8. שכיר קטן [סעי' ב, דעת הראב"ד ולפי גרסת הבית יוסף, אפשר והרמב"ם מודה].
9. אין כפירת שתי מעין כסף [סעי' ב, דעת הרמב"ם. אומנם, תלוי הדבר ביישוב הסתירה שבדברי הרמב"ם – ראה 'דרך קצרה' שם ד"ה "סך התביעה בשכיר"].

שכיר שעשה מלאכה אצל בעה"ב וכעת תובע את שכרו, ובעה"ב טוען שכבר פרע כל שכרו או מקצתו. מה דינו ובאיזה אופן ישבע השכיר ויטול ובאיזה אופן ישבע בעה"ב ויפטר. ומה הדין אם מתו השוכר והמשכיר.

מהן שלושת הקולות שיש בשבועת שכיר בשונה מהשאר?

מהם שני המקרים של שכיר שעבר זמנו ומה הדין בכל אחד מהם?

סימן צא

האם פנקס של חנווני שרשום בו חובות, מחייב את הלקוחות? סעיפים ד ה.

לעניין מה סומכים על פנקסו של אדם שכתוב בו חשבונותיו, ולעניין מה אין סומכים?

סימן עה סעיף כב - טוען שמצא כתוב בפנקס אביו שפלוגי חייב לו כסף.

סימן פא סעיף יח - שטר שכתוב בו שחציו לפלוני, אין היורשים חייבים לתיתו שלא להשביע כתב כן.

סימן צא סעיפים ד' ה' - פנקסו של חנווני. וכן פנקסו של אדם כמובא להלן בסימן קז יב.

סימן קז סעיף יב- יורשים שמצאו פנקס של אביהם שמת ובו כתוב שהוא חייב כסף, אינם חייבים לפרוע חוב זה שמא פרעו, ולא הספיק לכתוב כי מת בטרם עת וכדומה. אך אם הוא מת תוך הזמן חייבים לפרוע החוב. ראה להלן בסימן קז

סיכום סימן צב

מהם האופנים ההופכים אדם להיות חשוד על השבועה השוע דן בזה בסימן צב.

מצאנו שלושה אופנים בהם אדם הופך להיות חשוד על השבועה.

א: נתפס שנשבע לשקר. (מחלוקת ראשונים האם העובר על שבועת ביטוי לאחר שנשבע, נפסל לעדות)

ב: עבר עברה הפוסלת אותו לעדות. עבירה מדאו' נפסל מדאו' עבירה מדרבנן נפסל מדרבנן.

ג: חשוד לקחת ממון חברו. המקור בבא מציעא ה' ב', הגמרא שם דנה כיצד משביעים את השנים האוחזים בטלית הרי אנו חושדים בהם שהם מנסים לגזול את החבר? הגמרא מתרצת שני תירושים א: חשוד על ממון לא חשוד על שבועה. ב: שמא ספק מלווה ישנה יש לו עליו. כלומר לפי התירוץ השני החשוד על ממון חשוד על שבועה אא"כ יש לנו תירוץ המלמד עליו זכות... להלכה אנו פוסקים שהחשוד על ממון חשוד על שבועה. אלא שכתב הר"ן שאם הנתבע מחל לתובע על כל הטענות שיש לו עליו, ממילא יוצא שאין לימוד זכות, ובאופן זה אין להשביע את הנתבע. הנתובות הקשה שעדיין יתכן שמדובר במחילה בטעות וממילא לא צריך לחשוש ואפשר להשביע את הנתבע. דוגמא נוספת שהגמרא מביאה היא אדם שנתפס שכפר בתביעתו של חברו בשקר. הגמרא מחלקת שאם נתפס שכפר בהלוואה אינו נפסל משום שיתכן שרצה להשתמט עד שישלם ומכיון שמותר לעשות שימוש במלווה הרי אינו גזלן. ומאידך אם כופר בפיקדון הרי אסור היה לו להוציא את הפיקדון וממילא בודאי הוא גזלן והוא חשוד על השבועה.

סעיפים א – ו: מיהו החשוד על השבועה שפסול מלהישבע. **סעיפים ז – יג:** הפיכת השבועה לשכנגדו. **סעיף יד:** חזרת חשוד לכשרות.

סעיף א

החשוד על השבועה, אינו נשבע. ואפילו שהתובע מוכן לקבל שבועתו, אין שומעין לו (כך מוכח מהדין שחשוד אינו נשבע שבועת היסת אלא פטור בלא כלום). שהרי יש חשש שישבע לשקר ויש בזה חילול השם.

החשוד על השבועה, פסול להישבע מדאו' או מדרבנן? – התוספות כתבו שפסול מדרבנן בלבד. הקצות מבאר שמדובר באדם שעבר עבירה בעבר ומחמת החשש שישבע לשקר הוא פסול רק מדרבנן. אך אם הוא חשוד על הממון הנוכחי שעליו דנים, פסול זה מדאורייתא (ראיה מכך שהגמרא מוכיחה ממודה במקצת שחשוד על ממון לא חשוד על שבועה, מכאן שחשוד על ממון פסול מדאורייתא).

סעיף ב – חשוד על השבועה מחמת שנשבע לשקר

המשנה אומרת שהנתפס שנשבע לשקר, פסול להישבע. הגמרא מציינת שהמשנה מונה שבועות שונות אך לא מונה שבועת ביטוי על העתיד. לדעת רש"י כוונת הגמרא לומר שהעובר על שבועת ביטוי על העתיד אינו נפסל לשבועה שהרי כשנשבע לא היתה שבועתו לשקר ורק אחר כך שלא עמד בדיבורו לא קיים את שבועתו (ולכן גם העובר על החרם לא נפסל לשבועה). לעומתו התוספות והראש סוברים שכוונת הגמרא שהמשנה מנתה רק שבועות שמיד שנשבע היה זה שבועת שקר אבל ברור שגם העובר על שבועת ביטוי נפסל להישבע. השו"ע כתב דעת הראש בסתם ודעת רש"י בשם יש אומרים. למעשה כנסת הגדולה כתב שהוי ספיקא דינא לכן אין משביעין אותו ואין מוציאים ממון. לעומתו שער המשפט סובר שהנתבע יצטרך לשלם שהרי הוא בודאי חייב שבועה דאו' ומכיון שאינו יכול להשבע שישלם.

שתי כיתות עדים המכחישות זו את זו האם אדם פסול להישבע, האדם ספק פסול. שער המשפט אומר שדינו תלוי במחלוקת ראשונים לגבי חמישים ידענא וחמישים לא ידענא האם אמרינן משואיל"ם גם באופן שלא היה אמור לדעת ולא פשע בדבר. ראה בסיכום

קפץ ונשבע שאם תבוא לו שבועה, ישבע. יש מקום להסתפק האם נחשב שבועת שוא ופסול לשבועה.

סעיף ג – פסול מחמת עבירה או מחמת ממון

הפסול לעדות מחמת עבירה חשוד גם על השבועה.

העובר על איסור מהתורה פסול מדאורייתא והעובר על איסור דרבנן פסול מדרבנן. (נ"מ: בעבירה דרבנן צריך הכרזה ויש אומרים שאיסור דרבנן הוא דוקא בעבירה של חימוד ממון).

החשוד לקחת ממון חבירו פסול לשבועה.

הקדמה: שנים אוחזין בטלית, והדין הוא שכל אחד נשבע. הגמרא מקשה הרי אנו חושדים בהם שגזלו אם כן כיצד משביעים אותם, שהרי אם אנו חושדים בהם שהם גוזלים מה יועיל להשביע אותם? הגמרא מתרצת שני תירוצים א: החשוד על הממון לא חשוד על השבועה. ב: אביי מתרץ שאינו חשוד משום שמא ספק מלווה ישנה יש לו עליו. הרי"ף הביא דברי אביי מכאן משמע שהחשוד על הממון חשוד על השבועה.

הרן כתב נ"מ בין התירוצים כגון שהנתבע מחל לחבירו על כל החובות ביניהם מהעבר. שלתירוץ א צריך להשבע ולתירוץ אביי מכיון שלא יתכן שתלה במלווה ישנה, והוא חשוד על ממון, לא יכול להשבע. בהמשך לדברי הר"ן הקצות טוען שאם מדובר שאדם מחל לחבירו על כל התביעות ואחר כך התעורר מקרה כזה של שניים אוחזין אין לנו להשביעם שהרי אין ביניהם מלווה ישנה! הקצות מעיר שלא ראיתי שזוהרים בזה. הנתיבות חולק וסובר שגם באופן שפטרו זה את זה עדיין יתכן ששכח מלווה מסוים או שמא התעורר לו ספק חדש של מלווה ישנה. (הוא מקשה על הר"ן ומתרץ שאולי הוא סובר שמחילה בטעות הוי מחילה אך ההלכה לא כך).

סעיף ד - כופר בתביעתו של חבירו.

כפר בתביעתו של חברו ובאו עדים והכחישוהו. הגמרא (במ ה ב) מחלקת אם מדובר במלווה אינו פסול משום שיתכן שמתעכב להחזיר לו את החוב אך לא מתכוין לגזולו. אך אם כופר בפקדון והעדים ראו אותו תחת ידו בשעה שהכחיש, במקרה כזה פסול. אך אם העדים לא ראוהו תחת ידו יתכן שרצה להשתמט עד שימצאנו.

כפר בפקדון אבל אמר שמעדיף לשלם ולא להשבע ובאו עדים והכחישוהו, כתב המרדכי (במ תיט), שאינו נפסל אע"פ שעובר על לאו דלא תחמוד, משום שלא חושב שגם כשהוא משלם עובר על לאו דלא תחמוד.

פיקדון בדבר שאינו מבורר

כתב הרא"ש שאם כפר בפקדון שאינו מבורר וביאר הסמע כגון שקיבל כסף להשקעה והכחיש ואחר כך באו עדים שאכן קיבל כסף כזה, גם אם אין עדים שהכסף היה תחת ידו בשעה שהעיד הוא נפסל לשבועה, שהרי במקרה כזה אין לו סיבה לכפור שהרי יכול לומר לו נתת לי להשקיע והממון כעת אינו תחת ידי.

סעיף ה – מעיד על עצמו שהוא חשוד.

אדם המעיד על עצמו שהוא חשוד על השבועה,

ודאי שאינו נשבע שבועת הנשבעים ונוטלים, שהרי ודאי נאמן להזיק לעצמו.

אך לגבי שבועה להיפטר מתשלום,

כתב הרמב"ם שאינו פוסל את עצמו ואם נתחייב שבועה משביעין אותו. הרמ"ה כתב שאמנם אין אדם יכול לפסול את עצמו אבל אם התובע רוצה, הוא יכול להשבע במקום הנתבע וליטול. השך מסביר בדברי הרמה נכונים רק בחיוב שבועה מדאורייתא, שבחיוב כזה יש דין של נשבע ונוטל אך בשבועת היסת מכיון שתקנתא לתקנתא לא עבדינן אין התובע יכול לומר לנתבע אני אשבע ואטול. שוע הביא דעת הרמב"ם בסתם ודעת הרמה בשם יש אומרים.

דיין אחד המכיר באחד שהוא חשוד ודיינים אחרים אינם יודעים, כתב החוות יאיר שנכון לאותו דיין שלא לישב באותו דין.

אדם האומר על עצמו שהוא חשוד על השבועה והתחייב שבועה. מה דינו? משביעים אותו?

אם הוא מהנשבעים ונוטלים, בודאי שאינו נשבע ונוטל שהרי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי. אם מדובר בנשבע ונפטר, כתב הרמב"ם שהוא לא נאמן לפסול את עצמו והרמה כתב שאם התובע רוצה יכול להשבע וליטול. השך מסייג את דברי הרמה שמדובר בשבועה דאו' להשבע ולהיפטר, אך בשבועה דרבנן תקנתא לתקנתא לא עבדינן ואינו יכול להשבע וליטול. השוע הביא בסתם את דעת הרמב"ם ואת הרמ"ה בשם יש אומרים.

סעיף ו - האם מותר להטיל חרם שמי שיודע שהמחויב שבועה חשוד יבוא ויעיד על כך.

הראש כתב בתשובה שאסור לבעל דין להכריז חרם על מי שיודע לפסול את המחויב לו שבועה. הרשב"א כתב שאם אדם יודע שיש עדים שמכירים שהחייב שבועה פסול, הוא יכול להכריז חרם על מי שיודע.

הבית יוסף כתב שהם חולקים, ולפי הרשב"א מותר להחרים גם במקרה עליו מדבר הרא"ש. מאידך בבדק הבית מבאר שיש לחלק ולהסביר שהראש דיבר במצב שהתובע לא יודע שהוא חשוד ולכן אסור להחרים אך במצב בו התובע יודע שהוא פסול מותר להחרים. וכן חילק להלכה בשוע.

סעיף ז - החשוד, שכנגדו נשבע ונוטל.

מחויב שבועה חשוד

כתוב במשנה שאם המחויב שבועה חשוד על השבועה, שכנגדו נשבע ונוטל. דין זה רק בשבועה דאו' ודוקא שהתובע תובעו בטענת ברי שאם אינו טוען ברי כיצד ישבע?!

מדוע לא אומרים בחשוד, משואיל"ם? התוספות תירצו שני תירוצים, א: מכיון שאנו מונעים ממנו להשבע מדוע שנחייבו לשלם? ב: אם נאמר שישלם לא שבקת חיי לכל חשוד שהרי כך כולם יחייבו אותו ממון.

שניהם חשודים על השבועה

מחלוקת במשנה, ר' יוסי אומר חזרה שבועה למקומה ור"מ אומר יחלוקו. בביאור דברי רבי יוסי נחלקו בגמרא יש אומרים חזרה שבועה לסיני ואין שבועה ואין פרעון. ויש אומרים חזרה שבועה למחויב לה ומשואיל"ם. רב נחמן פוסק שיחלוקו. הראשונים נחלקו כמי הלכה. השו"ע פסק כריף ורמב"ם הסוברים משואיל"ם, והרמ"א פסק כרא"ש שפסק יחלוקו.

אם התובע ידע מראש שהנתבע חשוד ובכל זאת נכנס איתו לעסק, כתב המרדכי (ב"מ תיט) והראב"ד שאין שכנגדו נשבע ונוטל שאל"כ לא שבקת חיי לכל בריה. בשות הראש כתוב שגם במצב כזה אומרים

שכנגדו נשבע ונוטל. הרמא הביא את שתי השיטות. השך סובר שלא בטוח שהראש חולק על המרדכי משום שיתכן שהוא מדבר באופן שאנחנו יודעים שלא היה ברור לו שהוא חשוד, אך אם אנחנו יודעים שהוא ידע בודאי שהוא חשוד הדין כראב"ד.

סעיף ח שומר החשוד על השבועה.

כתב הרמבם ששומר המתחייב שבועה והוא חשוד איננו אומרים שכנגדו נשבע ונוטל שהרי הוא תובעו מספק. אלא השומר פטור. לעומתו הרמ"ה כתב שמכיון שהשומר אינו יכול להשבע הוא חייב לשלם. שוע פסק כרמבם.

סעיף ט התחייב שבועת הנוטלים והוא חשוד. (וכן סימן פב סעיף ח)

בודאי שאינו יכול להישבע וליטול. אם כן מה עושים? לדעת הריף הנתבע פטור בלא שבועה. לדעת הרמבם הנתבע ישבע היסת. הראבד מחלק בין מצב בו מעיקר הדין לא נוטל אלא הנתבע נשבע היסת וחכמים תקנו שישבע ויטול, ובמקרה כזה אצלינו הנתבע ישבע היסת. לבן מצב בו נוטל ללא שבועה וכאן שהוא חשוד אינו נשבע ואין הנתבע צריך להשבע.

סעיף י חשוד החייב שבועה בטענת ספק.

החשוד אינו נשבע ושכנגדו אינו נשבע ונוטל שהרי טענתו היא ספק בלבד. ולכן הנתבע פטור. בדין זה אין מחלוקת כמו בסעיף ח משום שמדובר בשבועה מדרבנן בלבד בשונה מסעיף ח שם מדובר בשבועה דאו"!

סעיף יא חשוד שהתחייב שבועת היסת.

כתב רבנו ישעיה, אמנם המחויב שבועת היסת והוא חשוד פטור בלא שבועה. אבל מטילין עליו חרם. והדרכי משה כתב שהנתבע יכול לומר לתובע אתה תישבע ותיטול כדי להיפטר מהחרם. שוע פסק את רבנו ישעיה והרמא הביא את התוספת שהביא דרכי משה.

סעיף יב חשוד הגובה מיתומים.

הכלל הוא שאין נפרעים מיתומים אלא בשבועה ואם הוא חשוד ומוציא שטר על היתומים, הפסיד ואינו יכול לגבות. וכן פסק שוע. אך אם מדובר בגוי, ודאי שלא פרע שהרי לא היה משאיר את השטר אצל הגוי (פת"ש).

סעיף יג היפוך שבועה (שבועת היסת) על תובע חשוד

לדעת הרמבם אין הנתבע יכול להפוך שבועה על החשוד, כשם שאי אפשר להפוך שבועה על הקטן. אלא או ישבע היסת או ישלם. לעומתו בעל העיטור, אם התובע חשוד, הנתבע פטור! שוע פסק כרמבם.

נשבע ואחר כך נודע שהוא חשוד, אין שבועתו כלום. ומחזירים את הדין לדין חשוד המחויב שבועה.

סעיף יד חזרת חשוד לכשרות.

החשוד ממשיך להיות חשוד עד שילקה ויעשה תשובה.

הנתבע חשוד על השבועה אך התובע תובעו בטענת ספק מה הדין?

כתב הרמבם והובא בסעיף י היה החשוד מן הנשבעים בטענת ספק איננו נשבע לפי שהוא חשוד, ואין שכנגדו נשבע ונוטל שאין טוען טענת ודאי שישבע על טענתו. אמנם לגבי שבועת השומרים (ס"ח), כלומר

שומר שהתחייב שבועה והוא חשוד על השבועה, דעת הרמ"ה ורבנו ישעיה שמכיון שהוא חייב שבוע דאורייתא אפילו שהיא מטענת ספק מכיון שאינו יכול להשבע משלם. אך השוע פוסק כרמבם שאם המפקיד טוען בודאי שפשע אזי ישבע ויטול אך אם אין לו ודאות שפשע, אינו יכול לחייב לשלם.

מתי לא אומרים שכנגדו נשבע ונוטל?

- 1: בשבועה דרבנן.
- 2: כשהתובע טוען בשמא.
- 3: התובע ידע מראש שהנתבע חשוד ונכנס לעסק איתו. (מחלוקת ראבד וראש, הרמא הביא את שתי השיטות).
4. שניהם חשודים.

מלוח הצריך להישבע והוא חשוד.

השאלה היא מה הדין כשאדם צריך לישבע וליטול והוא חשוד על השבועה. ברור שהוא לא יכול להשבע וליטול. הרי"ף כתב שהנתבע פטור בלא שבועה, ואילו הרמבם כתב שהנתבע צריך להשבע היסת. הראבד מחלק שאם מדובר בדבר שמעיקר הדין היה נוטל ללא שבועה והכמים החמירו להצריכו שבועה, במצב כזה שהוא חשוד על השבועה יטול ללא שבועה! השוע פסק כרמבם והביא דעת הראב"ד יש אומרים.

קיי"ל דאין אדם משים עצמו רשע. מה הדין לגבי ממון, האם משים עצמו רשע?

סימן צג

את מי יש אפשרות להשביע אפ"י שלתובע לא ברור שחייב לו, ומה הטעם לכך, והאם צריכה להיות לתובע איזושהי הוכחה לכך.

סימן צד

סיכום סימן צד גלגול שבועה

סעיף א

1: מגלגלים רק על תביעה שאילו היה מודה היה חייב ממון אך לא על תביעה שאילו היה מודה היה חייב שבועה.

2: כמו כן יכול לגלגל גם בטענות שמא (ובזה יפה כח גלגול שבועה משבועה רגילה) אך כשיש רגליים לדבר.

3: יכול לגלגל גם אגב שבועת היסת.

האם יכול לגלגל אגב שבועת היפוך? כלומר האם אפשר לחייבו שבועות נוספות אגב השבועה שחייבו בהיפוך?

תרומת הדשן אומר שאינו יכול. תקנתא לתקנתא לא עבדינן. סמג בשם רשי סובר שאפשר לגלגל. הרמא הביא דעת תרומת הדשן בשם יש מי שכתב. השך והטז האריכו לדחות תרומת הדשן.

האם מגלגלין אגב שבועת שכיר? בגמרא כתוב "לכל מגלגלין חוץ משכיר שאין מגלגלין". הריצב"א כותב שדין זה נכון בכל שבועת הנוטלים. לעומתו רי ורמבם סוברים שרק בשכיר לא מגלגלים אבל שאר

הנשבעים ונוטלים מגלגלים. וכן פסק השו"ע. והוסיף הסמך שגם אם התובע יתבע לגלגל והשכיר ישתוק, בית הדין יטענו עבורו שלא מגלגלים.

האם מגלגלים ללא תביעת התובע? נחלקו אמוראים בגמרא רב הונא סובר שבית הדין מגלגלים ללא תביעת התובע ואילו רב חסדא סובר שלא מגלגלים ללא תביעת התובע. הר"ן מבאר שנחלקו רק באופן שחיוב השבועה המקורית מדרבנן אך אם מחויב שבועה מדאורייתא לכוע מגלגלין ללא תביעתו. שוע פסק כרב הונא.

סעיף ב האם מגלגלים שבועה כשבטענות המגולגלות הנתבע או התובע טוענים שמא.

כשהנתבע טוען שמא

לדעת הרא"ש אין מגלגלים שבועה על טענות נוספות אם הנתבע טוען עליהם שמא. (כשם שבסוטה מדובר שכופרת בודאי בטענות שרוצים לגלגל עליה), וכן פסק השוע אצלינו. השך הקשה שבסימן שמד כתב השוע שמגלגלים ומשביעים גם כשהנתבע אינו יודע. וביאר הקצות שהכוונה שם שנשבע שאינו יודע.

כשהתובע טוען שמא

התובע יכול לגלגל שבועה על טענות נוספות גם כשטוען שמא בלבד, אך צריך שיהא רגליים לדבר. (רא"ש). השך הקשה שבסימן שמד פסק השוע שמגלגלים אפילו שאין רגליים לדבר ונשאר בצ"ע.

סעיפים ג ד האם יכול לחזור בו מלהישבע כדי שלא יגלגל עליו שבועות נוספות

התחייב שבועה ורצה לחזור ולשלם כדי שלא יגלגלו עליו שבועות נוספות, הירושלמי מחלק, אם חזר בו קודם שגלגל עליו, יכול לחזור בו ולשלם, אך אם כבר גלגל עליו אינו יכול לחזור בו. הרמבם מבאר שמה שאמרנו שאינו יכול לחזור בו אם כבר גלגל עליו זהו דוקא ששאר התביעות היו בטענת ברי אך אם היו בטענת שמא יכול הנתבע לחזור בו מהשבועה, לשלם ולא להשבע על שאר התביעות. שוע פסק כירושלמי וכרמבם.

כתב הנימו"י שגם אם הנתבע מוכן לשלם על הגלגולים במקום להשבע, אם מדובר בחפצים, יכול לגלגל עליו שבועה שמא עיניו נתן בחפציו וכן פסק הרמ"א.

סעיף ה לאחר שרצה לשלם ולא להישבע (כדי שלא יגלגלו עליו שבועות נוספות) אך נדחה וגלגלו עליו שבועה, האם יכול להשבע גם על הטענה המקורית?

כתב הרא"ש שאם הנתבע הציע שישלם על התביעה הראשונה כדי להיפטר מהגלגולים אך לא יכל לעשות כן מאחר שהודה מאוחר מידי כנ"ל, באופן זה יכול להשבע גם על מה שהודה כי בעצם לא הודה באמת. וכן פסק השו"ע.

כתב רעק"א שאם הביא עד המסייע ופטר אותו מהשבועה הראשונה הוא פטור מכל הגלגולים.

סעיף ו

כתב הראב"ד שאם אדם התחייב שבועת היסת וגלגלו עליו שבועות נוספות ורצה הנתבע להפוך את השבועה על התובע אומרים לו או הפוך הכל או השבע על הכל. ונבאר את הדברים-

1: אפשר להשבע על כל הטענות העיקרית והמגולגלות. 2: אפשר להפוך את כל השבועות. 3: אפשר להפוך את השבועה העיקרית ולהשבע על השאר. 4: האם אפשר להשבע את השבועה העיקרית ולהפוך את שאר הטענות? לדעת הסמ"ע אפשר. לדעת הגר"א אי אפשר.

סעיף ז דין גלגול כשהנתבע טוען שמא כנגד הטענה הראשית.

הראש סובר שבמצב כזה אין דין גלגול כלל, ולעומתו הרמה סובר יש דין גלגול גם במצב כזה.

סעיף ח האם יכול להפוך שבועת היסת המגולגלת אגב שבועה דאורייתא.

הטור והשוע כתבו שכן. השך כתב שאין זה כך שהרי חיובה מדאו' ואין הופכים שבועה דאו'.

סעיף ט משואיל"ם בשבועה הבאה מחמת גלגול

כאמור לעיל לפי הרא"ש אין גלגול שבועה כלל כשהנתבע אומר איני יודע על הטענה המקורית. וכשאומר איני יודע רק על הטענות המגולגלות במצב כזה סובר הרא"ש שלא אומרים משואיל"ם.

הרמה חולק על הרא"ש בתרתי, הוא סובר שיש דין גלגול גם כשאינו יודע על הטענה העיקרית, וגם סובר שאומרים משואיל"ם גם בשבועה הבאה מחמת גלגול. והנימו"י מחלק בין מצב בו הטענה עיקרית היתה בטענת ברי שאז אומרים בגלגול משואיל"ם לבין מצב שהיתה בספק שאז לא אומרים משואיל"ם.

השו"ע אצלינו פסק כרא"ש. ובסימן עה הביא בשם י"א אומרים את הסוברים שאומרים משואיל"ם בשבועה הבאה מחמת גלגול.

נוספה: נזכיר כאן את המובא בסימן פט סעיף ו שאין מגלגלין על שבועת שכיר.

סיכום אופנים שאין בהם גלגול שבועה (מהרב אייל גיאת שליט"א)

1. נתבע שהפך על התובע שבועת היסת, אינו יכול לגלגל עליו שבועות נוספות אגב אותה שבועה [תרוה"ד; הובא ברמ"א סעי' א. אולם, ש"ך וט"ז חולקים].
2. שבועת שכיר הנשבע ליטול מבעה"ב [סעי' א].
3. נשבעים ונוטלים [מלבד שכיר] – מחלוקת הראשונים.
4. נתבע הטוען על שאר תביעות שמא [שו"ע סעי' ב].
5. תובע טוען שמא ואין רגליים לדבר [שו"ע סעי' ב].
6. הודה התובע קודם שבא הנתבע לגלגל עליו שאר שבועות [שו"ע סעי' ד].
7. תביעה שאילו הודה בה הנתע לא היה חייב ממון רק שבועה [סעי' א].
8. רצה התובע הנתבע לשלם אחר שהתובע בא לגלגל עליו שאר תביעות, אך טענות התובע בשמא [שו"ע סעי' ג וש"ך שם ס"ק ט].
9. גלגול שבועה על תובע שבידו שטר שישבע ויטול [קצוה"ח ס"ק א].
10. גלגול שבועה במקום שיש חזקה שלא שביק איניש היתירא ועביד איסורא [תומים הובא בקצוה"ח ס"ק ג, שלא כדעת ש"ך וקצוה"ח שם].
11. גלגול שבועה על להבא [או"ש];

האם בי"ד בעצמם מגלגלים שבועה או רק כשהבע"ד תובע לגלגל?

נחלקו בגמרא שבועות מט א האם בית דין מגלגלים שבועה ללא תביעת התובע. רב הונא סובר שמגלגלים ורב חסדא סובר שלא מגלגלים. הלכה כרב הונא. הרן מדגיש שהמחלוקת ביניהם היא רק בשבועה דרבנן ואילו בשבועה דאו' גם רב חסדא סובר שמגלגלים. אמנם מכל מקום הלכה כרב הונא שבכל אופן בית דין מגלגלים שבועה

גלגול שבועה האם זה דווקא בדבר הקשור בעיקר התביעה או לכל דבר.

האם שייך גלגול שבועה, כשטוען איני יודע?

ראה הסיכום על סעיפים ב' ז'.

האם יכול הנתבע לומר הריני משלם התביעה הראשונה כשהתובע מתחיל לגלגל עליו שבועות?

ראה הסיכום סעיפים ג ד.

בגלגול, כשהביא הנתבע עד המסייעו להיפטר מעיקר השבועה ועל הגלגול אין לו עד האם אמרי' שהיות ונפטר מעיקר השבועה אין כאן גלגול או שמאחר וכבר נתחייב בגלגול אין מועיל לו?

ראה הסיכום סעיף ה.

האם אומרים בגלגול משאיל"מ?

ראה סיכום סעיף ט.

האם אפשר לגלגל על להבא כמו בסוטה שמשם למדנו דין גלגול שיכול להשביעה להבא שלא אטמא?

המהרי"ט כתב שנראה ללמוד מסוטה שאפשר לגלגל גם להבא, אך אין להורות כן להלכה. ואור שמח חלק שאין לגלגל על העתיד.

האם אפשר לגלגל שבועה כשנתחייב שבועת היסת

הגמרא אומרת שמגלגלים גם על שבועה דרבנן וכתבו הראשונים שמגלגלים גם על היסת וכן פסק שוע.

האם אפשר לגלגל שבועה על השכיר שנשבע ונוטל

באיזה אופן יכול אדם להשביע את חברו בטענת שמא?

שבועה בטענת שמא יכולה להיות ב-

שבועת השומרים

בשבועת עד אחד לפי הראשונים שעד אחד מחייב שבועה גם ללא טענה.

בשבועת המשנה הנשבעים ונפטרים.

בשבועת היסת כשיש רגליים לדבר.

שבועה הבאה על ידי גלגול.

סימן צה

סעיף א

במשנה, דברים שאין נשבעים עליהם – עשק"ה. עבדים שטרות קרקעות הקדשות. ומבאר הרמבם אפילו שהודה במקצת או שעד אחד כנגדו או שבועת השומרים, בכל אלו אין חיובי שמירה ודיני שומרים ואין שבועה מדאו' כלל.

דין שטרות בימינו – השטרות בימינו מיצגים סכום מסוים אך אינם שוים אותו. האם דין השטרות כדין כסף או כדין שטר? החת"ס קבע שדינם ככסף משום שכך קבעה המלכות כמו שקבעו להתנהל בין בני

אדם. כמו שהדבר מועיל לקידושי אישה וכדו'. אמנם לגבי פדיון הבן החת"ס מסתפק, שהרי פדיון הבן הוא כלפי שמיא ולא הסכמים בין בני אדם ויתכן אולי שלענין זה צריך ממש שווי 5 סלעים.

אם התנו – אם התנה לשלם, הכל לפי תנאו. התנאי צריך להיות בקנין. בשונה משומר חינם שמתנה להיות כשואל שאינו צריך קנין משום שהוא כבר שומר ורק משנה את תנאי ההתחייבות שלו, אך במקרה זה צריך קניין.

שבועה מדרבנן - כתבו הראשונים שאמנם אין שבועה מהתורה אך יש שבועה דרבנן, והוכיחו כן מהפוגמת כתובתה שנשבעת מדרבנן. אמנם ההגהות אשרי (במ א ו, ובמרדכי שבועות תשסח) כתב שאין שבועה מדרבנן. השוע פסק כראשונים המחייבים.

שבועה על ידי גלגול - כתבו הריף והראש שנשבעים עליהם בגלגול.

קרקעות חו"ל - יש מהגאונים שכתבו להחשיב קרקעות בחו"ל כמטלטלים. (הוכיחו מדברי הגמרא בערכין שאע"פ שאין חרם נוהג בקרקעות בזמן שאין היובל נוהג, חרם בקרקעות חו"ל נוהג כי הם כמטלטלים), אך דחו ראייתם שלענין שבועה אין דינם כמטלטלים ודוקא לענין חרם דינם כמטלטלים. ושוע לא חילק.

מחובר לקרקע - בגמרא (ב"ב סה ב) מחלוקת תנאים האם מחובר לקרקע דינו כקרקע, ובטור הביא מחלוקת ראשונים כמי לפסוק. הרמא מביא שתי דעות וסיכם אם שאל בית ונשרף פטור מלשלם. השך חולק על הרמא ואומר שגם בעל העיטור שפסק שהמחובר לקרקע אינו כקרקע מתיחס דוקא לקיר וכדו' אך בית לכו"ע הוי כקרקע.

נכסי גויים - הרמבם כתב שכשם שממעטים מהמילה "רעהו" הקדש כך יש למעט נכסי גויים שאין דיני שמירה ושבועה בנכסים אלו. והוסיף הקצות שגם גוי שקיבל שמירה על נכסי ישראל אין בזה חיוב שמירה ושבועה.

שומר שפשע - הרמבם כתב ששומר שפשע גם באלו חייב לשלם, הראבד חלק עליו. שהרי פושע אינו מזיק. וכן עוד ראשונים סוברים שגם אם פושע שומר פטור, והשוע והרמא פסקו כמותם. השך פוסק שהעיקר כרמבם ששומר בפשיעה חייב.

הקדש בזמן הזה - כתב הטור שהקדש לבית הכנסת וכדו' דינו כמזון הדיוט, הפטור המובא בגמרא מתיחס רק להקדש גבוה. וכן פסק שוע.

סעיף ב

סעיף ג

תביעת שכירות קרקע - כתב הרמבם שאם אדם תובע את חברו תשלום עבור שכירות קרקע, דין זה כמטלטלים ולא כקרקע, משום שהטענה אינה בגוף הקרקע, המגיד משנה מוסיף שגם תביעה עבור תשלום רכישת קרקע, אינו נחשב קרקע אלא מטלטלים. השוע פסק כרמבם והרמא הוסיף דברי המגיד משנה.

דמי נייר השטרות - כתב רב האי גאון שגם התובע דמי נייר השטרות הוי ממון ונשבעים עליו.

סעיפים ד' ה'

חפר בורות שיחין ומערות- הגמרא (במ ה א) הקשתה מכיון שהילך פטור, מדוע צריך למעט קרקעות משבועת מודה במקצת, הרי כל הודאה בקרקע הוי הילך? הגמ' תירצה שמדובר שחפר בורות שיחין ומערות בקרקע, רש"י ביאר שמדובר שבקרקע שהוא מודה הוא חפר ואם כן יוצא שאין זה הילך, שאינו מחזירה כמות שהיתה, שהרי היא שווה פחות ממה שהוא מודה. הרמבם מסביר שמדובר באדם שהזיק את קרקע חבירו והוא מודה במקצת הנזק ומכיון שמדובר בקרקע אין בזה דין מודה במקצת. המגיד משנה מסביר שמכיון שהתשלום מגיע מחמת הקרקע דין התשלום כקרקע. (ויש להקשות במה זה שונה מדין שכירות שלמדנו בסעיף ג? הסביר ר' חיים הלוי ששכירות היא תשלום על שימוש והנאה מהקרקע, ואילו כאן התשלום הוא ממש במקום הקרקע, התשלום הוא חליפי הקרקע, התשלום הוא השלמת חסרון הקרקע ובאופן כזה דינו כקרקע). הראבד סובר שהרמבם צודק אם תובעו למלא את החפירות שחפר, אך תשלום הנזק אינו תביעת קרקע. המגיד משנה חולק על הראבד וסובר שהרי אין ביד התובע להכריחו לתקן את הנזק אלא לשלם עבורה, אם כן בכל אופן מדובר בתביעה מחמת קרקע. השך חולק על המגיד משנה וסובר שאפשר להכריח מזיק לתקן את הנזק, וגם אם נאמר שאינו יכול לחייבו עדיין הראבד צודק יעו"ש. שוע פסק כרמבם והרמא הביא דעת הראבד. וגם השך כתב שהעיקר כראבד.

האם אדם שאינו עבד הוקש לקרקע? מדברי הראבד רואים שסובר שכל אדם הוקש לקרקע ולא דוקא עבד. והמגיד משנה חולק וסובר שרק עבדים. השך סובר שכל אדם הוקש לקרקע והקצות מביא שזה מחלוקת ראשונים רשי ותוס' בקידושין ז א.

קיימא לן אין שבועת התורה על קרקע ושטרות, האם יש עליהם שבועת היסת?

תבע ממנו תבואה העומדת להיקצר ואינה עומדת להיקצר, והודה במקצת, האם יש חיוב שבועה? חפר בשדה של חבירו וקלקלה ובעל השדה תובע פיצוי מהמזיק ויש לו עד המסייע, האם יש חיוב שבועה?

סימן צו חרש שוטה וקטן איזו שבועה נשבעים וגם אשת איש

סעיף א

שבועה על טענת חש"ו- במשנה, אין נשבעין על טענת חש"ו. כי יתן איש ולא קטן, וחרש ושוטה הם כקטנים. ובהמשך המשנה אבל נשבעים לקטן.. והגמרא שואלת שזו סתירה?? מתרצת הגמרא בסיפא של המשנה מדובר בקטן הבא בטענת אביו. רש"י מבאר שהכוונה קטן ממש אך מכיון שמדובר בנתינה שהיתה בגדול, הוא יכול לתבוע אותה. כלומר לפי רשי יש מצב שנשבעים לקטן. ר"י מסביר שמדובר בבן גדול ומכיון שהוא תובע מכה אביו הוא נקרא קטן. שוע פוסק כר"י.

שבועה כנגד עד אחד המעיד לטובת הקטן- רי מגאש ורמבם כתבו שאין נשבעין אעפ שעד אחד מחייבו. הטור הקשה שלכאורה הסוברים (כגון הרמבם) שעד אחד מחייב ללא טענה גם במצב כזה העד יחייב שבועה? שהרי קטן לא גרע ממצב בו אין טענה בכלל?! הרי מגאש מסתדר לשיטתו אך את הרמבם צריך ליישב. שוע פסק כאן כרמבם (אע"פ שבסימן עה פסק לחייב שבועה בעדות עד אחד ללא טענה) שאין שבועה בטענת קטן גם כשיש עד אחד והרמא מביא שיש אומרים שצריך להשבע על פי עד אחד. השך הביא מהרשל שפוסקים כרמבם.

שבועת השומרים לקטן שהפקיד- הר"י מגאש והרמבם סוברים שנשבע, וההסבר הוא ששבועת השומרים אינה תלויה בטענה שהרי נשבעים גם על טענת שמא. הרא"ש והרשב"א סוברים שאין נשבעים לקטן שבועת השומרים. אולם הראב"ד והרמ"ה מחלקים שאם התביעה היתה כשהוא גדול נשבעים על טענתו אפילו שהפקיד כשהוא קטן אך אם הקטן גם תובע בקטנותו אין נשבעים לו שבועת השומרים.

שוע פסק כרי הלוי והרמבם. והרמא פסק כראש. השך מדקדק בדברי הרמא שאם הנתינה היתה בגדול, משביעים אותו.

שבועה הבאה מחמת ספק (כגון שבועת השותפים)- הרי מגאש והרמבם כתבו שנשבעים שבועות אלו בטענת קטן וכן פסק השוע.

סעיף ב

שבועת היסת על טענת קטן- מצאנו בזה שלוש שיטות בראשונים. הרמבם סובר שמשביעין היסת על טענתו כדי שלא יהא כל אחד הולך ונוטל ממונו (כלומר בכל שלושת המקרים של שבועה דאו' משביעים שבועת היסת). הראבד סובר שלא משביעין היסת על טענתו כלל. הרן והרמבן סוברים שמשביעים על טענתו רק אם הגיע לעונת הפעוטות. שוע פסק כרמבם והרמא הביא דעת הרן והרמבן. כתב הרמבם שקטן המחייב אדם בשבועת היסת אין הנתבע יכול להפוך השבועה על הקטן. וכן פסק שוע.

סעיף ג

שבועת היסת לקטן על תביעת שטרות – כתב הרשבא שמכיון ששבועה על שטרות היא מדרבנן, כשמדובר בקטן אין שבועה שתקנתא לתקנתא לא עבדינן.

מה הכוונה שבועה על שטרות? הסמע מסביר שהכוונה שמודה במקצת בשטרות וכדו'. השך סובר שכוונת הרשבא לפוגם שטרו או עד אחד מעידו שהוא פרוע וכדו', שבמצב שקטן עומד מול הפוגם שטרו, אין הפוגם צריך להשבע.

האם מוציאין ממון מהקטן? מדובר באופן שהגיע לעונת הפעוטות!

כתב המגיד משנה טוען ונטען ה'א: בגמרא גיטין נט א מפורש שהפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר, משמע שמוציאים מהם ממון. מאידך במסכת בבא קמא פז א כתוב שהקטן שחבל באחרים פטור מלשלם! ממקורות אלו למדו הגאונים לחלק בין חיוב של דבר שיש לקטן הנאה ממנו שאז מחייבים אותו, לבין דבר שאין לקטן הנאה ממנו שאז אין מחייבים אותו.

בדבר שיש לקטן הנאה ממנו- כלומר בעניני משא ומתן שהם דברים שאם לא יזדקקו לטענת התובע, הקטן יפסיד כי לא יעשו איתו עסקים. אם הודה נפרעים מנכסיו. ואם אין לו נכסים, נמתין לכשיגדל ואז נגבה ממנו. כפר הקטן משביעים אותו כשיגדל.

אם תבעו בדבר שאין לקטן הנאה ממנו- כגון נזקים וחבלות, אע"פ שמודה ויש לו ממה לשלם פטור וזוהי המשנה האומרת שפגיעתן רעה.

נשבע ונוטל מקטן כגון שכיר

נשבע ונוטל מקטן, שהרי יש הנאה לקטן שימצא פועלים וכו'. וראה מה שכתוב בזה בדין שכיר.

חנווני על פנקסו בקטן ששכר פועלים

כתב הרמבם שמכיון שאין לקטן הנאה מזה, אינו נשבע ונוטל מהקטן. והרי מגאש חולק. שוע פסק כרמבם.

סעיף ד אין קנין קטן כלום לפיכך עדים שראו קנין שלו לא יכתבו עליו שטר. כך כתב בעל התרומות וכתב הבית יוסף שרואים בכמה מקומות בתלמוד שקנין קטן אינו כלום כגון כתובות יט א אין העדים חותמים אא"כ נעשה בגדול.

סעיף ה ח"ש שהזיקו פטורים גם לאחר שנתפקחו (בשונה מאשה ועבד שפטורים כל עוד היא נשואה והוא אינו משוחרר, מכיון שכשהזיקו היו ברי דעת...).

עסקי הלוואה ומשא ומתן-

שוטה: אין נזקקין לו ואין טוענים כנגדו כלל.

חרש: הרמבם כתב שדינו כשוטה. הטור כתב שדינו כקטן. שוע הביא בסתם דעת הרמבם ובי"א דעת הטור. והרמא פסק כטור.

סומא דינו כבריא לכל דבר.

כיצד משביעים אילם? שבות יעקב כתב שמנענע בראשו על נוסח השבועה או שכותב.

סעיף ו אשת איש החייבת שבועה- דעת רב האי גאון (מרדכי שבועות תשפט) שאין משביעין אותה. שנאמר שבועת ה' תהיה בין שניהם. אך הראשונים חולקים וסוברים שמשביעים אותה וכן פסק שוע. אך ראה סימן פז סעיף כה שלא משביעים אשת איש כשאין לה לשלם.

קיי"ל שלא תובעים ומוציאים ממון מקטן, מנה כמה מקרים שמוציאים ממון מקטן.

1: שכיר נשבע ונוטל מקטן (פט)

2: קטן שירש ועדים מעידים שאביו גזל את הקרקע.

3: קטן שירש ויש שטר המעיד שאביו מכר את הקרקע, מקיימים את השטר ומוציאים ממון מהקטן.

4: תבע קטן שהלווה לו על עסק משא ומתן וכדו' (כלומר דברים שלקטן יש הנאה מהם), והודה הקטן, חייב לשלם. (אך אם תבעו על דברים שאין לקטן הנאה מהם כגון תבעו שהקטן הזיקו וכדו' אפילו הודה הקטן, פטור מלשלם עד שיגדיל). צו ג.

האם טענת קטן מחייבת שבועת היסת? סעיף א' – ג'

הכלל הוא שאין טענת קטן מחייבת שבועה, אין נשבעים על טענת חרש שוטה וקטן. ומהם היוצאי דופן?

קטן שהפקיד ביד גדול, מחלוקת הראשונים האם מחייב את הגדול שבועת השומרים. יעו"ש.

שבועה הבאה מחמת הספק כגון שבועת השותפים וכו' מובא בראש (שבועות ו כב כג) שנשבעים.

שבועת היסת. יעוין בסיכום.

אשה נשואה שהתחייבה שבועה, אם משביעים אותה שבועה דאורייתא או דרבנן (2*) ומה הדין באילם שחויב שבועה או חרש שחויב שבועה?

האם כל טענות של מלוה ולוה שייכים גם באשה נשואה והאם משביעים אותה בכל מצב שנמצאת.

מתי הבעל חייב לשלם חובות או פקדון שהפקידו אצל אשתו, ומתי לא?

סימן צז הלכות גביית מלוה

סעיף א מצוות הלוואה גדולה ממצוות צדקה וכו'

סעיף ב אסור לנגוש את הלווה כשיודע שאין לו ואפילו להראות לו אסור. (ב"מ עה ב). בשאר חובות מעיקר הדין לא שייך דין לא תהיה לו כנושה.

סעיף ג איסור כבישת ממון. (ב"מ קי ב)

סעיף ד אסור ללווה להוציא ההלוואה שלא לצורך ואח"כ לא יוכל להחזיר. אם המלוה מכיר בלווה שהוא כזה, עדיף שלא ילווה לו כלל. (רמבם)

מה הכוונה שלא לצורך?

הסמ"ע כתב כל צורך שאינו צורך גדול, זה נחשב למאבד. הט"ז כתב שרק אם הוציאה לצורך אחר מהצורך שלשמו לווה והוא מאבדה, דוקא בשני תנאים אלו יש איסור. אך אם אין שני התנאים מתקיימים אין בזה איסור.

סעיף ה אין מרחמים בדין ואם המלווה מבקש למשכן את הלווה שומעין לו אע"פ שהלווה עני.

סעיף ו נטילת משכון שלא בשעת הלוואה – כלומר בזמן הפירעון כשהמלווה לא פורע חובו

למלווה אסור למשכן את נכסי הלווה, (ב"מ קיג א). הנימו"י תמה שהרי עביד איניש דינא לנפשיה? רבנו תם תירץ שרק בכלי השייך לו הנמצא ביד הנתבע יכול לעשות דין לעצמו. הנימו"י עצמו מחלק שלצורך הגבייה יכול לעשות דין לעצמו אך לצורך משכון אסור מהתורה ליטול. הבית אפרים הדגיש שמדובר שלוקח בחזקה אבל דרך הערמה מותר.

לשליח בית דין מותר למשכן נכסים בשלושה תנאים-

1: מחוץ לביתו של הלווה, 2: אינם כלי אוכל נפש. 3: לא אלמנה.

מפורש בגמרא שחובות שאינם מחמת הלוואה אין בהם איסור לבוא אל ביתו לעבוט עבוטו. ובהמשך לזה כתב הנתיבות שמעות עיסקא שחציו מלווה וחציו פיקדון, בעד החצי פיקדון מותר לו למשכן, וגם אם החפץ שווה יותר מערך הפלגא פיקדון מותר. עוד כתב הנתיבות שחוב הקפת חנות אינו נחשב מלווה (שהרי אינו משמט בשמיטה) אך הוסיף שמשום חומר האיסור אינו כותב זה למעשה.

כתב בעל התרומות שאין ממשכנים קרקע וכן דבר המחובר לקרקע, ואם עבר וניתק דבר המחובר לקרקע, דינו כמטלטלים. כמו כן כתב הרשבא שאין למלווה להיכנס לבית הלווה כדי לרשום אילו נכסים יש בביתו.

סעיף ז אם בית דין מזהים שהלווה מבקש להבריא נכסיו גובים ממנו אפילו לפני הזמן.

סעיף ח מהם כלי אוכל נפש שאסור למשכן?

נחלקו הראשונים האם כלים שעושה בהם מלאכות לפרנסתו נחשבים כלי אוכל נפש. השו"ע פסק דוקא כלים שעושים בהם אוכל נפש.

כלים שאוכלים בהם כגון צלחות וסכו"ם, לדעת הטור והסמ"ע אסור למשכנם כדין כלים שעושים בהם אוכל נפש. והמגיד משנה חולק ומתיר.

בדיעבד אם מישכן כלי אוכל נפש, כתב הרמב"ם שמהחזיר בעל כרחו, וכן פסק השו"ע. וביאר הסמ"ע שהתפיסה שלו הועילה! אלא שחייב להחזיר ללווה בשעה שהוא צריך למלאכתו ואח"כ חייב הלווה להחזיר לו. ואם המלווה לא מחזיר אין ב"ד כופין אותו משום שהיא כמצוות השבת אבדה ולא כהשבת גזילה.

סעיף ט היו לו כמה ריחיים אם משתמש בכלן אסור למשכנם אך אם משתמש רק באחד מהם מותר למשכן את השאר.

סעיף י חבל כלים שעושים בהם אוכל נפש עובר בלאו על כל כלי וכלי. וגם כלי שמורכב משני כלים עובר בשני לאוין.

סעיף יא כתבו התוספות (קטז א ד"ה כלים) שאוכל ממש מותר למשכן. וביאר הסמ"ע שדוקא כלים שמכינים או שאוכלים מהם אסור למשכן, אבל אוכל עצמו, אם יש לאדם אוכל לשלושים יותר מותר למשכנו.

סעיף יב עבר ומשכן כלי אוכל נפש, חייב להחזירם.

גזבר של הקדש שמשכן כלי אוכל נפש לא צריך להחזירם בשעת מלאכה אע"פ שעבר איסור.

סעיף יג – משכון בשעת הלוואה (ב"מ קיד ב)

לווה בא עם המשכון וביקש הלוואה, מותר למלווה לקחת את המשכון מביתו של הלווה!

ומה הדין בכלי אוכל נפש (או אלמנה) במשכון בשעת הלוואה? הרמב"ם כתב שאסור. ואילו הראש והגאונים ועוד כתבו שמותר. השו"ע פסק כראש והגאונים שהרי הרמב"ם הוא דעת יחיד בענין זה.

סעיף יד – משכון אלמנה

א: אין ממשכנים אלמנה שנאמר ולא תחבול בגד אלמנה (מח' ראשונים לעיל בסעיף הקודם האם הוא גם במשכון בשעת הלוואה).

ב: הריא"ז כתב דוקא בגד ורעק"א כתב בגד לאו דוקא.

ג: לסגור בגדי אלמנה בביתה כדי שלא תוכל להשתמש בהם, החתם מסתפק בזה. וודאי לאו משנת חסידים היא.

ד: הסמע סובר שלא ממשכנים גרושה, והשך כתב שגרושה מותר שדוקא אלמנה ליבה שבור.

ה: עבר וחבל בגד אלמנה מוציאין ממנו. והסמע כתב שיחזיר רק בזמן שהיא צריכה להם.

ו: אם האלמנה הודתה שהיא חייבת, צריכה לשלם ואם כופרת צריכה להשבע ולהיפטר. ואם אין עדים שמשכן, כתב הסמע שהוא נאמן במיגו שהיא חייבת לו.

ז: אדם שמישכן שלא כדין אע"פ שעבר על לאו, אינו לוקה משום שזהו לאו הניתק לעשה, שהרי הוא מצווה להחזיר את המשכון.

ומה הדין אם המשכון נשרף? כתב הרמבם חבל אלמנה והמשכון נשרף, לוקה משום שעבר על לאו של לא תחבול בגד אלמנה וכבר אין לו אפשרות להחזירו. הסמ"ע תמה על הרמבם, הרי לאו הניתק לעשה אינו לוקה גם כשלא קיים את העשה, והקצות השיב שלשיטת הרמבם במצב כזה לוקה.

הראבד חלק על הרמבם והקשה שהרי הוא התחייב באונסיו א"כ מדוע הוא לוקה והרי אין לוקה ומשלם?! שולחן ערוך פסק כרמבם שלוקה.

ח: ערב. דוקא לא תבוא אל ביתו של לווה לעבוט עבוטו אבל מותר להכנס לבית של הערב. הרמה כתב שרק לגבי כניסה לבית, דין הערב אינו כדין הלווה, ולענין כלי אוכל נפש והשבת העבוט דין הערב כדין הלווה.

ט: ערב קבלן כתב בעל התרומות שדינו כלווה.

י: אמנם אסור להכנס לביתו של לווה, אך החייב לחבריו שלא מחמת הלוואה, מותר למשכנו ולהיכנס לביתו. וכן בגזילה. ואם זקף עליו החובות במלווה, דינו כלווה.

סעיף טו

לא מצא המלווה קרקעות והלווה טוען שאין לו ממה לפרוע, ומלווה טוען בספק שיתכן שיש לו בביתו-

רמ"ה: כשאנו לא מוצאים לו קרקעות והוא אמוד שיש לו בביתו, מותר לשליח בית דין לחפש בביתו.

שות הרי"ף: כשהלווה אלים ורע מעללים מותר לשליח בית דין לחפש בביתו.

בעל התרומות: מותר רק לצורך גדול ושיהא כוונת בית דין לשם שמים.

רמב"ם: אין נכנסים לביתו אלא משביעים את הלווה בנקיטת חפץ שאין לו ממה לפרוע חובו.

ר"ת: איסור התורה הוא רק לצורך משכון אך אם הגיע זמן הפרעון והוא נכנס לגבות חובו, זה מותר שפריעת בעל חוב מצווה. (בפתש מביא מחלוקת מנין שפריעת בעל חוב מצווה.)

שולחן ערוך פסק כרבנו תם.

האם כופים את הלווה להשכיר עצמו לעבודה על מנת לפרוע חובו? רבנו תם כתב (כתובות סג א תוד"ה "באומר") שאי אפשר להכריחו לעבוד. וכן פסק השו"ע. בטעם הדבר כתב הראש שנאמר בגניבתו ולא בזממו ואפשר להוסיף בגניבתו ולא בחובו. הסמך הסביר שזהו מהכלל לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים. וכן פסק השו"ע שאי אפשר להכריחו. הפת"ש מביא את שער המשפט המחלק שאע"פ שאין בי"ד כופים אותו לעבוד, מכ"מ הוא מחויב לעבוד והעלה שדין זה תלוי במחלוקת הראשונים מה טעם המשכיר עצמו לעבודה אינו עובר איסור על עבדי הם ולא עבדים לעבדים, תוספות סוברים שהאיסור דוקא בעבד שאינו יכול לחזור בו בשונה מפועל, אך כאן לא יוכל לחזור בו מחמת החוב לכן אסור. מאידך הגהות מרדכי כתוב שכל שמשכיר עצמו פחות משלוש שנים, אינו עובר ממילא כאן אינן בכלל האיסור. הרמא פסק כהגהות מרדכי ממילא יוצא שהוא חייב להשכיר עצמו.

וכתב הראש שגם אם יתנה הלווה עם המלווה שיתפוס את גופו, אין התנאי מועיל. וכן פסק שו"ע.

וכתב האגודה שלוה שיש לו לשלם ואינו רוצה, חובשים אותו עד שישלם. והביא ראיה משבת קכא ב, והבית יוסף דחה הראיה. ופסק בשו"ע שאין לאוסרו. והדרכי משה כתב שאין צריך לראיה וזה פשוט ופסק הרמא שאם יש לו לשלם ואינו רוצה יכולים לחבוש אותו. ואם נשבע להיות חבוש צריך לקיים שבועתו אפילו שאין לו לשלם.

סעיף טז - מצוות השבת העבוט

(במ קיג א) מצווה להשיב את העבוט בשעה שהלווה צריך להשתמש בו. (ועדיין יש תועלת במשכון שכך החוב לא משתמט בשביעית ועוד שאם הלווה נפטר יוכל המלווה לגבות מהמשכון ואין זה כמטלטלים של יתומים שאינם משתעבדים לבעל חוב) יש להדגיש שדין השבת העבוט הוא רק במשכון שלא בשעת הלוואה אבל משכון בשעת הלוואה שהלווה נתנו מדעתו הרי זה כמכירה. השך כתב שאסור למלווה להשתמש במשכון כשהוא אצלו.

כפיית בית הדין להשיב את העבוט

הגמרא בחולין אומרת שלא כופין על מצוה שמתן שכרה בצידה. בתשובות המיוחסות להרמבן כתב שהכוונה שאינם חייבים לכפות אבל יכולים לכפות. וכן פסק הרמא שאין בית דין מחויבים לכפות אבל יכולים לעשות כן. הסמך סובר שתוספות וראש חולקים על הרמבן ולדעתם אין להם כח לכופו בכלל. השך פוסק כרמבן. הקצות הקשה שלדעת הרמבן מצוות עשה שיש בה לאו כופין אותו וכאן יש לאו של השבת העבוט אז מדוע לא כופים? ומתוך שהתשובה הנל היא מהרשבא ולדעת הרמבן יכולים לכפות.

סעיף יז דין סידור במשכון

האם יש דין סידור במשכון?

רבנו תם: אין דין סידור במשכון אלא יכול ליטול הכל ולהחזיר כל דבר בזמנו כנ"ל. רמב"ם: כלי אומנות אין דין סידור. כלים שאוכל בהם וכדו' יש דין סידור. (אגב, מכאן ראיה שכלים שאוכל בהם אינם נכללים בכלים שלא ממשכנים ואכמ"ל) הרשבא והרמבן: יש דין סידור.

שוע פסק כדעת הרמבם.

סעיף יח- יש לו שני כלים של יום ושל לילה, לוקח של יום ומחזיר של לילה עד עולם.

סעיף יט- אם מת הלווה בזמן שהמשכון אצלו שהחזירו המלווה, שומט המלווה את המשכון מיד בניו.

סעיף כ- אעפ שהלווה עשיר בקרקעות אבל אין לו מטלטלים. עדיין יש מצווה להחזיר לו המטלטלים כדין.

סעיף כא- אופן החזרת המשכון

כתב הר"י ברצלוני שהמלווה יחזיר ללווה את המשכון בפני עדים כדי שיוכל להתרות בו בפניהם שלא יחזיר לו את המשכון אלא בפני עדים. הדבר זה חשוב מאחר שללא תנאי זה יוכל הלווה לטעון שהחזיר את המשכון, או אפילו יוכל לטעון שפרע את החוב מיגו שהיה טוען שהחזיר את המשכון. מדבריו עולה שבאופן זה הלווה לא יוכל לטעון פרעתי, האחרונים הקשו הרי מדובר בהלוואה בעל פה, אם כן מדוע הלווה לא נאמן לומר פרעתי? וראה בסיכום התירוצים של הסמע הטז והקצות.

כתב בעל התרומות שאם לא הגיע זמן הפרעון הלווה אינו נאמן לטעון פרעתי אעפ שיש לו מיגו.

סעיף כב מלווה שרצה למכור את המשכון אינו רשאי לעשות כן

סעיף כג- דין סידור לבעל חוב

הגמרא מסתפקת האם יש דין סידור לבעל חוב כמו לגזבר הגובה להקדש. הריף סובר מסדרים. ור"ת סובר שאין מסדרים. נחלקו המפרשים בדעת הרא"ש השוע פסק שמסדרים לבעל חוב.

אוכל כדי שלושים יום, ביגוד לצורך יב חדש. לא מסדרים לאשתו ובניו אפילו הקטנים. מקומות בבית הכנסת הם בכלל נכסיו וגובים אותם ממנו וכתב השך שהוא הדין שמוציאין את הלווה מביתו.

לווה חייב כסף למלווה שלו, כמו כן הוא חייב לזון את אשתו, מי קודם לגבות מנכסי הבעל?

מקור לדין זה הוא ברמבם, (המגיד משנה כתב שלא מצא מקור בגמרא אבל הדין ברור)

סעיף כד – מי קודם לגבות, בעל חוב או מזונות אשתו.

במלווה בשטר, בעל חוב קודם, וכתב הרי"ף הטעם שכשם שאין מסדרין לאשתו של בעל חוב, כך בעל חוב קודם לה בגביה. טעם נוסף הוא ששעבוד המלווה הוא מדאורייתא, ומזונות האשה מדרבנן. הבית יוסף הקשה על הטעם השני שהרי אחרי שהבעל התחייב לאשה בכתובה הוי שעבודא דאורייתא? ומתוך שבעל חוב קודם למזונות של מכאן ולהבא שהרי עדיין לא הגיע זמן גבייתם, ולגבי מה שלוותה ואכלה אין האישה תובעת מזונות אלא חוב, וחוב הבא בשטר הוא קודם. הש"ך הקשה שטעם זה לא מועיל לסוברים שעבודא לאו דאורייתא, והקצות ביאר שגם הסוברים שעבודא לאו דאורייתא זה דוקא ביחס ללקוחות אך ביחס ללווה לכוע הוי שעבודא דאורייתא. הסמע תירץ שאדם חייב לזון את אשתו מדאורייתא כשיש לו, אך כשאין לו חיובו רק מדרבנן.

במלווה בעל פה מי שהקדים זכה, (שהרי המלווה לא סמך על קרקעות הלווה) **ואם באו כאחד חולקים ביניהם**. (השך הקשה שהשוע פוסק שמלווה על פה מוקדם קודם למלווה בשטר אם כן מדוע חולקים בשוה?) והוסיף הרמ"א ממהר"י וויל, שאם היו מעות הנדוניא שלה ברשותה יכולה לתופסם לצורך מזונותיה.

רבנו ירוחם: גבתה כתובתה בדיני הגויים, יכול אחר כך בעל חוב לגבות ממנה. וכן פסק הרמ"א.

סעיפים כה כו - גבייה מבגדי אשתו ובניו

במשנה בערכין כד א כתוב שבעל חוב לא גובה מבגדי אשתו ובניו של הלווה, משום שנכסים אלו שייכים להם לגמרי. כמו כן לא גובה מבגדים שצבען לשם אשתו ובניו וכדו'. הרמב"ן הוסיף שאם שעבד מטלטלים בדאיגני הרי שבגדיהם משועבדים. שוע הביא דברי המשנה ולא הביא דברי הרמב"ן וביאר הסמך שהשמיט דברי הרמב"ן משום תקנת הגאונים שבעל חוב לא גובה ממטלטלים משום תקנת השוק.

בגד שקנאו לעצמו ונמלך וצבעו לשם אשתו, הסמך סובר שאין גובים מהם. הקצות סובר שגובים מהם משום ששינוי קונה בגנב וגזלן אך לא בבגד שלו שצבעו לשם מישהו אחר.

ספרים שקנה הלווה לבניו, הטור הביא דברי הרב יהודה ברצלוני שלא גובים. הטור תמה שהרי לוקחים את ספרי הלווה אז מדוע שניקה את ספרי בניו? הבית יוסף הקשה שהרי מדובר בספרי בניו ולכן אין גובים מהם. וכן פסק השוע שלא גובים מספרים שקנה לבניו.

שיטות הראשונים בביאור המשנה בערכין, שלא גובה מבגדי אשתו ובניו:

הרמב"ם סובר שהכתוב במשנה שלא גובים מבגדי אשתו הכוונה לבגדי חול אך בגדי שבת הבעל לא הקנה לה מתנה גמורה ולכן בעל חוב יוכל לגבות ממנה. אך כמובן שאם הקנה במפורש בעל חוב יוכל לגבות מהם.

המרדכי סובר שלא גובים מבגדי שבת של האשה בכל אופן.

הריף חילק בין אישה מיוחסת שלא גובים מבגדיה כלל לאשה שאינה מיוחסת שגובים מבגדיה בין של חול בין שבת.

הריב"ש מחלק בין בגדי שבת שאינו גובה מהם אך מתכשיטים גובה. שוע פסק כרמב"ם והרמ"א הכריע כריב"ש

רבנו ירוחם מסייג שאם מדובר בבגדים ותכשיטים שהאישה הכניסה ודאי אין בעל חוב גובה ממנה. ואם אינו ידוע אז היא נאמנת ביחס למה שמקובל שאישה מכניסה. נכסי מילוג וצאן ברזל- לא גובים מהם שהרי הם שלה.

מעות נדוניא- מח' רש"ב ומהרי"ו וויל, יש אומרים שכיון שמעות להוצאה ניתנו הם כשלו, ויש אומרים שדינם כשאר נכסים שהכניסה. וכן נחלקו שוע ורמ"א.

סעיף כז

דין סידור נכון גם כשיש ללווה רק קרקעות. (נימו"י במ סט ב) וכן פסק שו"ע.

סעיף כח התנה עם הלווה שלא יסדרו לו.

התנה על מנת שלא יסדרו בחוב זה התנאי מועיל. אם אמר שלא יהא דין סידור לא מועיל. אם שעבד כל נכסיו עדיין הכוונה עד הכמות שמסדרים כמו כן אם אמר אפילו מגלימא שעל כתפאי. כתב שער המשפט אם הלווה לשנים ואחד התנה שלא יהא לו דין סידור, ראה מה כתב בזה.

סעיף כט

סידור בחוב שאינו דרך הלוואה (שכירות, ערב שאינו קבלן וכדו'). בעל התרומות סובר שאין דין סידור, והרמ"א כותב שיש דין סידור. שוע הביא התרומות והרמ"א וי"א.

סעיף ל

אם נשבע, לא מסדרין לו משום שחייב למכור כל מה שיש לו כדי לפרוע חובו. וגם אם ממילא אין לו לפרוע הכל חייב למכור כל מה שיש לו (משנה למלך הביאו פתש) הנתיבות מעיר שאם מדובר שמצבו של הלווה השתנה באופן שלא היה מעלה בדעתו הרי שעל דעת כן לא נשבע. מתי אין מסדרין? תנ"א. תנאי. נשבע, אינו הלוואה.

באילו שני סימנים מוזכר הדיון האם בי"ד כופים על מצוות עשה ומה ההכרעה בזה?

דין זה מובא בסימן צז לגבי החובה להשיב את העבוט ובסימן קז לגבי מצווה על היתומים (לפני תקנת הגאונים המחייבת אותם לפרוע את החוב במצב כזה) לפרוע חוב אביהם כשירשו ממנו מטלטלים. הכלל בגמרא בחולין הוא שבית דין לא כופים לקיים מצוות עשה שמתן שכרה בצידה. ולכן בית דין לא יכולים לכופף על שתי מצוות אלו. אמנם הבית יוסף הביא תשובות המיוחסות לרמבן הסובר שאמנם בית דין לא חייבים לכופף אבל רשאים לכופף אם הם חפצים בכך. הרמא הביא את דברי הרמבן בסימן צז לגבי השבת העבוט ולא הביא את דבריו ביחס למצוות על היתומים לפרוע חוב אביהם. השך סובר שהרמא פסק כרמבן ודי לו להביאם רק בסימן צז. לעומתו הסמע סובר שמחמת הספק אין הרמא פוסק כרמבן ואין מוציאין ממון מהמוחזק ודוקא בהשבת העבוט, הלווה נחשב מוחזק במשכון לכן כופים את המלווה להוציאו שהרי אין המלווה נחשב מוחזק.

קי"ל דאסור למשכן את החייב בזרוע:

א. היאך דין ערב, האם מותר להכנס לביתו למשכנו בזרוע?

למדנו שיש שלושה תנאים שצריך להקפיד עליהם בלקיחת משכון. שליח בית דין ולא המלווה בעצמו. לא להכנס לביתו. ולא לקחת כלי אוכל נפש. הגמרא אומרת (קטו) שמותר למלווה להכנס לביתו של ערב, כלומר התנאי הראשון והשני לא קיים. עוד כתב הרמה שערב קבלן דינו כלווה עצמו.

ב. ואם כן האם מותר למשכנו בדברים שעושים בהם אוכל נפש?

הרמה והרמבם כתבו שהאיסור למשכן כלי אוכל נפש נשאר בעינו.

ג. היאך דין הערב בחזרת כלי התשמיש יום ביום ולילה בלילה?

עפי דברי הרמה והרמבם דין ערב בזה כדין הלווה. משום שרק לענין הכניסה לביתו השתנה ערב מלווה.

ד. בעיקר הדין שאין ממשכנים חייב בזרוע, היש חילוק בין חוב הלוואה או שכר עבודה?

מפורש בגמרא (קטו א) אבל אתה נכנס לשכר כתף לשכר חמר לשכר פונדק וכו'.

קי"ל שאסור לבע"ח להיכנס לבית החייב וליטול משכון או למשכנו בזרוע, פרט שני אופנים בהם יוכלו בע"ח להכנס לבית החייב וליטול המשכון ולמשכנו בזרוע.

ערב, שכר פועלים, (קטו) (עוד נוסף דעת רבנו תם שאפשר להכנס לביתו של הלווה למטרת גבייה)

לוח כסף ואין לו לשלם האם אפשר לכופו להשכיר עצמו או לאוסרו, והאם יש עליו חיוב אישי להשכיר עצמו?

לעיל בסיכום

סידור לבעל חוב מהו, ומניין לומדים זאת, ציין מקורות בש"ס ובשו"ע.

ב"מ קיד א

מה ההבדל בין תפילין לס"ת לענין סדור בע"ח, ומה השוני המיוחד שבתפילין?

אין משאירים לו ספר תורה שהוא כשאר נכסים שגובים ממנו אבל משאירים לו תפילין משום שהם חובת גברא.

בגדי אשתו ובניו איזה מהן בע"ח גובה מהן.

משנה בערכין שלא גובה מבגדי אשתו ובניו. שיטות הראשונים בביאור המשנה ראה בנימו"י על ב"מ ט ב. שוע הכריע כרמבם שלא גובה מבגדי חול שלה אך גובה מבגדי שבת משום שלא הקנה לה אותם. והרמא הכריע כריבש שלא גובה מבגדי שבת אך גובה מהתכשיטים משום שלא הקנה לה אותם.

תפסה אשה מנכסי בעלה למזונותיה, האם מוציאים למלווה מידה, ומתי אמרינן שתולקין האשה ובע"ח בשווה? (מה קודם פריעת בע"ח או מזונות אשתו ובניו?)

ומה דינו של נשבע לפרוע האם מסדרין לו ומה דינו של נשבע שהיה עשיר והעני מחמת האונס.

בדין סידור לבעל חוב, מה משאירים, ומה דין נכסי אשתו?

האם בעל חוב גובה ממעות הנדוניא שהכניסה אשתו של הלווה?

באיזה חוב אין דין של סידור? האם בערב וקבלן יש דין מסדרין?; האם מסדרין לחייב חוב שאינו בדרך הלואה אלא שכר שכיר??

מחלוקת בעל התרומות והרמה. בעל התרומות סובר שאין מסדרים, לדעתו כשם שהקלנו בחובות כאלו שמותר למשכן מביתו כך מקילים שאין דין סידור

סימן צח

סעיף א שטר חוב שעבר זמן גדול ולא פרעו.

א: אפילו שהה המלווה כמה שנים, איננו אומרים שהוא מחל על החוב. (מפורש בגמרא כתובות קד בעל חוב גובה שלא בהזכרה), לגבי מחילה בלב יש מחלוקת אחרונים. המהרשל מוכיח מאלמנה שלא גובה כתובתה לאחר 25 שנה שמחילה בלב מועילה. הקצות סובר שאינה מועילה אא"כ יש אומדנא דמוכח שמחלה ואז הוי אנן סהדי ולא דברים שבלב, וכן סובר שער המשפט אצלינו.

ב: כתב המהרי"ק שאפילו שאמר ווי לחסרון כיס, אינו יאוש. ויכול לגבות את החוב. וכן כתב שוע. (בסימן קסג מובאת תשובת מהריק שם מדובר בחובות שרגילים כן למחול ולכן שם הוי יאוש ומחילה).

ג: (ב"ב קלד), כתב כל נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע (שאינה כנגד כל כתובתה), האישה אבדה כתובתה, אבל הכותב לבעל חוב קרקע, לא מחל הבע"ח. וכן פסק הרמא

ד: כתב הטור שגם אם שטר החוב אינו נמצא ביד המלווה, אין כאן מחילה. אם הלווה מודה שהוא חייב. הסמע מבאר שגם אם טוען שהמלווה מחל לו, אינו נאמן. אך אם יטעון מפורש שהוא מחל לו הוא נאמן במיגו שהיה אומר פרעתי והיה נאמן שהרי השטר לא בידו.

סעיף ב- צריך לחקור ולדרוש בשטרות ישנים שהרי זה מעורר ספק.

סעיף ג- בב קעז. אין יורדים לנכסי הלווה עד שיודיעוהו והטעם שנכסי האדם הם ערבים לחובו ואין גובים מהערב לפני שמודיעים לו תחילה. ואם טעה הדיין והורידוהו לנכסיו קודם שיודיעוהו מסלקים אותו.

סעיף ד- הלווה טוען שיש לו עדים שהשטר מזויף. העדים לא נמצאים כעת. האם נעכב את הגבייה? אומר הרמבם שאם נראה לדיינים שיש ממש בדבריו, ונתנים לו זמן להביא עדיו. ואם נראה שרוצה לשקר, גובים ואם יביא עדים יגבו מחדש. ואם המלווה אלים, מניחים ביד שלישי.

סעיף ה- יא ראה ב"ק קיב.

סעיף ה: קבעו זמן ללווה להביא ראיה ולא הביא

ב"ק קיב ב, ראה שם סדר הדברים.

סעיף ו- אם מסרב לבוא לבית דין, מיד כותבים אדרכתא על נכסיו. יעו"ש.

סימן צט

סעיף א-

א: מודה שחייב ואומר שאין לו לשלם. אם נמצאו נכסים מסדרין לו. ואם אין לו נכסים פוטרין אותו. ולא אומרים לו שיביא ראיה שאין לו ואין צריך להשבע.

אך מתקנת הגאונים תיקנו שישבע שאין לו ולא העלים נכסים והחביא אותם וכו'. ובעל התרומות כתב ששבועה זו גם באופן שהמלווה לא בא בטענת ברי שיש לו.

בעל התרומות הוסיף שהראשונים כתבו שיכול המלווה להשביע את הלווה כל שלושים יום שאין לו כסף. אך אין פוסקים כמותם אלא בשבועה הראשונה נשבע גם להבא שכשיהיה לו כסף יפרע את החוב. ואם לא כלל בשבועתו יכול להשביעו לאחר שלושים יום.

ואם היו כמה בעלי חובות, נשבע שבועה אחת לכולם.

ב: אם השיגה יד הלווה אך הוא טוען שיש לו עוד בעלי חוב. אינו נאמן להפסיד את בעלי השטר. ואם טען הלווה שיש לו עוד בעלי חובות לפני שהשיגה ידו האם גם במצב כזה אינו נאמן? הבח כתב שהוא נאמן שהרי בזמן שאמר כן לא הפסיד אף אחד. השך והקצות כתבו שאינו נאמן שיש לחוש לקנוניא.

ג: נמצא ממון ביד הלווה וטוען שזה לא כסף שלו אלא של אחר. הריף בתשובה כתב שאותו אחר ישבע שהממון שלו ונתנים לו את הממון. לעומתו הראשונים האחרים סוברים שאינו נאמן לומר כן עד שיביא ראיה שהרי חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא.

תשובת רבי אביגדור שהלווה נאמן בשבועה. השוע פסק כרמבם.

ד: הלווה טוען שהמעות אינם שלו אך יש לו מיגו. המגיד משנה כתב שאינו נאמן ובשות הרשבא והראש מוכח שהלווה נאמן כשיש מיגו. הרמא הביא את שתי הדעות.

ה: הביא הלווה ראיה שהמעות של אחר

השך כתב שבמטלטלים שאינם שכסף נאמן ונתנים אותם לאחר. אך אם מדובר בכסף מכיון שמותר להשתמש בהם דינם כהלוואה ולכן בעלי השטר ואותו אחר מתחלקים בזה. החכם צבי חולק על השך וסובר שאע"פ שמותר להשתמש במעות אין דינם כמלווה אלא כפיקדון שמותר להשתמש בו.

ו: אם ידוע שניתן לו כסף בעיסקא, הוא נאמן לומר שזהו הכסף.

סעיף ב

כתב הטור בשם הרא"ש: אם בעל חוב מאוחר השביע את הלווה גם להבא, והבעל חוב הראשון לא השביע אותו, ואחר כך הגיע כסף, מחויב לתת לבעל חוב השני. אע"פ שמצד דיני ממונות הראשון קודם אך מצד

השבועה השני קודם. השוע כתב ולי נראה שיכופו את הלווה לתת חצי למלווה ראשון. וביאר השך שהשבועה מחייבת רק את הלווה לא את המלווה הראשון, לכן הלווה צריך לתת למלווה השני, אבל אחר שהוא קיבל מוציאים מידו ומחלקים בין בעלי החובות.

סעיף ג

נושא הסעיף הוא, באיזה אופן נאמר שאע"פ שחפץ נמצא ביד הלווה, החפץ אינו שלו ואין המלווה יכול לגבות ממנו. המקור בשו"ת הראש.

מדובר על מקרה בו לוי שהוא המלווה של שמעון, בא וגבה ממנו חפץ שנמצא ברשותו של שמעון, שמעון טוען שהחפץ לא שלו אלא של ראובן שנתן אותו לשמעון על מנת שימכור אותו. מה הדין?

שמעון אדם רגיל ואינו סרסור

הרא"ש מחלק בין מצב בו יש לשמעון עדים שהחפץ שייך לראובן לבין מצב בו אין עדים על כך כדלהלן: אם אין לראובן עדים שהחפץ שייך לו, אע"פ ששמעון מודה בכך, אין לוי צריך להחזיר את החפץ שהרי חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא, ולפי חזקה זו החפץ שייך לשמעון ולכן הוא יכול לגבות ממנו את החוב. אמנם אם ראובן טוען כלפי לוי שהוא יודע שהחפץ שייך לו, לוי ישבע היסט.

אם יש עדים שהחפץ שייך לראובן, העדים מוציאים מיד החזקה ואין לוי יכול לגבות את החפץ משמעון וצריך להחזירו לראובן. בדין זה יש קושיא, שהרי אע"פ שיש עדים שהחפץ שייך לראובן, מדוע לא נאמר שהוא מכרו לשמעון? ובאמת הסמע מתרץ שמדובר שהעדים יודעים שהחפץ עדיין שייך לראובן. הבית יוסף מסביר שמכיון ששמעון לא טוען שהוא קנה החפץ מראובן אנו לא טוענים עבורו.

שמעון הוא סרסור העוסק במכירת חפצים

שמעון או ראובן צריכים להשבע שהחפץ של ראובן ונאמנים נגד החזקה של מה שתחת יד אדם שלו הוא. ונשאלת השאלה מדוע אנו משביעים אותם האם יש כנגדם טענת ברי? הטז סובר שהחזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא נחשבת כטענת ברי. הבח ובדק הבית סוברים שהיוב השבועה הוא דוקא כשבעל חוב טוען ברי שהחפץ שייך לשמעון. והשך סובר שאע"פ שהבעל חוב טוען שמא, שמעון או ראובן צריכים להישבע משום שבת הדין טוענים עבור הבעה כמו שטוענים ליורש ולוקח.

חפצים שעשויים להשאיל ולהשכיר

אם יש עדים שהחפצים היו שייכים לאדם אחר, ואז אין הבעל חוב יכול לגבות מהם משום שהאדם נאמן לומר שהם שלו ולא של הלווה.

כתב הטור שאם יש עד אחד בלבד שהחפצים היו שייכים לאדם אחר, אין החפץ יוצא מחזקת שמעון המחזיק בו, והמלווה יכול לגבות את החפץ.

הדרישה הקשה, הרי עד אחד מעיד שהחפץ שייך לאדם אחר, ובעל החוב לא יכול להכחיש את דברי העד, אם כן מדוע הוא גובה את החפץ הרי הוא אינו יכול להשבע ומשוואיל"ם? לקושיא זו יש שלושה תירוצים-

הסמע תירץ שמכיון שמדובר בטענה ששנים לא היו מחייבים ממון, בטענה כזו אין עד אחד מחייב שבועה.

הקצות תירץ שלא אומרים כאן משואילם כשם שאין אומרים משואילם ביורש גם כאן מדובר בבאי כוחו. השך תירץ משהו ולא הבנתי.

סעיפים ד' ה' מצבים בהם לא משביעים את הלווה שבועה שאין לו

אם הלווה מוחזק כאדם עני וצדיק שבאמת אין לו, והמלווה רוצה לצערו ולכן מבקש להשביעו או כדי להפעיל עליו לחץ שילוה מגוי או שיקח מנכסי אשתו וכדומה, במצב כזה לא משביעים אותו.

אם הלווה הוא כזה קל דעת ורמאי ורץ להשבע אין משביעין אותו (ראה סימן פז סעיף לז).

לווה שהערים לתת כל אשר לו לאחר מה דינו ומה דין האדם שקיבל ממנו את הממון?

הגמרא בכתובות (עט) דנה באשה מברחת נכסיה לפני נישואיה כדי שלבעלה לא יהיה חלק בהם. רבנו תם בתוספות כותב שלמסקנת הגמרא זהו דין מיוחד באשה המברחת נכסיה שאנו אומרים שהמכירה לא מועילה, אך לווה המברחה נכסיו המכירה תופסת. לעומתו הראש בתשובה כתב שאם יש אומדנא ברורה שהתכוון להבריה נכסיו כגון שמכר כל נכסיו וכדו' הרי שברור שהמכירה לא תופסת. 1: וכן פסק השוע, שהמכירה לא מועילה. 2: ומקבל המתנה או "הקונה" נשבע כמה קיבל וגובים ממנו. 3: מה שהרויח מהנכסים בזמן שהיו אצלו אין גובים ממנו. ואם נראה לבית דין שהתכוין לקנין גמור, אין גובים ממנו

אם כתב לתת למישהו מתנה ואחר כך לווה כסף וניכר שהתכוון להבריה, גם במקרה זה אין מתנתו מתנה.

סימן קא

קימ"ל (כתובות פו) לזה שיש לו מעות צריך לפרוע למלוה מעות ולא מטלטלין או קרקע, ואם טוען הלווה שאין לו מעות, האם אפשר להשביעו על כך? מבואר ברי"ף ב"ב מו ב שכשיש ללווה מעות, הוא חייב לפרוע למלוה מעות, ואם אין מעות חייב לפרוע מטלטלים. עוד למדנו שתקנו הגאונים שבועת החשד. מהי שבועת החשד? לווה שטוען שאין לו ממה לפרוע תקנו הגאונים שישבע הלווה שאין לו ממה לפרוע. השאלה היא האם כשטוען אין לי מעות ולכן אפרע משווה כסף צריך להישבע? המרדכי בבא מציעא רסו כתב שאין משביעין וכן פסק הרמא אמנם השך כתב שאם פורע מקרקעות צריך להישבע.

בעל חוב שרוצה לפרוע במטלטלין או קרקע והמלוה רוצה רק מזומנים, הדין עם מי? ואם הלווה רוצה לפרוע במזומן והמלוה רוצה לפרוע בקרקע או מטלטלין, הדין עם מי?

תשובה לחלק השני בשאלה. (החלק הראשון ענינו בתשובה הקודמת). אם למרות שיש ללווה מעות המלוה מעדיף רכוש או קרקע, הטור הביא מחלוקת ראשונים ולהלכה כדעת בעל התרומות שאין שומעים למלוה.

טען הלווה אין לי כסף מזומן ונמצא שקרן או שנראה לבי"ד שהוא שקרן ויש לו כסף מזומן, מה דינו?

אם נמצא שקרן אינו נאמן בחוב זה וצריך לפרוע דוקא במעות. מובא בריף בב מו' ב.

מנה מקרים נוספים בהם חייב הלווה לפרוע דוקא מעות ולכן אפילו יצטרך למכור נכסיו ולשלם מעות ולא יוכל לפרוע בנכסים.

1: כשנמצא שקרן כמובא לעיל. 2: כשיש מעות בפיקדון ביד אחר. 3: הרשבא כתב שכשיש מעות בהלוואה אצל אחר אינו חייב לפרוע דוקא מעות, הבית יוסף והשך סוברים שהכוונה מלוה שלא הגיע זמנו אך אם הגיע זמנו חייב לפרוע מעות והסמע סובר שגם אם הגיע זמנו זה נחשב משועבדים ואינו חייב לפרוע מעות. 4: כשמכר סחורה מכיון שכוונתו היתה להרויח מעות חייב לשלם לו מעות.

יש לו מטלטלין וקרקע והמלוה רוצה מטלטלין, והלווה רוצה לפרוע בקרקע, הדין עם מי?

ראובן תבע את חובו משמעון בבית דין וטוען שמעון הלווה שיש לו בעלי חובות אחרים שילכו לערכאות של גויים, ואם ישלם עכשו, בעלי החובות האחרים יתבעו אותו בערכאות של גויים, ולא יהיה לו לשלם להם, ויכניסו אותו לכלא, האם בית הדין גובה לראובן את החוב? האם יש הבדל בין ערכאות גויים לבין ערכאות בישראל?

סימן קג

סעיף ד

הקדמה: בית דין ששמו נכסים ליתומים שצריכים לפרוע חוב אביהם, הדין הוא שאם טעו במחיר עד שישית המכר קיים ואין מבטלים את השומא.

בסעיף שלנו כתב הרמבם שמלווה הגובה קרקע מלקוחות שקנו אותה מהלווה שלו. אם בית הדין טעה בשומא אפילו בכלשהוא המכר בטל! וביאר הטור שבית הדין הם שליחים של המלווה הטורף ושל הלוקח שרכש את הקרקע המשועבדת, וכשהם עושים טעות הרי שבטלה שליחותם!

המפרשים הקשו, מדוע לא נאמר את אותו עיקרון לגבי שומת היתומים, הרי בית הדין הוא שליח של היתומים הפורעים חוב אביהם ושל בעל החוב הפורע את חובו, אז מדוע עד שישית המכר קיים?

תירוץ המגיד משנה- הלוקח שטורפים ממנו את הקרקע אינו שליח של הלווה לפרוע את חובו, ולא מוטלת עליו החובה לפרוע את חוב, לכן ברור שהשומא בטלה כשטעו וחייבו אותו מה שהוא לא חייב. בניגוד ליתומים המשלמים חוב אביהם, שמוטל עליהם החובה לפרוע חוב אביהם, ממילא בית הדין אינם שלוחים אלא הם בעצמם ולכן אין השומא בטלה.

תירוץ הנתיבות-

"שומא הדר" בבא מציעא לה

העתקת הסעיפים מהשו"ע ט - יא

סעיף ט

ב"ד ששמו קרקע לבעל חוב (אבל שומת מטלטלין לא הדרא) (טור סי"ח) בין בנכסי לווה בין במשועבדים שביד הלוקח, ולאחר זמן השיגה ידו של לווה או של נטרף או של יורשיהם והביאו לבעל חובו מעותיו, מסלקין אותו מאותה קרקע, אפי' שהתה ביד הבע"ח כמה שנים:

הגה: וי"א דלוקח לא יוכל לסלק הבעל חוב לאחר שגבה את הקרקע, דשומא לא הדרא אלא לבעליו כשגבה ממנו בני חורין אבל לא ללוקח (טור בשם הרא"ש פ' מי שהיה נשוי):

ואם המלוה סתר ובנה ולא השביח הקרקע בכך אינו נוטל הוצאתו, ואם השביח מחמת הוצאה נשבע ונטל כדין היורד ברשות, ואם השביח מאליו כגון שנתייקר אינו נותן לו אלא דמי חובו בלבד:

הגה: וי"א דאם הוציא עליה והשביחה לא הדרא כלל, ואם נתייקרה לא הדרא אלא כשעת היוקר (טור סכ"ח בשם הרא"ש פ' המפקיד):

ואם הוזל, לא הפסיד המלוה, ואם רוצים לסלקו צריך לתת לו כל דמי חובו, ואם קנו מידו שלא לסלקו שוב אינם יכולין לסלקו:

הגה: הגבה הלוה למלוה עצמו מרצונו בלא ב"ד לא מהדרינן ליה (טור סכ"ו):

סעיף י

קרקע ששמו אותה לבעל חוב, ואח"כ שמוה ב"ד לבעל חוב של זה המלוה, הרי זו חוזרת ולא היא כחו גדול מכח בע"ח הראשון, ומיהו בזה יפה כחו שאם שמוה לראשון במאה ושמוה לשני בק"ק או אם שמוה לראשון בק"ק ולשני במאה לעולם לא יחזירנה אלא בק"ק. קרקע ששמו לבע"ח ומכרה הבע"ח או נתנה במתנה או ששמוה לבעל חוב מדעתו (ר"ן ונ"י ותוס') או שמת והורישה אינה חוזרת:

הגה: וי"א דאם מת והורישה חוזרת אם אין כאן אלא יורש א' אבל אם היו כאן יורשין הרבה וחלקו ונפל לאחד בחלקו שוב אינה חוזרת (טור בשם הרא"ש):

שמו קרקע לאשה ונשאת או ששמו ממנה ונשאת בעל בנכסי אשתו כלוקח הוא ולא מחזיר ולא מחזירין לו.

וי"א דוקא כשמתה האשה (טור סכ"ח וב"י בשם רש"י והרא"ש):

סעיף יא

היתה השומא בטעות כגון שומר חנם שפשע וחייבוהו לשלם ושמך קרקע שלו ואחר כך נמצא שהפקדון היה ברשותו או שנאבד ומצאו לא הוי שומא והדרא אפ"י מכרה הראשון או הורישה והוא הדין אם שמוה לב"ח בחובו ואח"כ נודע שהיו ללוה מעות מצויים דהוי שומא בטעות ואם ירצה המלוה יכוף ללוה שיקחנה ויתן לו מעותיו אבל אם העשיר אח"כ אינו יכול לכופו שיחזור ויקחנה:

להלן ציטוטים של המצבים בהם שומא לא הדרא:

אבל שומת מטלטלין לא הדרא

וי"א דלוקח לא יוכל לסלק הבעל חוב לאחר שגבה את הקרקע,

וי"א דאם הוציא עליה והשביחה לא הדרא כלל

הגבה הלוה למלוה עצמו מרצונו בלא ב"ד לא מהדרינן ליה

וי"א דאם מת והורישה חוזרת אם אין כאן אלא יורש א' אבל אם היו כאן יורשין הרבה וחלקו ונפל לאחד בחלקו שוב אינה חוזרת

שמו קרקע לאשה ונשאת או ששמו ממנה ונשאת בעל בנכסי אשתו כלוקח הוא ולא מחזיר ולא מחזירין לו.

וי"א דוקא כשמתה האשה)

סימן קד

לווה שלוה בשטר מראובן ביום א' ניסן תשנ"ז, וזמן הפרעון א' אלול תשנ"ז, ומשמעון לווה ביום ב' ניסן תשנ"ז, לפרעון א' אב תשנ"ז ומלוי לווה ביום ג' ניסן תשנ"ז לפרעון ג' תמוז, ואין לו נכסים לכולם, מי קודם לגבות?

המלווה הראשון הוא הקודם לגבות אפילו שזמן הפרעון של חובו מאוחר יותר. מקור?

אמנם אם קורה שזמן הפרעון של המלווה המאוחר קודם לזמן הפרעון של המלווה המוקדם אזי...

בדין הנ"ל, האם יש חילוק בין קרקע למטלטלין?

הגמרא אומרת שאין שעבוד למטלטלים

הקדמת גבייה לבעל חוב במה זה תלוי, בזמן ההלוואה או זמן הפרעון? ואם הקדימו המאוחר – מה הדין?

האם בע"ח שבא לטרופ מלקוחות יכול לטרופ גם מטלטלין?

יצאו על לווה כמה שטרות ואין לו כדי לפרוע לכולם כיצד מחלקים את הרכוש?

האם יש על הלווה מצווה לפרוע את החוב גם ללא תביעת המלווה או שרק לאחר תביעת המלווה ישנה מצווה לפרוע את החוב?

תשובה: קצות החושן כתב שמצווה על הלווה לפרוע החוב רק לאחר תביעת המלווה. הוא מוכיח את דעתו מהדין המובא בבית יוסף האומר שאם בעל חוב בא לגבות חובו ממטלטלין של הלווה (וכידוע מטלטלים אינם משתעבדים לבעל חוב), ומלווה אחר נמצא במדינת הים, האם הלווה יכול לומר שאינו רוצה לפרוע את כל החוב מהמטלטלים לבעל חוב אחד מחמת החשש שמא לא ישאר לשני ממה לגבות, הבית יוסף כתב שלא מתחשבים בזה וביאר הקצות שזה משום שכל עוד שהשני לא תבע את חובו אין

כלפיו מצווה לפרוע חובו! אך באמת אם השני תבע, חובה על הלווה להשאיר מטלטלים גם עבור המלווה השני. הקצות מוכיח את דעתו מתשובת הראש האומר שאדם שנשבע לפרוע חובו, כל עוד המלווה לא תובעו, הוא לא עובר על השבועה, הרי לנו שכל עוד המלווה לא תבע אין חיוב לפרוע את החוב. הנתיעות חולק על הקצות וסובר שהמצווה לפרוע קיימת בכל אופן גם כשהמלווה לא תבע.

כשזמנם של בעלי החובות שווה אין דין קדימה אלא כל הקודם לגבות זכה, מה הדין אם אדם לווה מפלוני ושאל חפץ מאלמוני באותו יום והחפץ נאנס, מי קודם?

יש מחלוקת ראשונים מתי מתחייב שואל בתשלום, האם משעת השאלה או משעת האונס, אם משעת השאלה הרי שזמנם שווה אך אם משעת האונס, הרי שזמן ההלוואה קודם. אמנם למעשה גם הסוברים שהחיוב הוא משעת השאלה הרי זה רק מדרבנן והשעבוד להלוואה מזמן ההלוואה מדאורייתא לכן למעשה השעבוד להלוואה קודם.

סיכום סימן קד שלמדתי ועונה על השאלות.

סעיף א

1: מבואר בגמרא (כתובות ז א ועוד) שאדם שלווה כסף מחבירו. הקרקעות של הלווה משתעבדות משעת ההלוואה. לכן אם אדם לווה מכמה אנשים והגיע זמן פרעון ההלוואות, הגובה הראשון מהקרקעות הוא מי שהלווה לו ראשון אע"פ שזמן הפרעון של המלווה האחרון קודם.

2: ואם קדם המאוחר וגבה, מוציאין ממנו. (נחלקו בזה רבנן וכן ננס בכתובות צד והלכה כרבנן שמוציאין מידו). אך אם קדם המאוחר וגבה בינונית והשאיר זיבורית למלווה הראשון או הניח מטלטלים אין מוציאין מידו (ר"ן נג א).

3: אם המלווה המאוחר **מכר** את השדות שגבה, המלווה הראשון טורף מהלקוחות. ואם מכרם לגוי שאין יכולים להוציא מידו אזי חייב המלווה השני מדינא דגרמי. (דין זה מבעל התרומות).

אם בא בעל חוב המאוחר לגבות לפני בעל חוב המוקדם, האם מגבין לו? כתב הרשב"א שהדין כדלהלן: אם בא לגבות קרקע, מגבין לו, שהרי כשיבוא הראשון יטרוף ממנו את הקרקע. אך אם בא לגבות מטלטלין, אם הבית דין מגבים, שומעים לבעל חוב המוקדם שלא לפרוע לו אך אם הלווה רוצה לפרוע יש מחלוקת האם שומעים לו. הרמא הביא להלכה את דברי הרשב"א.

4: בבית יוסף הביא תשובת חזה התנופה שלא שייך דין קדימה בנכסים שהם דבר שלא בא לעולם ויד כולם שווה בהם. ואם נשבע לתת הדבר לבעל חוב המאוחר, צריך לקיים שבועתו.

סעיף ג שעבוד במטלטלים

1: כתוב בגמרא שמטלטלים לא משתעבדים לבעל חוב (ב"ב מד ב). נחלקו הראשונים בבואר גמרא זו.

הרמב"ן סובר שכוונת הגמרא לומר שאם קדם בעל חוב המאוחר וגבה מטלטלין אין מוציאין מידו משום שהם לא השתעבדו לחוב וממילא לא השתעבדו לבעל חוב הראשון דוקא. אך כשבאים מראש לגבות את החוב, בעל חוב הראשון קודם לבעל חוב האחרון גם בגבייה ממטלטלים.

הריף הרמב"ם והראש סוברים שאין דין קדימה במטלטלין כלל! ואין יתרון לבעל חוב הראשון על פני האחרון בגבייה ממטלטלים.

פסק השוע: מלשון השוע בסעיף א היה נראה שפוסק כרמב"ן אך מסעיפים אחרים נראה שלא פוסק כמותו, וכן כתב הבח שהעיקר כשלושת עמודי ההוראה. הקצות כתב שהרמב"ן אינו יחיד בדבר.

2: מכיון שאין שעבוד על מטלטלים, לכן אם תפס בעל חוב מאוחר מטלטלים ובעל חוב מוקדם חטף ממנו, ב"ד מוציאים מבעל חוב המוקדם ונותנים חזרה למאוחר.

3: רבנו ירוחם כתב שאם אחד מבעלי החוב תפס שטרות מהלווה, אין תפיסתו מועילה (האחרונים מסבירים שגוף השעבוד נשאר אצל הלווה, לכן התפיסה לא מועילה לגרוע משאר בעלי החובות). ומחלקים את ערכם בין כל המלוים. כלומר תפיסת השטרות אינה נחשבת כתפיסת ממון ולכן חולקים אותם בין כולם. וכן פסק הרמ"א.

4: **כשאחד מבעלי החוב אינו לפנינו.** אם בא אחד מבעלי החוב לגבות חובו ממטלטלים של הלווה, והלווה לא רוצה לפרוע לו הכל מחשש שלמלווה השני לא ישאר ממה לגבות.

כתב בתשובות מיימוני שאין הדיין יכול לכוף את הלווה לפרוע ולהפסיד לשאר בעלי החובות.

הבית יוסף הקשה וכי בגלל שאחד מהמלווים במדינת הים המלווה שנמצא יפסיד?

הדרכי משה ביאר שמדובר שכל בעלי החובות נמצאים אלא שלא הגיע זמנו לכן ממתנינים להם אך אם מישאו מהם לא נמצא אין צריך להמתין לו.

הב"ח חולק וסובר שהעובדה שאחד מהמלווים במדינת הים אינה סיבה שיפסיד, והלווה יכול לעכב את הפרעון.

להלכה, האחרונים חלקו בדבר: הצמח צדק פסק ככה. הקצות כתב כבית יוסף. ומכיון שיש לפנינו בעל חוב שתובע את חובו צריך לפרוע לו חובו ולא להתחשב במי שאינו לפנינו משום שזוהי מצווה שתבוא אחר כך. **שהרי כל עוד שהמלווה לא תובע את חובו, אין על הלווה מצווה להחזיר**, (הקצות מביא ראיה לכך מתשובת הראש האומר שאדם שנשבע לפרוע לחברו עד זמן פלוני כל עוד המלווה לא תובע את החוב אינו חייב לפרוע ואינו עובר על השבועה!) אך אם תבע גם הבעל חוב שאינו לפנינו, במצב כזה צריך להשאיר עבורו חלק. הנתיות חולק על היסוד של הקצות וסובר שמצווה על הלווה להחזיר הלוואה גם כשהמלווה לא תבע. (דוחה את ראיית הקצות משום יש אומדנא שלא עובר על השבועה כל עוד המלווה לא תובע, אך מצווה לפרוע יש תמיד)

סעיף ד

למדנו שאם קדם בעל חוב המאוחר וגבה מטלטלין, מה שתפס תפס. הרא"ש בתשובה כתב שתפיסה הכוונה שביד שמו את המטלטלים ונתנוה למלווה, אבל סתם תפיסה של אחד מהמלווים אינה נחשבת תפיסה. הבח הבין בדברי הראש שהכוונה שבית דין שמו את החפץ ונתנוהו ביד הבעל חוב. ואילו השך סובר שהשומא לאו דוקא העיקר שבית הדין הם שגבו את החפץ.

סעיף ה

אם שעבד הלווה למלווה מטלטלים אגב הקרקע שיש לו דין המטלטלים כדין הקרקע. ואז הדין כדלהלן- אם יש עדים המעידים ששעבד את המטלטלים לפני שהשני הלווה לו את הכסף, הרי שהם משועבדים לראשון. אבל אם אין עדים לכך המטלטלים משועבדים בשווה לשני המלווים ואם קדם אפילו המלווה השני אין מוציאים מידו.

אמנם אם המלווה השני גבה מעות, הרי שאי אפשר לברר שהם היו ביד הלווה כבר לפני ההלוואה השניה לכן במצב כזה יד שניהם שווה במעות אך אם מדובר באופן שאפשר להוכיח שהמעות היו בידו כבר לפני ההלוואה השניה, אם קדם השני וגבה מוציאים מידו.

סעיף ו דין קרקע שקנאה הלווה לאחר שלוה

לווה שקנה קרקע לאחר שלוה כסף, הקרקע לא משועבדת למלווה לכן אם מכרה לאחר, אין המלווה יכול לטרוף ממנו את הקרקע. (דין קדימה בקרקעות מתיחס רק לקרקעות שהיו בידו בעת שלוה, אך קרקעות שקנה לאחר ההלוואה משועבדים לכל המלווים בשווה. (ב"ב קנו ב.)).

אדם שלוה כמה פעמים מכמה מלווים, ואחר כך קנה קרקע, אם כתב לכולם דאיקני או לא כתב כלום לאף אחד, הקרקע משועבדת לכולם באופן שווה. (ודוקא אם הקרקע היתה ביד הלווה לפני ההלוואה, אנו אומרים שבעת ההלוואה היא שועבדה למלווה, אך אם בעת ההלוואה לא היתה הקרקע אצל הלווה, אין היא משועבדת להלוואה מסוימת כמו כן אם כתב לאחד המלווים דאיקני הקרקע משועבדת רק לו). ואפילו

אם קדם אחרון וגבה אין מוציאין מידו. אמנם בדין זה - שמי שקדם וגבה אין מוציאים מידו- נחלקו הראשונים

הרמ"ה כתב שבכל אופן אין מוציאים מידו. **רבנו יונה** מחלק בין מצב שקדם וגבה על ידי בית דין שאז אין מוציאים מידו לבין מצב שגבה מעצמו שאז מוציאים מידו ומחלקים בין כולם. **הרא"ש** מחלק בין מטלטלים שבכל אופן אין מוציאים מידו לבין קרקעות שאז הוא מקבל את חילוק רבנו יונה.

להלכה: הנימו"י כתב שמוציאים מידו. והבית יוסף כתב שלא מוציאים מידו. והשך חילק עוד חילוק יעו"ש לווה כסף וקנה קרקע וחזר ולווה כסף, אם שעבד למלווה הראשון "דאיקני", ברור שהקרקע משועבדת קודם עבור הלוואה זו. אם לא כתב דאיקני הסמע כתב שהקרקע משועבדת רק למלווה שני שהרי רק בעת הלוואה זו הקרקע היתה ביד הלווה, ואילו השך סובר שחולקים בשווה.

סעיף ז

לווה וכתב "דאיקני", אחר כך קנה קרקע, ואחר כך לווה הלוואה נוספת. הקרקע משועבדת לבעל חוב הראשון.

ואם קנה את הקרקע לאחר שלווה הלוואה שניה, לדעת הראש וספר התרומות עדיין הקרקע משועבדת למלווה הראשון שהרי כתב לו דאיקני ולמלווה שני לא כתב דאיקני. לעומת זאת בספר צרור הכסף דייק ברמבם שבאופן כזה הקרקע משועבדת לשני המלוים בשווה וההבדל בין המלווה שכתב לו דאיקני למלווה שלא כתב לו דאיקני הוא האם יוכלו לטרוף מלקוחות.

סיכום קצר לסעיפים ז ו ז-

קנה ולווה ולווה - בע"ח הראשון קודם.

לווה ולווה וקנה - משועבד לשניהם בשווה. ואם כתב לראשון דאיקני לדעת הראש משועבדת לראשון, וצרור הכסף דייק ברמבם שמשועבדת לשניהם בשווה. והיתרון של הראשון שכתב לו דאיקני הוא שיכול לטרוף מלקוחות.

לווה וקנה ולווה - אם כתב לראשון דאיקני משועבד לראשון, ואם לא כתב, לדעת הסמע משועבד לשני בלבד והשך כתב שחולקים ביניהם.

סעיף ח

1: בעלי חובות שזמנם שווה אין בהם דין קדימה וכל הקודם זכה.

לווה ושאל חפץ באותו יום, האם יש דין קדימה ובמה זה תלוי?

2: אם לווה ושאל חפץ באותו יום והחפץ נאנס יום למחרת. מכיון שהראשונים חולקים ממתני נכסי השואל משתעבדים למשאל, לדעת הריף והרמבם הם משתעבדים משעת שאלה ואז אצלינו אין דין קדימה ואילו לפי הרא"ש נכסי השואל משתעבדים רק בשעת האונס ואז המלווה קודם. מסקנת הפתש שגם לפי הרמבם השעבוד מהתורה חל רק בשעת האונס לכן יש דין קדימה.

סעיף ט

1: למדנו שבעל חוב ראשון קודם לבעל חוב שני ולכן הוא גובה את הקרקע המשועבדת. הרשבא דן במצב בו הלווה מכר את הקרקע כדי לפרוע את החוב לבעל חוב ראשון. האם כעת לאחר המכירה יכול בעל חוב שני לטרוף את הקרקע מהלקוח? הרשבא מחלק בין מצב בו בית הדין מכרו את הקרקע שאז הקונה עומד במקום הבעל חוב הראשון ואין הבעל חוב יכול לטרוף ממנו. לבין מצב בו הלווה עצמו מכר את הקרקע שאז יכול הבעל חוב המאוחר לטרוף ממנו את הקרקע. וכן פסק שוע.

2: לווה שמכר קרקע משועבדת כדי לפרוע חובו והמעות שקיבל אינם מכסים את כל החוב, האם יכול המלווה לבוא ולגבות שוב את הקרקע מהקונה? השבות יעקב כתב שאינו יכול והתומים כתב שיכול.

סעיף י כשהשעבוד שווה לכולם כיצד מחלקים?

במסכת כתובות במשנה דעת רבי נתן לחלק באופן יחסי. רבי חולק והלכה כמותו. לדעתו מחלקים ביניהם בשווה כמובן שאין אחד מקבל יותר ממה שהלווה חייב לו.

בעל חוב אחד שמחזיק בידו שני שטרות על שתי הלוואות האם נחשיב אותו אדם אחד או שנים? נחלקו האחרונים - **השך**: נוטל שני חלקים. **תומים**: שני שטרות נוטל שני חלקים. כשאין שני שטרות אז זה תלוי אם מדובר בשתי הלוואות. **הנתיבות**:

סעיף יא

כתב בעל התרומות שבכל אופן שאחד גובה על חשבון השני, הזוכה בנכסים ישבע תחילה שלא נפרע, ואף אם יש נאמנות בשטר, במקרה זה הנאמנות לא מועילה שהרי זה חב לאחריו. וכן פסק השוע.

סעיף יב

כתב רבנו ירוחם שמי שהוציא שני שטרות על אחד שכתובים ביום אחד גובה שתי הלוואות ואיננו אומרים שמדובר באותה הלוואה. בניגוד לשני שטרות מכר שיוצאים ביום אחד שאנו אומרים ששני ביטל את הראשון. הסמע מסביר שדוקא במכר אי אפשר לקיים את שני השטרות לכן אנו פוסלים את הראשון, אבל הלוואה אין סיבה לומר שלא היתה פעמיים הלוואה.

מלווה על פה שקדמה למלווה בשטר, ויש ללווה קרקע אחת בלבד, מי קודם לגבות?

סעיף יג

מלווה על פה שקדמה למלווה בשטר. **רב האי רמבם ורשבא** כתבו שמלווה על פה קודם לגבות מבני חורין, (שעבודא דאורייתא גם במלווה על פה) ואילו **הריף** כתב שמלווה שטר קודם לגבות משום ששעבוד בשטר דינו כמכר ומלווה בעל פה אינו מוציא מלקוחות. שוע פוסק כרמבם וסיעתו. השך פוסק שיחלקו בשווה.

כשהמלווה שעבד נכסיו בפירוש בשטר, סובר השך שבמקרה זה גם רב האי מודה שמלווה שטר קודם למלווה על פה.

בשתי הלוואות בעל פה, כתב הטור שהמלווה הראשון קודם לגבות. הבית יוסף כתב שזה פשוט אמנם ציין שהרן כתב שבמקרה כזה חולקין. ולהלכה השוע לא הביא דין זה כלל, אך כתב הסמע שהוא ק"ו מדין מלווה עלפה הקודמת למלווה בשטר מאוחרת.

סימן קה

סעיף א

1: התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה.

רשי סובר שהטעם הוא שלא מינהו שליח לכן אינו יכול לחייב אחרים.

תוספות סוברים גזהכ.

נמ בינהם היא האם תפסתו מועילה שהמלווה מינהו שליח. השוע פוסק כראש שהתפיסה לא מועילה גם אם מינהו שליח. (שך כתב בדעת רשי שאם מדובר באדם ששכרו התפיסה מועילה שיד פועל כיד בעל הבית).

2: ר"ח כתב שאפוטרופוס התופס בשביל יתומים, תפסתו מועילה וכ"פ שוע.

3: כתב בפת"ש אם בי"ד עיקלו מעות בשביל מלווה אחד יד כולם שווה.

4: האם חצר קונה לאחד במקום שחב לאחריים? שער המשפט כתב שחצר עדיפה משליח וקונה לו אע"פ שחב לאחריים. רעק"א מסתפק.

5: אם תופס לאחד ומונע ריוח מהשני.

מהרם אלשיך כתב שהתפיסה מועילה.

רעקא כתב שתלוי במחלוקת הראשונים, מדוע המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. הרמבן ביאר שאין זה חב לאחריים אלא רק מניעת ריוח. התוספות כתבו שהסיבה שהתפיסה מועילה היא מיגו דאי בעי זכי לנפשיה. משמע שלדעת תוספות גם מניעת ריוח הוי חב לאחריני.

6: חת"ס מסתפק מה הדין באופן שבשעת תפיסה לא חב לאחריני אך אחר כך חב לאחריני. האם באופן כזה תפיסה מועילה.

סעיף ב

הגמרא בבא מציעא אומרת שהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. אעפ"י שהוא מונע מאחריים לזכות במציאה. תוספות כתבו שהתפיסה מועילה, משום שהמגביה יכול לזכות במציאה לעצמו. ולשיטתם עולה שאם אחד המלוים תופס לחברו מלווה אחר, תפיסתו מועילה, וכן פסק שוע.

אם המלווה האחד תפס עבור השני יותר מסכום החוב שלו עצמו? הבית יוסף סובר שהתפיסה מועילה. והסמך חולק. השך הכריע כבית יוסף.

נוב"י כתב שגם אם לא הגיע זמנו של החוב הראשון, יכול לתפוס עבור חברו.

סעיף ג

אם הלווה אומר לאחד זכה בשביל פלוני. הזכייה מועילה אפילו שחב לאחריים. (גיטין יא ב).

סעיף ד

הראשונים כתבו שבמקום שאינו חב לאחריים (אין ללווה חובות אחרים), יכול לזכות עבור המלווה. והקשו, שיאמר הלווה לאו בעל דברים דידי את!?

תירצו- מדובר באופן שיש הפסד לבעל חוב, ועוד תירצו שיש למלווה שטר שיכול לקיימו המאמת את החוב. וכן פסק שוע שבהתקיים שני התנאים הללו, יכול אדם אחר לזכות עבור המלווה.

סעיף ה

בעל העיטור כתב שהתופס לאחריים ותפיסתו הועילה, הוא אחראי על החפץ ובמקרה של אונס וכדו הוא חייב. וכן פסק השוע.

בדק הבית כתב בדעת בעל העיטור שרק אם יש לתופס נכסים הוא אחראי. ואילו הבח כתב שבכל אופן התופס האחראי.

הראש כתב שאם יאמר הלווה לתופס קבל עליך אחריות או חזר לי, שומעין לו. שוע פסק גם את דברי הראש. הטור סובר שהראש חולק על בעל העיטור ולדעתו אין התופס אחראי. וכן כתב הרמא ויש אומרים שאינו חייב באחריותו.

סעיף ו

כתב הרמבן שנפקד יכול לעכב פיקדון עבור בעל חוב של המפקיד וזה יועיל לענין זה שאם ימות הלווה יוכל לגבותו ואין זה מטלטלין אצל בניו ועוד שלא ישמט בשביעית. אך אם אין המלווה כאן, חייב הנפקד להחזיר למפקיד שכך הדין נותן להחזיר החפץ למי שהפקיד בידך.

מפני מה תופס לבע"ח במקום שחב לאחריים לא מהני, ומה הדין באם עשהו שליח?

סימן קו

האם מותר להפרע מלווה שלא בפניו?

מחלוקת אמוראים כתובות פה א האם ההיתר להיפרע שלא בפניו נכון רק לגבי כתובה או גם לגבי בעל חוב. הראשונים פסקו כרב נחמן שגם מבעל חוב אפשר להפרע שלא בפניו. הראשונים דנו כמה זמן צריך להמתין בכדי להודיעו עד שפורעים שלא בפניו, הרמה כתב 138 יום. הבית יוסף כתב שזהו טעות סופר וצריך 30 יום. יעו"ש.

מהם התנאים כדי שיהיה מותר לפרוע מנכסיו של אדם שלא בפניו?

הרמבם כתב שלושה תנאים שהשטר מקויים, שהבעל דין רחוק ושאלו יודעים בודאות שהנכסים הללו שלו. וסימנך קר"ש. קיום רחוק שלו.

האם אפשר למשכן קרקע?

בסימן צו (ו) כתב השוע שאין ממשכנים קרקע, כלומר לא ניתן למנוע מהלווה להשתמש בקרקעו או בביתו וכו' כדי ליצור עליו לחץ לשלם חובו. ומאידך בסימן קו סעיף ג כתוב לגבי גבייה שלא בפני בעל חוב, שיותר טוב ללווה שימשכנו את קרקעו, כוונת הדברים משכנתא דנכיתא כלומר עדיף ללווה שימשכנו מהלווה את קרקעו ובכך יפרע את חובו לאט לאט ויוכל בקלות לפדות אותה חזרה מהמלווה כשיהיה לו כסף.

להלן שתי מחלוקות בין הקצות לנתיבות בהלכות פרעון מלווה-

כשהמלווה שכח. לקצוה"ח אין אפילו מצווה על הלווה לפרוע (קד-ב), ולנתיבות המשפט עדיין חייב לפרוע, דרחמנא חייבו לפרועו (קד-א, והביא גם את הקצוה"ח).

חייב לשלם לו מעות אם יש לו. לקצוה"ח הוא מדרבנן (קא-ה בסופו, ולפי זה ביאר שבמקום הפסד הקלו חכמים שיפרע לו רכוש אחר), ולנתיבות המשפט הוא דאורייתא, שכעין שהלווה צריך לפרועו (קז-ד).

סימנים קז - קי עוסקים בגביית חוב מהיתומים.

סימן קז בהנחה שאבי היתומים אכן חייב, הסימן דן בשאלה מאיזה מהנכסים של הורשים הם חייבים לפרוע חוב אביהם.

סימן קח באיזה אופן אנו בטוחים שהחוב לא נפרע שהרי המוריש מת ואינו יכול לטעון פרוע וכדו'.

סימן קט כיצד מוכרים וגובים מנכסי יתומים.

סימן קי בעיקרון לא גובים מיתומים קטנים ובאילו מקרים גובים מהם.

סימן קז

סעיף א - חיוב יורשים לפרוע חוב אביהם.

לא ירשו כלום מאביהם: אינם חייבים לפרוע חובות אביהם כלל. אפילו שיש להם נכסים משלהם. ואין בזה אפילו מצווה שהרי כיבוד הורים הוא ממזון האב.

ירשו קרקעות: הקרקעות משועבדות לחוב והיורשים חייבים לפרוע חוב אביהם.

ירשו מטלטלים: המטלטלים לא משועבדים לפרעון החוב, אך מצווה על היתומים לפרוע חוב אביהם (כתובות צא ב).

בי"ד לא כופים לקיים מצווה זו, רש"י בכתובות כתב משום שהיא מצווה מדרבנן. תוספות (פו א) כתבו שאעפ"י שהיא מצווה מדרבנן, אין זו סיבה שלא כופים, אלא משום שזו חלק ממצוות כיבוד הורים, וזו מצווה שמתן שכרה בצידה שבי"ד לא כופים עליה.

האם אפשר היה לכפות את היתומים לפרוע חוב אביהם לפני תקנת הגאונים למדנו שמעיקר הדין אם הלווה הוריש מטלטלים, יש על היורשים מצווה לפרוע חוב אביהם, אבל אין כופין אותם. שזוהי מצוות עשה שמתן שכרה בצידה ומבואר בגמרא חולין קי ב שמצוות כאלו אין בית דין שלמטה מוזהרין עליה.

הבית יוסף הביא תשובות המיוחסות לרמבן שכותב שאע"פ שאינם חייבים לכופם הם רשאים לעשות כן. הסמע כתב שתוספות וראש חולקים על הרמבן.

השך כתב שחיפש ולא מצא שחולקים בזה.

הקצות סבר כסמע.

הרמא אצלינו לא כתב את דברי הרמבן. אך בסימן צז הביא אותם.

השך סובר שהרמא פסק כרמבן, ומחמת שהדבר פשוט לא מזכירם בכל מקום.

הסמע סובר שמאחר ומדובר במחלוקת הרמא פוסק שאין יכולים לכופם להוציא ממון, אך בהשבת העבוב המשכון נחשב ברשות הלווה ואין זה נחשב הוצאה מהמלווה.

תקנת הגאונים

הגאונים תיקנו שהיתומים חייבים לפרוע את החוב גם ממטלטלים שירשו מאביהם.

תקנת הגאונים במלווה על פה-

רבנו תם ורבנו אפריים כתבו שתקנת הגאונים קיימת רק במלווה בשטר, אך הטור כתב שהיא נוהגת גם במלווה על פה וכן פסק השוע.

בזמן הזה

הראש בבא קמא כתב שבדורות הללו דין המטלטלים כדין הקרקעות מעיקר הדין גם ללא תקנת הגאונים משום שאנשים סומכים דעתם גם על מטלטלים והביא ראיה מכתובות סז. התוספות חולקים וסוברים שמעיקר הדין מטלטלים לא משתעבדים גם בזמן הזה. הרמבם כתב שבמערב נוהגים לכתוב בפירוש בשטר שהמלווה יוכל לגבות מהקרקעות ומהמטלטלים בחייו ובמותו.

גבייה משטרי חוב שירשו היתומים מאביהם

בעל התרומות כתב שגובים גם מחובות שהיו חייבים לאבא וירשו אותם היתומים וכן פסק השוע.

ירשו היתומים מטלטלים וקרקעות

בעל התרומות כתב שתקנת הגאונים לחייב את היתומים לפרוע חוב אביהם גם ממטלטלים שירשו הוא רק באופן שלא ירשו גם קרקעות, אך אם ירשו גם קרקעות הרשות בידם לפרוע את החוב מהקרקעות שהם משועבדות לחוב. (אמנם, אם כתוב בשטר שתהיה למלווה זכות לגבות ממטלטלים בין בחיי לווה בין לאחר מיתתו, בודאי שגובה ממטלטלים). וכן פסק השוע, והשך הוסיף שגם אם המלווה תפס מטלטלים מוציאים מידו.

הנתיבות העיר שאולי לפי הראש הסובר שבזמננו גבייה ממטלטלים היא מעיקר הדין, אולי בזמן הזה חובה על היורשים לפרוע ממטלטלים כדין לווה עצמו שכשיש לו מטלטלים חייב לפרוע למלווה ממטלטלים?! הנתיבות דוחה וסובר שדוקא לווה עצמו חייב מהתורה לפרוע מעות היות וחייב להחזיר כעין שלוה אך יורשיו לא חייבים דוקא מעות ולא דוקא מטלטלים.

אגב, זו מחלוקת קצות נתיבות האם החובה של הלווה לפרוע דוקא מעות היא דין דאורייתא כמו שסובר הנתיבות או דין מדרבנן וכך סובר הקצות.

מטלטלים וקרקעות משועבדות כלומר שנמכרו ללקוחות

הפת"ש הביא את המהרשא שכתב שאפילו אם הקרקעות משועבדות כבר ללקוחות, אעפ"כ המלווה גובה מהקרקעות ולא מהמטלטלים. ובשות רעקא כתב שדברי המהרשא הם יחידאי ובודאי שגובים ממטלטלים כשהקרקע משועבדת.

ירש קצת נכסים: אינו חייב לפרוע יותר ממה שירש, וגם אם היורשים משלמים בכסף מזומן אינם צריכים לשלם יותר משווי המטלטלים שירשו.

סעיף ב היורש טוען שאביו לא הניח לו ממון

הטור הביא מחלוקת ראשונים האם צריכים היתומים להישבע שבועת החשד עליה למדנו בסימן צט. השוע פסק כדעת הריף שאינם צריכים להשבע שבועה זו אא"כ המלווה טוען בודאות שהם ירשו ממון מאביהם שאז צריכים להשבע היסט.

עיכוב קבורת הלווה

מובא בהגהות אשרי בשם הראשונים שאם המלווה רוצה לעכב קבורת הלווה עד שישולם חובו, תלוי הדבר, אם המלווה הוא קרוב משפחתו של הלווה, אזי המשפחה מעכבים בעדו שלא יפגע בקבורתו של קרובו אך אם אינו קרובו, יכול לעכבו. וכן פסק הרמא.

האחרונים חולקים באיזה אופן מותר למלווה שאינו קרוב משפחה לעכב קבורת הלווה

סמ"ע: המלווה טוען ברי שהשאיר נכסים והיורשים טוענים שלא השאיר. עד שישבעו יכול לעכב הקבורה.

ש"ך: היורשים רוצים לפזר ממון אביהם על קבורה מפוארת והמלווה רוצה שישאירו לו ממון לפרוע חובו.

חכם צבי: מדובר ביורשים אלמים שאם יקבר ראובן לא יפרעו חוב אביהם.

סעיף ג יורשים שמכרו הנכסים שירשו

כתב הרא"ש (ב"ב ט ב), יורשים שמכרו את כל הנכסים שירשו, בעל חוב טורף מהלקוחות.

אם רצו לפרוע ממעות של עצמם, שומעים ליורשים.

אם רצו לפרוע ממטלטלים של עצמם, הבית יוסף כתב שלא שומעים להם והסמע כתב ששומעים להם. קצות ונתיבות פסקו הלכה כבית יוסף.

אם רצו לפרוע מקרקעות של עצמם - מחלוקת ראשונים.

בשוע כתב שיכול היורש לסלקו במעות.

סעיף ד יורשים מכרו הנכסים אך בעל חוב אינו יכול להוציאם מהלקוחות (כגון שמכרו לגוי)

מובא ברא"ש ב"ב ט א' ב'

רב האי גאון: גובה מממון שקיבלו היורשים מהמכירה.

רא"ש: אינו גובה ממעות שקיבלו מהמכירה.

טור: מחלק בין מכרו קרקע שאז גובים מהממון לבין מכרו מטלטלים שלא גובים מהממון שקיבלו. וסיים הטור אע"פ שנראה לחלק כמו שכתבתי איני משיב על דבריו.

השוע הביא את דעת הראש ורב האי בשם יש אומרים ויש אומרים. והשך כתב שהעיקר כדעת רב האי.

סעיף ה מלווה שתפס מטלטלים של הלווה לאחר מותו, אם אין עדים שתפס, נאמן לקחתם בפרעון חובו בשבועה מיגו שהיה אומר לא תפסתי.

סעיף ו

הגמרא בכתובות מספרת על אדם שהיה חייב מאה זוז ונפטר. בא בעל החוב לגבות מהיתומים שירשו מאביהם קרקע בשווי חמישים זוז. היתומים לא רצו שהוא יקח את הקרקע ונתנו לו 50 זוז במזומן. לאחר שלקח מהם את הכסף בא לגבות גם את הקרקע, היתומים טענו ששילמו עבור הקרקע ואינו יכול לגבות אותה כעת. אביי פסק שמצווה על היתומים לפרוע חוב אביהם ולכן בחמישים ששילמו עשו מצווה והמלווה יכול לגבות את הקרקע. אך אם אמרו בפרוש שהתשלום שלהם הוא עבור הקרקע, המלווה לא יוכל לגבות אותה. עד כאן דברי הגמרא.

הטור הביא אותה להלכה.

הבית יוסף בבדק הבית מוכיח שמדובר שהיתומים ירשו גם מטלטלים שהרי אם לא כן לא היה אומר אביי שיש להם מצווה לפרוע את חוב אביהם. ואם מדובר שירשו מטלטלים על כרחנו שמדובר קודם תקנת הגאונים שהרי לאחר תקנת הגאונים הם חייבים לפרוע חוב אביהם וברור הדבר שתשלום המעות אינו פדיון של הקרקע! אם כן לא יתכן לפסוק סוגיא זו להלכה!?

דין זה נכון במעות שהיתומים לא ירשו מאביהם שמכיון שאין להם חובה לפרוע בהם את חוב אביהם הם יכולים לומר שנתנו אותם עבור פדיון הקרקע וכן פסק השוע!

סעיף ז אחים שירשו קרקע וחילקו ביניהם ובא בעל חוב לגבות מהם רא"ש בק א טו.

אם ירשו שתי שדות והחוב כנגד שדה אחת, גובה שדה אחת ואין מגבין לו חצי מכאן וחצי מכאן. אך אם ירשו שתי שדות כל אחד והחוב כנגד שתי שדות, גובה שדה אחת מכל אחד אא"כ עשאו אפותיקי.

סעיף ח ירשו מעות ומטלטלים וחילקו ביניהם (לאחר תקנת הגאונים) ובא בעה לגבות

אם שניהם מצויים לפנינו גובה משניהם ואם רק אחד נמצא גובה ממנו בלבד.

סעיף ט אם מכר אחד היורשים את החלק שירש

הבעל חוב גובה גם מהנכסים שנמכרו שאין הם נחשבים משועבדים. דוקא לווה עצמו שמכר קרקע, אין גובים ממנה כשיש נכסים בני חורין אך יורשים שמכרו גובים מהם. וכן פסק השו"ע.

סעיף י הודו שחייבים ואחר כך טוענים שהתכוונו שאביהם חייב ולא ירשו כלום. אינם נאמנים.

סעיף יא הניח להם אביהם מטלטלין וקדמו ופרעו לבעל חוב מאוחר, אין צריכים לשלם לבעל חוב מוקדם. כשאין דיני קדימה במטלטלים אצל בעל חוב רגיל כך הוא אצל יורשים.

יורשים מצאו בפנקסו של אביהם שמת שחייב לפלוני כסף, האם היורשים חייבים לשלם?

סעיף יב לווה שמת ונמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב

כתב הרשבא בשו"ת. אדם נפטר ונמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב כסף, אם מת אחר זמן הפרעון אין הפנקס מחייב את היורשים לשלם ורק אם מדובר בתוך זמן ההלוואה או מחייבים את היתומים לשלם שהרי אין אדם פורע תוך זמנו. הסמך הקשה מסיים צא סעיף ה שם רואים שבכתובה בפנקס אכן מחייב. ? הסמך מבאר ששם מדובר שיש רגליים לדבר שהוא חייב. השך מחלק כפי הכתוב אצלינו בין מת תוך זמנו או לאחר זמנו.

שאלה: לאחר תקנת הגאונים יורשים שמכרו מטלטלים גם אותם בעל חוב טורף?

תשובה: רק קרקעות.

היות וגביית מטלטלים היא רק מחמת תקנת הגאונים - הגאונים תקנו שרק כאשר המטלטלים תחת יד היורש - בע"ח גובה מהם, ולא כאשר מכרו או נתנו את המטלטלים לאחר.

[גם בדעת הרא"ש הסובר שבזה"ז דין המטלטלים כדין קרקעות - הוכיח ש"ך, שזה רק כלפי גבייה מהיורשים בעצמם. אבל, אם היורשים מכרו או נתנו לאחר - אין בע"ח גובה מהם].

פרט מתי לדעת המחבר יש רק מצווה לפרוע אבל לא כופין, ומתי כופין לפרוע חוב אביהם האם יש הבדל בין מלווה בשטר למלווה ע"פ?

כשהנפטר השאיר קרקעות, כופין לפרוע מהם שהרי הם משועבדים לחוב. כשהשאיר מטלטלים אין כופים שהרי מטלטלים לא משתעבדים אבל יש מצווה לפרוע חוב אביהן מהממון שירשו ממנו. כשלא השאיר נכסים כלל אין חובה כלל לפרוע חוב אביהם. הגאונים תיקנו שגם כשהשאיר רק מטלטלים כופים את היתומים לפרוע חוב אביהם. האם תקנת הגאונים חלה גם במלווה על פה? הטור הביא בזה מחלוקת ראשונים ויש אומרים שרק במלווה בשטר תיקנו הגאונים אך בשוע נפסק שגם במלווה על פה תקנו הגאונים.

מה הדין כיום אם הניח להם אביהם מטלטלין?

הגאונים תיקנו שחייבים לפרוע חוב אביהם אם השאיר מטלטלים. הרא"ש כתב (בבא קמא א יט) שגם ללא תקנת הגאונים כיום המטלטלים משתעבדים כמו קרקעות. (השך הוכיח שגם הראש לא תכוין לטרוף ממטלטלים שנמכרו וכדו' אלא לגבייה מהלווה או מיורשיו) ולעומת התוספות כתבו (כתובות סז א ד"ה גמלים) שגם כיום מעיקר הדין מטלטלים לא משתעבדים.
ומה הדין אם נתנו את המטלטלים לאחר?

האם נאמנים לומר שלא ירשו כלום?

מה הדין אם הנכסים נקנו ע"י אביהם אחרי ההלוואה והאם בזה דין הגבייה מהיתומים שווה לדין הגבייה מהלקוחות. נקנו לאחר ההלוואה סימן קיא סעיף כ'. לגבי לקוחות - סימן קיב לגבי 'דאיקני'

יש הסוברים שבי"ד רשאי גם מדינא דגמרא אם ירצה לכפות על היתומים לפרוע חוב אביהם ואפילו אם השאיר מטלטלין בלבד. במה תלויה המחלוקת הזו, האם יש ראיות מהגמרא להכריע בה ומהי ההלכה במחלוקת הזאת.

הרא"ש כתב (ב"ק א יט) שבדורות הללו דין מטלטלים כדין קרקעות שהרי רגילים לשעבד אותם ולסמוך עליהם בפרעון החוב. הראש מוכיח את דעתו מהגמרא בכתובות סז האומרת שאשה גובה את כתובתה מ"גמליא ערביא ואשלי דקימחוניא" ראשונים אחרים חולקים וסוברים ששם יש דין מיוחד שאשה סומכת עליהם לפרעון כתובתה אך לשאר הענינים אין דין מטלטלים זהה לדין קרקעות. (תוספות שם). השך

הסביר שגם הראש לא סובר כך באופן גורף שהרי בקידושין (ג יד) כתב שאין בעל חוב גובה ממטלטלים שלא נמצאים ביד הלווה. השך מסביר שכוונת הראש לומר דוקא לגבי גבייה מהלווה או מירשיו, אך לא לטרוף מלקוחות.

לווה שמת והניח מטלטלין, האם כופין או מחייבין את היורשין לפרוע?

לווה מבנו ומת, האם יתר היורשין חייבים לשלם לבן המלווה חוב המת?

מה הדין כשהיה לאביהם חוב על אחרים וגבו היורשים מעות, האם חייבים לפרוע חוב אביהם?
בעל חוב גובה חובו גם מחובות של אחרים שהיו חייבים לאדם שנפטר. כן כתב בעל התרומות וכן פסק השוע. והגוב"י הסביר שעיקר פרנסתנו בחובות וכדו' ואנשים סומכים דעתם עליהם.

הניח אביהם מטלטלים וקרקעות והיתומים רוצים לפרוע רק בקרקע, האם יכולים?

הקרקעות משועבדות מעיקר הדין והמטלטלים מתקנת הגאונים, לכן, היורשים יכולים לגבות לו מקרקעות אא"כ מפורש בשטר שיכול לגבות גם ממטלטלים. ואם הקרקעות משועבדות כגון שנמכרו לאחר? המהרש"א חידש (ב"ק קח ב ד"ה לווה ובע"ח) שגם במצב כזה לא תקנו הגאונים וטורף מלקוחות, אך רעק"א כתב שדברי המהרש"א הם דברי יחיד ואין כן הלכה.

אם הבעל חוב תפס מטלטלים, האם מועילה תפיסתו? נאמן כשאינ עדים שתפס. במיגו שהיה אומר לא תפסתי.

ומה הדין אם הבעל חוב תפס מהלווה עצמו, אם שונה הדין מן היתומים?

ראובן שהיה חייב לשמעון סכום מסויים ומת שמעון הגיש בקשה לביה"ד להוציא צו עיכוב המורה שאין לקבור את המת עד שהיורשים יפרעו את החוב, האם ביה"ד יוציא צו כזה אע"פ שיגרם בזה ניוול המת?

סימן קח

מהי שבועת היורשים?

כתוב במשנה בשבועות (מה) "וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה" כלומר יתומים שבאים לפרוע חוב שחייבים לאביהם המלווה, צריכים להישבע "שלא פקדנו אבא", כלומר שאבא שלנו לא אמר לנו שנפרע החוב. הגמרא בדף מח מסבירה שלא יתכן שיתומי המלווה צריכים להשבע שבועה זו כשבאים לפרוע מהלווה עצמו, שהרי במצב כזה אבא שלהם לא היה צריך להשבע אז לא יתכן שהם חייבים שבועה. אלא מבארת הגמרא שמדובר שיתומי המלווה באים לגבות מיתומי הלווה, ובמצב זה צריכים להשבע שלא פקדנו אבא. כלומר שבועת היורשים שייכת רק כשיתומים באים לגבות מיתומים!

מה פירוש אין אדם מוריש שבועה לבניו והיכן המקור בגמרא?

הגמרא הנל בדף מח, המתארת מצב בו יתומי המלווה גובים מיתומי הלווה וצריכים להשבע שבועת היורשים, אומרת שאם מדובר שאם מת הלווה בחיי המלווה, במצב כזה כבר המלווה התחייב שבועה שהחוב לא פרוע, שהרי אם הלווה היה חי היה יכול לדרוש שבועה מהמלווה וכעת שהלווה מת אנו טוענים עבור היתומים ודורשים מהמלווה להישבע, וכשאחר כך מת המלווה, אין היתומים יכולים לגבות את החוב שהרי גביית החוב היתה תלויה בכך שאביהם ישבע ואין אדם מוריש שבועה לבניו, כלומר אין אדם מוריש לבניו ממון שהיה צריך להשבע כדי להשיגו. ממילא יתכן להעמיד את המקרה בו יתומי המלווה גובים מיתומי המלווה לאחר שבועת היורשים רק באופן שמת המלווה קודם שמת הלווה.

אם כן יוצא ששבועת היורשים היא שבועת שלא פקדנו אבא. ואת הכלל אין אדם מוריש שבועה לבניו הגמרא אומרת ביחס לשבועה שהשטר אינו פרוע.

ראובן יש לו שט"ח על שמעון ומת ראובן. באו היורשים לגבות וטוען שמעון פרעתי לאביכם והיורשים אומרים לא ידענו.

כשם שהלווה היה יכול לחייב שבועה את המלווה כך יכול לחייב שבועה את היורשים וישבעו שלא פקדנו אבא. אך אם יש בשטר נאמנות אינם צריכים להשבע.

ראובן חייב לשמעון סכום מסויים בשטר, ומתו שניהם, באיזה אופן יורשי המלווה נשבעים ונוטלים מיורשי הלווה, ובאיזה אופן אין יורשי המלווה נוטלים כלום אפילו בשבועה?

אם הלווה מת ראשון, היה צריך המלווה להשבע שהשטר לא פרוע וכעת שנפטר גם המלווה, אין היורשים יכולים להשבע וליטול את הממון משום שאין אדם מוריש שבועה לבניו.

אך אם המלווה מת קודם, אמנם יורשי המלווה חייבים להשבע ללווה (אם יטען שהשטר פרוע) או ליורשיו שלא פקדנו אבא, אך לא ירשו שבועה מאביהם ולכן יכולים לגבות את החוב.

סעיף יז

איך גובים חוב מיתומים?

אין נפרעים מנכסי יורשים אפילו גדולים אלא בשבועה, ואם נפרע שלא בשבועה, מנדין אותו עד שישבע. נימו"י ב"ב יז א.

סימן קט

סעיף א

מה הדין כשהמלווה מבקש לקבל את השדה ללא שומא והיורש מתנגד?

סימן קי

בסימן קח למדנו שלא גובים מיתומים קטנים חוב של אביהם אלא בשלושה מצבים שאם הם התקיימו יש לנו ודאות שהחוב עדיין לא נפרע (לא התפיס צררי). 1: הלווה הודה לפני מותו שלא פרע את החוב.

2: נידו את הלווה שישלם חובו ומת בנידויו. 3: נחלקו הראשונים מה הדין באופן שמת בתוך זמן ההלוואה.

בסימן קי השוע מפרט מצבים שונים בהם למרות שמדובר ביתומים קטנים, נפרעים מהם את החוב של אביהם למרות שלא התקיימו התנאים הנ"ל כפי שיבואר להלן-

סעיף א

1: הגמרא בערכין אומרת שאם מוטל על נכסי היתומים חוב שהריבית אוכלת בהן, גובים מיתומים אלו משום שטובתן היא לסיים עם החוב כעת ולא להמתין לבירור דלמא צררי אתפסיה.

2: כמו כן כתובת אמם האלמנה נגבית מנכסי היתומים הקטנים משום "חינא", רש"י הסביר שהכוונה היא שהנשים ישאו חן בעיני הגברים ויתחתנו איתן, ואילו הרמבם הסביר שהכוונה היא שיהיה לאשה כסף כדי שתוכל להנשא לאחר, לפי הרמבם יוצא שאם כבר נישאה ובאה כעת לגבות את כתובתה תצטרך להמתין שהיתומים יגדלו.

3: על פי אותו עיקרון כתבו הראשונים שאם המלווה רוצה לעשות הנחה בחוב של היתומים, פורעים מנכסיהם כעת משום שזה לטובתם.

כשיש יתומים גדולים וקטנים

4: אם יש יתומים גדולים וקטנים, בית דין מעמידים אפוטרופוס לקטנים ומחלקים את הנכסים, ובעל החוב גובה את החלק היחסי מנכסי הגדולים.

5: אם יש יתומים גדולים ועובר, כלומר הלווה מת והניח בנים גדולים ואת אשתו בהריון, כתב הקצות שמכיון שלדעת הריף העובר אינו יורש הרי שיש כאן יורשים גדולים וגובים מהם. אם הניח עובר לבד, כתב הקצות שמעשה כזה הגיע אליו ולא רצה לסמוך על הריף בלבד (כלומר לא רצה לסמוך על הריף שאומר שהעובר אינו יורש ולכן אפשר לגבול מיד את החוב משאר היורשים שהם גדולים, כי יתכן שהעובר כן יורש ואז ממילא אי אפשר לגבות כעת בעודו קטן) ולכן ביקש מהבעל חוב לוותר מעט כך שיהיה אפשר לגבות מיורש קטן, וממילא לכולי עלמא יכול לגבות. הנתיבות כתב שלא נוגעים בחלק של העובר שאע"פ שאינו יורש כעת הרי יגיע אליו חלק לכשילוד.

6: ספק אם המוריש מת, כתב הרן (בתשובה) שבמצב כזה גובים מנכסיהם.

סעיף ב אם המלווה תפס (יסוד הדין רבה בר שרשום ב"ב לב ב)

למדנו שלא נפרעים מיתומים קטנים, הסיבה היא שמא צררי אתפסיה.

אמנם אם תפס המלווה מהנכסים ללא עדים, מיגו שהיה יכול לטעון לא תפסתי, נאמן לומר, אביכם היה חייב לי וגביתי את חובי.

אם תפס המלווה בחיי האב, הדין מוסכם.

ואם תפס לאחר מיתת האב, דעת השך וסיעתו שהתפיסה לא מועילה, השך הסביר שכשם שלא מועילה עדות בפני קטנים, כך לא מועיל מיגו בפניהם.

השו"ע סובר שמועילה תפיסה גם לאחר מות האב, ואין לדמות עדות שלא מקבלים בפני קטנים למיגו, וכן פסק הנתיבות. ע"כ.

7: אם כתוב בשטר נאמנות נגד חשש צררי וכדו גובים מהיתומים, שך.

סעיף ג

אם יש ערב,

לרמבם, גובים מהערב.

לרמבן, אין נפרעים מהערב.

הראש מחלק בין ערב רגיל שאין נפרעים ממנו, לערב קבלן שנפרעים ממנו.

שוע פוסק כרמבם.

סעיף ד ציווה המוריש לפני מותו-גובים מהקטנים.

מבואר בגמרא בערכין

שאם המוריש צווה ליורשיו לתת מנה או שדה לפלוני ונפטר, ממנים אפוטרופוס ליתומים וגובים מהם.

ואם ציווה לתת שדה זו וכדו', רבא אומר שאין צריך אפוטרופוס וגובים מהיתומים. ונהרדעי סוברים שצריך אפוטרופוס. הראש פסק כנהרדעי וכן פסק השו"ע בסתם. והרמבם פסק כרבא שאין צריך אפוטרופוס והביאו השוע בשמו בדעה נוספת.

יורש גדול נתן נכסיו לקטן ויצא שט"ח על המוריש

בתשובת הראש כתב שאם השטר מקויים, הוא יורד לנכסי הקטן. אך אם אינו מקויים לא גובים, ואי אפשר לקיימו שאין מקיימים שלא לפני בע"ד.

הקשו על תשובת הרא"ש שהרי קיימ"ל מקיימים שטר שלא בפני בעל דין? ותירצו...

ובאמת הרמבם פסק שמקיימים את השטר וגובים מהקטן. וכן פסק שו"ע.
רבי יהודה בן הראש כתב שהלכה כדברי הראש בפסקים שלא כמו שכתב בתשובה.

סעיף ה

ירשו היתומים קטנים קרקע והעידו עדים שהיא גזולה.

כתבה הגמרא שגובים מהיתומים. (ערכין כב)

הקשו הראשונים כיצד מקבלים עדות על השדה בפני קטנים והרי זה כשלא בפניו?

הראש בכתובות (יא כד) כתב שמדובר שהתקבלה העדות בחיי אביהם.

הרמבם ועוד ראשונים, סוברים שעדות גזילה מקבלים גם שלא בפניו. אך מעמידים אפטרופוס.

וכן קטן שגזל שדה וכדו' הגמרא בבא קמא אומרת שלא מחכים עד שיגדיל אלא מוציאים מידו. וראה עוד מרדכי גיטין שפב ואם יש ספק ממתנינים שיגדלו.

סעיף ו

קטנים מחזיקים קרקע ובא אדם וטוען שהוא קנה אותה ממורישם.

כתב הרמבם שאם הטוען מביא עדים וחזקה אין מוציאים מידם שהרי אין מקבלים עדים בפני קטן שזה שלא בפני בעל דין. אך אם מביא שטר, מקיים אותו ומוציא מידם. וכן פסק שו"ע. כלומר קיום שטרות מקיימים גם בפני קטן וכן עדות גזילה כפי שראינו בסעיף הקודם אך עדות שקנה מאביהם את הקרקע אין מקבלים בעודם קטנים.

סעיף ז

כשיש כתב יד של המוריש על מטלטלים מסוימים ששייכים לפלוני, נותנים להם אותם, וכדעת הרמבם ושוע שמקיימים השטר גם לאחר מות האב...

גזל אביהם והוריש לבניו הגזילה (ב"ק קיא ב)

אם הגזילה קיימת בעין, חייבים להחזירה.

אם הגזילה אינה קיימת, אם מדובר בקרקע, מכיון שהיא משועבדת חייבים להחזירה.

ואם מדובר במטלטלים, עתה לאחר תקנת הגאונים, בכל אופן חייבים להחזיר.

המהרשל כתב שמדובר שהאב הודה לפני מותו שגזל שאל"כ לא מקבלים עדות בפני קטנים. השך סובר שזה המשך השיטה הסוברת שלגבי גזילה מקבלים עדות בפני קטנים.

סעיף ח

לוו בי"ד לצורך היתומים, גובים מנכסיהם (ראש כתובות יא כד).

יתומים לוו ללא בי"ד או אפטרופוס, אין נזקקין להם עד שיגדלו, (ראש שם).

הסמע מדגיש שאם היתומים מודים שלוו והגיעו לעונת הפעוטות נפרעים מהם בעודם קטנים.

סעיף ט

כשמעמידים ליתומים אפטרופוס, מקבלים עדות בפניו שלא בפני היתומים (ראש שם).

עדי צוואה, נחלקו הראשונים האם מקבלים אותם בפני האפוטרופוס. שוע הביא את שתי הדעות. והסוברים שאין מקבלים, איך המניח יתומים קטנים תהא צוואתו קיימת? במוסר דבריו לבית דין, או שכתבו העדים הצוואה וחתמו בחייו.

סעיף י

לגביית כתובת אשה אין צריך העמדת אפוטרופוס.

סעיף יא

בי"ד יכולים להחליט שהם יהיו אפוטרופוס של היתומים.

ביד יכולים לפשר עבור ובשם היתומים אם נראה להם שכך יהיה טוב ליתומים כגון שיוותרו על ממון בשביל להשיג שקט וכדו.

סימן קי

פריעת חוב ביתומים קטנים

למה לא גובים מקטנים מה הנ"מ בין הטעמים ומה הטעם להלכה.

נחלקו אמוראים בגמרא (ב"ב, ערכין) רב פפא אומר שהפרעון הוא משום מצווה וקטנים לאו בני מצווה ניהו. רב הונא אומר שלא נפרעים מהם שמא צררי אתפסיה. נ"מ ביניהם היא כשאיהם הודה לפני שמת שהוא חייב, או שנדוהו על חובו ולא בא להתירו, במצבים אלו לפי רב הונא בריה דרב יהושע גובים מקטנים. והלכה כרב הונא בריה דרב יהושע. ישנם מקרים נוספים בהם גובים מיתומים קטנים נפרטם בתשובה לשאלה בהמשך.

קי"ל שאין מקבלים עדות בפני קטן. מ"מ יש כמה מקרים שבהם מקבלים עדות אפילו בפני קטן. פרט את המקרים ואת טעמיהם.

כשאדם נפטר הכלל העקרוני הוא שלא גובים את חובותיו מיתומים קטנים למעט מקרים יוצאים מן הכלל. אחד המקרים הוא שאדם טוען שהקרקע שהיורשים ירשו היא גזולה, והביא עדים על כך, הגמרא אומרת שגובים קרקע זו מהיורשים, ושואלים הראשונים כיצד התקבלה העדות שהקרקע גזולה הרי אין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין ולא בפני קטן? הרא"ש תירץ שמדובר שהעדות התקבלה בחיי אביהם ואילו הרמבם ועוד ראשונים סוברים שעדות גזילה מקבלים גם בפני קטן. וצריך לעיין בבא קמא קיא קיב

ג. האם אדם נאמן במיגו נגד קטנים או שהמיגו הוא כמו עדות שאין מקבלים אותו בפני קטן

אין גובים חוב של אדם שנפטר מיתומים קטנים. מהסוגיא של רבה בר שרשום במסכת בבא בתרא לב למדו הראשונים שאם המלווה תפס מנכסי האבא אין מוציאין מידו. אם תפס בחיי האב, ודאי שאין מוציאין מידו אך אם תפס לאחר מות האב, לדעת הבית יוסף וסיעתו אין מוציאין מידו משום שאומרים מיגו גם נגד הקטן ואילו השך וסיעתו סוברים שלא אומרים מיגו נגד קטן ולכן אם תפס לאחר מות האב מוציאין מידו.

ד. מה הדין אם הלווה הותיר אלמנה בהריון

אם העובר יורש, הרי שמדובר ביורש קטן ואין מוציאין מידו, ואם העובר אינו יורש, ויורשים אחרים גדולים יורשים, מוציאין מהם. דעת הריף שהעובר אינו יורש ממילא אפשר להוציא מהיורשים האחרים, הקצות כתב שנשאל על מקרה כזה ולא רצה לסמוך על דעת הריף שהעובר לא יורש ורצה למצוא אופן להתיר לגבות גם על הצד שהעובר יורש ולכן ביקש מהמלווה שיוותר מעט ובאופן כזה גובים גם מיורש קטן.

מנה מצבים בהם גובים מיתומים קטנים

הלווה הודה שחייב או שנידו אותו בגלל החוב ומת בנידויו (מפורש בגמרא), יש ריבית על החוב או גביית כתובת אימם (מפורש בגמרא ערכין), כשהמלווה עושה הנחה בחוב (ראשונים), כשיש ספק אם המוריש מת (תשובת הר"ן), אם תפס המלווה אין מוציאין מידו ומחלוקת אם תפס לאחר מות האב (עולה מרבה בר שרשום ב"ב לב), כתוב בשטר נאמנות נגד צררי (ש"ך), המוריש ציווה לתת לפלוני (גמרא ערכין), יורש גדול נתן נכסים לקטן ויצא שטר חוב על המוריש מחלוקת רמבם ותשובת הראש לגבי הקיום, ירשו קרקע והעדים מעידים שהיא גזולה, קטן שגזל שדה מוציאין מידו (ב"ק קיב), אדם טוען שקנה הקרקע מהמוריש אמנם לא מקבלים עדות לאחר מות האב אך אם יש שטר מקיימים אותו ומוציאין מידם, נגזל

טוען שאביהם גזלו דעת המהרש"ל שמדובר שהעיד בפני אביו לפני מותו והשך סובר שמכיון שמדובר בטענת גזילה מעידים גם בפני הקטן.

שאלות כלליות:

מה הדין בלווה שטוען שהמעוות שתח"י אינם שלו ויש לו מיגו? ב' הדעות ומה נפסק להלכה. (סימן צט, סעיף א)

לווה שיש בידו מעוות חייב לפרוע בהם את החוב. וגם אם הוא טוען שאינם שלו הרי חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא ואינו נאמן.

ואם טוען שהם של פלוני, מצאנו בזה שלוש שיטות, יש אומרים שהאחר נשבע ונוטלם, ויש אומרים שאינו נאמן לומר שהם של מישהו אחר עד שיביא ראיה וכן פסק השוע. ויש אומרים שהלווה נשבע ונוטלם.

לענין השאלה: אם יש לו מיגו הרי שיש כאן מיגו נגד חזקה ויש אומרים שהוא נאמן ויש אומרים שאינו נאמן הרמא הביא את שתי הדעות.

סכמ ד' האופנים בהם אין דין'מתוך שאינו יכול להישבע משלם' (סימן עה)
גדי"א גלגול דרבנן יורש אינו יודע

פרט מחלוקת הדעות בדין שבועת היסת על טענת קטן. (סימן צו)

קיי"ל במשנה בשבועות שאין נשבעים על טענת קטן, רמבם ורי מגאש כתבו שאמנם אין נשבעים על טענתו שבועה מדאו' אבל נשבעים היסת. וכן פסק שוע. הרמבן חילק וכתב שנשבעים טענת היסת על טענתו אם הגיע לעונת הפעוטות. הביאו הרמ"א.

מהו דין פוחת שטרו מהן הטענות האפשריות של המלווה ומה נפסק להלכה. (סימן פד)
פוחת שטרו הכוונה שהמלווה מודה שהסכום האמיתי אינו הסכום הכתוב בשטר אלא פחות ממנו, כגון שכתוב בשטר שהלווה לראובן 1000 שח והמלווה מודה שהלווה לו רק 500. אם המלווה טוען אמנה היתה ביננו גובה בלא שבועה, אך אם טוען שהעדים לא ידעו וחתמו למרות שסכום ההלוואה היה פחות מהכתוב בשטר הרי שמדובר בשטר פסול! גם כשטוען אמנה וגובה ללא שבועה, אם הלווה דורש שבועה המלווה חייב להשבע.

נתבע המחויב שבועה, באופן הוא ש'מתוך שאינו יכול להישבע משלם' ובא ע"א לסייע לנתבע - מה הדין? (פז)

השך מוכיח מדברי הראש שאין עד המסייע פוטר משואיל"ם. ההוכחה כדלהלן- הראש הסובר שעד המסייע פוטר משבועה כתב שיש מקשים קושיית הבל על דעתו מהדין של שומר שמסר לשומר חייב, הם מקשים מדוע השומר הראשון חייב הרי השומר השני מעיד לטובתו שלא פשע וכדו' הראש מתרץ שהחויב של השומר הראשון נובע מהעובדה שהוא אינו יכול להשבע ומאחר ואינו יכול להשבע הוא משלם ולא בגלל שפשע בשמירתו. מכל מקום השך מוכיח מכאן שהעד המסייע אינו פוטר את השומר הראשון מלשלם בגלל שאינו יכול להשבע. הקצות חולק וסובר שעד המסייע אכן פוטר גם משואיל"ם והסיבה שלא פוטר בשומר שמסר לשומר היא שהשומר הראשון פשע ולכן אינו יכול להשבע אך אם אינו יכול להשבע מחמת שאינו יודע וכדו' העד המסייע פוטר.

תובע הנשבע ונוטל שרצה שהנתבע ישבע היסת ויפטר - מה הדין?

הטור הביא את דברי הרמבם בשם רבותיו שאע"פ שהנשבעים ונוטלים אינם יכולים להפך השבועה על הנתבע אך התובע יכול לומר אי אפשר בתקנה זו ואני מעדיף שהנתבע ישבע היסת ויטול. ואם אמר כך שומעים לו. וכן פסק השו"ע. (ולאחר מכן יכול הנתבע לחזור ולהפוך השבועה על התובע...)

השוע פסק כן להלכה. השך הביא דברי מהרא"י הסובר שהתוספות והראש סוברים שאין התובע יכול לומר כך אך השך חולק על המהרא"י וסובר שהם לא חולקים על הרמבם אלא רק אמרו שאי אפשר להפוך שבועת הנשבעים ונוטלים.

האם הופכים את שבועת הנשבעים ונוטלים?

מי שתבע את חבריו ממון וחבירו טען להד"מ, והגיע עד אחד והעיד שהייתה הלוואה, האם הנתבע יתחייב והאם יש חילוק אם הודה לפני שהגיע העד או לאחר מכן?

נשבע להכחיש עד אחד ובא אחר כך עד נוסף. מה הדין?

ראה בריף ב"ק לו ב. שהגמרא מדברת על מצב בו נשבע והגיעו אחר כך שני עדים נגדו. והריף והראש אומרים שגם אם עד אחד הגיע הוא מתוסף לראשון ושניהם מחיבים ממון.

האם מוסרים שבועה למי שרץ אחר השבועה?

מובא במרדכי על בבא מציא שאם מוסרים שבועה למי שרץ אחר השבועה וכן פסק שוע. מובאים באחרונים שני ביאורים לזה א' שאם אחד מבעלי הדין כזה אזי עדיף להגיע לפשרה ולא להשביעו. ב' שלא הופכים שבועה על אדם כזה.

הערות:

1: בדף מט א. סוף פרק שביעי. אנו לומדים כדלהלן:

א: הלכה כרב הונא שלכל מגלגלין חוץ משכיר, כלומר בית דין יוזם גלגול שבועה חוץ משכיר הנשבע שלא מגלגלים עליו שבועות אחרות. (צד א, פט ו).
אם כן למדנו הלכה כללית בגלגול שבועה שבית דין יוזם אותה (גם בשבועה מדרבנן). ועוד למדנו קולא בשכיר שבית דין לא יוזם גלגול שבועה.

ב: חוצמיזה הרמבם לומד שרב חסדא מוסיף על רב הונא, שלכל אין מקילין ועל שכיר מקילין, ומזה נולדו קולא נוספת בשכיר לעומת שאר הנשבעים, שלא מאיימים עליו כדי שלא ישבע בניגוד לשאר שבועות שמנסים להניא אותו מלהישבע.

2: בשני מקרים הראבד חולק על הראשונים וסובר שאין זה הודאה במקצת ממין הטענה, בטענו הלוואה והודה בפיקדון, ובטענו שתי פרות בשכירות ושאלה והודה באחת מהן. השוע והרמא פסקו שלא כראבד.

מצבים בהם המלווה צריך להישבע כשבא לפרוע חובו ומה הדין בתוך זמנו

טורף מלקוחות. קיד ד. ובתוך זמנו עח ב.

הלווה טוען פרוע. ובתוך זמנו עח ב.

פוגם שטרו. ובתוך זמנו פד ב.

עד אחד מעיד שהשטר פרוע. ובתוך זמנו פד ה.

נפרע מהיתומים קח ג. ובתוך זמנו עח א.

יתומים שבאו לפרוע קח ה.

נפרע שלא בפני בעל חוב קו.

סימן קיא

ראובן הלווה לשמעון בשטר, ולשמעון היו נכסים ומכרם, באיזה אופן יכול המלווה לטרוף מלקוחות, ובאיזה אופן אינו זכאי לטרוף? (2 דוגמאות)

משנה פרק הניזקין (מח:): אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין אפילו הן זיבורית

הניחו הלקוחות בני חרי ונתקלקלו, ב"ח טורף מהלקוחות בעיא דאיפשטא ס"פ מי שהיה נשוי (דף צה) ומ"ש ודוקא נתקלקלו אבל לא נתקלקלו וכו' ג"ז פשוט שם מתוך הסוגיא וכתב ה"ה פי"ט ממלוה בשם הרשב"א דדוקא נשתדפו אבל גזלן אנס, אינו טורף משועבדים מפני שמצויין הם בעלי זרוע ליפול וסוף שיגבה חובו עד כאן לשונו.

כתב הרשב"א בתשובה ח"ב סי' קפ"ד דאפילו הגיע זמן הפרעון ונתרשל המלוה מלתבוע חובו וליפרע מבני חרי ואחר זמן רב אישתדוף בני חרי גבי ממשעבדי:

ואם מכר הלוה קרקע שיש לו בעירו וכו' כתב א"א הרא"ש ז"ל שבעל חוב גובה מן הלוקח וכו' בתשובה כלל פ' סימן י"ח.

גובים ממשועבדים בשני תנאים: כשהמלוה בשטר, וכשאין ללוה נכסים אחרים בני חורין.

מה הכוונה אין נכסים בני חורין? א: אין ממש. ב: נשתדפו. ג: אינם בעירו. ד: קיבל מתנה על מנת שלא ישתעבד. לעומת זאת יש נכסים בני חורין הכוונה א: יש ממש. ב: אע"פ שנגזלו. ג: כשהם בעיר. ד: קנה על מנת שלא ישתעבד.

להלן הערה חשובה מהרשב"א הביאה הבית יוסף בסימן זה: כתב בתשובות הרשב"א מי שיש לו חובות הרבה, ובית דין מכרו קרקע הלוה כדי לפרוע לב"ח המוקדם, שאין שאר ב"ח יכולים לחזור על הקרקע ולהוציאו מיד הלוקח, דהו"ל כאילו שיעבוד אותו ב"ח קיים עדיין על הקרקע, והביא ראייה מהירושלמי. אבל אם מכרו הלוה עצמו כדי להגבות לבעל חובו, חוזרין לגבות מהלוקח, אם לא יספיקו שאר נכסים, וכתבתי תשובה זו באורך בסימן ק"ד:

האם הלוואה נגבית מהפקר?

נמצא ברעק"א על סעיף ב. לווה שהפקיר נכסים ובא אדם אחר וזכה בהם, אם יש מלווה שיכול לטרוף מלקוחות יכול לטרוף מהזוכה מההפקר. כמו כן אם הבעל חוב בעצמו זוכה ממה שהלווה הפקיר הרי שפרע את חובו.

לווה שקיבל מתנה והנותן התנה שמלווה לא יטרוף מתנה זו, האם התנאי מועיל? ומה הדין אם מדובר באב שנתן לבנו על תנאי זה ואחר כך מת האב?

הרא"ש כתב בתשובה שאם אדם נתן מתנה על תנאי שלא יגבה ממנה בעל חוב, התנאי מועיל, שהרי הנותן יכול להטיל איזה תנאי שרוצה ואם יטרוף הבעל חוב את הקרקע תבטל המתנה ויצטרך להחזירה לנותן ללווה וממילא לא יכול לגבות ממנו. בניגוד למוכר שהתנאי לא מועיל, שהרי גם אם המכירה תבטל יצטרך המוכר להחזיר לקונה (שהוא הלווה) את הכסף והמלווה יגבה ממנו. ואם מדובר באב שנתן לבנו ואחר כך מת האב, אם אין לו עוד ילדים הרי שהבן יורש את אביו וממילא התנאי שבמתנה בטל.

לווה מכר קרקע על מנת לפרוע חוב של בעל חוב מוקדם, כעת הבעל חוב המאוחר רוצה לטרוף הקרקע מהקונה, האם יכול לעשות כן ומדוע? (ה)

מקור הדין לזה הוא שות הרשב"א. הרשב"א כתב שאם בית דין מכרו את הקרקע, אין הבעל חוב המאוחר יכול לגבות ממנו את חובו, משום שהקונה הרי הוא עומד כאילו הוא הבעל חוב המוקדם. אך אם הלווה עצמו מכר את הקרקע, הבעל חוב המאוחר טורף מהקונה.

סימן קיב

סעיף א

בעל חוב גובה מנכסים משועבדים. משמעות הדבר היא שנכסים שהיו אצל הלווה בשעת ההלוואה, אפילו שמכרם או נתנם אחר כך למישהו אחר, המלווה גובה מנכסים אלו. נכסים שלא היו ברשות הלווה בזמן ההלוואה וקנאם אחר כך, אם הם ברשות הלווה בזמן הפרעון בודאי שהמלווה גובה מהם, אך אם אינם ברשותו כגון שמכרם אין המלווה גובה מהם. אמנם אם הלווה שיעבד גם את הנכסים "דאיקני", המלווה גובה גם מנכסים שקנה לאחר ההלוואה.

אם יש ברשות הלווה נכסים שהיו בשעת הלוואה ונכסים שלא היו בשעת הלוואה, מסתפק רעק"א האם המלווה יכול לדרוש לקבל את הנכסים שהיו משועבדים.

שאלה: ההלכה היא שאחריות טעות סופר היא. אם זה גם על נכסים שיקנה אח"כ?

נחלקו הראשונים האם אומרים אחריות טעות סופר גם ביחס ל"דאיקני", הנימו"י ב"ב עד א כתב שאומרים אחריות טעות סופר הוא גם ביחס לדאיקני, הוא מדגיש שאם כתב אחריות חלקית אזי איננו

אומרים על השאר טעות סופר שהרי כתב אחריות, ורק כשלא כתב כלום, אנו אומרים אחריות טעות סופר גם על הדאיקני. **הרמבם וסיעתו** סוברים שלא אומרים אחריות טעות סופר על דאיקני. שו"ע פסק כרמבם ורמ"א הביא יש חולקים.

שאלה: כתב דאיקני, האם יכול לחזור בו?

לאחר שקנה אינו יכול לחזור בו. השאלה היא האם יכול לחזור לפני שקנה. נימו"י ב"ב כד א הביא מחלוקת ראשונים בזה. הרמא הביא את שתי הדעות. השך הכריע כמי שסובר שלא יכול לחזור בו. מסברא שהרי הלווה על דעת השעבוד א"כ כיצד יחזור בו כעת?

ראובן היה חייב לשמעון סכום מסויים, ולראובן היו נכסים בעת שלוה וקנה כמה נכסים לאחר מכן. באיזה אופן יכול ראובן לטעון ששמעון יטרוף מהנכסים משועבדים שקנה אחר ההלוואה ובאיזה אופן לא, והמדובר שלא א"ל "קניתי ואקנה".

כשלא כתב דאיקני, מה הדין כשיש ויכוח בין המלווה ללקוח, המלווה טוען שהנכס שקנה הלקוח היה ברשות הלווה בעת ההלוואה ואילו הלקוח טוען שהלווה קנה את הנכס לאחר ההלוואה ואז הוא קנה אותו ממנו. מה הדין?

לכאורה צריך לומר שהמלווה בא להוציא מהלקוח והמוציא מחברו עליו הראיה, ואין ספק מוציא מידי ודאי ללא ראיה. וכך דעת היש אומרים המובא בטור. הרמבן סובר לחלק בין מצב בו ידוע שהלווה קנה את הקרקע או שידוע שהיא שלו מאז ומעולם. כשידוע שהיא שלו, הלוקח צריך להביא ראיה ואם ידוע שקנה אותה המלווה צריך להביא ראיה. השוע הביא את שתי הסברות והרמא כתב שנראה לו עיקר כסברא ראשונה שעל המלווה להביא ראיה.

אדם ציוה לתת מתנה מעכשיו ולאחר מותו. לאחר מותו, יש נכס שהיורש טוען שקנאו לאחר שציוה לתת ואילו המקבל טוען שהנכס היה ברשותו מהתחלה. מה הדין?

לכאורה המקבל בא להוציא מהיורש וצריך להביא ראיה שהנכס היה ברשות המוריש כבר בעת שציוה לתת את המתנה. ויש דעה נוספת שהכל בחזקת מקבל המתנה אם לא נודע שקנה נכסים אחר כך. שוע הביא את שתי הדעות והרמא כתב שהעיקר כדעה שהכל בחזקת היורש. כלומר רואים שהרמא הולך אחר המוחזק בפועל.

סימן קיז

סיכום סעיפים א' ב' על פי ספר ערוך השולחן

א: מלווה שבא לטרוף מלקוחות שרכשו קרקע מהלווה לאחר שלוה כסף מהמלווה, צריך לטרוף בבית דין! אסור לו לטרוף בעצמו ובדרך זו הוי גזל! וצריך להחזיר ללקוחות גם הפירות שאכל. (כן הביא הבית יוסף מתשובות בסוף ספר חזה התנופה).

ב: כשהלווה נמצא המלווה פונה ללווה ואם אינו פורע חובות בי"ד כותבים למלווה שטר אדרכתא כדי שיחפש קרקעות בני חורין של הלווה. ואם אינו מוצא בית הדין כותבים לו שטר טירפא מלקוחות. אך אם הלווה לא נמצא, המלווה טורף מהלקוחות, ובמצב כזה והלקוחות לא יכולים לומר למלווה לך אצל הלווה ואם לא תמצאנו תבוא אלינו, אלא ילך הלוקח לחפש את הלווה. ואם הוא מבקש זמן לחפש אחריו נותנים לו.

בא מלווה לטרוף מלוקח קרקע ואומר הלוקח למלווה אתן לך מעות ותשאר הקרקע לי, ואני אקח את המעות מהלווה, האם רשאי הלוקח? ומה הדין אם עשאו הלווה למלווה אפותיקי? תשובה לזה מהסוגיא בכתובות צא ב, ולגבי אפותיקי מבבא מציעא טו' ב'. סעיף ג בשוע.

סימן קיז

סיכום סעיף א קרקע שעשאה אפותיקי

עשה שדהו אפותיקי (הסוגיא בגיטין מא).

1: האם יכול לגבות משדה אחרת? לדעת הרשב"א והרמב"ן אינו יכול לגבות משדה אחרת. אבל במעות יכול לסלקו. לעומתם הטור כתב שבאפתיקי רגיל יכול לסלקו בשדה אחרת ורק באפתיקי מפורש שאומר "לא תגבה אלא מזו" אינו יכול לגבות משדה אחרת. הרמא כתב בסתם כדעת הרשבא והרמב"ן שבאפתיקי אינו יכול לגבות משדה אחרת, ויש חולקים).

2: עשה שדהו אפתיקי ושטפה נהר, האם גובה משדה אחרת? (בזה דנה הסוגיא גיטין מא א). באפתיקי רגיל גובה מנכסים אחרים ובאפתיקי מפורש אינו גובה מנכסים אחרים. וכן פסק שוע.

3: מכר שדה שעשאה אפתיקי. הריף (כב א) הביא ירושלמי שאם מכרה לעולם, המכירה בטלה. אך אם מכרה לשעה, המכירה קיימת.

סיכום סעיף ג מטלטלים שעשאה אפתיקי

1: עשה מטלטלים אפתיקי (הסוגיא ב"ב מד ב) ומכרם. המכר קיים מפני שאין למטלטלים קול שעשאה אפתיקי, בנימו"י הוסיף שאפילו עשאה אפתיקי בשטר, המכירה חלה.

2: עשה מטלטלים אפתיקי ונתנם במתנה. התוספות ב"ק קח ב כתבו שבעל חוב גובה ממנו שהרי אין כאן הפסד לקוחות, אמנם הרשב"א בתשובה כתב שלא גובים.

סיכום סעיף ז האם הקדש או איסורי הנאה מפקיע שיעבוד.

גיטין מ' ב' הקדש מפקיע מידי שיעבוד. רשי סובר רק הקדש הגוף ולא הקדש דמים. וכן פסק הרמא.

יבמות סו' ב' פריסה על מת מפקיעה שיעבוד. הנימוי שם לומד שכל איסורי הנאה מפקיעים שיעבוד.

משכן ביתו או עשאו אפתיקי לבעל חוב או לאישתו, אם מכר הבית לאחר, האם חלה המכירה ואם יש הבדל אם יש לו נכסים אחרים, האם בעל החוב בכל זאת יכול לטרוף?

אם הקדיש ביתו זה האם חל ההקדש?

סימן קיט

מלווה שהתנה עם הלווה שיגבה מהעידית שבנכסיו אך הלווה מכרה לאחר, האם המלווה יגבה מהעידית או מהזיבורית?

כתב בעל התרומות שאע"פ שהמלווה התנה כך מכיון שהקרקע נמכרה לא טורף מלקוחות כשם שניזק גובה מהעידית אך אם היא נמכרה גובה מהנכסים הבני חורין שיש ביד המזיק. שהרי נכסים שנמכרו הם כערב שלא גובים ממנו לפני שפונים ללווה עצמו. (ס"ב).

סימן קכ

אימתי אמרינן דאם זרק חובו לפני המלווה נפטר, ומה הדין אם פרע לאשתו של המלווה?

גמרא גיטין עה ב, אמר לו (המלווה ללווה) זרוק חובי בסתמא הלווה חייב. זרוק חובי ותיפטר הלווה פטור. ואם אמר לו בתורת גיטין הדין כמו בגט יעו"ש.

אם פרע לאשת המלווה, במרדכי ב"מ רעב כתב שיכול להחזיר לאשת המלווה אם היא בת דעת ונושאת ונותנת בתוך הבית. אמנם המהרשל חולק וסובר שאינו נפטר מאחריות עד שמחזיר למלווה או לשלוחו. הרמא פסק כמרדכי והשך הביא את המהרשל.

אמר הלווה למלווה הנה מעותיך מנויים וקשורים בביתי בא ותקח אותם, והמלווה לא בא ונגנבו או אבדו מי חייב באחריותם?

כתב הטור שאם אמר למלווה בוא וטול מעותיך צרורים בביתי ואבדו פטור הלווה. והקשו על זה האחרונים שמוכר שחזר בו מהמכירה ואמר ללוקח בוא וטול מעותיך ונאנסו המוכר חייב באחריותם, כדין מלווה גמורה, משמע שגם במלווה על הלווה להחזיר המעות למלווה אז מדוע אצלינו כתב הטור

שפטור? הסמע תירץ שמדובר שלא רצה לבוא לקבלם והשך תירץ שכך הדין דוקא שאמר שהמעות צרורים.

ראובן חייב לשמעון כסף ובעת הפרעון אמר לו שמעון שישתמש במעות למחצית שכר ואחר כך נאנסו המעות. האם ראובן אחראי על המעות כלוה או כנוטל למחצית שכר?

הלווה חייב בכל האונסין כבתחילה משום שאין הדיבורים שאמר משנים את האחריות. כך כתב המרדכי וכך פסק הרמא בסוף סימן קכ.

סימן קכא העושה שליח לגבות חובו (ריף ב"ק לז)

סעיף א

אדם שממנה שליח לגבות את חובו ואומר ישירות ללווה שלח את החוב איתו, לאחר שהלווה שולח את החוב הוא לא חייב באחריותו, ואם החוב אבד וכדו' זהו עסק של המלווה עם השליח שלו. ואפילו מינה את השליח ללא עדים שהרי לא איברו סהדי אלא לשקרי. וגם אם שלח לו מכתב בו אמר לו שישלח את החוב עם פלוני ואפילו ממנה חשו וגוי להיות שליח, בכל אלה הלווה פטור מאחריות לאחר שישלח את החוב. אם אמר שלח ביד מי שתרצה, אזי תלוי אם שלח ביד אדם נאמן או לא.

סעיפים ב ג - מצבים בהם לא אמר ישירות ללווה שישלח את החוב עם שליח

1: מלווה שמינה שליח בפני עדים לגבות חובו, ומסר לו הלווה, הלכה כרב חסדא (ב"ק קד) שאם נאבד מיד השליח, הלווה פטור.

2: אמר המלווה אפילו בפני עדים לך והתראה בפני הלווה אולי ישלח לך את חובי. במצב כזה אם שלח הלווה עדיין חייב באחריותו.

3: שלח ביד אחד את חותמו שיראה ללווה ויאמר ששלחו לגבות חובו, ועדים מעידים שזה חותמו, ומסר לו הלווה ונאבד מיד השליח, הלכה כשמואל שהלווה חייב!

מה הדין בראובן שהיה חייב לשמעון מנה, הביא לוי שליח המלווה כתב ללווה, מנה שיש לי בידך שלחהו ביד לוי, ושלחו בידו, וטען המלווה, לא כתבתי, ולא שלחתי לך ואין הלווה יודע שהוא כתב ידו, אלא אומר שהיו בשטר סמנים ואותיות שרק הוא והמלווה מכירים בהם, מה הדין?

בענין זה השוע מעתיק את לשון הרמבם מהלכות שלוחין פרק א הלכה ח:

ראובן ששלח כתב לשמעון ואמר לו מנה שיש לי בידך שלחהו לי ביד לוי אם רצה לשלחו אינו חייב באחריותו בין שהיה מלווה בין שהיה פקדון והוא שיכיר שהוא כתב ידו.

וכתב הכסף משנה: ראובן ששלח כתב לשמעון ואמר לו מנה וכו'. כך כתב הרב אלפסי ז"ל פ' הגזול ע"פ ע"פ היכא דשדר [ליה לחבריה] כתבא ואמר ליה ההוא מידי דאית לי גבך שדרינהו ניהלי [בהדי פלניא ושדרינהו ניהליה] לא מיחייב באחריותו דהכי נהגו האידינא תגרי וכתב הטור ומשמע מדבריו אפילו לא ייחד לו שום אדם ובעל התרומות כתב ז"ל אבל מדברי הרב רמב"ם ז"ל משמע דס"ל שצריך לייחד לו שליח בפירוש עכ"ל ונוסחא דידן בהרי"ף ז"ל שדרינהו לי בהדי פלניא וכך הם דברי רבינו. כתב הרא"ש לא ידענא למה הוצרך לתלות דבר זה במנהג אם יש עדים שהוא כתב ידו או אם הוא מודה שהוא כתב ידו ואפילו רבה דאמר דשליח שעשאו בעדים לא הוי שליח בכה"ג מודה עכ"ל ונראה שכך הוא דעת רבינו שסתם דבריו ולא תלה הדבר במנהג וכתב עוד הרי"ף וה"מ מדעתיה דלוה או נפקד אבל בעל כרחיה לא וזהו שכתב רבינו אם רצה לשלחו:

ואם טען המלווה ואמר לא כתבתי ולא שלחתי לך ישבע הלווה היסת שכתב ידו בא אליו ולפיכך שלח ויפטר וכזה הורו רבותי.

ואם טען המלווה ואמר לא וכו'. משום שאומר לו מנה לי בידך והלה אומר פרעתיך שנתתיו לשלוחך לפיכך נשבע היסת ונפטר:

אבל אם לא היה הכתב כתב ידו או שאין הלווה יודע שהוא כתב ידו או אפילו היו כתובין בו סימנים ואותיות שביניהן בייחוד אם טען ראובן ואמר לא שלחתי כתב ואחרים רמו בו שמעון חייב באחריותו ומשלם לו ראובן אחר שיחריים על מי ששלח כתב זה מדעתו ולא יודה ויש מי שהורה שישבע ראובן ואח"כ יטול כדין כל הנשבעין ונוטלין.

אפילו היו כתובים בו סימנים לא וכו'. פרק הגזול ע"פ ע"פ (דף ק"ד) א"ר יהודה אמר שמואל אין משלחין מעות בדיוקני פירוש סימנין וצורות שביניהם ור' יוחנן אמר משלחין ופסק הרי"ף כשמואל:

ראובן תבע את שמעון לדין בטענה שהיה חייב לו חמש מאות ש"ח ושילם לו מזה שלוש מאות ע"י לוי שהיה שליחו ועתה תובע ממנו את השאר, שמעון טוען שהוא שילם לשליח את הכל והשליח אומר בביה"ד שהוא קיבל משמעון את הכל ונתנם לראובן, מה הדין?

סימן קכב

שליח שמביא עדים שעשאו המלווה שליח לגבות חובו והלווה אומר לא אפרע לך רק למלווה עצמו, מה הדין?

סעיף א

1: המלווה מינה שליח לגבות את החוב, באופן כזה אם הלווה שולח את החוב, החוב אינו באחריותו יותר.

האם הלווה יכול לסרב לפרוע לו את החוב? האם הלווה יכול לסרב לתת לשליח את הכסף?

כתב הריף (ב"ק לז א) שהלווה רשאי לסרב! הראש (ט כא) הקשה מדוע הלווה יכול לומר לאו בע"ד דידי את, הרי הוא פטור מאחריות לאחר שימסור לו?! מתרץ **הראש** שיכול המלווה לבטל את השליחות, ובאופן כזה, אם הלווה יתן לו את החוב, האחריות על הלווה עד שהכסף יגיע למלווה, וזו סיבה שבגללה הוא יכול לסרב. **הטור** הוסיף סיבה נוספת שמא המלווה מת ואז בטלה השליחות, ואני הלווה אחראי על המעות עד שיגיעו לידי היתומים. (הסמע הקשה מדוע לא חוששים שאדם שולח גט שמא הבעל מת, ומתרץ שמא כאן מדובר במלווה זקן או שמחלק בין ממונות לאיסורים, שדוקא באיסורים אנו מחזיקים אותו בחי אבל בדיני ממונות איננו יכולים למנוע אותו מלחשוש..)

בעל העיטור ובעל התרומות חולקים על הריף וסוברים שהלווה לא יכול לסרב לשלוח את המעות, שהרי יש לנו חזקה ששליח עושה שליחותו ובאותה מידה יש לנו חזקה שהמשלח לא חוזר בו משליחותו. (ובאמת לדעתם גם אם יתברר אחר כך שהמלווה ביטל את השליחות הלווה לא יהיה חייב).

שוע פוסק כריף והשך פוסק כבעל העיטור וסובר שכך היא דעת הריף בניגוד לראש בדעתו. עה"ש כתב שהמנהג כמו השך.

סעיף ב

עשה המלווה שליח את ראובן לגבות חובו מהלווה וביטל את השליחות לפני שהלווה מסר את הכסף ולא ידע הלווה מהביטול ומסר לראובן את הכסף ואבד, ותובע המלווה את הלווה, הדין עם מי?

מה יהיה הדין אם השליח ידע מהביטול ולא הנפקד?

האם יכול המשלח לחזור בו מן השליחות או מן ההרשאה? סעיפים ב – ג

ביטול שליחות רגילה וההשלכות

ברור הדבר שמשלח יכול לבטל את השליחות השאלה היא אם ביטל המשלח את השליח והלווה לא ידע, האם המעות עדיין באחריותו?

מלווה ששלח שליח לגבות חובו, ולפני שהכסף הגיע לידי השליח, המלווה ביטל את השליחות, הלווה לא ידע מהביטול ומסר את המעות לשליח, האם הלווה חייב באחריות המעות? בעל העיטור כתב שהלווה פטור מאחריות שיכול לומר חזקה אדם עושה שליחותו. הראש והראב"ד סוברים שהלווה חייב באחריות

אך מציינים שאילו היה מורשה, המלווה לא היה יכול לבטל את השליחות. השוע פסק כבעל העיטור (שהלווה פטור, אך אם ימות המלווה הלווה חייב, לכן פסק השוע לעיל שהלווה יכול לסרב) והרמא הביא דעת הראש.

שים לב בדיון בסעיף א' שהיה בשאלה האם הלווה יכול לסרב לשלוח את המעות, השוע פסק שהוא יכול לסרב, אבל כתב שהסיבה היא מחשש שמא ימות המלווה והשליחות תבטל אך לא כתב שמא המשלח יבטל את שליחותו משום שבענין זה פוסק כבעל העיטור האומר שאע"פ שהמלווה ביטל את השליחות הלווה לא חייב באונסים.

ואם השליח ידע שהמלווה ביטלו והלווה לא ידע, ומסר ביד השליח, הסמע כתב שלדעת שוע גם במקרה זה פטור הלווה והשך סובר שבמקרה זה חייב הלווה.

ביטול הרשאה וההשלכות

סעיף ג

1: ב"ק ע' הרשאה שלא כתוב בה זיל דון וזכי ואפיק לנפשך אינה הרשאה. וללא משפט זה הנתבע יכול לטעון לאו בעל דברים דידי את. נחלקו בגמרא האם דין המורשה כדין השליח שאינו יכול לזכות לעצמו. נפסק להלכה כרב אשי שדין המורשה כדין שליח ואינו יכול לזכות לעצמו ואם לקח מוציאין מידו.

2: האם המרשה יכול לבטל את המורשה? הריף סובר שדינו כשליח ויכול לבטל את ההרשאה שמכיון שהגמרא הכריעה שדינו כשליח הרי שאפשר לבטלו כדין כל שליח. אמנם ברא"ש מצאנו שלא יכול לבטל והכרעת הגמרא שהוא כשליח מתיחסת רק למחלוקת שם, האם יכול לזכות לעצמו וכן סובר הטור שהראש חולק על הרמבם. לעומת זאת הבית יוסף סובר שגם הראש סובר שיכול לבטל את ההרשאה. השך סובר שאם המרשה לקח את כתב ההרשאה, הוא יכול לבטל את ההרשאה אך אם לא לקח את כתב ההרשאה, אינו יכול לבטל. כך השך מיישב את דברי הראש עם הריף והרמבם.

אם ביטל את ההרשאה, מה המשמעות של זה : בכל אופן הנתבע פטור.

מינה כמה מורשים: כתב בשות הראש שאם מינה מורשים נוספים, אם התנה שלא תבטל הרשאה ראשונה, דבריו קיימים וכל אחד יכול לגבות. וכן פסק הרמ"א.

מורשה הפועל ללא תיאום עם התובע: נוהגים שאדם יהיה מורשה לתבוע עבור חברו אפילו ללא ידיעתו. כתב תרומת הדשן שמה שנוהגים שאחד תובע משהו עבור חברו, והוא מודיע שאינו שלוחו, אבל רוצה לתבוע לדין בשם חברו, באופן כזה נוהגים לקבל את אותו אדם משום זכין לאדם שלא בפניו וכן פסק הרמא.

סעיף ד האם כדי להיות מורשה צריך קניין?

הגמרא אומרת שבהודאה צריך לכתוב "זיל דון וזכי ואפיק לנפשך" ולמד מזה הרמבם שצריך להיות קניין המועיל לתחום לגביו ניתנת ההרשאה, הרמה בטור כתב שכל קניין מועיל, בשוע כתוב שצריך לעשות קניין.

סעיף ה

אביי אומר שגם אם כתב "זכי במחצה שלישי או רביע, מתוך שיש לו חלק יכול לתבוע הכל" וכן כתב הרמבם. הראבד כתב שזהו דוקא שכתב מחצה שלישי או רביע אך אם כתב "מאה דינרים זכי לעצמך"

בלשון כזו יכול לדון רק על הסכום שכתב לו. ומה הסברא לחלק? אלא שטוען שלישי או רביע הרי זה תלוי בכל התביעה.

שוע פסק להלכה את הרמבם. והביא ביש אומרים את הסתייגות הראבד. השך הביא מהרשל שכל הנידון הוא בדברים שהמרשה יכול להקנותם בקנין גמור, ורק במקרה כזה אנו אומרים שאם הקנה חלק יכול לדון על הכל, אך בדברים שאינו יכול להקנותם קנין גמור, אינו מורשה על מה שלא הקנה.

סעיף ו תשלום עבור הוצאות שהוציא המורשה.

א: המרשה חייב לשלם למורשה הוצאות שהוציא שכך כותבים בהרשאה "כל דמתעני מן דינא קבילית עלי"

ב: אפילו היו ההוצאות גבוהות ממה שהוציא, חייב לשלם לו.

ג: אפילו קצץ שכרו אך הוציא הוצאות נוספות, צריך לשלם לו.

ד: אם המרשה התנה איתו שכל עוד שלא יוציא מהנתבע לא ישלם לו, אכן פטור מלשלם עד שיוציא מהנתבע.

ה: אם לא כתב כל דמתעני

(רב אשי אומר שהמרשה לא יכול להחזיק לעצמו במה שמוציא משום שהמרשה כתב לו שישלם לו עבור הוצאותיו).

כתב הרמבם כל ההוצאות שיוציא השליח, חייב המרשה לשלם עבורם שהרי כך כותב בשטר המינוי כל דמתעני כו'. כתב הבית יוסף שמלשון הרמבם נראה שאם לא כתב כך, לא חייב לשלם הוצאותיו, והקשה הבית יוסף שמלשון רב אשי בגמרא נראה שאדרבה במצב כזה, המורשה יוכל להחזיק בנכסים שהוציא?

השוע העתיק דינו של הרמבם והשך כתב שמצד המנהג בכל אופן צריך לשלם למורשה הוצאותיו.

סעיף ח

קיימא לן בעל שבא לדון בנכסי אשתו צריך הרשאה. ואם יש פירות מתוך שיכול לדון על הפירות דן גם על העיקר ואינו צריך הרשאה. מה הדין שכבר נלקטו פירות השנה ומה הדין בקרקע שאינה מגדלת פירות כלל ומתי לכו"ע צריך הרשאה?

באופן שאין הבעל צריך הרשאה והאשה מתנגדת, מה הדין? ומה הדין באם האשה אינה מתנגדת בתביעה על הפירות והאם יכולה האשה להתנגד בנכסי צאן ברזל?

גיטין מה ב. בעל שבא לדון בנכסי אשתו, על נכסי צאן ברזל אינו צריך הרשאה מכיון שגוף הקרקע נחשב שלו. אך בנכסי מילוג שהגוף שייך לאשה והבעל רק אוכל פירות, אם מדובר בקרקע שיש בה פירות אין צריך הרשאה שמתוך שיכול לדון על הפירות יכול לדון על הקרקע ואם זו קרקע שאין בה פירות אין הבעל יכול לדון לגביה והוא צריך הרשאה.

נחלקו הראשונים מהי קרקע שיש בה פירות ומהי קרקע שאין בה כדלהלן:

רב האי גאון – יש פירות: קרקע עושה פירות בפועל. (סמ"ע שדה העומדת להצמיח פירות ולשך הכוונה שיש בה פירות בפועל). אין פירות: סמ"ע אינה עתידה להצמיח. ש"ך אין לה עכשיו.

רא"ש יש פירות: אעפ שאין פירות אך ניתן למוכרה. אין פירות: הבעל והאשה טוענים שהפירות שייכים למחזיק.

אם האשה מתנגדת

בנכסי צאן ברזל הוא יכול לדון אע"פ שהיא מוחה.

בנכסי מילוג הריטבא כותב שהבעל יכול לדון למרות מחאתה. והרשבא כתב שאינו יכול לדון בנכסי מילוג אם האישה מוחה. והשך מסייג את דברי הריטב"א שזהו רק ביחס לפירות שבהם הבעל יכול לדון אע"פ שהאשה מוחה.

שותפים או יורשים שלא חלקו בנכסים. האם יכול אחד מהאחים לתבוע בלי הרשאה, מתי זכאי הנתבע לסרב ומתי לא יכול לסרב פרט כל הפרטים והצדדים.

כשהשותפים הם התובעים

אם רק אחד מהשותפים תובע, האם הנתבע יכול לומר לאו בעל דברים דידי את?

(סעיף ט) כשהשותפים הם התובעים הגמרא אומרת (כתובות צד.) שאם אחד תובע אין הנתבע יכול לומר לו לאו בעל דברים דידי את שהרי ברור שהוא בא בשליחות השני.

האם ההכרעה מחייבת גם את השותף השני או שיכול לטעון שאם היה שותף לדיון היה משיג יותר

הגמרא מחלקת בין מצב בו השותף השני היה בעיר לבין מצב בו לא היה בעיר. כשהשותף השני בעיר, הרי בודאי שמע ששותפו בבית הדין והיה יכול לבוא לבית הדין ולטעון. אך אם לא היה בעיר השותף השני אינו מתחייב מכח חברו שהרי יכול לטעון שהיה משיג יותר.

לדעת הרמבם כוונת הגמרא שאם השותף בעיר בכל אופן ההכרעה מחייבת אותו ואם אינו בעיר הוא יכול לדון מחדש רק על חלקו. ואילו לדעת הראש אם השותף השני היה בעיר הוא חייב לקבל את ההכרעה אם אין לו טענות חדשות, אך אם יש לו טענות חדשות אינו חייב לקבל את ההכרעה. וכשהוא לא היה בעיר הוא יכול לדון בכל התביעה מחדש.

כמי פסק שוע? בסימן שלנו העתיק לשון הרמבם ובסימן קעו העתיק לשון הראש. השך כתב שהכריע כרמבם. ובפת"ש הובא תשובת ושב הכהן שמערער על זה שהרי בסימן קעו השוע העתיק לשון הראש.

ומה הדין כשהיורשים או השותפים הם הנתבעים ושמע ולא בא?

כתב המרדכי (כתובות רלט, רמב) שאם תבע אחד משני שותפים אין זה מחייב את השני. ואם שניהם בעיר כתב השך בשם הסמג שחייב השני לבוא!

סימן קכג

על מה כותבים הרשאה מדינא דגמרא? על מה נהגו לכתוב הרשאה?

בגמרא (ב"ק ע א) אמרי נהרדעי לא כתבינן אורכתא אמטלטלי דכפריה, טעמא דכפריה דמיחזי כשיקרא אבל לא כפריה, כתבינן. כלומר הרשאה צריכה קנין בו במרשה מקנה למורשה את הדבר שעליו הוא הולך לדון, ופיקדון שהנתבע כופר בו אינו יכול להקנות, ומסיבה זו אינו יכול לעשות מורשה על מלווה בעל פה שיש לו, שהרי אין דרך להקנותו.

אבל הגאונים תיקנו שגם על פיקדון שכפר בו יוכל למנות מורשה והסיבה לתקנה היא, שלא יהא כל אחד לוקח ממון חברו והולך לו, לכן תיקנו לאפשר למנות מורשה. אמנם על מלווה על פה שכפר לא תיקנו הגאונים, משום שמלווה על פה הוא דבר לא שכיח ובמילתא דלא שכיחא לא תיקנו חכמים. אלו הם דברי

הרמבם. והראש לעומתו סובר שמתקנת הגאונים אפשר למנות מורשה לכל דבר גם למלווה על פה שכפר בו. שוע כתב בסתם כרמבם והביא הראש בשם יש אומרים. והרמא והשך כתבו שאכן נהגו למנות מורשה על כל דבר.

האם גם לאחר המנהג יכול למנות שליח להשביע חברו? האם אפשר למנות מורשה על חיוב שבועה? סעיף ב.

הרמבם כתב שאי אפשר למנות מורשה שישביע את הנתבע. והביאו השוע. השך הדגיש שזהו דוקא לדעת הרמבם שאין ממנים מורשה לדבר שאי אפשר להקנות, אך לראש ותוספות יכול למנות מורשה גם לחייב שבועה.

הרשאה על ממון שלא בא לעולם

הרשאה על ממון שלא בא לעולם כגון שתובע בושט וכדו' הסמע מביא מחלוקת ראשונים. הרן בשבועות טו ב מועילה הרשאה. ורש"י שבועות לג ב ד"ה פטורים משמע שהרשאה לא מועילה על ממון שלא בא לעולם.

מי שכתב שתי הרשאות לשני מורשים זה אחר זה למי חייב הנתבע לענות? סעיף ג

בסימן קכב ג כתב הרמא בשם תשובת הראש שאדם ששלח מורשה לגבות חובו ואחר כך שלח אדם אחר, אם התנה שבמינוי השני אינו מבטל את הראשון, אזי שניהם יכולים לגבות את החוב. אך אם לא התנה כן, המינוי השני מבטל את הראשון. בסעיף זה הטור כותב את אותו הדין וכן פסק השוע: המרשה לאחד ואח"כ הרשה לאחר ושניהם באים בהרשאתו לפנינו אין לנתבע להשיב אלא לשני

האם מורשה יכול למנות מורשה אחר?

הריף כתב (ב"ק לז ב) שאינו יכול. וכן פסק שוע. סעיף ד.

מורשה שהתפשר או מחל סעיף ה

הנימו"י (כז ב) הביא שמעשיו בטלים שאומר לו לתקוני שדרתיך. וכן פסק שוע. אא"כ התנה עמו בין לתקוני בין לעוותי.

סעיפים ז - ט חיוב שבועה

כתב הרמב"ם שאם הנתבע תובע מהתובע להישבע, וכעת תובע כך מהמורשה, והרי צריך להמתין לתובע שיבוא, בינתיים מוציאים הממון מיד הנתבע ומניחים אותו בבית הדין עד שיבוא המרשה וישבע. אך לא משאירים הממון אצלו שמא עושה כן לעכב הממון אצלו.

בית הדין קובעים זמן לתובע שיבוא וישבע ויטול, ואם עובר הזמן מחזירים הממון לנתבע. (בית יוסף).

משמע שהנתבע יכול לעכב הממון שלא יגיע למלווה, כל עוד הוא לא נשבע. השך מדגיש שדין זה נכון דוקא בשבועה שהמלווה חייב מעצמו ללא תביעת הלווה כגון פוגם שטרו וכדומה, אבל שבועה שהמלווה חייב רק לאחר תביעת הלווה, לא יוכל לעכב הממון.

מורשה בשכר, האם קרוביו כשרים להעיד באותה תביעה? סעיף י

היש חילוק בין מורשה בשכר קצוב בין אם יפסיד בין אם ירוויח?

כתב הרמב"ן בתשובה, קרוב של מורשה יכול להיות עד או דיין. וגם אם מקבל שכר אם מדובר בשכר קצוב בלי קשר להצלחה בדין הרי שאינו נוגע בדבר ולכן יכול להיות עד או דיין. אך אם מקבל חלקו לפי הצלחת הדין אסור לקרוביו להיות עד או דיין בדיון.

כתב תרומת הדשן: אם לא קצב לו שכר אלא אמר לו שכרך יהיה תלוי בי אם ארצה אתן ואם לא, לא אתן. כשר לעדות שהרי יש כאן ספק, (והוסיף ומכל מקום אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות). תרוה"ד מוכיח דבריו מתוספות ב"ב מה א ד"ה מאי שנגיעה מספק שמא יתעשר אינה נגיעה. הבית יוסף דוחה את ראייתו וביאר השך ששם מדובר בעתיד אולי יזכה אך כאן הספק הוא על ההווה! הסמע הביע דברי תרומת הדשן והשך פסק כבית יוסף.

האם המורשה עצמו כשר להעיד? סעיף יא.

כששכרו קצוב כנ"ל יכול גם להעיד. כלומר הטוען רבני יכול להעיד בתיק בו הוא מטפל! הסמע הביא את הרשבא שמכוער הדבר אע"פ שמותר. וכתבו האחרונים שכיום שהטוען רבני בונה לעצמו את המוניטין יש מקום לפסול אותו לעדות.

האם יכול למנות אשה כמורשה? סעיף יג

נשים ועבדים יכולים להיות מורשים ראיה מגיטין נב א.

אשתו כמורשה כתב הטור שיכול למנות את אשתו למורשה שהרי הוא יכול להקנות לה את רכושו וממילא לא יוכל לומר הנתבע לאו בעל דברים דידי את.

האם יכול למנות גוי כמורשה וכיצד המינוי? סעיף יד

בגמרא בקידושין הגמרא אומרת שעבד עברי לא נקנה לגוי בחליפין ולומד מזה רבנו תם (ג א ד"ה ואשה), שגוי קונה בחליפין ודוקא עבד הוא לא קונה בחליפין. והיה רגיל לשלוח הרשאה ביד גוי והיה מקנה בחליפין. שוע פסק כרבנו תם. השך חולק על עיקר דינו של רבנו תם ופוסק שגוי לא קונה בחליפין בכלל וממילא אי אפשר למנות כמורשה.

פסק השו"ע: יכולים לשלוח הרשאה ביד עכו"ם ובלבד שיזוהר מלכתוב בה וקניא מיניה דאין שליחות וזכייה לעכו"ם אלא יכתוב וקנה העכו"ם: כלומר הגוי קונה בעצמו ולא זוכים עבורו שהרי אינו בדין שליחות.

גוי הממנה ישראל כמורשה

נחלקו האחרונים, הובאו בשך. יש אומרים שלדעת רבנו תם גם גוי יכול למנות ישראל מורשה. ויש אומרים שדברי רבנו תם מתייחסים דוקא לישראל הממנה גוי ולא להפך.

באיזה אופן אפשר למנות עו"ד שיטען במקומו, והאם יש חילוק בין תובע לנתבע? "ואשר לא טוב עשה בעמיו" זה הבא בהרשאה אימתי מן הראוי להתמנות כמורשה ואימתי לא?

האם יכול אדם למנות מורשה שלא בפניו ומבלי ידיעתו ומה הדין כששמע אחר כך והסכים, האם חל למפרע?

התשובה בסעיף טו

בגמרא שבועות לא א ואשר לא טוב עשה בעמיו רב אמר זה הבא בהרשאה. הראב"ד חילק שמדובר שהנתבע בעיר אבל אם אינו בעיר, אדרבה המורשה עושה מצווה. גם התוספות שם מחלק ואומר שאם המורשה (השך הסביר הנתבע אלם) אלם ומתעבר על ריב לא לו זה לא טוב להיות מורשה אך אם בא לעזור כגון שחברו לא יכול להביא מעותיו וכדו' זה חסד. שוע הביא דברי רב בגמרא וחילוק הראב"ד. הרמא הביא דברי התוספות. וכתב השך שאין מחלוקת ביניהם.

מינוי מורשה שלא בפניו

במרדכי בבא קמא סימן עב. בשם רי קלונימוס שאי אפשר למנות מורשה שלא בפניו שהרי נאמר על זה לא טוב עשה בעמיו ואין חבין לאדם שלא מדעתו. המרדכי שם מסייג שלפי מה שאמרנו שיש מצבים שזה בסדר למנות מורשה, אם כן אין זה חוב עבורו אלא מציל עשוק מיד עושקו. הרמא העתיק דברי רי קלונימוס והאחרונים תמהו מדוע השמיט את הסתייגות המרדכי? ואכן השך אומר שדברי הרמא מתייחסים לתחילת הסעיף ואשר לא טוב עשה בעמיו ורק על אופן זה כתב הרמא. הסמע לעומת זאת סובר שהרמא הכריע כר"י קלונימוס משום שעל הרוב אין אדם מתרצה להתעבר על ריב לא לו וכו'.

איסור לשקר: כתב המרדכי (ב"מ רעו רעז) שאסור למורשה לטעון שקר והסמע העתיק דבריו.

סימן קכד

סיכום

1: מחלוקת ראשונים מובאת בטור, **האם נתבע יכול למנות מורשה**. יש אומרים שיכול למנות מורשה ומוכיחים מהירושלמי האומר שכהן גדול לא ממנה מורשה משום שאם יתחייב שבועה, המורשה לא יוכל להשבע במקומו. משמע שללא ענין השבועה, הנתבע יכול למנות מורשה. לעומתם ראשונים אחרים סוברים שאין הנתבע יכול למנות מורשה והסברא ברורה שהרי על הנתבע אנו אומרים אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, ואם אין זה הנתבע עצמו, הרי יעזו ויעיזו! ולגבי הראיה מהירושלמי הם טוענים שזה קולא מיוחדת בכהן גדול מפאת כבודו. שוע פסק שנתבע לא יכול למנות מורשה. האחרונים כתבו שהמנהג הוא שממנים מורשה גם לנתבע. אמנם התומים כתב שאע"פ שממנים מורשה לנתבע כשיש הכחשה בעובדות נזמין דוקא את הנתבע אבל ביחס לטענות כאמור המנהג לקבל מורשה גם לנתבע.

2: מורשה לתובע. הרמבם כתב שלא יהיה הדיין שומע מפי התורגמן ולמד מזה הבית יוסף בדעתו שלא ממנים מורשה גם לתובע. (הפרישה מעיר שמדובר ששניהם באותה העיר, אחרת מה שייכות כל הסוגיות ביחס למורשה?!). אמנם הדרכי משה לא מקבל את דברי יוסף וסובר שאפשר למנות מורשה לתובע, והרמבם כתב לאסור מתורגמן כשהתובע והנתבע נמצאים בבית הדין, הדרכי משה כתב שאפשר למנות כשהתובע יושב בביתו ושולח מורשה אך אם הוא נמצא בבית הדין אינו יכול למנות מורשה. השך כותב שלמעשה גם באופן זה ממנים מורשה והתובע והמורשה טוענים יחד. והשך הסביר את המנהג שהתובע יכול לתת כח למורשה אך הנתבע לא יכול לתת לו כח במקומו. גם השוע לא פסק כרמבם כפי שהוא הבין אותו.

3: לנשים יקרות (ריף הובא בטור) וחכם שתורתו אומנותו (רמבן), נהגו להביא אליהם את סופרי הדיינים.

4: מורשה של נתבע שהודה, **ריבש** סובר אין הנתבע יכול לחזור בו מההודאה, (מוכיח מהירושלמי שאומר שלא יתכן למנות מורשה מחמת השבועה משמע שהודאה של נתבע מחייבת!) **ומהרשד"ם** סובר שיכול לחזור בו. **השך** פסק כריבש. **וקצות החושן** מחלק שאם הנתבע אמר לו תטען כך וכך אינו יכול לחזור בו אך אם לא אמר לו מה לטעון ומה להודות יכול לחזור בו. **באיזה ענין יש עדיפות לתובע על הנתבע?**

מינה שליח שיטעון בשבילו לבית הדין והודה השליח לתובע אם הודאתו מחייבת בין בממון בין בשבועה?

סימן קכה השולח חובו או פקדונו על ידי שליח

אם מסר לשליח את הכסף שלוה לאחר תום ההלוואה אם חייב באחריות?

הולך מנה לפלוני שאני חייב לו או פקדון, האם יכול לחזור בו?

סעיף א הולך כזכי בלווה

א: בגמרא בגיטין יד א. יש דיון האם הולך כזכי או הולך לאו כזכי דמי. הגמרא מסיקה הולך כזכי דמי ולכן לאחר שנתן הלווה לשליח הלווה המשלח לא יכול לחזור בו.

ב: אך צריך לשים לב שעדיין אחריות הלווה על הכסף עד שיגיע לידי של המלווה.
האם הלווה חייב גם באונסין כשמינה שליח ואמר לו הולך? השך הביא מהר"ש כהן שפטור מאונסים ולכן פטור מנפילת המטבע וכדו' השך חולק וסובר שחייב גם באונסים.

שליח הלווה שהחזיר המעות ללווה האם חייב?

ג: למדנו שאסור לשליח להחזיר את המעות או הפיקדון ללווה. ומה הדין אם בכל זאת השליח החזיר ללווה? הגמרא מחלקת בין מצב בו לשליח היה אונס ולכן החזיר את המעות שאז הוא פטור לבין מצב שהחזירם בלי שהיה לו אונס שאז השליח חייב. במצב כזה שהשליח לא היה אונס, לדעת הרמבם יוכל המלווה לתבוע או את הלווה או את השליח. ואילו הראב"ד אומר שתובע רק את הלווה או את הלווה כופר בבעל החוב (או שהעני) שרק אז יכול לתבוע את השליח. שוע פסק כראבד בסתם והביא דעת הרמבם בשם יש אומרים.

כשאמר "החזר" מנה זה לפלוגי האם נחשב זכה? הריטבא כתב שאין זה לשון זכיה כלל וכן פסק הרמא. שלשון שא או יהא וכו' הם כזכי אך החזר אינו כזכי.

סעיף ב הולך כזכי בנפקד

הגמרא מחלקת בין הוחזק נפקד כפרן שהולך דינו כזכי שהרי זכות הוא למפקיד שהפיקדון יצא מתחת ידו של נפקד שהוא מוחזק כפרן. אך אם מדובר בנפקד שלא הוחזק כפרן אם מדובר בשליח סתם אין דינו כזכי שהרי יכול הנפקד לומר שאין רצונו של המפקיד שיהא פקדונו ביד אחר. אך אם מדובר בשליח נאמן על המפקיד, הולך כזכי ולא יוכל לחזור בו.

סעיפים ג' ד' שליח רוצה לעכב המעות עבור חוב שחייב לו המלווה

הטור הביא מחלוקת ראשונים. הרמ"ה סובר שהשליח לא יכול לעכב הממון בידו שהרי כאילו הלווה התנה איתו שיתן למלווה. לעומתו בעל התרומה כתב שאם המלווה מודה שהוא חייב לשליח ואין לו נכסים אחרים כדי לפרוע לו, המשלח פטור אך אם יש לו נכסים אחרים כדי לפרוע, המשלח כופה את השליח לתת למלווה את הכסף. ואם המלווה אינו מודה שהוא חייב המשלח כופה את השליח לתת את המעות למלווה ואם מת המשלח נאמן השליח לומר שהמלווה חייב לו מיגו שיכול היה לטעון פרעתין. השוע הביא בסעיף ג את דעת בעל התרומה ובסעיף ד את דעת הרמ"ה בשם יש אומרים.

האם במתנה אומרים 'הולך כזכי' ואינו יכול לחזור בו, והאם יש הבדל בין עשיר לעני או בין תלמיד חכם לסתם אדם?

סעיף ה דין הולך כזכי במתנה גיטין לב ב

הגמרא אומרת שבמתנה לא אומרים הולך כזכי! ואפילו מינה המקבל שליח קבלה והנותן אמר לו "הולך", המשלח יוכל לחזור בו. שהולך לאו כזכי במתנה. הסמע מבאר שדוקא בחוב ופיקדון שמדובר בדבר שכבר היה שייך לו בעבר, הולך כזכי אך כאן שמחדש נתינה צריך לשון ברורה. לכן הנותן יכול לחזור בו.

הריף (ב"מ כט ב) מביא ירושלמי שאם המקבל הוא עני, המשלח לא יוכל לחזור בו. הטור נימק משום אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי. הבית יוסף הקשה שזה לא גבוה שהרי עני הוא נחשב הדיוט ולא הקדש! הבית יוסף סובר שלא יוכל לחזור בו כי זה כנדר. וכן כתב בשו"ע שבעני נעשה כנדר ולכן לא יוכל לחזור בו. הקצות מוסיף על דברי השוע שמכיון שהוא חייב לקיים נדרו הרי שמדובר בחוב וממילא בחוב הולך כזכי! כמו כן בשכיב מרע שאנו אומרים שדיבורו חזק ואלים דיבוריה כך בצדקה אלים דיבוריה ויש דין של הולך כזכי. ולפי זה אומר הקצות לא יוכל להשאל על כך

בנוגע לתלמיד חכם הפת"ש הביא כנסת הגדולה בשם המבי"ט שגם אם אמר לתת לתלמיד חכם דינו כנותן לעני משום מצווה דעץ חיים היא וכו' והשבות יעקב חולק שכוונת המביט שם לתלמיד חכם שהוא עני שיש בזה מצווה נוספת.

סעיפים ו' ז' לשון תן. במתנה.

רבנו תם (מובא ברא"ש גיטין א יט) שגם בזה אנו אומרים תן לא הוי כזכי. הרמבם חולק וסובר שבמתנה תן כזכי. בסעיפים ו' ז' הביא השוע שתי הדעות בשם יש אומרים ויש אומרים.

נתן לשליח כסף או מטלטלין ואמר לו תנם לפלוני במתנה או בהלוואה או בפיקדון, אם הלווה זכה ולא יכול לחזור בו ומתי לא יכול לחזור בו?

סימן קכו קנין מעמד שלושתן.

גיטין יג ב הלכתא בלא טעמא וכתבו התוספות שטעם התקנה משום תקנת השוק שיוכל אדם שרוצה לסחור לקרוא למי שרוצה לקנות ממנו ולמי שהלווה לו כסף וכך לעשות העברה.

מה אפשר להקנות במעמד שלושתם?

אפשר להקנות במעמד שלושתם כל דבר שיש לו ביד אחרים כגון מטלטלים ושטרות וכתב בעה"ש שאי אפשר להקנות קרקעות ועבדים במעמד שלושתן משום שלא מצוי בהם פיקדון והלוואה.

האם יכול לחזור בו מקנין מעמד שלושתן?

כתבו הראשונים שאין יכול לחזור בו אפילו עסוקים באותו ענין משום שדוקא בקנין סודר שאינו נעשה בגוף החפץ, יכולים לחזור כשעסוקים באותו ענין, אך בשאר קנינים כגון משיכה ומסירה וכן מעמד שלושתן מכיון שנעשה הקנין בגוף הדבר, את הנעשה אין להשיב.

באיזה אופן כן יכול לחזור בו?

תוכ"ד, (פתחי חושן).

המומחה טוען שטעה ובאמת לא חייב כלום, הוי קניין בטעות.

אם הנפקד או הלווה מתנגדים?

בתוספות שם אומרים ריבא ורבנו תם שהמפקיד יכול להקנות אפילו בעל כרחם. הבית יוסף מביא ראש בתשובה הסובר שהמלווה או הנפקד אינם יכולים להקנות בלא הסכמתם. אך פוסק כרבנו תם.

האם שייך דין מעמד שלושתם על ידי שליח?

כתב הרמב"ן שאינו מועיל. ואע"פ ששלוחו של אדם כמותו, מכיון שהלכתא בלא טעמא הבו דלא לוסף עליה. ולכן כתב הריב"ש שאפטרופוס של יתומים לא יוכל להקנות מעות היתומים במעמד שלושתם. הרא"ש מחלק ששליח של הנותן לא מועיל ושליח של המקבל מועיל. שוע פסק כרמב"ן והביא הראש בשם יש אומרים. אם כי היה מקום לומר שאין ביניהם מחלוקת. וכן תמה השך מדוע כתב ויש מי שאומר.

האם מועיל מעמד שלושתם על ידי כתב? כתב הריב"ש שלא מועיל, הבו דלא לוסף עליה. כן פסק שוע.

האם אפשר להקנות במעמד שלושתן חוב שלא הגיע זמנו? והאם בכתובה יש דין מעמ"ש? תוספות בבא קמא פט א כתבו שלא תיקנו מעמד שלושתם בכתובה. ושואל הרי זה חוב? ומתריך משום שאפשר שלא תבוא לידי גביה לעולם. כלומר מכיון שיכול לא לבוא לידי גבייה אינו נקנה במעמד שלושתן. מדברים אלו עולה שאפשר להקנות חוב גם קודם זמן הפרעון שלו. אמנם יש אומרים שלא תיקנו מעמד שלושתם בכתובה מאחר ולא הגיע זמן הפרעון ולפי זה גם חוב שלא הגיע זמנו אי אפשר להקנות במעמד שלושתם. ודעת הרן שאפשר להקנות כתובה במעמד שלושתן. השך פסק שאפשר להקנות חוב שלא הגיע זמנו במעמד שלושתן.

האם בדבר איסור יש דין מעמ"ש? כתב בשער המשפט שלא מועיל.

מעמד שלושתם בגוי? הריף בתשובה כתב שמועיל, ורבנו תם (תוספות גיטין יג ב) שלא מועיל. ורי שם בתוספות כותב לבאר ולחלק בדברי רבנו תם. יעו"ש. שוע בסעיף כב הביא שתי הדעות.

האם הנותן יכול למחול לנפקד את המנה?

רבנו תם שם כתב שאינו יכול למחול וכן הראש והר"ן. לעומת זאת הרמב"ן כתב שהמחילה מועילה. שוע פסק שאינה מועילה. שוע פסק שאין הממחה יכול למחול, וביאר הסמ"ע שאע"פ שלמדנו שהמוכר שטר חוב, יכול למחול, שם הטעם הוא שמכר רק את שעבוד הנכסים ולא את שעבוד הגוף, ואילו במעמד שלושתן גם שעבוד הגוף עובר למקבל. לעומת זאת השך האריך להוכיח מהרבה ראשונים שהממחה יכול למחול וסיים שלפחות הוי ספיקא דדינא והמוחזק יכול לומר קים לי.

סעיפים ט - יא

אם הלווה דוחה את המומחה, האם יכול לחזור ולתבוע מהממחה? מעמד שלושתם, והלווה העני האם הקונה יכול לחזור בו? ומה הדין אם היה עני מעיקרא?

נחלקו בזה הריף והראש, ראה בריף במ סח א. דעת הריף שאינו יכול לחזור על הממחה (רק בעה"ב שהמחה התשלום של שכר הפועלים אצל החנווני, אם החנווני לא נותן, יכולים הפועלים לחזור על בעל הבית משום שהחנווני לא חייב כלום לבעל הבית, אך במעמד שלושתן רגיל מדובר שהלווה או הנפקד כבר חייב משהו לממחה). הנימו"י מביא דעת רבנו תם שיכול לחזור על הממחה. אמנם גם לדעתו אם המקבל התרשל ולכן אין למומחה, במצב כזה אינו יכול לחזור על הנותן. שוע הביא שתי הדעות והרמא פסק כרבנו תם. נפ"מ לזה הוא במצב שהלווה העני לאחר ההמחה, לריף אינו יכול לחזור על הנותן ולרבנו תם יכול. אמנם אם היה עני מהתחלה, גם לריף הוי טעות ויכול לחזור על הנותן.

לסיכום יוצא כך: אם המקבל התרשל ולכן לא יכול לגבות כעת מהלווה, לכו"ע אינו יכול לחזור לממחה. אם מראש הלווה לא היה יכול לתת כגון שהיה עני, לכו"ע יכול לחזור לממחה. במצב רגיל נחלקו ריף ורבנו תם. שוע הביא שתי הדעות והרמא פסק כרבנו תם.

סעיף יב

נותן או מוכר שט"ח במעמ"ש - מה הבעיה - והאם יכול למחול? סעיף יב

סימן קכז

סעיף ב

נכרי שהפקיד אצל ישראל ולאחר מכן התגייר ומת ובאים בני הגר לתבוע הפקדון, באיזה אופנים חייב להחזיר הפקדון ובאיזה אופנים לא?

קידושין יז ב.

סימן קכח

סעיף א

1: הפורע חובו של חברו. בגמרא כתובות קז ב נחלקו חנן ובני כהנים גדולים לגבי אדם שפרנס את אשת חברו, האם בעלה חייב אחר כך לשלם לו עבור מה שזן את אשתו. הגמרא מכריעה הלכה כחנן שהאדם איבד את מעותיו ואינו יכול לגבות מהבעל את הסכום של המזונות.

נחלקו הראשונים האם כך ההלכה גם בפורע חובו של חברו? רשי ריף (סג ב) רמב"ם ועוד סוברים שאכן גם הפורע חובו של חברו, אין הלווה חייב לשלם לו משום שהוא יכול לטעון כנגדו, שהיה מפיס את המלווה. לעומתם רבנו תם (קח א ד"ה הא) סובר שדוקא לגבי מזונות אשתו, שהאשה רגילה למחול כשאין לבעלה, אנו אומרים שהבעל לא חייב לפרוע לאדם שזן אותה, אך הפורע חוב רגיל, הלווה חייב לשלם למי שפרע עבורו. שו"ע פסק כרמב"ם וסיעתו. הסמ"ע פסק כרבנו תם והוא סובר שגם הראש סובר כמותו. השך פסק כשוע.

2: אם המלווה דוחק בלווה ונראה שאינו מתכוין למחול, כתב הר"ן (כתובות סג ב) שאעפ"כ הלווה פטור מלשלם לפורע משום שהוא אומר הייתי מרבה עליו רעים והיה מוחל לי. וכן פסק השוע. השך כתב שהוי ספיקא דדינא.

3: ואפילו היה ביד המלווה משכון, ולאחר הפרעון נטלו מי שפרע את החוב, צריך לתת המשכון ללווה ואין הלווה חייב לשלם לו (רן שם). ודעת השך שהוי ספיקא דדינא.

4: אם מדובר בבעל חוב גוי, ואדם פרע לחברו את החוב, פסק הרמא (על פי מ"כ המובא בבית יוסף) שהלווה חייב לשלם לפורע עבורו שהרי לא סביר שהיה מצליח לשדל את הגוי לוותר על החוב. והשך אומר שאין חילוק בין ישראל לגוי.

5: היה ביד הפורע ממון של חברו. אם אדם פרע חוב של חברו באופן שהוא עצמו היה חייב לאותו חבר סכום כסף, כעת טוען הפורע שפרע חוב חברו מממון שהוא היה חייב לו ולכן כעת הוא פטור מלשלם לו את חובו. המהרי"ו כתב שאכן הוא פטור. וכן פסק הרמ"א. השך הביא מהרם מלובלין שחולק על דין זה וסובר שבכל אופן אין הפורע הפסיד את ממונו.

6: כתב בהגהות מרדכי שאם ראובן נתן לאנס משכון שלו במקום של חברו, יכול לעכב אחר כך את משכון חברו בשבילו. הבית יוסף חולק על זה. הרמא הביא את זה להלכה בשם יש אומרים.

סעיף ב

כתוב בירושלמי (הובא בריף בק סג ב ובראש יג ח) שאם משכנו אדם בע"כ בשביל חוב חברו, החבר פטור מלשלם לו. הסמע כתב שגם הסוברים שהפורע חוב חברו חייב לשלם לו, במקרה זה מודים שלא צריך לשלם. הסמע הסביר שהם סוברים שחייב לשלם דוקא כשעושה כן מרצונו הטוב וגומל עמו חסד חייבו חכמים לשלם אך כששילם בעל כרחו אין חייב לשלם לכולי עלמא.

מנה רשימת מקרים בהם הפורע חוב מחברו חוזר וגובה מחברו

א: שאר חובות שלא כמזונות אשה לפי ר"ת.

ב: מלווה דוחקו (לשך הוי ספיקא דדינא).

ג: פרע מלווה שהיה עליה משכון והמשכון תחת ידו. (לשך הוי ספיקא דדינא).

ד: הפורע לבעל חוב גוי. (כך כתב הרמא והשך כתב שאין הבדל בין יהודי לגוי).

ה: ממון הלווה תחת ידו.

ו: נתן משכון שלו בשביל חברו.

הפורע חובו של חברו שלא מדעתו, האם חייב לשלם אותו?

היש חילוק בין מלווה על פה, למלווה בשטר על המשכון וקבל המשכון, למלווה בשטר?

היש חילוק בין מלווה ישראל למלווה גוי.

זן יתום בן חמש שנים וכשהגדיל היתום תבע המאכיל שישלם לו כי היה זה בתורת הלוואה, אם חייב לשלם לו?

כתב בתשובת הריף שהיתום פטור כשיגדל שהרי הזן לא אמר לו שפורע לו בתורת הלוואה ולכן היתום פטור שלגמילות חסדים עשה כן כשם שהפורע חובו של חברו פטור מלשלם לו. הבית יוסף חילק שמדובר שאין ביד הזן רכוש של היתום אך אם יש בידו רכוש של היתום בהחלט חייב היתום לשלם לו.

סימן קכט

א - ז: כיצד הערב משתעבד והאם גובים ממשועבדים.

סעיפים א ב

1: ערב לחברו בשעת מתן מעות, הערב משועבד מהתורה ללא קנין. שבכבוד שהסכים המלווה להלוות ללווה, שעבד הערב עצמו להלוואה.

2: ערב לאחר מתן מעות. הערב משתעבד רק אם עשה קנין. אך אם ממנים אותו ב"ד, הוא משתעבד גם ללא קנין מכח ההנאה שהאמינו לו להיות ערב.

3: גם באופן שאינו ערב לפי הדין, אם פרע חוב הלווה בציוויו, חייב הלווה לשלם לערב את מה ששילם עבורו. נחלקו האחרונים מה הכוונה פרע בציוויו? הסמ"ע אומר שהכוונה שאמר לו פרע חובי, והש"ך סובר שהכוונה שאמר לו ערבני.

4: כתב הרשבא האומר לחברו הריני ערב לך ליום אחד, אינו ערב כלל. היות ולא ביאר על מה הוא ערב, וכן פסק הרמא. אמנם כתב השך שאם הוא ערב לשלם בעד יום אחד ועשה קנין או ערב בשעת מתן מעות הוי ערב. וצע לדינא.

4א: השך הביא מהרשד"ם שאדם האומר "מי שילוה לפלוני אני ערב לו" אין זה ערבות. הקצות מסביר שכדי להיות ערב צריך לשון שליחות.

5: אמר לשון ערבות ללא שליחות כגון שאמר אני ערב אך לא אמר תן לו או הלווה לו, דעת הקצות שאין הוא ערב כך. ואילו הנתיבות סובר שהוי ערבות. מסתבר שמחלוקתם דוקא בערב בשעת מתן מעות שאין קנין. אך אם עושים קנין הוי ערב גם ללא לשון שליחות שהרי כיצד יהיה ערב שלא בשעת מתן מעות שהרי בזמן זה אין לשון שליחות.

6: כתב מהרשד"ם, לווה שפרע הלוואתו פעם אחת ואחר כך לווה שוב, אין הערב נהיה ערב פעם שנייה עבור הלווה. האם ניתן להסיק מכך שגם בשטר ממרני שכתוב בו שכל מי שיוציאו יפרע לו, לאחר שנפרע אין הערב משתעבד שוב, הקצות סובר שאכן אין הערב משתעבד שוב ואילו השך מחלק וסובר שבמרני שכתוב כל מי שיוציאו יפרע לו יכול לחזור ולהיות ערב.

7: כתב מהרי"ו, מי שאמר למלווה שילוה ללווה ויהיו מעותיו בטוחים כלומר אמר לו שללוה יש לפרוע, מה דינו? אין זה ערב! אמנם אם שיקר למלווה, אע"פ שלא נעשה ערב באמירה זו, הוא חייב לפרוע מדינא דגרמי. אך אם לא שיקר, ובאמת באותה שעה היה ללווה נכסים ואחר כך ירד מנכסיו, באופן כזה הוא פטור שהרי בלשון זו אינו ערב. וכן פסק הרמא שאם הלווה לו על פיו והיה שקר שהוא חייב לשלם. המהרשל חולק ואומר שגם אם שיקר אינו חייב לשלם אא"כ המלווה אמר לו חזי דעלך קסמיכנא.

סעיף ג

1: למדנו שערב בשעת מתן מעות משתעבד ללא קנין. המרדכי כתב (ב"ב תרנב) שגם אם החזיר המלווה את השטר או המשכון ללווה על סמך הערב, הערב משתעבד כמו בשעת מתן מעות. ואם המשכון הוא פחות מסך ההלוואה, הרדבז כתב שהוא ערב על כל סך ההלוואה, ושער המשפט כתב שמכיון שיש חלק שעליו אינו יכול להיות ערב והוי אסמכתא, גם על החלק שכנגד המשכון אינו ערב!

2: אם פטר את הלווה לשלם, הפוטר הוי ערב למלווה. דין זה מובא במרדכי (ב"מ שלד) על שר שהיה חייב כסף לאדם, והקהל אמרו לאותו אדם לפטור את השר והם ישלמו לו את המיסים שהם חייבים ממילא

לשר. אמנם האחרונים חלקו בביאור דין זה, יש אומרים שהערבות מועילה משום שהיה ביד הקהל הערבים את הסכום של הלווה כלומר השר אך אם אין ביד הערב את הסכום אינו יכול להיות ערב, ויש אומרים שבכל אופן אם פטר את הלווה הרי שהוא ערב, הרמא הביא את שני ההסברים. ולשך יש פה ביאור נוסף.

סעיף ד

הגמרא ב"ב קעה אומרת שערב היוצא אחר חיתום שטרות כלומר, כתב בשטר לאחר חתימת העדים ואינו ערב. גובים מנכסים בני חורין. הראשונים חולקים האם ערבות כזו צריכה קנין או שהיא נחשבת כערב בשעת מתן מעות שאינו צריך קנין. הראב"ד והרמב"ם כתבו שמשמעבד ללא קנין והרמא כתב שצריך קנין. השוע הביא את שתי הדעות. כלומר לפי הראבד והרמב"ם ערב שכתוב בשטר ההלוואה עצמו לאחר חתימת העדים אינו צריך קנין כדי להיות ערב ולפי הרמא הוא צריך קנין כדי להיות ערב, אך לכו"ע אינו גובה ממשועבדים.

סעיף ה

1: הטור כתב שגם ערב קבלן צריך קנין כערב רגיל.

2: ואם לא עשו קניין אין גובים מהערב כלל אפילו מנכסים בני חורין.

3: השוע מסיים אפילו כתב לו שטר אינו מועיל! הסמע סובר שדין זה נתון למחלוקת ראשונים שראינו בסעיף ד. כלומר שלפי הראבד והרמב"ם אם כתב ערבות בשטר זה מועיל ללא קנין ולפי הרמא צריך קנין. לעומתו והשך סובר שהמחלוקת היא דוקא כשערב כתוב בסוף שטר אך ערב בלבד בשטר אינו מועיל לכו"ע.

4: נתן הערב תקיעת כף, במקום שהדבר מהווה קנין, הוי ערב. ובמקום שאין זה קנין אינו ערב אך חייב לקיים שבועתו. נפ"מ שאין מחייבים את יורשיו ואין יורדים לנכסיו. ואם פרע הערב דעת העיר שושן שאין הלווה חייב לפרוע לו שאינו ערב והסמע סובר שחייב לפרוע לו.

5: הבטיח מתנה לחברו והעמיד ערב על כך, רבנו ירוחם כתב בשם תוספות שהוי כערב בשעת מתן מעות, והגהות מרדכי (גיטין תנו) כתב שאין דינו כערב בשעת מתן מעות. רמא הביא שתי הדעות הסמע כתב שהעיקר כדעה שהוי ערב והשך סבר שהעיקר כדעה השניה שאינו ערב.

סעיף ו

מתי גובים מערב גם מנכסים משועבדים?

הטור הביא מחלוקת ראשונים, רב האי ונימו"י (ב"ב פג א) סוברים שרק אם כתב שטר בנוסף לקנין גובים ממשועבדים. ואילו הראבד סובר שגם ללא שטר גובים ממשועבדים. השוע הביא שתי השיטות והוסיף שערב בבית דין ודאי גובה ממשועבדים גם ללא קנין.

סעיף ז

ערבות שנכתבה על שטר ההלוואה, אם נכתבה לאחר חתימת העדים, למדנו לעיל שאינו גובה אלא מבני חורין. ואם נכתבה לפני חתימת העדים, הגמרא מחלקת בין מצב שכתב "ופלוני ערב" שאז הערב הוא חלק מהשטר וגובה גם ממשועבדים, לבין מצב שכתוב פלוני ערב ללא ו"ו, שאז גובה רק מבני חורין. ולדעת היש אומרים שלמדנו לעיל, שאם עשה קנין גובה ממשועבדים, מה הדין כאן אם כתב ללא ו"ו אך עשה קנין, הסמע כתב שהיש אומרים מודים במקרה זה שלא גובה ממשועבדים שבכך שלא כלל את הערב בשטר אין הוא משתעבד, השך לעומתו סובר שלדעת היש אומרים אם היה קנין גובים ממשועבדים.

האם ערב יכול לקבל על עצמו ערבות בשטר בלבד ללא קנין?

תשובה: בגמרא כתוב ערב היוצא אחר חיתום שטרות גובה מבני חורין. משמע שאכן הוא ערב אך לא גובים ממשועבדים שלו. הראשונים חלקו האם כוונת הגמרא שנהיה ערב גם ללא קנין או רק עם קנין, שוע (ד) הביא את שתי הדעות. אם כתב בשטר בפני עצמו? בסעיף ה כתב השוע שבמקום שצריך קנין אם לא עשו קנין, הוא לא ערב אפילו כתבו שטר. הסמע סובר שדין זה גם נתון למחלוקת ראשונים הנ"ל ואילו השך סובר שבשטר בפני עצמו כולם מודים שאינו מועיל ללא קנין.

האם גובים מהערב מנכסים משועבדים?

כשערב בקנין יש מחלוקת ראשונים האם גובים ממנו ממשועבדים שוע הביא שתי השיטות. כשערב בבית דין ודאי גובים ממשועבדים. כשכתב ערבותו בשטר חוב, הגמרא מחלקת שאם יוצא לאחר חיתום שטרות גובים מבני חורין ואם יוצא לפני חיתום שטרות אזי מחלקים האם כתוב ופלוני ערב שהוא חלק מהשעבוד בשטר לבין מצב בו כתב פלוני ערב שאז אינו חלק מהשעבוד בשטר.

סעיף ח

1: הגמרא אומרת שאין לתבוע את הערב תחילה אלא את הלווה, אפילו שללווה יש רק זיבורית או שאין לו נכסים ידועים וכו'. ד"ן שטעה והוריד מלווה לנכסי ערב לפני שתבע את הלווה מסלקים אותו ב"ב קעד א.

2: לווה הטוען פרוע ונשבע היסת נפטר הוא והערב. ואם הלווה גוי, הסמע מחלק בין ערב רגיל שהוא פטור לערב קבלן שאינו נפטר כמבואר להלן בסעיף טו..

3: כתב בעל התרומות: אם הלווה אומר לא לויתי והערב מודה שלווה, הערב חייב לשלם. וכן פסק הרמא. ואם הלווה גוי, בעל התרומות מסתפק. הבית יוסף הקשה מה הספק? והבח הסביר שאולי נאמר שנעשה ערב לגוי אם לא ישלם אך לא נעשה ערב למצב בו יכפור.

4: כתב הרשבא, שאם אדם שאל חפץ ואמר אם לא אחזירנו לך לזמן פלוני, אתן לך כסף והעמיד על כך ערב, אע"פ שהוא עצמו לא חייב שהוי אסמכתא, הערב חייב! וכן פסק הרמא. הבח והשך חולקים ואומרים שלא יתכן לגבות מהערב כשאי אפשר לגבות מהלווה עצמו לכן לדעתם אם לא עשה קנין אין לגבות מהערב.

5: כתב הרשב"א אם הלווה מכר קרקע והמלווה חתם עליה כעד, אינו יכול לגבות מהערב דאיהו דאפסיד אנפשיה. וכן פסק הרמא והוסיף שאם הוא ערב קבלן חייב לפרוע.

סעיף ט

כתב הרמבם ובעל התרומות שאם לא נמצאו נכסים ללווה, הלווה נשבע שאין לו נכסים וגובים מהערב, הלווה כולל בשבועתו שהוא עדיין חייב למלווה כדי למנוע קנוניא בין המלווה ללווה על חשבון הערב. וכן פסק שוע.

סעיף י

כתב הרא"ש: אם הלווה אינו בפנינו והמלווה בא לגבות מהערב, אם הלווה במרחק שלושים יום צריך להודיעו, ואם הוא רחוק יותר ואין לו נכסים, במלווה בשטר יכול לגבות מהערב.

אם הלווה אדם אלים ואי אפשר לגבות ממנו, הרמבם כתב שגובה מהערב והלכה כדעתו. אמנם יש ראשונים החולקים וסוברים שהערב פטור עד שיכפו בית דין את הלווה להיות ציית דינא. (רשב"ם ב"ב קעג ב ד"ה לא יתבע כרמבם, והחולקים במרדכי סימן תרנ).

ביקש הערב זמן להביא את הלווה נותנים לו זמן שצריך, ואם אין יודעים היכן הוא נותנים לו שלושים יום.

סעיף יא

כתב הרשבא שאם יש ללווה נכסים ידועים אך הם במדינה אחרת, גובים מהערב. ואין דורשים מהמלווה להוציא הוצאות נוספות על הלוואתו. וכן פסק שוע.

סעיף יב

1: כתב הרמבם: מה שלמדנו שאם הערב במדינת הים גובים מהערב בלי להודיעו הכוונה במלווה בשטר אך במלווה על פה, איננו גובים מהערב שהרי יתכן שפרע הלווה את החוב אא"כ הוא תוך זמנו. המגיד משנה מבאר שכך הדין גם בערב קבלן, שבמלווה על פה איננו גובים מהערב. הבח חולק וסובר שערב קבלן גם במלווה על פה, גובים ממנו. השך פסק שהעיקר כדעת המגיד משנה.

2: כתב המרדכי: גם אם מת הלווה, ומדובר במלווה על פה, איננו גובים מהערב, שהרי אנו חוששים שמא פרעו הלווה. אא"כ מדובר תוך הזמן או באופן שאין חשש שפרעו.

3: כתב בתשובת מיימוני שאם הלווה טוען ששילם לערב שיתן למלווה, הוא נשבע היסת שנתן לערב ונפטר בכך. הסיבה היא שהרי המלווה סמך על ערב זה אם כן מדוע שלא יעביר דרכו את הכסף?!

סעיף יג

כתב בעל התרומות שאם המלווה התנה עם הלווה שהוא יהיה נאמן לומר שהלווה לא פרעו. ודאי הולכים אחר מה שסיכמו.

סעיף יד

מסוגית הגמרא עולה שכדי שיהיה מותר למלווה לתבוע את הערב בתחילה צריך שיתקיימו שני תנאים. 1: אין ללווה קרקעות. 2: אמר המלווה ממי שארצה אפרע. מה הכוונה אין ללווה קרקעות? הר"י מגאש

סובר שהכוונה שיש ללווה מטלטלים ואעפ"כ יכול לגבות מהערב. לעומתו ר"ת (קעג תוד"ה חסורי) סובר שאם ידוע שיש ללווה מטלטלים אינו יכול לגבות מהערב, אך אם לא ידוע שיש ללווה מטלטלים, התנאי מועיל שלא צריך לחזור אחר הלווה אולי יש לו מטלטלים אלא אפשר לתבוע את הערב. השו"ע הביא דברי הרי מגאש בסתם והוסיף ויש חולקים. אמר המלוה "ממי שארצה אפרע תחילה" בזה מודה ר"ת שיכול לגבות מהערב תחילה אפילו שיש ללווה מטלטלים ידועים וכן פסק שו"ע.

סעיף טו

1: ערב קבלן, יכול המלווה לתבוע אותו תחילה אפילו שיש ללווה נכסים ידועים.

2: למדנו בסעיף ח שאם הלווה טוען פרוע והוא נאמן, גם הערב פטור. ומה הדין בערב קבלן? כתוב בתשובת מוהר"ם (הובאה במרדכי תרנב) שבערב קבלן אע"פ שהלווה טוען שפרע את החוב, המלווה יכול לתבוע אותו מהערב, וכל עוד לא התנה הערב קבלן עם המלווה שהוא יהיה פטור בטענת פרעתי של הלווה, הוא לא נפטר בזה. אמנם למדנו שאין המלווה נפרע מן הערב עד שישבע המלווה שהלווה לא פרעו, אם כן גם כאן המלווה ישבע שהלווה לא פרעו ויטול. הרמא הביא דין זה להלכה. השך חולק ומביא דעת מגיד משנה הסובר שהמלווה לא גובה מן הערב עד שיביא ראיה שהמלווה לא פרעו. בפת"ש מביא דעה שלישית האומרת שאם הלווה כאן המלווה צריך להביא ראיה שלא פרע, אך אם הלווה מת וכדו' אזי המלווה גובה מהערב גם ללא ראיה. א"כ מצאנו שלוש שיטות מה הדין אם הלווה טוען פרעתי והערב הוא ערב קבלן האם גובים מהערב. דעת המהר"ם שהערב קבלן חייב. דעת המגיד משנה שהערב פטור עד שיביא המלווה ראיה שהלווה לא פרעו. ודעה שלישית שאם הלווה כאן צריך המלווה להביא ראיה, ואם אינו כאן המלווה גובה מהערב.

סעיף טז

כתב הרשבא בתשובה שאם מדובר במלווה בשטר, והמלווה בא לערב ללא שטר, והלווה מודה שלא נפרע החוב, אעפ"כ הערב יכול לטעון שאולי נפרע החוב שהרי אין שטר ופטור מלשלם. השך מוסיף שאם הלווה טוען שפרע פשוט שהקבלן פטור.

סעיפים יז יח – באיזה לשון נעשה ערב קבלן (קעד א)

1: כשאמר הלווה ואני ערב או אתן וכדו' הוא ערב רגיל מכיון שפתח דבריו בלשון הלוואה ומשמע שהלווה הוא האחראי להחזיר המעות.

2: ערב קבלן בשעת מתן מעות

אם אמר למלווה תן לו ואני קבלן/ פורע/ חייב / אתן. בכל הלשונות הללו נעשה ערב קבלן, כך סובר רב הונא.

לעומתו רבא סובר שנעשה קבל רק בלשון "תן לו ואני אתן" שרק בלשון זו קיבל על עצמו לפרוע הוא את מעות הלוואה. הריף הרמבם והראש פוסקים כרבא.

אם אמר "תן לו ואני קבלן" נחלקו הראשונים (על הדף) בדעת רבא, האם לשון זו מחייבת ערב קבלן או לא. הרמא כתב לשון זו בשם יש אומרים והוסיף וכן ראוי להורות.

ערב קבלן שלא בשעת מתן מעות

כתב בעל התרומות שצריך לומר "מה שנתת לזה אני אתן לך" וכמובן צריך לעשות קניין.

3: שטר שכתוב בו פלוני ערב קבלן. האם סומכים על מה שכתוב בשטר ומניחים שקיבל על עצמו להיות קבלן לפי ההלכה?

הראש (י מב) והתוספות (ד"ה חסורי) כתבו שכן. שאנו מניחים שקיבל על עצמו בלשון המועיל. ובעל התרומות כתב שיד בעל השטר על התחונה עד שיהיה כתוב במפורש שקיבל בלשון "תן לו ואני אתן". רמא פסק כראש ותוספות והשך כתב כבעל התרומות.

סעיף יט

1: הגמרא אומרת שאם הערב שנשא ונתן ביד יכול לגבות רק מהערב ולא מהלווה. לדעת הרמבם דין זה רק בערב קבלן והראש סובר שהוא גם בערב רגיל. שוע פוסק כרמבם. ומביא את הראש ביש אומרים. אם אין לערב לפרוע, המלווה גובה מהלווה מדין שעדר"נ. (מובא שם בתוספות וכן בשוע).

2: הנתיות מדגיש שדין זה של נשא ונתן ביד הוא דוקא שהערב לקח המעות בשם עצמו אך אם ביצע שליחות של המלווה אין דין זה!

3: כתב ר"ת בתוספות: אם מחל הערב ללווה, המלווה לא יכול לגבות מהלווה אם אין לערב לשלם לו. השך הקשה הרי כשיש שעדר"נ אין הלווה השני יכול למחול לשלישי אם כן כיצד הערב מחל ללווה? התומים תירץ שכאן שונה מכל שעדר"נ משום שבמקרה שלנו אין הלווה חייב כלל למלווה אלא הערב, ורק כשאין לערב לשלם אנו מלמדים את המלווה לתבוע את הלווה ולכן הערב יכול למחול ללווה. הקצות הסכים עם השך.

סעיף כ

1: כתב הרא"ש (י מא) שאם הלווה לא דיבר כלל עם המלווה אלא הערב הוא שאמר למלווה להלוות ללווה. המלווה לא יכול לתבוע כלל את הלווה. ויכול לתבוע רק מהערב. וכן פסק שו"ע והוסיף הסמ"ע שאם אין לערב לשלם גובה מהלווה מדין שעדר"נ.

2: השך הביא דברי הבח גוי שלווה מישראל וישראל אחר נעשה ערב בעדו. הוא ערב קבלן! משום שבדיני הגויים אי אפשר לתבוע את הגוי הלווה והוא יכול לדחותו אצל הערב, אם כן יוצא שמראש קיבל על עצמו להיות ערב קבלן.

סעיף כא

בעל התרומות: כשמדובר בערב שלא נשא ונתן ביד, אם הלווה מכר נכסיו, יכול המלווה לטרוף נכסים אלו אע"פ שלערב יש נכסים בני חורין. וכן בשו"ע.

סעיף כב

1: לעומת זאת הערב הגובה מהלווה לא יכול לגבות מלקוחות עד שהמלווה יקנה להם את השטר. יבואר להלן בסימן קל סעיף ד.

2: כתב הרמא (משו"ת הרא"ש) מי שנדר שכר לחבירו שיערב בעדו. רק אם עשה קניין על ההתחייבות, צריך לשלם לערב, אך אם לא עשה קניין, לא חייב לשלם מכח אמירה בעלמא.

מה הדין אם ראובן אמר כל מי שילווה לשמעון ואני אשלם האם יש לו דין ערב?

מה הדין אם ראובן אמר תן לשמעון ואני קבלן. האם דינו כערב או כקבלן?

ציין כמה הבדלים בין ערב סתם לערב קבלן?

(תשובה מהרב אייל גיאית שליט"א)

א. ערב כתובה [שו"ע סעי' ה].

ב. ערב נדוניא [סעי' ה].

ג. דעת ר"ת - קבלן אי"צ קנין אפילו שלא בשעת מתן מעות [סעי' ה].

ד. ערב סתם - גובה תחילה מהלווה [סעי' ח]. ערב קבלן - יכול לגבות תחילה מהערב [סעי' טו].

ה. לזה טען שפרע סעיפים ח' טו'.

ו. טען לווה שאין לו [ושב הכהן סעי' ט ד"ה "לא נמצא ללווה נכסים"].

ז. ערב שנשא ונתן ביד [לדעת רמב"ם ורמ"ה רק בערב קבלן. ראש חולק סעי' יט].

ציין כמה מקרים בהם ערב שלא עשה קניין חייב לשלם למלווה?

(תשובה מהרב אייל גיאית שליט"א)

אופנים שערב חייב לשלם למלווה אע"פ שלא עשו קניין:

א. ערב בשעת מתן מעות [סעי' א]. יש כמה אופנים שנחשב כ"מתן מעות" ואכמ"ל.

ב. ערב שמינהו בי"ד [סעי' א].

ג. ערב שבידו מעות הלווה [י"א ברמ"א סעי' ג].

ד. ערב היוצא לאחר חיתום מעות [י"א בשו"ע סעי' ד].

ה. ערב על קנין בהקפה ומקפיד המוכר על כתיבת השטר [רשמי שאלה, סעי' ד].

ו. גרמי, הבטיחו שמעותיו בטוחים ושיקר [סעי' ב].

ז. תקע כפו [סעי' ה].

ח. ערב קבלן [דעת ר"ת, סעי' ה].

ערב בשעת מתן מעות האם צריך קניין?

אם לא אמר במפורש הלוה ואני ערב, אלא אמר לו הלווה ואני בטוח שיש לו להחזיר, האם נתחייב כערב?

האם אפשר להיות ערב קבלן לאחר מתן מעות ההלוואה?

שני ערבים חתמו על ערבות (ערב קבלן) לאדם מסויים והלווה ברח, האם חייבים לשלם?

מה הדין בראובן שהיה ערב כלפי שמעון על חוב שלוי היה חייב לו, והגיע זמן הפירעון, וללוי היו נכסים במדינה אחרת, ועכשיו, טוען הערב כאן שללוי הלווה יש נכסים, עליך לפרוע ממנו תחילה?

התנה המלווה עם הערב ממי שארצה אפרע, האם יכול לגבות מהערב תחילה?

ערב קבלן שלקח המעות מיד המלווה ונתנם ללווה, האם יכול המלווה לתבוע את הלווה?

סימן קל עוסק בחובת הלווה לשלם לערב שפרע עבורו את החוב.

ערב שפרע את החוב עבור הלווה, אחר כך גובה מהלווה את מה ששילם עבורו. בסימן זה אנו דנים כשיש ויכוח בין הלווה לערב האם הלווה פרע את החוב, מי נאמן?

כשהערב פרע את החוב עבור הלווה ללא שהלווה עמד בדין אלא מיוזמתו, האם גובה אחר כך את התשלום מהלווה, השוע דן בזה בסעיף ב כדלהלן:

סעיף ב

הרמבם מחלק בין ערב סתם לערב קבלן.

ערב סתם: אמר הלווה "ערבני ושלם" אז חייב הלווה לשלם לערב, אך אם אמר רק "ערבני", ולא עמדו בדין ופרע הערב, הלווה פטור מלשלם לערב.

ערב קבלן: הלווה חייב לשלם לערב בכל אופן.

הראבד לעומתו סובר שבכל אופן הלווה חייב לשלם לערב.

שוע הביא בסתם דעת הרמבם ובשם יש מי שאומר את דעת הראב"ד. השך נוקט כדעת הראבד.

סעיף א ערב פרע חובו של לווה וכעת תובע תשלום מהלווה, הלווה מסרב לשלם משום שטוען שגם הוא שילם למלווה, מה הדין? (בעל התרומות)

1: אם המלווה לא הביא ראיה לערב שהלווה לא פרעו, הלווה לא חייב לשלם לערב, שהרי הלווה טוען שהוא עצמו פרע את החוב והערב לא היה צריך לשלם למלווה.

2: אם הערב פרע את החוב, ולא הודיע ללווה, ולאחר מכן גם הלווה פרעו, האם הערב יכול לגבות מהלווה?

הסמך: הלווה חייב לשלם לערב שהרי הערב פרע כדין.

השך: הערב אשם בכך שלא אמר ללווה שפרע את החוב עבורו, לכן אין הלווה צריך לשלם לו. ובמלוה בשטר יש חלוקה אחרת.

הקצות: אם הערב פרע ללא שליחות הלווה, הלווה לא חייב לשלם לו שהרי הוא פשע בכך שלא הודיעו, אך אם פרע בשליחות הלווה, הלווה חייב לשלם לו.

סעיף ג ערב שטוען שפרע למלווה והלווה לא מאמין לו. (בעל התרומות).

הערב צריך להביא ראיה שפרע את החוב, העובדה ששטר החוב בידו אינה ראיה שפרעו שהרי יתכן שהלווה פרעו והשטר אבד מידו. אם המלווה כתב לערב קיבלתי ממך דמי השטר, באופן כזה חייב הלווה לפרוע לערב.

סעיף ד האם הערב גובה מהלווה מנכסים משועבדים?

כשהערב פרע למלווה והמלווה כתב לו שטר "קבלתי ממך דמי החוב", נחלקו הראשונים האם הערב גובה מהלווה מנכסים משועבדים. (הובאו ברא"ש ב"ב ג יד). הרשבם סובר (קעד א ד"ה דלהכי) שהרי זה כמלווה בשטר וטורף מלקוחות. לעומתו רבנו יונה סובר שאינו גובה מלקוחות. השוע הביא את שתי הדעות והשך כתב שהעיקר כרבנו יונה.

סעיף ה

כתב בעל התרומות שערב שפרע מלווה בשטר ולא לקח את השטר מהמלווה, הרי הערב פשע בכך שלא לקח את השטר ואין הלווה חייב לשלם לו. וכן פסק שוע.

כשפרע מלווה על פה ללא עדים. דעת הקצות שאין זה נקרא פושע ואילו הנתיבות סובר שהוי פשע ואין הלווה חייב לשלם לו.

סעיף ו אם מת הלווה והערב פרע בלי להודיע ליתומים. (ב"ב קעד א)

אם מדובר באופן שבדאי הלווה לא פרע, היתומים צריכים לשלם לערב. ובנימו"י מובאת מחלוקת ראשונים האם לחלק בין יתומים גדולים ליתומים קטנים.

סעיף ז ב"ב קעד ב.

אם המלווה היה גוי והערב פרע בלי להודיע ליתומים, אין היתומים צריכים לשלם לערב שמא אביהם הלווה נתן מראש כסף לערב שהרי הגויים פונים לערב תחילה.

ערב שבא ללוה ומראה לו את שטר החוב ואומר לו פרעתי חובך, והלווה מסרב עד שיביא עדים שפרע למלוה את החוב, מי צודק ומה הדין כשביד הערב יש אישור שקיבל את החוב, ואם פרע ולא הביא השטר מהמלווה האם יכול הלווה להתחמק מלשלם לערב?

סימן קלא

סעיף א ערב שרוצה לחזור בו מערבותו

(מובא במרדכי תרנב) קודם ההלוואה יכול לחזור בו **אפילו עשה קנין**, שהרי הערבות חלה מחמת שהלווה על אמונתו, וכל עוד לא הלווהו, יכול לחזור בו. אך לאחר ההלוואה אינו יכול לחזור בו שמכיון שהמעות ביד הלווה ועשה קנין אין אחר קנין כלום. ואין הבדל בזה בין ערב רגיל לקבלן (מרדכי שם). עוד כתב האורים שהערב נאמן לפטור עצמו בטענות אחרות מיגו שהיה טוען שחזר בו מהערבות לפני ההלוואה.

סעיף ב כשיש הכחשה בין הלווה והערב האם ערב לו. הכלל הוא המוציא מחברו עליו הראיה. (רמבם). והנתבע נשבע היסת כשכופר בכל או דאורייתא כשמודה במקצת. ואם תובעו שהיה ערב קבלן והוא אומר שהיה ערב רגיל, נשבע היסת.

סעיף ג ערב שרואה שהלווה מבזבז נכסיו ולכן מבקש מהלווה להוציאו מהערבות קודם זמן הפרעון. נחלקו הראשונים הובאו בטור. רמבן: אין שומעים לערב כדרך שאין שומעים למלווה להוציא מהלווה קודם זמן הפרעון.

הראבד והטור חולקים וסוברים שיכול לבקש להוציאו וגם מלווה יכול לדרוש פרעון מהלווה תוך זמנו כשהוא רואה שהלווה מבזבז נכסיו. שו"ע פסק כראבד וטור.

סעיף ד

ערב שפנה למלווה בזמן הפרעון ואמר לו גבה כעת מהלווה, והמלווה האריך לו את הזמן ואחר כך לא היה ללווה לפרוע כגון שנשתדפו נכסיו. כתב הרמבן שאעפ"כ הערב צריך לשלם ללווה. בבדק הבית טוען שזה תמוה מאד ונראה לו שהרמבן לא חתום על תשובה זו. בשוע כתב דין זה בשם יש מי שאומר והוסיף וצריך להתיישב בדין זה. הרמא כתב ויש חולקים.

אמנם אם הלווה רצה לשלם ושלה הערב למלווה שיבוא לגבות חובו ולא בא, באופן כזה לכולי עלמא הערב פטור.

הגיע זמן הפרעון ואז תבע הערב מהלווה שיוציא אותו מערבותו, כתב הטור שהדין עימו שהרי היה ערב עד לזמן הפרעון. נחלקו האחרונים האם דין זה הוא דלא כרמבן, או שבמקרה זה גם הרמבן יודה, שהרי הרמבן כתב שאינו יכול לכופף את המלווה לגבות חובו כעת, אך יכול לומר ללווה שלא רוצה להמשיך את הערבות. הרמא הכריע כדברי הטור.

סיכום דיני ערב שרוצה לחזור בו:

- 1: ערב יכול לחזור בו כל עוד לא היתה הלוואה. ואפילו עשה קנין יכול לחזור בו לפני ההלוואה.
- 2: כשהערב רואה שהלווה מבזבז נכסיו ורוצה לחזור בו מערבותו, הרמבן סובר שאין שומעין לו והראבד והטור סוברים ששומעים לו והשוע פסק כמותם.
- 3: כשהגיע זמן הפרעון, והערב אמר למלווה גבה כעת מהלווה, והמלווה נמנע מלתבוע ואח"כ נשתדפו הנכסים, הרמבן אומר שיוכל המלווה לגבות מהערב. והקשו עליו שזהו דין לא סביר שהרי הערב התריע בפניו שיגבה.
- 4: הגיע זמן הפרעון, והערב אמר למלווה הוצא אותי מערבות. כתב הטור שהערב פטור מכאן ואילך ונחלקו האחרונים האם הרמבן יודה במקרה זה.

סעיף י

ערב שהתחייב על תנאי. הרמבם סובר שאינו ערב משום שהוי אסמכתא. הראב"ד סובר שאין זה אסמכתא. שוע כרמבם ורמא הביא הראבד.

סעיף יב

ערב שאמר הלווהו ואני ערב על גופו, שאם לא יפרענו אביאנו אליך. נחלקו הדעות האם חייב לשלם לו באמירה כזו.

יש מהגאונים שכתבו שהוא חייב, שהרי משמעות אמירתו היא לחייב עצמו לשלם אם הלווה לא ישלם ואין אדם אומר דבריו בחינם. אמנם הרמבם כתב שהוא פטור שהוי כמו אסמכתא. שוע פסק כרמבם והרמא הביא יש אומרים שאין זה אסמכתא.

סעיף יג

ערב על דבר שאין לו קצבה. יש מהגאונים שכתבו שמשמעבד על הכל. והרמבם כתב שאינו משמעבד כלל שכוון שאינו יודע באיזה סכום מדובר, לא סמכא דעתו. השוע כתב הרמבם כתב שאינו ערב וכל הבאים אחריו חלקו עליו והכי נקטינן.

סעיף יד

אמר לחבירו ערוב לפלוני ואני ערב לך. הערבות של השני גם תופסת. ושעת חיוב הערב הראשון מחייבת גם את השני. כן כתב הרמבם. ואין הערב השני צריך קנין והכל תלוי בערב הראשון.

שלושה מצבים בהם הרמבם פוסק שהערבות לא חלה משום שהוי אסמכתא. תנאי, ללא קצבה, וגופו של לווה. סימנך **תק"ג** השוע פסק כרמבם בשני מקרים, בערב על תנאי ובערב על גופו של הלווה, אך בערב ללא קצבה כתב שרבו החולקים על הרמבם והלכה כמותם.

1. אם יש חילוק בין אמר לחנווני לתת דבר שהדעת נוטה, לאם נתן דבר שאין הדעת נוטה? **סעיף י"ג ועיין סי' ס סעיף ב, וברמב"ם (הל' מכירה י"א, ט"ז) ובראב"ד וברב המגיד שם**
2. מה הדין אם בהסכם הגירושין הביאה האשה ערב להתחייבותה לשלם לבעל סכום כסף והערבות היתה בתנאי? **סעיף י וברמ"א**
3. (2*) ערב שערב בדבר שאינו קצוב, כגון שאמר לחנווני תן לפלוני כמה שירצה ואני ערב, האם נשתעבד? **סעיף יג ועיין סמ"ע, ש"ך, קצות, ועיין סי' ס' בקצות סק"ב**
4. מה הדין באומר לחבירו ערוב לראובן, ואני ערב לך? האם הערבות תופסת והאם צריך קנין לכך ומה הטעם? **סעיף יד וסמ"ע סקכ"ז**

סימן קלב

סעיף א

אשה או עבד שנעשו ערבים ונתחייבו לשלם, אין האשה משלמת אלא לאחר שתתגרש או תתאלמן. לעומת זאת קטן שערב לאחרים אינו חייב גם לכשיגדיל שהרי לא יכל להתחייב בקטנותו. אמנם אם נתחייב להיות ערב קבלן יש אומרים שחייב כשיגדל כמו קטן שלוהו אך הסמע הכריע שאינו ערב כלל.

סעיף ב

פנויה שנעשתה ערבה ונישאה לאחר מכן. ב"ב קלט א.

סעיפים ג ד שניים שערכו ללווה אחד

ג: דעת הרמבם שהמלווה יכול לגבות את הכל מכל אחד מהם אם ירצה. ואם פנה לאחד ואין לו את הכל יגבה את השאר מהשני. הרמבן חולק וסובר שצריך לגבות מכל אחד חצי מהסכום ואם אין לשניהם גובה מאחד את הכל. שוע הביא את שתי הדעות.

הקצות עשה פשרה מעניינת. לדעתו אם מדובר בערב שלא בשעת מתן מעות ובקנין, מכיון שאין קנין לחצאין גובה מכל אחד הכל. אך אם מדובר בשעת מתן מעות, השעבוד חל מכח שהלווה על פיהם וכל אחד התחייב לחצי בלבד.

ד: כתב בעל התרומות שלאחר שגבה מערב אחד הכל, יכול הוא לתבוע החצי מחבירו. וכן פסק שוע. האחרונים חולקים בדין זה, המביט סובר שדין זה הוא דוקא לרמבן הסובר שכל אחד צריך לפרוע חצי אך לדעת הרמבם מי שפרע הכל לא יכול לתבוע מחברו חצי. ואילו השך סובר הפוך! דוקא לרמבם שהערב צריך לפרוע את כל החוב יכול לתבוע מחברו חצי אך לרמבן שכל אחד חייב חצי, הרי הוא כפורע חובו של חברו שלא מדעתו שאינו יכול לתבוע אותו ממנו אחר כך.

סעיף ה

גאונים: אחד שערב בשביל שנים כשיפרע המלווה יודיעו (הערב) בשביל איזה מהם הוא פורע כדי שיחזור עליו.

סעיף ו

שניים שנכנסו ערבים ופטר המלווה את אחד מהם, יש אומרים שיכול המלווה לתבוע כל הממון מהערב השני. (תשובת הראש).

שאלות ותשובות חושן משפט סימן קלב

אשת איש שערבה ללווה ואין לו לשלם, האם המלווה גובה ממנה? (סעיף א)

כתב הרמבם שהמלווה גובה ממנה רק לאחר שתתגרש או תתאלמן שהרי אין לה עתה ממון.

קטן שנהיה ערב, האם גובים ממנו?

אין גובים ממנו גם כשיגדיל שהרי לא היה בר דעת שקיבל על עצמו את הערבות. אמנם דעת בעל התרומות שאם הוא ערב קבלן גובים ממנו לכשיגדיל כמו קטן שלוה. אך למעשה פסק הסמע שאין גובים ממנו.

פנויה שערבה לאחר ונישאה, האם המלווה גובה ממנה? (סעיף ב)

דינה כדין פנויה שלווה ואחר כך נישאה. שהבעל נחשב לוקח בנכסיה לכן אם הערבות בעל פה, המלווה אינו גובה מהנכסים שהכניסה לנישואים, אך אם מדובר בערבות בשטר, המלווה גובה מהנכסים כשם שמלווה בשטר גובה מנכסים שהלווה מכר.

שניים שערכו לאחד, האם המלווה יכול לגבות מאחד מהם את כל החוב? (סעיף ג)

לדעת הרמבם המלווה יכול לגבות את כל החוב מאחד מהערכים. שאע"פ שהם ערכים יחד אך אין ערבות לחצאין וכל אחד מהם ערב לכל החוב! וכשאינן לאחד מהם את הכל, יכול לגבות את השאר מהשני.

הרמבם סובר שאם יש לשניהם לפרוע, פורע מכל אחד מהם חצי. וכשאינן לשניהם, גובה מהערב שיש לו לשלם על הכל.

השוע הביא בסתם את דעת הרמבם ובשם יש חולקים את שיטת הרמבם.

השך סובר שהעיקר כדעת הרמב"ן.

הקצות עושה מעין פשרה ואומר שאם הערכים ערכו בשעת מתן מעות בלא קנין, הרי שהשעבוד נובע מחמת שהוציא ממון על פיהם, וממילא צריך לגבות משניהם. אך אם מדובר בערבות שלא בשעת מתן מעות ועשו קנין, אין קנין להצאים ויכול לגבות מכל אחד מהם את הכל.

שניים שערכו להלוואה אחת ופרע מאחד מהם את הכל, האם חוזר לפרוע מהערב השני? (סעיף ד)

כתב בעל התרומות שהערב שפרע יכול לגבות חצי מחבירו. וכן פסק השוע. המביט חלקו בדין זה. המביט כתב שדין זה נכון דוקא לדעת הרמבם הסובר שהמלווה צריך לפרוע משני הערכים, ממילא אם פרע מאחד מהם הוא גובה מחבירו הערב השני את חלקו. אך לדעת הרמבם הסובר שהמלווה יכול לגבות מאחד את הכל, אם פרע את הכל אינו יכול לגבות מחברו. השך חולק וסובר שזה הפוך, דוקא לדעת הרמבם שאפשר לגבות מאחד את הכל, אם גבה מאחד יכול לגבות מחבירו את חלקו, אך לפי הרמב"ן ששניהם חייבים לפרוע, אם אחד פרע עבור חברו אין חברו חייב לשלם, שהרי זה כמי שפרע חוב עבור חברו שחברו אינו חייב לשלם לו.

אדם שערב לשני אנשים שלוו מאדם אחד, ופרע עבור אחד מהם, כיצד קובעים עבור מי פרע את חובו? (סעיף ה)

צריך להודיע מראש עבור מי הוא פורע את החוב.

אם המלווה פטר אחד משני הערכים מערבותו, האם יכול לגבות מהשני? (סעיף ו)

כתב בשות הרא"ש שייכול לגבות מהשני, וכן פסק השוע. הסמע הבהיר שלפי הרמבם גובה את כל החוב מהשני ולפי הרמבן גובה רק חצי.

פנויה שנתנה ערבות לאחרים ונשאת, באיזה אופן אפשר לגבות ממנה? והאם יש חילוק בין ערבות בעל פה או בכתב?

שאלות נוספות בהלכות ערב

ראובן שאל חפץ משמעון ואמר לו אם לא אחזירנו לך תוך שלושים יום אתן לך 1000 שקל והעמיד לו את לוי ערב לכך, האם הערב חייב?

מכר הלווה קרקע והמלווה חתם עצמו על החוזה כעד, האם הערב חייב לשלם?

בהתחייבות ערבות יש מחלוקת אם יש בה חסרוו אסמכתא, המחלוקת נובעת מפירושים שונים שפירשו הראשונים בגמרא, הבא את הגמרא וכיצד פירשו הראשונים?

ממחלוקת זו נוצרו הבדלים להלכה, כתוב ארבע הבדלים להלכה הנובעות ממחלוקת זו.

מה הדין אדם התחייב ממון והתחייבות זו היא אסמכתא, והמתחייב העמיד ערב, האם ההתחייבות של הערב חלה? נמק!

מה הדין אם התחייב לתת מתנה והעמיד ערב בלי קנין, האם הערבות חלה?

מת הלווה וקדם הערב ופרע החוב קודם שיוזיע ליורשים, האם גובה מהיורשים?

מה הדין כשהמלווה היה גוי?

סימן קלג חזקת מטלטלים

סעיף א

א: הגמרא אומרת (ב"ב מה א, שבועות מו ב) "חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא" כלומר מטלטלים הנמצאים ברשותו של אדם, הם בחזקת שלו. ולא נקבל את דברי המערער הטוען שהחפץ שלו, ואפילו יטען שהוא השכירו או השאילו למחזיק, נאמן המחזיק לטעון שמכרו לו וישבע היסת ונאמן.

ב: אם המחזיק טוען שהחפץ בידו כמשכון על הלוואתו למערער. ישבע (רמבם כתב ישבע בנקיטת חפץ והראב"ד אומר ישבע היסת), ונאמן עד כדי סך החפץ.

ג: אם המחזיק טוען שהמערער חייב לו כסף מעסק כלשהוא נכון שיברר דבריו. (וקשה לי מדוע לא כתב השו"ע שחייב לברר דבריו כמו שפסק כרמבם בסימן עה ואולי בגלל שהוא המוחזק).

ד: האם אומרים בקטן "חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא". הקצות סובר שאין חזקה! הוכיח זאת מכך שאין אכילת פירות של קטן מהווה חזקה בחזקת קרקע. והנתיבות סובר שיש חזקה!

סעיף ב כשמסר החפץ בפני עדים.

א: אם המערער מסר למחזיק את החפץ בעדים, הכלל הוא שאינו צריך להחזיר לו בעדים. לכן נאמן לומר שהחזיר לו. וממילא נאמן לומר שהחפץ שלו במיגו שהיה טוען שהחזיר.

ב: אם עדים רואים שהחפץ בידו, אינו יכול לומר שהחזיר, ממילא אינו נאמן לומר שזה שלו, שהרי עדים ראו שמסר לו.

ג: לא מסר בעדים אפילו עדים רואים עתה בידו, נאמן לומר שקנאו.

סעיף ד

המחזיק טוען אתה מכרתו לי והמערער אומר שהוא הפקיד אותו אצל אדם אחר והוא נתן לך. כתב רבנו יונה שהמערער נאמן! והקשו עליו מדוע נאמן? למעשה פסק השוע שהמחזיק ישבע שהמערער מכרו או נתנו לו ויפטר.

סעיפים ה – ז דברים העשויים להשאיל ולהשכיר

סעיף ה

א: הגמרא אומרת (שבועות מו ב) שבדברים העשויים להשאיל ולהשכיר לא אומרים חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא. ובאופן כזה המערער נאמן, ומוציאים את החפץ מהמחזיק.

האם המוציא צריך להישבע היסט?

לדעת הרמבם צריך להישבע היסט כשהמחזיק טוען ברי שהחפץ שלו, אך אם טוען שמא, אין המוציא צריך להישבע, הגאונים סוברים שבכל אופן שהמוציא צריך להישבע היסט.

ב: הראשונים כותבים שבדברים העשויים להשאיל ולהשכיר, אין חזקה אפילו אם מחזיק בחפץ ג' שנים!

מדוע?

בעל העיטור כתב שהרי הכלל הוא כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה, ובקרקע אנו אומרים שהיה בידו שטר מכירה ואבד והחזקה היא תחליף לשטר. כלומר שגם בקרקעות החזקה מועילה משום שהאדם טוען שהיה לו שטר ואבד וזו חזקה עם טענה, אך במטלטלים מכיון שלא כותבים שטר הרי שאין טענה וחזקה בלבד לא מועילה.

רבנו יונה כתב אין הוכחה משתיקתו במשך שלוש שנים בגלל שיתכן ששכח למי השאיל או השכיר בניגוד לקרקע שהעובדה שלא מחה מוכיחה שאכן מכר את הקרקע. נ"מ ביניהם היא האם גם בבעלי חיים נאמר שגם לאחר ג' שנים אין להם חזקה, לדעת בעל העיטור, אכן גם בבעלי חיים אין חזקה שהרי אין רגילות לכתוב שטר. אך לדעת רבנו יונה, מכיון שבעלי חיים אינם כחפצים ולא משאירים אותם בתוך תיבה וכדו' הרי יש הוכחה משתיקתו.

ג: מת המחזיק, בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר, הגמרא אומרת שמוציאים מיד היורשים. בענין זה יש נפקא מינא למחלוקת בין הרמבם לגאונים, הגאונים כתבו שישבע היסט ליורשים. הרמבם סובר שאם היורשים טוענים ודאי אז המערער צריך להשבע, אך אם טוענים שמא, אין המערער צריך להשבע. שוע פסק כרמבם ורמא הביא הגאונים.

סעיף ו

גם בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר, המערער נאמן כשטוען השאלתי את החפץ אך אם הוא טוען החפץ נגנב ממני, אין מקבלים את טענתו משום שאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן. אא"כ יצא לו שם גניבה בעיר.

סעיף ז

כתב הרמבם, אם מדובר שהמחזיק אומר קניתי אותם מפלוני, נאמן. כלומר אם היה טוען קניתי ממך לא היה נאמן, אך אם טוען קניתי מפלוני, נאמן! הטור הקשה מדוע באופן זה הוא נאמן? הרי הוא מחזיק חפץ שעשוי להשאיל ולהשכיר, אם כן כמו שהפלוני לא היה נאמן לומר שקנאו מדוע אני נאמן אם אני אומר שקניתי ממנו?! הבית יוסף מסביר שבאופן זה המערער בעצם טוען שהאדם שקניתי ממנו הוא גנב והכלל הוא אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן. וכן פסק השוע. והרמא כתב שיש חולקים.

יורשיו של ראובן מצאו את כלי אביהם שהיו עשויים להשאיל ולהשכיר בידיו של שמעון, וטוענים שמא אבינו השאילם או השכירם לך, ושמעון טוען קניתיים מאביכם, אם יכולים היורשים להוציא הכלים מידי שמעון בטענת שמא?

מת המחזיק, בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר, הגמרא אומרת שמוציאים מיד היורשים. הגאונים כתבו שישבע היסט ליורשים. הרמבם סובר שאם היורשים טוענים ודאי אז המערער צריך להשבע, אך אם טוענים שמא, אין המערער צריך להשבע. שוע פסק כרמבם ורמא הביא הגאונים.

חזקה שמה שביד האדם הוא שלו במטלטלין, האם גם ביד קטן אמרינן חזקה זו?

מחלוקת קצות ונתיבות ראה לעיל.

דברים העשויים להשאיל ולהשכיר ועדים ראו את הכלי ביד המחזיק. בעל הכלי טוען שלא השאילו ולא השכירו אלא הפקיד אצלו, והלה טוען קניתי ממך, הדין עם מי?

בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר, ובעל הכלי טוען: אתה גנבת ממני, והלה טוען קניתי ממך, ועדים ראו את הכלי ביד המחזיק, הדין עם מי?

אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן אלא אם כן יצא שם גניבה בעיר.

מה הדין כשבעל הכלי טוען גנב הוא ממני, והלה טוען קנוי הוא בידי?

קי"ל כל המטלטלים בחזקת מי שהם תחת ידו, והטוען על חברו שלי הוא, צריך להוכיח, פרט לדברים העשויים להשאיל ולהשכיר. מה היא הגדרת דברים העשויים להשאיל ולהשכיר? נחלקו בזה הראשונים, הובאו בטור סימן עב. לדעת הרמבם הכוונה כלים שנעשו מראש להשכרה ולהשאילה כגון סירים גדולים שמשתמשים בהם בארועים וכדומה. או כלים ששוכרים אותם לקשט אולמות וכדו'. לעומתו הריף ור"ת סוברים שכל כלי שלא מקפידים עליו שלא להשאילו ולהשכירו הוא בגדר דברים העשויים להשאיל ולהשכיר.

טען מי שנמצאו בידו קניתיים מפלוני, והתובע טוען נגנבו ממני. סעיף ז וברמ"א ועיין סמ"ע, ש"ך קצות, נתיבות

היש חילוק בין יצא לו שם גניבה בעיר ללא יצא לו שם גניבה?

מתי יתחייב המחזיק שבועה וישארו תחת ידו, ומתי נשבע הטוען ונוטל?

ראובן תבע את שמעון שהחפץ שבידו או בתוך ביתו שייך לו, וגם הביא עדים שמעידים שהחפץ היה ברשות ראובן ושמעון טוען שראובן מכר לו את החפץ או משכון הוא בידו, למי יאמין בי"ד ובאלו תנאים?

באיזה סוג של חפצים לא יהיה שמעון נאמן כלל, ובאיזה אופן לא יהיה ראובן נאמן כלל?

סימן קלד אין חזקת מטלטלין לאומן.

סעיף א

1: הגמרא אומרת (ב"ב מב א): "אומן אין לו חזקה". כלומר החפץ ביד האומן והוא טוען שקנאו והמערער טוען שמסרו לתיקון. אם ראו עדים את החפץ תחת ידו, ודאי שאינו נאמן. אם לא ראו את החפץ תחת ידו, הרמבם סובר שהאומן נאמן במיגו, והריף סובר שאינו נאמן במיגו. המגיד משנה מסביר שזוהי תקנה מיוחדת של חכמים שהאומן לא יהא נאמן במיגו כדי שיהיו בעלי בתים מצויים אצלם. והתומים כתב שהכלי נחשב בחזקת בעל הבית והוי מיגו להוציא. שוע פסק כרמבם שבעל הכלי נאמן.

2: אם המערער טוען השאלתי לו את החפץ. לפי הסמ"ע, הוא לא נאמן במיגו שהיה טוען שמסרו לתיקון שהרי זה מיגו להוציא. התומים והנתיבות סוברים שנאמן במיגו ואין זה מיגו להוציא משום שלדעתם הבעל בית הוא המוחזק.

סעיף ג המקור מו א תוד"ה שפיר.

סעיף ה

בגמרא: אומן שירד מאומנותו יש לו חזקה. מז א.

ומה הדין לגבי כלים שהגיעו לידו בעוד שהיה אומן? מחלוקת ראשונים. התוספות (ד"ה ירד) כתבו שאם שהו הרבה זמן שאין דרך להשאיר ביד האומן, במקרה כזה האומן נאמן. אך אם לא עבר הרבה זמן, הוא לא נאמן כדין כל אומן. מהרמב"ם נראה שלא מחלק. השוע כתב בסתם את דברי הרמבם ובשם יש אומרים את דעת התוספות.

סעיף ו

הגמרא אומרת בן אומן יש לו חזקה. מז א.

הגמרא מחלקת, אם טוען שקנה מבעליו, נאמן. אך אם טוען שירש מאביו, בסתם אין לו חזקה. אך אם טוען בודאות שבעל החפץ הודה לו שמכר לאביו, במקרה כזה נאמן, מיגו שהיה אומר אני קניתי.

ראובן תובע משמעון שהיה שען שיחזיר לו את השעון שמסר לו לתיקון ושמעון אמנם מודה בכך אך טוען שראובן אח"כ מכר לו את השעון, באיזה אופן נאמן שמעון בטענתו? סעיפים א - ב, ה

ראובן טוען שמסר את השעון לאביו של שמעון שהיה שען לתקן, ושמעון טוען שירש את השעון מאביו, ולא אמר לו לפני מותו שהשעון איננו שלו, וראובן הביא עד אחד המעיד שהשעון שהיה שלו נמצא כעת אצל שמעון, האם יכול ראובן להוציא את השעון מידי שמעון? סעיף ו ברמ"א וש"ך סק"ד, וקצות ונתיבות סק"ב ומודים כאן ביורש, שאין 'מתוך'.

סימן קלה המתזיק בבעלי חיים

סעיף א

בגמרא (ב"ב לו א) בעלי חיים אין להם חזקה כי הם יוצאים מעצמם מרשות הבעלים. בעלי חיים שלא הולכים מעצמם אלא הדרך למסור לרועה וכדו', באופן כזה יש חזקה.

אם מחזיק בבעלי חיים שלוש שנים, לדעת הרשבם (ד"ה ומשני) יש חזקה ונאמן לטעון קניתי. ולדעת הרמבם ובעל העיטור אין חזקה.

השו"ע כאן סתם כדעת הרמבם שאין חזקה בבעלי חיים משמע שבכל אופן גם לאחר ג' שנים. אך בסימן עב כתב שיש חזקה אם שהו אצלו ג' שנים. הרמא אצלנו כתב כדעת הרשבם שיש חזקה לאחר ג' שנים, וכן פסק השך.

סעיף ב עבד גדול המהלך לבדו אין לו חזקה.

מקרים בהם אין חזקה מה שתחת יד אדם שלו הוא: כלים העשויים להשאיל ולהשכיר, אומן, קטן, בעלי חיים, עבד.

ידוע שבדבר שכותבים עליו שטר דין חזקה הוא בג' שנים:

מתי יש דין חזקה של ג' שנים בדבר שאין כותבים שטר? גודרות – רמ"א סימן קלה סעיף א, חזקת תשמישים – רמ"א סימן קנד סעיף טז
מתי הוי חזקה מיד אף בדבר שכותבים עליו שטר? עבד קטן – סעיף ב (ועי' קצות סק"ב), דלי ליה צנא דפירי – קמב סעיף א, במחל – שם סעיף ב, הודה – סימן קמז סעיפים א – ב, חפר בורות – נתיבות קמט סק"ג

סימן קלו נתחלפו כליו

סעיף א

ב"ב מו א: נתן לאומן בגד לתקן וכשבא לקחת את הבגד נתן לו האומן בטעות בגד אחר. מותר לו להשתמש בבגד.

אך אם נתחלפו לו בבית האבל או בבית המשתה הרי זה לא ישתמש בהם עד שיבוא הלה ויטול את שלו.

מדוע באומן מותר לו להשתמש? הגמרא מסבירה שמדובר שהאומן אמר לו קח בגד ולא אמר לו זה הבגד שלך ומזה אפשר ללמוד שיתכן שמדובר בבגד שהאומן היה צריך למכור והוא נתן בטעות את הבגד שלי לאותו קונה, אז כעת הוא נותן לי את הבגד שהיה אמור למכור לאותו אחד.

הגמרא מדגישה שאם אמר "הילך הבגד שלך" או שמדובר שאשת האומן או בנו נתנו את הבגד, אסור להשתמש בו.

סעיף ב

נתחלפו כליו בבית האבל או בבית המשתה לא ישתמש בהם. בערוך השולחן כתב שנהגו להקל להשתמש בהם עד שיתראו. ראה באחרונים שכתבו שכיום יש אנן סהדי שלכל אחד נח להתיר להשתמש בחפץ שקיבל.

סימן קלט דין כל דאלים גבר

כשאף אחד לא מוחזק, אומרת הגמרא ב"ב לד ב' כל דאלים גבר.

מה הטעם?

הרא"ש (ג כב) א: מי שהאמת איתו יתאמץ יותר. ב: מי שאינה שלו לא יתאמץ מחשש שיביא ראייה ויוציא ממנו.

הרשב"ם (לה א ד"ה התם): בית הדין מסתלקים מהדין. מכיון שסופו לבוא לידי עוות, שהרי יתכן שלאחר שבית הדין יפסקו אחד הצדדים יביא ראייה, ויתברר שהפסק לא נכון, לכן הם מושכים ידיהם מהדין, והחפץ חוזר לויכוח ביניהם.

המרדכי כתב (ב"ק קיז) שגם כשהדין כל דאלים גבר אין להעזר בגוי.

כתב בשו"ת הרא"ש שלאחר שגבר אחד מהם, יכול השכנגדו להשביעו שבועת היסת. והנוב"י מסתפק האם אחד יכול לדרוש מהשני להשבע לפני שהם גוברים זה על זה.

בסימן קעד' כתב הפתש שבזמן הזה לא פוסקים כל דאלים גבר. משני טעמים או מחששות מסוימים או שדברי הראש לא שייכים שהרי היום אנשים נלחמים גם על מה שלא שייך להם.

אם אחד מבקש תפסו בשבילי עד שאביא ראייה, אומרת הגמרא שלא תופסים בשבילו. ובדיעבד אם תפסו לא מחזירים, עד שיבורר הדבר. וכן הלכה.

אם לאחר שאחד תפס, בא השני ותפס ממנו. הרא"ש כתב (ג כב) שבית דין מוציאים מהשני ונותנים לראשון. התוספות (ב"מ ו א) כתבו שלא מוציאים מהשני. שוע פסק כרא"ש. השך כתב שרבו הראשונים החולקים ולכן אין מוציאים מידו.

האם אומרים כל דאלים גבר בספיקא דדינא

מהגמרא בגיטין ס ב רואים שגם במצב של מחלוקת הפוסקים אומרים כל דאלים גבר. וכן פסק מרדכי ב"ב תקז.

מאיך מסברת הרשב"ם אצלנו (לה א ד"ה התם) משמע שבמקום שהדין לא יבורר יש לפסוק חלוקה?.

תרומת הדשן מיישב שני תירוצים

א: בדבר שלא יבורר וניתן לעשות חלוקה, בזה אומר הרשב"ם שיחלקו. אך אם מדובר בדבר שאי אפשר לחלוק, בזה אנו אומרים כל דאלים גבר.

ב: בגיטין זו תקנה מיוחדת.

הרמא פוסק את החילוק הראשון של תרומת הדשן. וכתב כך: דבר שהפוסקים חולקים בו ולא תפס חד מנייהו אם הוא דבר דשייך בו חלוקה חולקין ואם לא שייך ביה חלוקה כל דאלים גבר.

השך סובר שהעיר שושן חלק על הרמא, יעו"ש

בא אדם שלישי ותפס

הגמרא אומרת שאם בא אדם שלישי ותפס, אם הוא טוען שזה שלו, אין מוציאים מידו. אך אם לא טוען כלום מוציאים מידו, ונחלקו הראשונים להיכן צריך להשיב. הרשב"ם והראש סוברים שכעת לאחר שגזל צריך להחזיר לכל אחד ואחד! שהרי גולם ומחויב בהשבה. והרמב"ם סובר שצריך להחזיר למקום שנטל ממנו ודיו. שוע פסק כראש ורשב"ם. שך סובר שמתוספות מוכח כדעת הרמב"ם. וכן נראה גם בדעת הרא"ש.

שניים שחלוקים בדבר ואין שום אחד מהם מוחזק, מה דינו כשכל אחד טוען זה שלי, או מביא עדים שהם שלו, או כשכל אחד הביא עדים שאכל שני חזקה?

כשפסקו בי"ד כל דאלים גבר וגבר אחד מהם האם יכול השני לחזור ולתקוף, ומה הטעם?

כשפסקו בי"ד כל דאלים גבר ובא שלישי וחטפה בטענת שמא או ודאי האם יכול לחטוף? ומה הדין אם חטף, למי מחזיר? וכמה?

האם בספיקא דדינא, שייך בו כל דאלים גבר או לא, ומה הטעם? (יש מחלוקת בהלכה מי ישתה קודם ממים של בור ברה"ר ראובן או שמעון. מה הדין?)

סימן קמ

1. א. אדם שהחזיק לשאוב מים בחצר חבירו 3 שנים אם יכולים גם בניו להמשיך לשאוב בחצר זו? קצות סק"ג בשם ת' ב"ח סי' ז ונתיבות סקי"ט

1. האם גם במקום ישיבה בבית הכנסת שהיה לפעמים משתמש שם האם זה מהווה חזקה ובניו יכולים להשתמש בו, וגם אם שמו היה רשום על המקום, האם מהווה חזקה? סעיף ח ברמ"א

1. חזקת ג' שנים זה סוג של קניין, או אומדן דעת? קצות סק"ב

1. אחד שנתבע ע"י מערער שמחזיק בקרקע שלא כדין ואמר המחזיק ישבתי כבר ג' שנים, וגם יש לי שטר ואמרו לו בי"ד תביא את השטר, וטוען אח"כ אבד השטר או שהשטר פסול, האם נאמן המחזיק או לא? סעיף ד

סימן קמב

1. א. שכנים בבית דו קומתי, ונפל הקיר המבדיל בין שני החצרות, ובטעות נבנה שנית במקום אחר, האם זכה השכן בקרקע כשסייע בעדו מחוסר ידיעה, או בידעה ומודה בכך, ומה הדין? סעיף ב

1. מה הדין כששכן סייע לשכנים לפתוח חלון על חצירו? סעיף ג

2. באיזה מקרה אדם זוכה בקרקע שהוא מחזיק בה גם אם לא הייתה לו כוונה לקנות? דעת אחרת מקנה קצות קמב סק"א, קפג סק"ט

3.

סימן קמו

1. א. מחאה שצריכה שניים, אם מחה זה שלא בפני זה אם חשוב מחאה? ב"י, וש"ך סק"ד וע"ע תומים סק"ג. ואם פרסם מודעה בלוח המודעות של בית הכנסת או בכרוזים אם חשוב מחאה? ניתן ללמוד משו"ע סימן קמד סעיף ד, וסימן קמט סעיף כ שגם בצורה של קול הוי מחאה, ולא רק באופן ישיר

1. העדים שאמרו לא אמרנו המחאה לאף אחד לא למחזיק ולא לאדם אם נקראת מחאה? סעיף ג

1. ראובן החזיק בקרקע, ושמעון בעל הקרקע מיחה בו, ומכר ראובן ללוי את הקרקע. האם צריך שמעון למחות כל ג' שנים? סעיף ח' ועיין סמ"ע סקי"ז, קצות סק"ז, נתיבות סק"ח

סימן קמט

סעיף א

ראובן ושמעון שותפים בקרקע. שמעון היה במדינה אחרת במקום שאין השיירות מצויות. בא לוי והחזיק בקרקע שלהם. האם מועילה חזקה נגד החלק של ראובן, הנמצא כאן במקום?

כתב הרשבא ופסק הרמא שמועיל. וראה סימן קנד סעיף יד השלמה לדין זה.

סעיף טו

ראובן קנה מעכו"ם קרקע שידוע היה שהיא של ישראל, ואכלה שני חזקה ומכרה לשמעון. מה הדין?

קי"ל אין מחזיקין בנכסי קטן. הבא שתי דוגמאות שאדם יכול להחזיק בנכסי קטן, ובאלו תנאים?

דין אין מחזיקים בנכסי קטן מובא במסכת בבא מציעא לט א ב. הגמרא אומרת אין מחזיקים בנכסי קטן אפילו הגדיל. נחלקו הראשונים והפוסקים בהבנת הגמרא, הר"י מגאש סובר שצריך להחזיק ג שנים אחר שהגדיל ואז הוא חזקה וכן פסק שוע. רשי וסיעתו סוברים שמכיון שהתחיל להחזיק בעודו קטן לא תועיל החזקה שיחזיק כשיגדיל כלל וכן פסקו הרמא והשך.

שתי דוגמאות בהם מחזיקים בנכסי קטן

א: כשלא היה ידוע שהקרקע היתה של אביו, נאמן המחזיק במיגו כמבואר בסיפור רבא בר שרשום ב"ב לב ב. סעיף כ.

ב: קטן שיש לו אפוטרופוס, מועילה חזקה בפני אפוטרופוס. סעיף כד.

סעיף לא

מה הדין אם החזיק בנכסי צבור גדולים כגון של עניים או מוסד ציבורי?

כתבו הראשונים שאין חזקה למחזיק בנכסי הקדש וכדומה משום שהעובדה שלא מחו אינה ראייה דקידרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא ועוד שחשבו שהוא מטפל בנכסי ההקדש. וכן פסק הרמא. אמנם אם יש גיזברים שיש להם חלק בנכסים והם לא מחו אזי יש חזקה. וכן הדין בנכסי הקהל.

חזקה במצוות

אדם שהיה לו ס"ת וקראו בו הציבור תמיד, וכעת אדם אחר מבקש ליתן ס"ת, והראשון טוען שיש לו חזקה כדי למנוע שלא יקראו בשני. עם מי הדין?

סימן קנ

1. ראובן ירד לתוך שדה חבירו ויצא קול בעיר שירד בתורת משכנתא, לאחר ג' שנים תבעו בעל הקרקע להחזיר השדה, והראיה שהוא מחזיק בה בתורת משכנתא, וראובן טוען לקוחה היא בידו, הדין עם מי? **סעיף ה**

סימן קנג

חזקת תשמישים היא חזקה המאפשרת לאדם לעשות שימוש ברכוש של חברו או לעשות שימוש ברכוש שלו אע"פ שנגרם מזה נזק מסוים לחברו.

מהם שיטות הראשונים בנוגע לחזקת תשמישים (וחזקת נזיקין) ומה נפסק להלכה?

הרמבם וסיעתו, חזקת תשמישים חלה לאלתר.

(1: הקצות הקשה כיצד היא חלה הרי לא נעשה פה קניין? ותירץ שהשימוש הוא כעין אכילת פירות המהווה חזקת קניין).

(2: הגמרא אומרת שחזקת סתימת חלון היא לאלתר. האחרונים הקשו, לשיטת הרמבם הסובר שכל חזקת תשמישים היא

לאלתר, מה מיוחד בחזקת סתימת חלון? צריך להבין מה פירוש לאלתר בחזקת תשמישים ובחזקת סתימת חלון.

הסמע חילק שבשאר תשמישים המחזיק צריך לברר שהניזק ידע ושתק לעומת סתימת חלון שאינו צריך לברר זאת אלא מיד הוא חזקה. הקצות הקשה שהרי על הניזק להביא ראיה, וחילק שבשאר תשמישים צריך להמתין שיעור זמן שידע הניזק מהשימוש שנעשה, ובסתימת חלון החזקה מיד).

רשב"ם, מדובר שבא בטענה שמכר לו או קנאו וכדו' אך אין צריך ג' שנים.

רא"ש (א יא) ור"ת: צריך טענה וחזקת ג' שנים.

כלומר, לדעת רשבם ראש ור"ת, הקנין נעשה בזמן אחר, וחזקת התשמישים היא רק ראייה שקנה את זכות השימוש. שו"ע פסק כרמב"ם, ובסימן קנה כתב עליו הרמא וכן ראוי להורות ויש אומרים שצריך חזקת שלוש שנים וטענה. אצלנו הרמא הביא יש אומרים שצריך ג' שנים וטענה. האחרונים חלוקים כמי הכריע הרמא. הטז סובר שהרמא הכריע כרמבם והמתין לכתוב את הכרעתו בסיום הנושא. הסמע סובר שהרמא מכריע כרמבם רק במקום בו המחזיק עשה בשלו ולא נהנה משל חברו אך לחברו נגרם נזק. אך במקום שעושה שימוש בשל חברו בזה הרמא לא הכריע.

סעיף א

(ב"ב נט ב) אסור לאדם להוציא זיו מכותלו לחצר חברו (להשתמש בו כגון לתלות עליו דברים) משום היזק ראייה. ואם הוציא אסור לו להשתמש בו ומותר לבעל החצר להשתמש בו (שהרי יכול לסלק את הזיו). הנתיבות הוסיף שאפילו אם הזיו נמצא באויר שברשות בעל הכותל אסור לו להוציא את הזיו משום היזק ראייה.

סעיפים ב' ג'

כתוב במשנה (ב"ב נט) כשהזיו בגודל טפח ומעלה, יש לו חזקה ויכול למחות בו, ופחות מטפח אין לו חזקה ואינו יכול למחות. הראשונים נחלקו בדין המשנה בשתי מחלוקות:

מחלוקת א. מחלוקת עקרונית בחזקת תשמישים – האם חזקת תשמישים צריכה ג' שנים וראייה כחזקה רגילה

דעת הרמבם: אם בעל החצר לא מחה לאלתר, הוי חזקה לבעל הזיו. ונחלקו האחרונים בדעתו בהשוואה לחזקת סתימת חלון. רשב"ם (תוד"ה וא"ו ב): צריך לבוא בטענה מלבד המעשה של הוצאת הזיו. רא"ש (א"א): צריך חזקת ג' שנים וטענה.

שוע פסק כרמבם. הרמא הוסיף ויש אומרים שצריך חזקת ג' שנים וטענה. ובסימן קנה כתב על דעת הרמבם וכן ראוי להורות. אם כן כמי פסק הרמא? הטז סובר שהכריע כדעת הרמבם ולכן כתב דעתו בסוף הענין. הסמע סובר שהרמא מחלק בין מצב בו האדם שהזיק לחברו לא נהנה מחברו אלא השתמש בשל עצמו ורק הזיק לשכן כגון בזיו, במצב כזה אנו אומרים המוציא מחברו עליו הראייה והלכה כרמבם. לעומת זאת כשנהנה ועשה שימוש בשל חברו, בזה סובר הרמא לחשוש לדעת הרא"ש.

מחלוקת ב – מהי החזקה שיש לבעל הזיו שהוציא את הזיו

דעת הרמבם: מדובר על שני ענינים. חזקה אחת היא שבעל החצר לא יוכל לדרוש להסיר את הזיו, ולגבי זה סובר הרמבם שכל זיו בכל גודל אם בעל החצר ראה ושתק הוי חזקה ואינו יכול למחות בו יותר. דבר נוסף הוא האם בעל הזיו יכול לדרוש מבעל החצר לא לבנות מתחת לזיו ולבטל את שימושו, בנוגע לזה סובר הרמבם שיש הבדל בין זיו טפח ומעלה לזיו פחות מטפח, שאם מדובר בזיו פחות מטפח, אף פעם אין חזקה ותמיד יוכל בעל החצר לבנות תחתיו ולבטל את שימושו, אבל בעל החצר יוכל למחות בו שלא להוציאו. וכשמדובר בזיו מטפח ומעלה יש לבעל הזיו חזקה נוספת והיא שיוכל לדרוש שלא לבנות תחתיו ולבטל תשמישו. (ויש עוד מחלוקת אחרונים בדעתו).

שאר הראשונים: לדעתם מדובר בדיון אחד בלבד, והוא מתי יש לבעל הזיו חזקה על הזיו ואי אפשר לדרוש ממנו להסירו. כשהזיו פחות מטפח – אין לו חזקה ואינו יכול למחות. רב הונא בגמרא מסביר שהכוונה שאין בעל גג יכול למחות בבעל החצר אבל בעל החצר יכול למחות בבעל הגג.

סעיף ד

מה הדין אם בעל החצר רוצה לתקוע זיו בכותל חברו?

זיו בעובי טפח יכול לעכב מחשש שיפגע בכותל שלו. זיו שאינו בעובי טפח, ה**טור** סובר שבעל הכותל יכול לעכב אפילו שאין לו סיבה ראויה להתנגד ואילו **רי ברצלוני** סובר שכופין על מידת סדום ולא יכול למונעו. זו מחלוקת עקרונית האם מותר להשתמש בשל השני כשאין לו סיבה להתנגד. הרמא פוסק כדעת ה**טור**. והבא פוסק כדעת **רי ברצלוני**.

סעיף ה

מנה שני מצבים בהם מותר להוציא זיו ואין בעל החצר יכול למחות

א: (רבנו ישעיה בטור) אם יש לו פתח או חלון לחצרו יכול להוציא זיו מהכותל לחצרו שהרי אינו יכול לטעון שחושש להזק ראייה. וכן פסק שוע.

ב: כתב הריטב"א שאם מוציא זיו כדי להגן על כותלו מפני הגשם ולא כדי להשתמש בו, אינו יכול לעכב. שהרי זה נהנה וזה אינו חסר. ולזיו כזה אין חזקה שהרי אין בו תשמיש לכן אם ירצה לבנות יוכל לדרוש להסיר את הזיו. כלומר מאחר ואינו

יכול למחות אין בזה חזקה. ואינו יכול לטעון כעת שלא יוציא הזיזים שמא יפריע לו בעתיד, והקשה הסמ"ע שבסימן קנד סעיף טז השוע מביא מחלוקת ראשונים האם יכול למחות על דבר שאולי יפריע לו בעתיד ולא ירצה לגשת לדינא ודינא ופוסק להלכה כרוב הראשונים החולקים על הראש וסוברים שיכול למחות. וכאן אנו אומרים שאינו יכול?! מיישב הסמ"ע שלגבי זיו כזה שמוציאים בשביל הגשם ברור לכולם שכשאדם יצטרך לבנות הוא יסיר את זה מאחר וזה ברור לכולם. הטז מתרץ שלא יצטרך לדון בדינא ודינא משום שיוכל פשוט בעצמו לחתוך את הזיזים...

סעיפים ו – יב מזחילה ומרזב

סעיף ו

א: "המרזב אין לו חזקה ויש למקומו חזקה, המזחילה יש לה חזקה" **מזחילה** היא כינוי לצינור המונח בקצה הגג והמים היורדים על הגג זורמים אליו. **מרזב** הוא צינור הנמצא בקצה המזחילה והמים זורמים דרכו וכך מרחיקים אותם מהקיר. בנידון שלנו מדובר שהגג שייך לראובן והמזחילה והמרזב נמצאים באויר חצר שמעון. הדין הוא שלמזחילה יש חזקה ואין בעל החצר יכול להסירה לאחר שהחזק לכך. גם למרזב יש חזקה על עצם קיומו אך יכול בעל החצר להזיזו למקום אחר בחצר.

ב: החזקה היא דו כיוונית, כלומר, לאחר שיש חזקה לבעל המזחילה להוציא מים לחצר חברו, גם בעל החצר קנה את הזכות לקבל את המים של חברו. והקשה הנתיבות כיצד זוכה הרי זה דשלבל"ע? ותירץ הנתיבות שאמנם אדם לא יכול לקנות דבר שלא בא לעולם אך יכול לדרוש תשלום והתחייבות גם על דבר שלא בא לעולם

ג: כתב הנימו"י (לא ב), אם בעל החצר או בעל הגג עושים מעשה המבטל את החזקה והשני לא מוחה, הרי שבטלה החזקה כגון שסתר בעל הגג את גגו וראה בעל החצר ושתק איבד את זכותו, אך אם נפל הגג יכול לחזור ולבנותו ולהתקין המזחילה. אך אם לאחר שנפל הגג עשה בעל החצר מעשה שלא מאפשר לבעל הגג להחזיר המזחילה, וראה בעל הגג ושתק, שוב הוי מחילה. וכן פסק הרמא.

סעיף ז אמנם לבעל החצר יש חזקה לקבל את המים, אך אינו יכול לעכב אם בעל המזחילה רוצה לקצר את הצינור או לשנות את מקומו וכדו'.

סעיף ח

מובא בגמרא (נח ב רבי ירמיה בר אבא) החזקה היא על הצינור ולא בתור זיו, לכן אין בעל המזחילה יכול למנוע מבעל החצר לבנות תחתיו וכדו'. כמו כן כתב הרמ"ה שבעל החצר יכול להחליט לקבל מים בכלי וכדו' ואין יכול לעכב. כמו כן כתב הרא"ש שאם בעל החצר רצה להטות את הצינור למקום אחר אם לא נגרם נזק לבעל המזחילה אינו יכול לעכב.

סעיף ט

כתב הרשבא שבני רשות הרבים יכולים לעכב אדם שרוצה לשפוך את מימיו לרשות הרבים. כמו כן אדם שהמים הנשפכים מזיקים לכותלו הנמצא במבוי יכול לעכב.

סעיף י

סוגיא ב"ב ו א. האם החזיק לנטפי החזיק גם לשפכי או לצריפא דאורבני. והלכה כרב יוסף.

אדם בונה בחצרו הפרטית חדר צמוד לגדר המפרידה בין חצרו לחצר חברו. האם מותר לו לבנות את הגג בשיפוע לכיוון חצר חברו כך שמי הגשמים היורדים על גג החדר ירדו לחצר החבר? במידה ובנה גג כזה האם השכן יכול למחות בעדו? מהגמרא בבא בתרא ו א רואים שצריך חזקת תשמישים גם על גג של חדר הנמצא ברשות אדם והמים יורדים ממנו לרשות אדם אחר. אם כן גם במצב זה, השכן יכול למחות שאינו מסכים לכך ששיפוע הגג פונה לחצר. לגבי השאלה האם מותר לעשות כן לכתחילה, זו שאלה שנוגעת לכל המצבים בהם צריך חזקת תשמישים, האם מותר לעשות כן ולגרום לחזקה או שאם עושה כן בכוונה תחילה צריך לבקש רשות.

סעיף יא

נחלקו הראשונים האם יכול בעל הצינור להגביה את צינורו ועל ידי כך קילוח המים חזק יותר. הרמה סובר שאינו יכול לעכב בעדו. ובעל העיטור סובר שיכול לעכב בעדו. השוע הביא את שתי הדעות. אך להנמיך את הצינור ודאי שאינו יכול שהרי מונע ממנו לבנות בחצר.

סעיף יב

העתק את הסעיף מהשוע. מקורו בשות הרא"ש. במרדכי סימן תע. ובנימו"ג ב.

סעיף יג חזקה בסולם. משנה נח ב.

סעיפים יד טו

כתב הרמבם כותל בין שני שותפים, אם שייך לשניהם, שניהם יכולים להשתמש בו. ואפילו אם אחד מהם לא השתמש תקופה ארוכה, לא איבד את זכותו. אך אם שייך לאחד מהם אין השני רשאי להשתמש בו.

סעיף טז

הגמרא אומרת (ב"ב ו א), שאדם שהניח קורה בכותל חברו וחברו שתק, יכול להניח גם קורה כבדה יותר. וביאר הבית יוסף שמי שמתרצה להניח קורה בכותל שלו, מסכים גם קורה כבדה יותר.

סעיף יז קורה למטרת צל

- 1: השעין קורה על כותל חברו למטרת צל וכדו'. כתוב בגמרא ו ב שעד שלושים יום אינו חזקה לאחר שלושים יום הוי חזקה.
- 2: אם מדובר בסוכה של מצווה, עד שבעה ימים אינו חזקה, לאחר שבעה ימים הוי חזקה.
- 3: אם חיבר בטיט לאלתר הוי חזקה.

כשיש ויכוח בין המחזיק לניזק, האם מיחה בו וכדו', מי צריך להביא ראיה?

הרמבם והשו"ע (קנה מג) פסקו שעל הניזק להביא ראיה! הנימוק לכך הוא שהמזיק הוא המוחזק, והמוציא מחברו עליו הראיה. אך בסעיף שלנו לגבי חיבר בטיט הוי חזקה לאלתר, כתבו והוא שיביא ראיה שבעל הכותל לא מיחה. משמע שהמחזיק צריך להביא ראיה? הקצות הביא שני תירוצים: א: דוקא בדברים שלא לאלתר הוי חזקה על הניזק להביא ראיה, אך דברים שהחזקה אינה לאלתר כגון כאן שצריך חיבור בטיט, על המזיק להביא ראיה. ב: דברים שקרוב לודאי שראה הניזק מיד, על הניזק להביא ראיה. אך דברים שלא בטוח שראה מיד, על המזיק להביא ראיה. הנתיבות תירץ שאם מדובר שהמזיק מחזיק בשלו ומזיק בשל חברו, אז הניזק צריך להביא ראיה אך אם מחזיק ומזיק בשל חברו, על המזיק צריך להביא ראיה. ובסעיף מד כתב השוע שאם מדובר בנזקים אין בהם חזקה אך עשה קניין שבאופן כזה לפי הרמבם והשוע אין המזיק צריך לסלק הנזק, במקרים כאלו כשיש ויכוח, על המזיק להביא ראיה.

בבית משותף, שתי מרפסות של שני דיירים סמוכות זו לזו, וכותל מפסיק ביניהן ורוצה אחד לתקוע קורה בכותל הנ"ל, לעשות סוכה. האם רשאי?

מרפסת ראובן סמוכה לדירת שמעון כך שכותל דירת שמעון הוא גם הכותל של המרפסת, ובכותל זה תקע מעקה המרפסת. האם רשאי ראובן, בעל המרפסת לתקוע קורה בכותל הנ"ל, לעשות סוכה?
כתב הרמבם כותל בין שני שותפים, אם שייך לשניהם, שניהם יכולים להשתמש בו. וכן פסק שו"ע. ואפילו אם אחד מהם לא השתמש תקופה ארוכה, לא איבד את זכותו. אך אם שייך לאחד מהם אין השני רשאי להשתמש בו.

ראובן החזיק בנעיצת קורות בכותל הידוע שהוא של שמעון, ונפל אותו כותל, וחזר שמעון ובנה את הכותל מחדש. האם רשאי ראובן לשוב ולנעוץ קורות בכותל?

כתב הנימו"י (ב"ב ג ב) שאם החזיק להניח קורות בכותל, ונפל הכותל ובנאו מחדש, בטלה החזקה ואינו יכול להניח שוב קורות על הכותל החדש וכן פסק שו"ע. הסמך הוסיף את דברי הנימו"י שם שאם בא בטענת מכרת לי ומדובר שהניח תקרה ומעזיבה על הקורה הוא נאמן.

סימן קנד חזקת חלונות ופתחים וכמה צריך להרחיק מהם

ראובן גר בבית ויש לו חצר משותפת עם דיירים מבתים אחרים. ראובן רוצה לחלוק את ביתו ולמכור את חציו למשפחה נוספת שתגור בבית זה. האם דיירי החצר המשותפת יכולים לעכב בעדו
נברר לגבי בית בחצר משותפת כמה ענינים, האם מותר לעשותם ללא רשות דיירי החצר.

האם מותר להוסיף על הבית? האם מותר להוסיף דיירים? האם מותר לפתוח פתח חדש לחצר?

פתח חדש לחצר

כתוב במשנה (ב"ב נט ב) בית שאין לו פתח לחצר משותפת, אין הבעלים יכולים לפתוח פתח כזה ללא רשותם. כלומר אדם קנה בית שאין לו פתח לחצר משותפת, והוא רוצה לפתוח פתח כזה, דיירי החצר יכולים למנוע אותו מכך, והגמרא מסבירה שהם יכולים לטעון שפתיחת הפתח לחצר מרבה עליהם את הדרך כלומר מוסיפה שימוש בחצר.

תוספת על הבית

בהמשך לאיסור לפתוח פתח חדש לחצר, המשנה מסייגת את הדברים ואומרת "אלא אם רצה בונה את החצר לפניו מביתו, ובונה עליה על גבי ביתו ופותחה לתוך ביתו" כלומר אם לא פותח פתח חדש לחצר אין בזה איסור. הגמרא מקשה, שהרי גם באופן זה הוא מרבה שימוש בחצר? הגמרא מתרצת: "מאי חדר שחלקו לשנים מאי עליה אפתאי" ונחלקו הראשונים מה בדיוק התירה הגמרא-

רשב"ם: אסור להוסיף חדר או עלייה אפילו שלא פותח אותם לחצר. אבל לחלוק מבנה קיים מותר. (אמנם לדעתו מותר להוסיף דיורים ככל שירצה ואין יכולים לעכבו כדלהלן).

רי"ף רמבן ונימו"י: לפתוח פתח חדש לחצר השותפים אסור אך לפתוח לביתו מותר אפילו אם הוסיף בניה חדשה.

רא"ש: פסק כרי"ף אך סייג שאם קנה בית חדש אסור לפתחו אפילו לביתו.

רמ"ה: להוסיף דיירים אינו רשאי. אם רוצה מקום לשמש למחסן וכדו', אזי יש לחלק שלהוסיף למבנה אסור אך לחלק את המבנה הקיים מותר.

השוע פסק כרי"ף רמבן ונימו"י, כלומר שאסור לפתוח פתח חדש לחצר אך מותר להוסיף על הבית.

הוספת דיירים

הרמבם פסק שבני החצר המשותפת יכולים למנוע מאחד הדיירים להוסיף דיירים בביתו. הרשבם חולק על הרמבם וסובר שמותר להוסיף דיירים כל שאינו מוסיף בנין חדש. השוע פסק כרמבם, והרמא הביא את דעת רשבם. כלומר הרמבם והשוע הקלו יותר מרשבם בכך שהתירו לבנות מבנה חדש בתנאי שהוא פתוח לבית ולא לחצר והחמירו על רשבם בכך שאסרו להוסיף דיירים.

אדם ששכר בית מחברו האם יכול אחר כך להביא את קרוביו וחבריו לדור עימו בבית ששכר?

גם הסוברים שמותר להוסיף דיורים בבית כשהחצר משותפת, מכל מקום מודים שהשוכר בית מחברו אינו יכול להוסיף דיירים בבית.

שני אנשים שותפים בבית, האם יכול אחד מהם להביא אנשים אחרים במקומו?

המרדכי (ב"ב תקנח) הביא דברי מהר"ם שהרבה שותפים בבית אחד ורצה אחד לתת לאחרים רבים להשתמש בחלקו, שאר השותפים מעכבים עליו, ואין לדמות לחצר שבו אינם יכולים לעכב. מה טעם האיסור? העיר שושן אומר שאין דעתו לסבול את אלו. והסמע כתב שהטעם הוא שריבוי הדיורים יקלקל גם את החלק של השותף. לפי הטעם השני השותף יכול לאסור גם אם בפועל לא גר בבית מאידך לפי הטעם הראשון יכול למנוע גם אם יחליף השותף את עצמו באדם אחר ולפי הטעם השני אם מחליף עם מישהו אחר אינו יכול למנוע בעדו.

הרמא כתב את הדין לאסור אך לא כתב הטעם. הטעמים הובאו בסמע.

שותף שרוצה למכור חלקו לרבים יש נידון בזה

סעיף ג פתיחת חלון לחצר חברו סיכום

א: אין לפתוח חלון לחצר חברו ו(אפילו) לא לחצר השותפים, ואם פתח עליו לסותמו (ב"ב נט ב).

ב: אם קיבל רשות מבני החצר לפתוח חלון לחצר או באופן שיש לו חזקה, עדיין צריך להקפיד שלא לפתוח פתח כנגד פתח, זה מצד שהדבר אסור משום צניעות. הנתיבות כתב שהוא איסור דאורייתא!

כמה צריך להרחיק? הרמב"ן מחלק שאם מדובר בחצר שהוא שותף בה מספיק שירחיק מעט אך אם מדובר בחצר שאין לו בה חלק, צריך להרחיק לגמרי שלא יוכל לראות כלל את חלון חברו. וכן פסק שו"ע.

ג: אם פתח חלון כנגד חלון, האם יכול להיות בזה חזקה ומה הדין בפתח כנגד פתח?

רשב"ם כתב שאין חזקה כלל. והרמ"ה כתב שאין חזקה בפתח כנגד פתח משום שהוי איסור אך בחלון כנגד חלון יש חזקה משום שאנשים פחות מקפידים. הרמ"א, כתב בסתם כרשב"ם ובשם יש אומרים הביא את דברי הרמ"ה.

ד: אם באו שניים כאחד לפתוח חלון מה יעשו?

הנימו"י (לב א) הביא דברי הריטב"א שבמקרה כזה יעשו פשרה ביניהם, ואם מדובר במקום שאחד חסר והשני אינו חסר כופים על מידת סדום. וכן פסק הרמ"א.

ה: כשיש רשות הרבים ביניהם יכולים לפתוח פתח כנגד פתח?

הגמרא אומרת שכשיש רה"ר ביניהם אינו יכול למחות כנגדו שפותח חלון שהרי הוא כבני רשות הרבים שיכולים להסתכל. אך אם מדובר בעליה כתב הרמב"ן שיכול למחות שהרי רשות הרבים אינם יכולים להסתכל. ואם מדובר בחלונות גבוהים שהולכי רשות הרבים לא יכולים לראות, אך רוכבי הגמלים יכולים לראות, הרשב"ם כתב שרשאי לפתוח והרמב"ן ועוד כתבו שאינו רשאי.

ודעת בעל העיטור (הובא בנימו"י), שאם מזיק לו יותר מבני רשות הרבים יכול למחות בו והביאו הרמ"א.

פסק השו"ע: שכל שאינו גבוה ארבע אמות יכול לפתוח חלון כנגד חלון ברשות הרבים.

אם מבוי מפסיק ביניהם, בנימו"י הביא שתי שיטות, הביאם השו"ע.

ו: האם מותר לפתוח חנות כנגד פתח חברו כשיש רשות הרבים ביניהם?

הריף הביא תוספתא שאין לפתוח חנות כנגד פתח חברו משום שהרי יושב בחנותו כל היום וזה ממש היזק ראייה.

הסתרת נוף: הובא בפתש שאדם לא יכול לטעון כנגד חברו שבבניית הגדר הוא מונע ממנו להביט אל הרחוב וכדומה לפי "שהיזק ראייה שנינו, מניעת הבטת לא שנינו"

סעיף ד

ראה לשון השו"ע. ובפת"ש כתב שאם היה חלון זכוכית קבוע אסור לעשות לו צירים משום שראייה שלא דרך חלון היא טובה יותר. וצ"ע. באחד השותפים כתב שמחיצת זכוכית הוי מחיצה וכותב הפתש שברור שמדובר בזכוכית שהיתה בעבר שהיתה אטומה לגמרי ורק אור היה עובר דרכה, אך כיום זכוכית שקופה בודאי שאינה מועילה נגד היזק ראייה.

סעיף ה

פתח עם שתי דלתות יכול לחברם לדלת אחת, נימו"י. אבל לעשות שני פתחים של שתי אמות לפתח אחד של תךד אמות אסור

סעיף ו

אין לפתוח חלון לחצר חברו בכל גודל ובכל גובה, מאחר וגם כשהחלון גבוה אומר בעל החצר אתה תטפס על כיסא ותסתכל.

הקשה הרמב"ן מדוע בחלוקת חצר מספיק מחיצה גבוהה ד' ולא חוששים שיעלה על שרפרף ויסתכל? ותירץ שני תירוצים, א: לא חוששים שיעמיד שרפרף בחצר. ב: בחצר החבר רואה אותו והוא מתיירא מפניו ואילו בביתו אף אחד לא רואהו. הקצות הסביר אחרת ואמר שמעיקר הדין החשש שיעלה על שרפרף אינו היזק גמור ולכן אינו סיבה לחייב לבנות חומה גבוהה אמנם בפותח חלון לאויר חברו היתה סיבה לאסור הרי נהנה מאויר חצר חברו והסיבה שהתירו היא כופין על מידת סדום, ובמצב שיש לו הפרעה אפילו קלה מחייבים אותו שלא לפתוח. והנתיבות הסביר אחרת יעו"ש.

סעיף ז חזקה בהיזק ראייה של חלון

**אדם שפתח חלון לחצר חברו וחברו מחל לו, האם חברו יכול לחזור בו או שאין לחזור מהחזקה?
כלומר האם יש חזקה להיזק ראייה?**

ראה בראש פ"א סימן ב, פ"ב סימן ג. שיש חזקה. והטור הביא ראשונים שחולקים שאין חזקה כמו שאין לקוטרא ובית הכסא, שהרי זה אסור. השוע פסק שיש חזקה.

המשך סיכום סעיף ז לגבי חזקה בהיזק ראייה

שוע פסק שיש חזקה בפתח חלון לחצר חברו וגם הרמא כתב שכן ראוי להורות, אמנם הוסיף שרבים חולקים וסוברים שאין חזקה בפעולה זו.

עוד הוסיף הרמא על פי הרשבא, שגם הסובר שיש חזקה הכוונה שיש חזקה על גופו של החלון אך בכל אופן אסור לו לעמוד ולהסתכל לחצר חברו, ובעל החצר יכול למחות בו תמיד.

סעיף ח חזקה בהיזק ראייה בחצר של שני שותפים שלא חלקו

1: הרמבם כתב לגבי שני שותפים בחצר שאע"פ שהחזיקו לחיות זה לצד זה ללא גדר, ברגע שאחד מהשותפים ירצה גדר למנוע היזק ראייה, שומעים לו, ואין במצב הזה שהם ללא גדר, חזקה כלל. הקושיא היא שלגבי חלון הפתוח לחצר חברו פסק הרמבם שיש חזקה, הכיצד? **המגיד משנה** חילק בין פתיחת חלון שהוא עשיית מעשה ובזה יש חזקה לבין שימוש בחצרות בו ההיזק ראייה הוא ללא מעשה ולכן אין לגביו חזקה.

הרא"ש (ב"ב א ב) תירץ, דוקא כשהמחזיק מזיק ולא ניזק שייך חזקה מהעובדה שהניזק לא מחה. אך כששניהם מזיקים זה לזה, אמנם הניזק שלא מחה משום שידע שגם הוא מזיק לחברו אך אין בזה חזקה. תירוץ נוסף של הראש הוא שבהיזק כזה שהוא תדיר, אין חזקה, בשונה מפתח חלון לחצר חברו שההיזק אינו תדיר ולכן יש חזקה. הקצות אומר שיש נ"מ בין שני טעמי הראש כשיש היזק ראייה מהגג לחצר, לפי הטעם הראשון יש חזקה שהרי הניזק לא מזיק בעצמו ומאידיך מדובר בהיזק תמידי ולפי הטעם השני אין לו חזקה. הנתיבות חולק ואומר שתשמישי הגג אינם קבועים ולכן גם לפי הטעם השני יש חזקה.

2: עוד כתב הרא"ש שאם השכנים מחלו זה לזה בפירוש על היזק ראייה, המחילה מועילה ואינם יכולים לחזור בהם.

סעיף ט

אם נפל הכותל שבו היתה החזקה לפתוח חלון, לא איבד את חזקתו וכשיבנה כותל חדש, יוכל לפתוח שם חלון. **הסמ"ע הקשה**, מדוע בהחזיק לנעוץ קורה הדין הוא (קנג כ) שאם נפל הכותל איבד את חזקתו ואילו כאן כשנפל הכותל לא איבד את חזקתו לפתוח חלון? ותירץ הסמ"ע שבחזקה להניח קורה על הכותל, החזקה היא על הכותל עצמו, וכשהוא נפל, אבדה החזקה אך בחזקה לפתוח חלון החזקה היא על השימוש בחצר (להנות מאורה)! וגם כשהכותל נפל, החזקה הזו לא אבדה. (ראה הערה דומה לזה בסימן קנז סעיף י).

סעיף י חזקה בחלון

הגמרא דנה באיזה חלון יש חזקה. נציין שראינו לעיל מחלוקת ראשונים האם יש חזקה להיזק ראייה מחלון. הראשונים הסוברים שאין חזקה מבארים שהדיון פה הוא רק לגבי חלון והאור או האויר שהוא נותן וכו' אך להיזק ראייה אין חזקה. ואילו ראשונים אחרים סוברים שגם אם יש היזק ראייה יכול להיות חזקה על חלון.

המשנה מחלקת בין חלון מצרי שאין לו חזקה מאחר והוא קטן לחלון צורי שיש לו חזקה. בגמרא האמוראים חולקים האם מדובר על חלון למטה מד' אמות או למעלה מד' אמות.

סיכום דין פתיחת חלון - חלון לחצר חברו, לחצר השותפים, חלון כנגד חלון, כשיש רה"ר ביניהם כשיש מבוי ביניהם. אותן שאלות ביחס לפתח.

אסור לפתוח חלון לחצר חברו משום היזק ראייה.

גם אם מדובר בחצר שהוא שותף בה, אסור לו לפתוח חלון לחצר זו, (משום שחברו טוען כנגדו, אמנם כשאתה בחצר המשותפת אתה רואה אותי, אך אני רואה שאתה רואה אותי, וכשתראה אותי מביתך, לא אדע שאתה רואה אותי).

אם החבר מסכים שיפתח חלון, לא יוכל אחר כך למחות בו, וכיון שהסכים קנה השכן את זכותו.

אם פתח חלון לחצר חברו וחברו לא מזהה בו שוע פסק כראשונים שיש חזקה ולא יכול לחייבו לסתום.

סכמ דין בניית כותל למול חלון חברו

מה הדין באדם שפתח חלון לרשות הרבים, האם הבירו שכנגדו יכול לפתוח חלון כנגד אותו חלון, ומה הדין אם רצה להגביה את כותלו? סעיף ג בסמ"ע, ש"ך, ונתיבות שם ועיין סעיף ט"ז ברמ"א, וסעיף ל"א

האם בהיזק ראייה מהני חזקה, מחילה או קנין, והאם יכולים לפתוח חלון מול חלון כשבני העיר נהגו כן. סעיפים ז - ח עיין בסמ"ע סקכ"ד גר"א סעיף י"ז מסעיפי הטור וב"י וב"ח שם, ועיין סימן קנ"ה, סעיף לו ונתיבות שם, וסי' קנז סעיף א'.

מי שיש לו חלון לחצר חברו והוא סתום כמה שנים, האם יש לו רשות לפותחו? סעיף י"ב

איך הדין אם בעל החצר אומר אני סתמתי החלון, ובעל החלון בזמנו שתק, ובעל החלון טוען אני סתמתי, מי מוחזק. שם ברמ"א ועיין סמ"ע סקמ"ח

פתח חלון למקום שעכשיו אינו מזיק האם יכול למחות? סעיף טז ועיין קצות סק"ה ונתיבות סקט"ו

סעיף יז

לוי פתח חלון לחצר המשותפת לראובן ושמעון, שמעון איננו פה והתנה לוי עם ראובן הנמצא פה, שכשיחלוקו ראובן ושמעון ביניהם את החצר, אם יפול חלקו של ראובן בחצר אצל החלון של לוי לא יוכל ראובן למחות בו, האם מועיל התנאי?

כתב הראש בתשובה שהתנאי לא מועיל שהרי זה כאומר לכשאקנה תהא קנויה לך, לכן התנאי לא מועיל. הסמע מסביר שזה שונה מדין קרקע של שותפין ואדם עשה חזקה המועילה רק כלפי אחד מהם, שלאחר החלוקה, חזקתו מועילה, (מובא ברמא קמט א) משום שחזקתו מועילה כעת בזמן השותפות, שיהיה לו חלק בחצר ולא בחלק מסוים שעדיין לא חילקו.

סימן קנה דין הרחקת נזיקין.

הכלל העקרוני הוא: הלכה כרבי יוסי הסובר שעל הניזק להרחיק את עצמו, מלבד גירי דיליה, שאז רבי יוסי מודה שהמזיק צריך להרחיק עצמו.

סעיף א הרחקת תנור.

המעמיד תנור בביתו קבעו חז"ל בגמרא (ב"ב כ ב) שיעור שצריך להרחיק כדי שלא יזיק לחברו. אמנם הגמרא מסיימת שאם בכל זאת הזיק, משלם מה שהזיק. הריף הקשה (ב"ק כה ב) שהרי יש הלכה שאם אדם הרחיק אש לפי השיעור הראוי להרחיק ובכל זאת קרתה תקלה והאש יצאה והזיקה הוא פטור מלשלם, אם כן מדוע כאן הוא צריך לשלם למרות שהרחיק את התנור כדין? הריף תירץ ונכתוב תירוץ לפי הבנת הנתיבות - בכל המקרים בהם קבעו חכמים להרחיק את האש, חכמים קבעו שיעור הרחקה כזה שהאש לא תזיק גם אם לא ישמור עליה כלל ולכן אם בכל זאת האש הזיקה הוי אונס ופטור. אך במרחיק

תנור חכמים לא אמרו להרחיק עד כדי כך שלא צריך שמירה שהרי אילו היו מרחיבים את השיעור של ההרחקה אי אפשר היה לדור כלל אלא קבעו להרחיק יחד עם הצורך לשמור, ולכן אם בכל זאת האש הזיקה, בעל התנור חייב.

סעיף ב נחתום או רפת המעלים הבל תחת אוצר חברו

1: במשנה (כ ב), אם בעל העלייה קדם הרי שהוא מעכב מלפתוח רפת וכדו' תחתיו אך אם בעל הרפת קדם אין בעל העלייה מעכב.

2: אם באו יחד, כתב הסמ"ע שצריך לעשות פשרה ביניהם. והנתיבות הקשה מדוע בעל העלייה צריך לעשות פשרה הרי הוא לא מזיק? ותירץ שהרי יש חשש שבעל הרפת יקדמנו ואז הוצאותיו להכניס האוצר יהיו בחינם.

3: מה הדין נחתום או רפת תחת דירה? נחלקו ראשונים, רמב"ן (שלט"ג ב"ב י א): בעל הדירה יכול לעכב. ריף ורמבם אינו יכול לעכב. הקצות החושן פסק כרמב"ן והנוב"י כרמבם.

סעיף ג

אם בעל העלייה עשה מעשה המגלה דעתו שרוצה לעשות אוצר, האם גילוי דעת זה מספיק כדי למנוע מהתחתון לעשות מעשה המוסיף הבל? הגמרא הסתפקה בזה (כ ב) ונשארה בתיקו! וכיצד נוהגים למעשה? הרא"ש כתב (ב ו) שמכיון שספק הגמרא לא הוכרע בעל החנות לא צריך להרחיק. הרמבם כתב שלכתחילה בעל העלייה מעכב משום שאינו יכול להזיקו מספק, אך בדיעבד בעל העלייה אינו יכול לחייבו לסלק את המפגע.

סעיף ד מים היורדים מהקומה העליונה לקומה התחתונה

מקור הדין בגמרא בבא מציעא קיז א, הגמרא מסכמת שאם המים הנשפכים בעליה יורדים מיד לבית התחתון הרי שזה גירי דיליה ובעל העלייה חייב לתקן את זה, אך אם המים לא יורדים מיד אלא לאחר זמן, במצב זה על הניזק להרחיק את עצמו. הרא"ש בתשובה כתב שגם במצב שהמים לא יורדים מיד, אם אפשר לתקן בקלות על המזיק בעל העלייה לתקן את הדבר.

הריב"ש הדגיש כל החילוק הזה רק במי תשמיש של בעל העלייה אבל במי גשמים המזיקים לתחתון, כל האחריות של הניזק שלא יוזק, וכן פסק הרמ"א. הסמ"ע הקשה הרי בסימן קסד פסק הרמא שכל עינינו הגג צריך בעל הגג לתקן אם כן מדוע לגבי מי גשמים פוסק שאין זה באחריותו? השך תירץ שאם מדובר שבעל הגג תיקן את הגג ואעפ"כ המים נוזלים הרי שהוא לא פושע ולכן אינו חייב עוד לתקן ובסימן קסד מדובר שפשע ולא תיקן כראוי. הנתיבות בסימן קסד תירץ תירוץ אחר.

מהם נזקים שאין עליהם חזקה? מנה שני אופנים שגם בנזקים אלו יהיה חזקה!

סעיף לו נזקים שאין עליהם חזקה

1: הגמרא אומרת (ב"ב כג א) שלקוטרא שהוא עשן הכבשן או בית הכסא, אבק ונדנוד הקרקע אין חזקה! כלומר ברור שאם הניזק היה שם ובא המזיק לידו, הרי שאין לו חזקה.

2: ומה הדין באופן שהניזק בא לאחר שהמזיק היה שם כבר? הרא"ש כתב (ב כו) שאין חזקה גם באופן זה. לעומתו רבנו יונה (מובא בטור) סובר שיש לו חזקה. שוע ורמא פסקו כרא"ש.

3: אם הניזק והמזיק זכו מן ההפקר וקדם המזיק, באופן כזה כתב הריב"ש שאין המזיק צריך להרחיק, שהרי השני הוא המביא גירי על עצמו וכן כתב הרמ"א.

4: חזקה בהיזק ראייה. נחלקו הראשונים האם יש חזקה בהיזק ראייה. הרא"ש כתב (ג עג) שיש חזקה בהיזק ראייה. הטור הביא ראשונים החולקים. שוע פסק שיש חזקה.

5: אם קנו מידו להחזיק בנזק שאין לו חזקה. ר"ת בתוספות (כג א ד"ה אין) וכן הרא"ש (ב יח) כתבו שגם קנין לא מועיל. לעומתם הרמבם כתב שאם מחל או מכר וכו' ויש ראייה על כך, אין הלה יכול לחזור בו. וכן פסקו השוע והרמא.

סעיף לט

החזיק לעשות מלאכה בדבר שיש בו חזקה אך לשכן הספציפי שלו זה מפריע מאד מאחר והוא איסטניס ובשבילו הוי כמו קוטר ובית הכסא. בגמרא מסופר (כג א) על רב יוסף שאמר שהוא איסטניס ולשכנו אין חזקה.

סעיף מד

1: בהמשך לנושא האחרון בסעיף לו' לדעת הרמבם הסובר שגם בנזק שאין לו חזקה אם עשה קנין, זה מועיל ואין הניזק יכול למחות בו. מה הדין באופן שהמזיק טוען שקנה מידו והניזק מכחיש? כתב הרמבם על המזיק להביא ראיה ואם לא יביא, הניזק ישבע היסת שלא היה קנין והמזיק יסלק היזקו.

2: אם שוכר דירתו מגוי ומזיק היזק כזה בידיים לא יכול לטעון שבא מכח גוי. ומה שמבואר בסימן קנד ט שהבא מכח גוי אי אפשר למחות בו זה דוקא בנזקין דאתו ממילא.

3: שניים שיש להם חצרות בשכנות ובאחת מהם יש חורבה המביאה גנבים וכדו' ותובע אחד מחברו או בנה או תמכור או גדור שלא יבואו לנו גנבים ושאר מרעין בישין, כתוב בתשובת הגאונים שחייב לגדור משום שהוי גירי דיליה. בית יוסף הקשה שהרי אין זה גירי דיליה!! כמו כן אם אדם היה צריך לגדור כגון שיש היזק ראיה ולא גדר ובאו גנבים, האם חייב לשלם לשכנו, הרמ"ה כתב שחייב לשלם אך הראש חלק עליו וכתב שאינו צריך לשלם שאין זה גרמי. הרמא פסק בשני המקרים אין המזיק חייב.

בנזקי שכנים בדברים שחייב להרחיק אם לא הרחיק ונגרם נזק האם חייב לשלם או לא? סעיף א, לג האם מועיל חזקה בדיני נזקי שכנים?

א: בנזקי שכנים רגילים מועילה חזקה ונחלקו הראשונים כדלעיל.

ב: בקוטר ובית הכסא וכדו' הגמרא אומרת שאין חזקה שהם נזקים גדולים. הראשונים נחלקו האם אין חזקה גם כשקדם המזיק לניזק, הרא"ש כתב (ב כו) שבכל אופן אין חזקה ולעומתו רבנו יונה סובר שאם קדם המזיק, יש חזקה. הרמא כתב כרא"ש והשוע לא התיחס למקרה זה. אך אם הראשון קדם והשני אחר כך זכה מן ההפקר, במקרה זה אין השני יכול למחות בו כלל, אפילו בהיזק גדול. וכן פסק הרמ"א.

ג: בהיזק ראיה. הרא"ש כתב (ג עג) שיש חזקה, והרמבם סובר שאין חזקה. הבית יוסף מדגיש שגם לרמבם אם עשה מעשה של היזק ראיה יש לו חזקה כגון שפתח חלון וכדו', ורק אם לא עשה מעשה כגון בחצר השותפין וכדו' אין חזקה על היזק ראיה. וכן פסק השוע ששנים השותפים בחצר אפילו לאחר הרבה שנים יכול אחד מהם לדרוש לעשות גדר.

ד: מה הדין בהיזק שאין בו חזקה אך עשה קנין, האם באופן זה יש חזקה ואינו יכול לחזור בו. ר"ת כתב (רא"ש ב יח) כתב שהקנין לא מועיל והוי קנין בטעות ותמיד יכול למחות בו. לעומתו הראש והרמבם סוברים שקנין מועיל ואין הניזק יכול לחזור בו. וכן פסקו השוע והרמא.

האם מועיל מחילה על דין ההרחקה בנזקי שכנים, והאם צריך עדים ע"ז?

לגבי נזקים שאין להם חזקה למדנו שיש מחלוקת ראשונים האם מחילה וקנין מועילה. כשיש ויכוח והמזיק טוען שהניזק מחל והניזק טוען שלא מחל. על המזיק להביא ראיה, ואם לא הביא ראיה הניזק ישבע היסת שלא מחל והמזיק יסלק היזקו.

למה אין בדיני הרחקת שכנים משום מזיק ממש, בור או אש? נתיבות סקי"ז, גר"א סקצ"א

אדם שכר חדרים לצורך משרד בבנין רב קומות והתקין שם מערכות מחשבים עם מתקן קרור לאחר כמה שנים בא אחר ושכר חדרים מלמטה ופתח חנות של חפצים, והקור גרם להפסדים ותובע את העליון לסגור את הקרור וכן לשלם עבור הנזק, האם צודק בטענותיו?

בישוב כפרי שאחד רוצה לבנות תנור עצים בביתו, והעשן יגיע לבית חבירו האם יכול למנוע זאת? ומה הדין אם ראה ושתק? והאם בעשן רגיל יכול למנוע משכנו? שלטג י ב.

ראובן חפר גומא בחצרו שמי גשמים יקלחו לתוכה והמים עברו למרתף של שמעון דרך הקירות, האם ראובן צריך לסלק ומהו שיעור ההרחקה?

שים לב! דין מים העליונים המזיקים לדייר התחתון נמצא במסכת בבא מציעא קיז א.

האם בכל מקום שווה שיעור ההרחקה או שיש דברים הצריכים הרחקה מיוחדת? (2 דוגמאות) למשל: סעיף יא, טו, טז, כא, כו, ל, לד חזקת תשמישים וחזקת נזיקין:

מהן החזקות הנ"ל, ובמה הן שונות מחזקת קרקעות, מהו משך החזקה, והאם בעיני טענה? יש לפרט את שיטות הראשונים ואת טעמי מחלוקתם, ומה נפסק להלכה. ולמ"ד מיד, מה הכוונה?

אם אדם אומר לחבירו קרע את כסותי הוא רשאי לחזור בו למה בחזקת נזיקין אין הנזיק יכול לחזור בו מהסכמתו? ענה גם מסברא.

ראה קצוה"ח ס"ק ג שבחזקת תשמישים הוי קנין. מטעם זה, פשוט הדבר שלאחר שהלה החזיק - אין הנזיק יכול לחזור בו מהסכמתו.

אדם שיש לו שני בתים משני צידי רשות הרבים ורוצה לבנות גשר מבית אחד לשני, האם בני העיר יכולים לעכב עליו? ומה הדין אם עושה אותו גבוה מאד?

לגבי אילן הנוטה לרשות הרבים כתוב במשנה שמותר לקצוץ כדי שיהא עובר גמל ורוכבו וכתבו הריף והראש שכך הדין לענין זיו, שאם הוציא זיו לרשות הרבים הוא צריך להיות למעלה מגמל ורוכבו. ולפי זה היינו חושבים שמותר לעשות גשר בגובה כזה, אלא שכתב הריב"ש שבני רשות הרבים יכולים לעכב עליו מטעם שהגשר מפיל להם ובטענה זו יכולים למנוע ממנו לבנות גשר זה.

ענפי אילנו של ראובן עברו לשדהו של שמעון או רשות הרבים, מתי מותר לקצוץ אותם? מי חייב לקצוץ אותם? למי הענפים והפירות? משניות בבא בתרא כז ב. בבא מציעא קז א.

ראובן ושמעון גרים בבית מדורג, מרפסת ביתו של ראובן היא גג ביתו של שמעון בחורף מי הגשמים היורדים על המרפסת מחלחלים לביתו של שמעון, בקיץ מי שטיפת המרפסת מחלחלים לביתו של שמעון, שמעון תובע מראובן: א. לאטום את המרפסת. ב. לשלם עבור הנזקים שנגרמו לו בבית ממי הגשמים ומי השטיפה, הדין עם מי?

סימן קנו

סעיפים א - ד : דברים שעושה אחד מבני המבוי או החצר המזיקים לבני המבוי או החצר.

הדין היסודי

במשנה כתוב (ב"ב כ ב) שתושב חצר משותפת לא יכול לפתוח חנות בחצר, אך יכול לעשות מלאכתו בחצר ולמכור בחוץ. כמו כן יכול ללמד תינוקות. ונחלקו הראשונים בביאור המשנה-

רמב"ם סובר שהחילוק הוא האם יש חזקה על פעולות אלו, והמשנה מכריעה שלפתיחת חנות אין חזקה משום הנכנסים והיוצאים ותמיד השכנים יכולים למחות ולמנוע, אך לעשיית מלאכה אע"פ שהיא מרעישת

יש חזקה. אמנם לכתחילה גם על רעש זה השכנים יכולים למחות. הריבש כתב שאם מדובר בחולה שהרעש מפריע לו, יוכל למנוע את הרעש ואין לו חזקה בזה.

הרמבן סובר שהדיון הוא לכתחילה, שהשכנים יכולים לעכב שלא יפתח חנות אך אינם יכולים לעכב עשיית מלאכה. (לדעת הרמבן אין התייחסות למצב של בדיעבד)

שוע פסק כרמבם, לכן פסק שאין חזקה על פתיחת חנות ויש חזקה על עשיית מלאכה, אך לכתחילה יכולים השכנים למחות גם על עשיית מלאכה. הרמא הביא דברי הרמבן הסובר שעל רעש לא יכולים למחות אפילו לכתחילה.

על לימוד תינוקות אינו יכול לעכב כלל לכו"ע. והרמבם ועוד ראשונים סוברים שכן הדין בשאר עניני מצווה וכן פסק השוע. בניגוד לדעת רש"י שדוקא בתשב"ר אינם יכולים לעכב מכח תקנת יהושע בן גמלא. בפת"ש הביא את הלבוש האומר שדוקא בחצר משותפת אינם יכולים לעכב תלמוד תורה וכדו' אך בבית משותף בודאי שיכולים השותפים האחרים לעכב אפילו דבר מצווה שזה ודאי אין דעת רוב העולם סובלתו אם לא שהתנה תחילה.

הדין במבוי

הרמבם סובר שהדין שלמדנו לגבי חצר נכון גם לגבי מבוי שאינו מפולש.

דין רופא

השוע כתב שאם ביקש להיות רופא מעכבים עליו. העיר שושן כתב שהכוונה מוהל, והסמע הקשה שאם כן זהו מצווה ואז אינו יכול לעכב לכן כתב שהוי רופא גופות בני אדם. והטז הקשה שגם זה מצווה ולכן **חילק שמלאכה שאינה צריכה ריבוי בני אדם ובעל המלאכה יכול ללכת למי שזקוק לו, אע"פ שהיא מצווה יכולים לעכב.**

השכרת או מכירת הבית לבעל אומנות

בברייתא כתוב שאסור להשכיר את הבית לאחד מבעלי אומנות אלו, ומה הדין במכירה? המרדכי (תקיד) כתב שאינם יכולים לעכב אא"כ זהו גוי שאינו ציית דינא. וכן פסק הרמא.

בפת"ש סק א הביא דברי מהרם אלשיך יעו"ש.

סעיפים ה' - ז עוסקים בדיני היורד לאומנות חברו והסגת גבול.

הקדמה- מסוגיית הגמרא בב כא ב עולה שיש שלושה סוגים/אפשרויות של השגת גבול כדלהלן:

מצודת הדג: במקרה זה פשוט יותר לאסור, תלוי במחלוקת ראשונים מה בדיוק טעם הגמרא. האם בגלל שהלה כבר "זכה" כי בודאות יבואו למצודתו [רש"י] או שהכוונה כפוסק חיותו לגמרי [ר"י מגאש].

חלוקת קליות ואגוזים: פשוט יותר להתיר, כי יש לכל אחד אפשרות להתחרות.

פתיחת חנות מתחרה: זהו מקרה אמצעי, מצד אחד זוהי תחרות ואין בעיה, אך מאידך מכיון שהראשון החזיק כבר במכירה וכו' השני כביכול גוזל ממנו אז יש מקום לדמות למצודת הדג.

פירוט הדינים בסימן קנו בסעיפים ה- ז הוא באפשרויות השונות בסוג השלישי הזה.

סעיף ה

(תחילת הסעיף אומר כדברי הרמבם שהזכרנו לעיל שבני מבוי מעכבים זה על זה מלפתוח חנות כמו בחצר משותפת. האם בני המבוי יכולים לעכב פתיחת חנות במבוי מחמת ריבוי הנכנסים ויוצאים גם כשיש כבר אומן כזה במבוי? הבית יוסף מביא רמב"ם שסובר שאינם יכולים לעכב שהרי יש כזה אצלם במבוי, ויש אוסרים. בשוע פסק שלא יכולים לעכבו, והרמא כתב יש אומרים שיכולים לעכב.)

1: בן אותו מבוי היורד לאומנות חברו: רב הונא בריה דרב יהושע פסק כחכמים שלא מצי מעכב. וכן פסקו הריף הראש והרמבם. המרדכי (תקטז) הביא אביאסף שפסק במקרה של מבוי שתום ויש חנות בסוף המבוי ובא אדם אחד לפתוח בתחילת המבוי באופן שאין אפשרות להכנס למבוי ולהגיע לחנות בסופו אלא קודם לעבור דרך החנות החדשה, שפסק כרב הונא ואסר לפתוח את החנות. הבית יוסף הסביר שהוא פסק כרב הונא החולק על רב הונא בריה דרב יהושע, ולכן לדידן הפוסקים כרב הונא בריה דרב יהושע הדין שמותר. אמנם בשו"ת הרמא (הביאו הפת"ש) כתב שבמקרה זה הוא יורד לגמרי לאומנות חברו שהרי חנותו נמצאת בפתח המבוי ואין לחברו אפשרות כלל למכור בצורה כזו, ובאופן זה גם רב הונא בריה דרב יהושע מודה לאסור.

שו"ע פסק כרב הונא בריה דרב יהושע, והפתש מביא שאם בא לדחות לגמרי את הראשון גם השוע יודה לאסור, ואין לדמות למקרה של האביאסף שם מדובר שבכל אופן אפשר שילכו הקונים לתוך המבוי אבל במקרה שאין שום אפשרות כגון המקרה המובא בפתש ששני דיינים היו נותנים הכשר לאדם מסוים וכעת בא אחד ומנסה לדחות אחד מהם כדי שהוא יתן את ההכשר עם אחד מהם, הרי שהדבר אסור.

2: בן אותה העיר אך בן מבוי אחר היורד לאומנות חברו: הגמרא נשארה בתיקו. וכתבו הראשונים (ראש ב יב, ריף ונימו"י יא א) שלמעשה לא יוכל לעכב עליו בן המבוי.

3: בן עיר אחרת הבא לעשות מלאכה בעיר שאינה עירו, רב הונא בריה דרב יהושע מחלק בין שאינו מעלה מס למלך שאז האומן שבעיר יכול לעכב עליו מלפתוח. אך אם מעלה מס למלך אין בן העיר יכול לעכב עליו. ונחלקו הראשונים האם יכול לבוא למבוי ממש של חברו המוכר שם. ואם רוצה כעת לתת מס ולהתיר לו לסחור בעיר, נחלקו בזה הראשונים (הגהות אשרי ב יב, מרדכי תקיז). להלן בדין סחורה ודין רוכלים נראה שיש הבדל בין תלמיד חכם לאדם רגיל, האם בדין זה של עשיית מלאכה בעיר יש הבדל? בהגהות אשרי כתב שאין הבדל ותלמיד חכם הבא מעיר אחרת ואינו נותן מס אפשר שלא יעשה אומנותו, ויש אומרים שאם בני העיר צריכים לתורתו אין לעכב עליו.

4: תלמיד חכם (אפילו מעיר אחרת) הבא למכור סחורתו, חייבים בני העיר למנוע מכולם למכור עד שימכור את שלו. והוסיף הרמ"ה שאם גויים מוכרים שם אין למנוע גם מישראל למכור, שהרי כבר אין עדיפות לתלמיד חכם.

5: ישראל שיש לו מערופיא (רגילות, היכרות) עם גוי, יש בזה שתי דעות (מרדכי ב"ב תקטו), יש אוסרים כמו דין מרחיקים מצודת הדג, וכמו שפירש רשי שם שמכיון שבודאות הדג יגיע אליו הרי שהוא גוזל אותו. ויש מתירים ומבארים דין מצודת הדג כדעת הרי מגאש שהרשת של שני מבריחה את הדגים מהראשון ואם כן הוא ממש גוזל, וכאן זה לא שייך. הרמא הביא שתי הדעות. וכשמדובר בגוי יש מתירים משום שנכסי הגוי הם כהפקר.

6: שני יהודים המלוים בריבית ורוצה אחד להוזיל הריבית כדי למשוך אליו לווים. רבנו ירוחם כתב שמותר שהרי זה כמחלק קליות ואגוזים שמותר וכן פסק הרמא. בפתש הביא פנים מאירות שאם מדובר בשער ריבית קבוע, אסור להוזיל אותו.

סעיפים ו' ז'- רוכלים, וסוחרים ביום השוק- שני מצבים בהם יכול לבוא מחוץ לעיר ואין מעכבים בעדו.

סעיף ו - דין רוכלים המחזרים בעיירות.

1: למדנו שהבא מעיר אחרת יכולים לעכב עליו, הגמרא אומרת שאם מדובר ברוכלים המחזרים בעיירות אי אפשר לעכב בעדם ובתנאי שלא יהיו קבועים בעיר. הנימוק לכך הוא תקנת עזרא שרוכלים יחזרו בעיירות כדי שיהיו תכשיטים מצויים לבנות ישראל. השוע פסק כך להלכה והרמא הדגיש שמדובר דוקא בתכשיטים ובשמים ולא במכירת כל דבר.

2: אם הרוכל תלמיד חכם יכול גם להתקבע בעיר ולמכור (מפורש בגמרא).

3: מלמד תינוקות (מקרי דרדקי) לא מצי מעכב.

- למעשה יוצא שיש הבדל לגבי תלמיד חכם בין מכירת סחורה לעשיית מלאכה.
 לגבי השגת גבול בעשיית מלאכה, למדנו שיש מחלוקת האם יש עדיפות לתלמיד חכם.
 אך בנוגע למכירת סחורה מפורש בגמרא להקל לתלמיד חכם בתרתי-
 1: למכור סחורתו קודם לבני העיר המקומיים.
 2: רוכל תלמיד חכם יכול להתקבע בעיר.

סעיף ז סוחרים ביום השוק

1: הגמרא אומרת שסוחרים הבאים ביום השוק אין מעכבים עליהם ובתנאי שמוכרים בשוק ולא מסתובבים בעיר.

אם לא מדובר ביום השוק אסור להם למכור - הרא"ש מדגיש שאסור להם למכור מעט מעט אך למכור בכמות גדולה לסוחרים אי אפשר לעכם בעדם.

ביום השוק מותר להם למכור, בשוק בלבד ולא להסתובב. התוספות והראש כתבו שההיתר הוא למכור דוקא למי שבא מחוץ לעיר ומהנימו"י משמע שמותר למכור גם לבני העיר עצמה.

2: סוחרים שבאים לגבות חובם בעיר מסוימת, בזמן שהם בעיר יכולים למכור כדי פרנסתם. הנהו עמוראי כב א.

3: מה דין סוחרים המוכרים בזול, האם נתיר להם למכור בעיר שאינה שלהם כדי שהקונים ירויחו?

הרא"ש הביא רי מגאש שסובר שבאופן כזה אנו מתירים לסוחרים להיכנס לעיר שהרי תושבי העיר ירויחו בכך. לעומת זאת במרדכי (תקיג) מובא שיכולים המוכרים מבני העיר לעכב עליהם גם במצב זה.

הרמא הביא להלכה דעת הרי מגאש. אמנם דעת הנימוי שהיתר הרי מגאש הוא דוקא כשמדובר במחיר זול משמעותי מאד, אך מעט זול יותר, אין היתר. אך הבית יוסף כתב שאין זה כך. (בפולא חריפתא על הראש הביא שאין היתר כזה בנוגע לעשיית מלאכה, משום ששם ניתן לומר שהיקר יותר עושה מלאכה טובה יותר).

סכמ היתרים שונים לאדם הבא מחוץ לעיר למכור בעיר

תלמיד חכם (גמרא), רוכלים (גמרא), סוחרים ביום השוק (גמרא), מוכרים בזול יותר (רי מגאש מובא בראש).

האם אדם רשאי לפתוח מרפאה בבית משותף?

ראשי פרקים לתשובה: היתר לפתוח תלמוד תורה בחצר משותפת, מחלוקת ראשונים לגבי שאר מצוות. מפורש בגמרא שרופא אסור ומחלוקת במה מדובר. הלבוש המובא בפת"ש האומר שבכל אופן בבית משותף הכל אסור.

בישוב שיש מכולת ובא בעל רכב שק"ם ורוצה למכור, האם יכול לעכב עליו?

רכב שק"ם הוא כדין רוכל. ולמדנו שאמנם לרוכלים המחזרים בעיירות מותרים למכור מתקנת עזרא אפילו שהם באים מחוץ לעיר אבל ברמא הדגיש וסייג שמדובר שמוכרים תכשיטים וכדו' שמשמחים את הנשים ומעצימים את בנין הבית, לכן לפי זה יוצא שאין לבעל הרכב שקם למכור בישוב.

הראש הביא רי מגאש שאם מדובר בסוחרים המוכרים בזול נתיר להם למכור בעיר שאינה שלהם שהרי הלקוחות מרויחים מכך. אך במרדכי כתב שבכל אופן אסור לסוחרים מחוץ לעיר למכור שם. ברמא הבית את שתי הדעות.

כשיש שני מוכרים בישוב ואחד רוצה להזייל בכדי שאנשים יבואו אליו, האם מותר בכל גוונא?

מצאנו התיחסות בענין כסוחרים באם מבחון, אך מה הדין בבני אותו ישוב?

אם יש ת"ת, ויש עוד אחד שרוצה לפתוח, וזה פוגע ברישום של הראשון, האם מותר לו לפתוח?

האם יכול בעל חנות למנוע מאחרים לפתוח חנות דומה לצידו, פרט מתי כן ומתי לא (האם בן מבוי רשאי להקים עסק מתחרה באותו מבוי, פרט את המקרים ואת מקור הספק)?

סימן קנז

אם יש מנהג בעיר שחצרות שותפים לא מקימים גדר ביניהם, או גדר פחותה מהוצא ודפנה, האם מנהג זה מחייב?

אם נוהגים שלא לבנות גדר זהו מנהג גרוע ואינו מחייב כמו כן גדר פחותה מהוצא ודפנה זהו מנהג גרוע ואינו מחייב (מבואר בראש ונימו"י ריש בבא בתרא).

דבר זה הוא היזק ראייה שלכולי עלמא, אין לו חזקה! המחלוקת היא רק בנוגע לחלון בחצר וכו'. וראה בראש הנימוק.

שותפים שבחצר שהכותל שהיה ביניהם היה רחב ונפל ואחד מהם טוען שהוא מוכן להשתתף בבנייתו אך בתנאי שיבנו אותו כפי מה שנהוג כעת במדינה שהקירות לא רחבים, האם הדין עמו או לא?

כתוב במשנה כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו עד ארבע אמות, כלומר אע"פ שהיה הכותל גבוה יותר, כעת לאחר שנפל הכותל החיוב לבנות אותו עד ארבע אמות שזהו המינימום הנדרש וכן פסק השוע בסעיף י. נשאלת השאלה האם כן הוא גם לגבי שאר התנאים? כך כתב לי הרב גיאט שליט"א: כל דבר שחורג מהמנהג - אי אפשר לחייב את שכנגדו. ולכן, גם אם היתה הסכמה, ההסכמה הינה חד פעמית ואי אפשר לחייבו מכאן ולהבא. לדוגמא: אם המנהג לעשות מחיצה בהוצא ודפנא והם הסכימו לעשות מחיצה טובה יותר. ההסכמה היא על המחיצה הזו. ולכן, אם מאיזה סיבה המחיצה התקלקלה - ודאי שכשיבואו לעשות שוב מחיצה, אי אפשר לחייב יותר מאשר המנהג מחייב. המקור לזה - זה הסעיף אותו ציינת. שגם אם היתה הסכמה להגביה את הכותל יותר ד' אמות אותם חייבו חז"ל, הרי שאם הכותל נפל - אי אפשר לחייבו מכאן ולהבא יותר ממה שהוא חייב [היות וההסכמה שלו היתה על הכותל שעשו כבר וכותל זה חלף עבר מן העולם].

סימן קסא

1. מהן הדברים שבני העיר כופין למי שיש לו בית באחת החצרות ואינו דר עם בני חצר? ומה הדין אם הוא אינו רוצה לעשות עמהן מה שצריך לעשות? **סעיף ב' וסעיף ד'**

סימן קסג

1. האם תקנות הציבור מתקבלות על פי הכלל "אחרי רבים להטות", או שיש צורך בהסכמת כל נבחרי הציבור, האם יש הבדל בין תקנה העוסקת בצרכי מצוה של הציבור, לצרכי חולין וסדר חברתי? **פת"ש סק"א ומהרשד"ם חו"מ תו"ש שמבאר ת' רא"ש**

2. אנו מוצאים בהלכה על כוח הרבים לתקן תקנות ולחוקק חוקים בכל תחומי הציבור כיחידה אחת.

1. ציין לפחות שש עניינים בצורכי ציבור בהם כופים את היחיד להשתתף בצרכי הציבור. **סעיף א - ב**
 2. מכח מה יונק הציבור סמכותו לכפות על היחיד להשתתף בצרכי הציבור? **פת"ש סק"א ועי' במהרשד"ם חו"מ תו**
 3. האם חובת ההשתתפות לצרכי הציבור חלה גם על יחידים שאינם צריכים לאותו דבר? **רמ"א סוף סעיף ג, סמ"ע סקל"ב ופת"ש סקכ"ג וסקכ"ח, חת"ס ח"א קצג**
1. האם מועיל יאוש בחוב? **קצות סק"א ונתיבות סק"א, ועיין סי' ס"ה, ועיין סימן צ"ח סעיפים א -**
 1. ראובן יש לו דירה בעיר ואינו רוצה להשתתף בהוצאות בדברים הצריכים לעיר (מסים) ובאו לב"ד וטענתו שאין רצונו לגור עמהם בעיר וגם לא קנה הדירה שם אלא מישוהו אחר יתן לו במתנה או ירושה היא בידו האם ב"ד מחייבים אותו בתשלום המסים או לא? **סעיף ב**
 1. מה הדין באנשי העיר ששכרו פועלים לתקן כבישים או רחובות, האם חייבים החכמים שבעיר להשתתף עמהם בהוצאות? **סעיף ד**

סימן קסז

1. גינה שגבוהה מחברתה וירק צומח באורי של התחונה, אימתי אנו אומרים שזה שייך לעליון ומתי לתחתון ומתי חולקים? ומה הדין באם תפס אחד מהם ומה היא הסיבה שכל צד מגיע לו? ומה הדין פירות שגדלים על ענפים שנוטים לשדה חבירו למי שייכים? **סעיפים א - ב (כל הסימן)**

סימן קעא

1. א. שניים שקנו שדה או ירשו או קבלו מתנה ואחד מהשותפים רוצה לחלוק את השותפות האם יכול לכופו לחלוק, האם יש הבדל בין יש בו דין חלוקה או לא והאם יש הבדל בין קנה בשותפות או ירשו **סעיפים א - ב וש"ך סק"א ובב"י סעיף לג וע"ע סעיף ו' בכסף הקדשים**
1. אם נאמר בקנו אינו יכול לכפות מה יהיה אם מכר חלקו, האם הקונה יכול לכופו לחלוק. **כסף הקדשים סעיף ו**
1. מה הדין בשותפין במטלטלין. **סעיף א ממשנה**
1. ואם עשו קניין. **סעיף א ברמ"א ועיין נתיבות סק"א**
1. בדין גוד או אגוד בדבר שאין בו דין חלוקה:
1. האם הדין אחיד, ביורשין, מקבלי מתנה, קנו יחד בשותפות, או שיש חילוק. **שאלה 1א**
2. הוריש האב לבניו דבר שעשה לשימושו הפרטי, היש בו דין גוד או אגוד. **סעיף ו סמ"ע סקי"ב ונתיבות סק"י**
3. היש זכות לאחד היורשים להשכיר חלקו. **סעיף ח ונתיבות סק"י**
4. דבר שאינו ראוי אפילו לאחד, כגון בית שאין ד"א על ד"א היש בו דין גוד או אגוד. **סעיף יב**
5. שניים ששכרו דבר שאין בו דין חלוקה, היש בשכירות דין גוד או אגוד (*3). **סעיף ט וברמ"א**
6. אחד מהשותפין שאין לו מעות מזומנים לקנות חלק חבירו היש לו זכות לטעון גוד אגוד שימכור לאחרים. **סעיף ו' וברמ"א, סמ"ע סקט"ו, ש"ך סק"ז, נתיבות סק"ח**
7. מה הדין בדירת מגורים משותפת לאיש ואשתו, נמק **פת"ש סק"ז**

1. א. דירת מגורים רמ"א סעיף יד או שדה או מקום בבית הכנסת ב"י בשם רשב"א תתנו אם יכול לטעון גוד או אגוד?

1. אם אפשר לטעון גוד או אגוד גם כשאינו משלם במזומן? סעיף ו, ועי' גר"א סקכ"ג ושאלה 2 ו'

1. מה הדין בשני אחים שירשו שני בתים שבכ"א יש דין חלוקה, האחד אומר נחלוק כל בית בפני עצמו, והשני אומר נחלוק בית כנגד עליה, הדין עם מי? סעיף יד וברמ"א

סימן קעב

1. בדין חצר לפי פתחיה מתחלקת:

1. באיזה חצר אמרו? סעיפים א – ב

2. האם דין זה נוהג באב שחילק לבניו בתים בחצרו. סעיף א ועיין סמ"ע סק"ד

3. הסבר סדר החלוקה לפי פתחים. שם

סימן קעג

האם ניתן לבצע חלוקה על ידי גורל? מה התוקף ההלכתי של חלוקה זו?

בגמרא ב"ב קו ב דעת רבי יוסי "אחיך שחלקו בגורל כיון שעלה הגורל לאחד מהם קנו כולם" והלכה כרב אשי שאמר "בהיאי הנאה דקא צייתי להדדי גמרי ומקנו להדדי". לדעת הרשב"ם והרמב"ם הגורל הוא קנין גמור ולאחריו אינם יכולים לחזור מהחלוקה. וכן פסק שוע. ובתשובת הראש כתב שגם לדעת רב אשי הגורל עצמו אינו קונה אלא רק מברר החלקים של כל אחד מהאחים וצריך לאחר מכן לעשות קניין, וללא קניין יכול לחזור בו, וכן פסק הרמא.

סימן קעה

מה טעמו של דין 'בר מיצרא', והאם הוא מדאורייתא או מדרבנן?

משום ועשית הישר והטוב תקנו חז"ל להקדים למכור למצרן את השדה. שהרי למוכר זה לא משנה מי הקונה ולעומת זאת למצרן זה משמעותי מאד. עוד תקנו חז"ל שהקונה יהא שליח של המצרן ובעצם בקנייתו קונה המצרן.

שדה של שותפים ואחד מהשותפים מכר את חלקו האם המצרן קודם או אחד השותפים?

הגמרא בבבא מציעא קח אומרת שאחד השותפים קודם אפילו למצרן שכל זמן שלא חלקו, יש לכל אחד מהשותפים חלק בשדה והוא עדיף מהמצרן.

אם המוכר נשבע למכור לאחד האם המצרן יכול להוציא ממנו?

השך כתב שהמוכר יכול לחזור בו מהמכירה ולהשאיר השדה אצלו בגלל השבועה.

כשמתעורר ספק בזכות המצרנות, על מי מוטלת ההוכחה, על מצרן או על הלוקח?

הרא"ש (בבא מציעא ט כד) כתב שהלוקח נחשב מוחזק משום שמדין תורה הלוקח זוכה בקנינו והמצרן בא להוציא ממנו מכח תקנת חכמים, ומכיון שכך על המצרן להביא ראיה שבאופן זה תקנו חכמים.

מצרן שבא לסלק את הקונה ולפני שסלקו מכר את שדהו שעל המצרן, האם איבד זכותו?

כתב הרמב"ם שבמצב כזה איבד המצרן את זכותו וכן פסק השוע (טו).

מת הקונה לפני שהמצרן סילקו, האם יכולים לסלק את היורש?

אמנם הנימו"י כתב (ב"מ יט ב) שאפילו אם מת הלוקח או נתן את השדה במתנה לאחר, המצרן מוציא מהם. מכל מקום בטור הביא דעת גאון שכתב שאם מת הלוקח אין המצרן מוציא מיד היורש. והרמה כתב שאם נתן מתנה לאדם אחר אין המצרן מוציא ממנו וכן פסק השוע. סעיפים יז יח. הרמא הביא דעת הנימו"י כיש חולקין וסיים וכן נראה לי עיקר.

אשה ובעלה קנו יחד שדה, האם יכול המצרן לסלק את חלק הבעל?

נקדים את דברי הגמרא (ב"מ קח ב) "לאשה וליתמי לית ביה משום דינא דבר מצרא" שאין דרכה של אשה ושל היתומים לחזר ולקנות. וכתב הריב"ש שאם אשה קנתה יחד עם בעלה, אין יכולים לסלק גם את הבעל שהוא כבן מצר שלה.

המוכר לאשה, האם יש בזה דינא דב"מ, והאם ישנו איזה תנאי בדבר?

כאמור לעיל אין לאשה דינא דבר מצרא. אך יש חשש שמא היא קונה עבור בעלה והם מערימים ואומרים שקונה בשבילה כדי להמנע מדינא דבר מצרא, לכן כתב הרשבא שמדובר באשה שיש לה נכסים ידועים והיא מוכרת ככזו שיש לה נכסים ואין לבעלה רשות בהם.

האם יש דין מצרנות בבתים?

רבנו תם בתוספות (קח ב ד"ה ארעא) כתב שאין דין מצרנות בבתים ראה שם הטעמים. הראש שם כתב שדבריו נכונים אך לא נהגו כן. הרמב"ם ובעל העיטור סוברים שיש דינא דבר מצרא בבתים שכל המחובר לקרקע דינו כקרקע. וכן פסק השוע. (נג). הסמע כתב שאפשר לצרף את דעת רבנו תם למקרה שיש ספק האם שייך בו דינא דבר מצרא. והשך לעומתו סובר שאין לצרף כלל את דעת רבנו תם.

האם יש דין מצרנות במטלטלים?

השוע פסק שאין דין בר מצרא במטלטלים לכן שותף במטלטלים יכול למכור את חלקו לאדם אחר. אך הרמא כתב כשיטת מהריק שיש מקום להתחשב בשותף ואם יגרם לו נזק, הרי שיש להעדיף אותו ואין לך ועשית הישר והטוב גדול מזה. (נג).

האם בבית-כנסת יש של בר מצרא?

הראבד הובא בטור אומר שיש דין דבר מצרא אע"פ שאין מתקבל על הדעת שהרי די לו לאדם במקום אחד. מכל מקום השוע פסק כראבד שיש דין מצרנות במקומות של בית כנסת. (נג).

הזוכה בקרקע מן ההפקר האם יכול המצרן לסלקו?

הרא"ש ט כ ותוד"ה האי כתבו שתלוי אם הזוכה יכול לזכות במקום אחר המצרן מסלק את הזוכה אך אם לא יכול לזכות במקום אחר המצרן לא מסלק את הזוכה.

מי שיש בידו בית ממושכן או ששכר אותו, האם יש לו דין של בר מצרא להוציא מהלוקח? סעיפים נז – נט

משכון- בגמרא "משכנתא לית בה דינא דבר מצרא" כלומר אם משכן קרקע למלווה ובא לאחר מכן למוכרה למלווה, אין המצרן יכול לסלקו. ובנימו"י יש עוד פרטים בזה.

לגבי שכירות, אביא כאן דברים שכתבתי באתר ישיבה:

יש לברר דין בר מצרא בשכירות במקרים הבאים:

- 1: האם השוכר קרקע נחשב בר מצרא ויש להקדימו ברכישת קרקע הסמוכה לו?
- 2: האם בהשכרת קרקע צריך להעדיף את הבר מצרא?
- 3: האם השוכר קודם לרכוש את הקרקע אותה הוא שוכר?
- 4: האם השוכר קודם להמשיך לשכור (הארכת חוזה) את הקרקע אותה הוא שוכר?

שיטת הרא"ש: שכירות היא ממכר ליומיה (מכירה זמנית) וכשם שיש דין בר מצרא בבעל הקרקע כך יש דין זה בשוכר.

שיטת הרמב"ם:

כתב הרמב"ם (הל' שכנים יב ח): "השכירות אין בה משום דין בן המצר" ונחלקו הטור והרב המגיד מחלוקת קוטבית בביאור דברי הרמב"ם. לדעת הטור כוונת הרמב"ם לומר שהשוכר (כיון שהוא רק שוכר ולא קונה) אינו נחשב בר מצרא ואין להתחשב בו. לעומתו מבאר הרב המגיד שהרמב"ם לומד ק"ו

מקרקע ממושכנת שכשם שהממשכן קרקע קודם לקנות אותה כך השוכר אותה קודם בקנייתה, כלומר השוכר הוא המצרן החשוב ואין לשכנו דין בר המצר. הב"י (חו"מ סימן קעה) אומר שנראה מדברי הרב המגיד ששוכר קודם גם ברכישת או בשכירת קרקע הצמודה למקום בו הוא שוכר.

העולה מכל האמור: לדעת הרא"ש, בכל מקרה השוכר הוא קודם מדין בר מצרא. לדעת הרמב"ם, כשהשוכר הוא שכן, סובר הטור בדעתו וכן פוסק השו"ע (סימן קעה סעיפים נט' ס') שאין לשוכר עדיפות אך מבאר הט"ז שגם לשיטה זו כשהשוכר רוצה לקנות או להאריך שכירות מודה הרמב"ם לשוכר יש עדיפות. לדעת המגיד משנה ברמב"ם כשמדובר באותו בית (מקרים 3,4) ודאי שהשוכר קודם וגם במקרה שהשוכר הוא שכן הוא קודם לדעתו.

להלכה, השו"ע פוסק כרמב"ם בשיטת הטור שהשוכר לא נחשב בר מצרא, אך כאמור הט"ז סייג ואמר שכשמדובר באותו בית יש לשוכר דין בר מצרא. הרמ"א הביא את דעת הרא"ש. לכן למעשה יש להעדיף את השוכר הראשון.

כמו כן השוכר בית מחברו והמצרן רוצה לשוכרו לעצמו הטור הבין בדעת הרמב"ם שאין המצרן יכול לסלקו. וכן פסק השו"ע. לגבי השאלה האם אדם ששכר בית נחשב מצרן לבית שליחו שרוצים למכרו, הנימו"י כתב שאין לו דין מצרנות וכן פסק השו"ע.

מי שקנה קרקע בסמוך לנכסי אשתו של ראובן, האם ראובן נחשב מצרן? הנימו"י כתב שבעל נחשב מצרן בנכסי אשתו. והבעל יכול לסלק את הלוקח מדין מצרן. סעיף יד

שליח שנשלח לקנות קרקע עבור המשלח, אם הוא בר מצרא יכול לקנות לעצמו? סעיף טז

לכתחילה אינו יכול לקנות לעצמו, ולאחר שמכר לאחרים, האם יוכל להוציא מהם מדין מצרן? הנימו"י כתב שאינו יכול להוציא מהם מדין מצרן. הטור הביא בשם גאון שבמכירה זו לא איבד זכותו, השו"ע פסק כנימו"י.

יסוד: דין מצרנות הוא לעשות הישר והטוב עם הקונה אך אם המוכר מפסיד מכך באופן כלשהוא אין דין בר מצרא. סעיף כג

מהו משך הזמן בו המצרן יכול לסלק את הקונה? סעיף לב. ראה ברא"ש ט כב כג. בשם רב האי גאון 9 וכן פסק שו"ע.

אם הלוקח הוא קרוב משפחה של המוכר האם המצרן מוציא ממנו?

אדם מכר את הדירה שלו לקונה שהגיע לעיר וחיפש דירה מתאימה למשפחתו הגדולה ולאחר המכירה נעלם המוכר מן השטח. שכנו אדם בעל אמצעים שגר בוילה סמוכה (סעיף מט ברמ"א, וסמ"ע סקפ"ט), טען שיש לו דינא דבר מצרא ותבע לבטל את המכירה. אחת הטענות של הלוקח הייתה שהוא קרוב משפחה של המוכר (סעיף לו, וש"ך סק"ל ופת"ש סקי"ג). בנוסף לזה טען שהמוכר מכר את דירתו בגלל ששקע בחובות גדולים (סעיף מג ברמ"א ועי' בכסף הקדשים). התובע מכחיש את כל טענותיו של הלוקח (עי' שאלה 2 בדין ספק). מה יש לפסוק במקרה זה. העלה את כל הצדדים (גם שאלות שלא הועלו ע"י הלוקח) ונמק אותם.

סימן קעו

כיצד מתקיימת השותפות בדיבור או בקניין, ואם בקניין, מה הם הקנינים המועילים וכיצד עושים אותם?

לדעת הרמב"ם החיוב בשותפות נעשה על ידי קנין גמור המתאים לדבר בו הם שותפים. כגון הגבהה או משיכה וכדו'. כמו כן אם ערבו סחורה באופן שאי אפשר לזהות למי שייך כל דבר, פעולה זו מהווה קנין לשותפות. ואם מדובר בשותפות בדבר שלא בא לעולם כגון שסיכמו שיקנו סחורה בהקפה וימכרו

ויתחלקו ברווחים וכדו', מכיון שאין קנין לדבר שלא בא לעולם אין השותפות מחייבת וכל אחד מהם יכול לחזור בו.

לעומתו הראבד והרשבא ראש וטור סוברים ששותפות לא דומה למקח וממכר, ואין צריך לעשות קנין לקנות את גוף המעות או החפצים אלא השותפים משעבדים את גופם להיות שותפים בדבר. ולצורך זה מועיל קנין סודר על מנת לשעבד את עצמו.

ולדעת רבנו תם העיטור ומהרם מרוטנבורג לא צריך שום קנין אלא באמירה בעלמא השותפות מחייבת כשם שפועל לא צריך קנין.

השוע פסק כרמבם והרמא הביא שיטות הראשונים האחרות.

האם ישנו הבדל בין התחייבות לכניסה לשותפות בממון או בין בעלי מלאכה שרוצים לעבוד ביחד לחלק ברווחים,

כנ"ל

והאם שותף יכול לפרק שותפות כמו פועל שחוזר בו?

לדעת הרמבם אין יכולים לפרק השותפות. וכן פסק שוע. הרא"ש כתב לגבי יחיד שקיבל מעות בעסקא שיכול לחזור בו כמו פועל.

הרמבם סובר שאפילו אם אם אחד מהשותפים שינה או פשע, אי אפשר לפרק השותפות. ואילו המרדכי כתב שפשיעה כזו מהווה עילה לפירוק השותפות.

הנתיבות מבאר שאין מחלוקת בין הרמבם למרדכי. הרמבם הסובר שאין מפרקים השותפות מדבר באופן שאפשר לאמוד את הנזק שגרם השותף והוא חייב לשלמו לחברו, והשותפות ממשיכה. והמרדכי שכתב שהשותפות בטלה מדובר באופן שאי אפשר לשער את ההפסד שהוא גרם. ובמצב כזה השותפות בטלה לכו"ע.

מת אחד השותפים - דעת הרמבם והראש שבטלה השותפות וכן פסקו שוע והרמא דלא כחולקים.

חלה שותף או נאנס - כתב התשב"ץ שאין השותף שעבד צריך לשלם לחברו שלא עבד. (אא"כ נאנס בגלל שליחות שעשה לטובת העסק). הרמא הביאו. הנתיבות מדגיש שמדובר שהשותף בא לבית הדין והצהיר שכרגע רצונו לעסוק בחלקו בלבד, במקרה זה אינו חייב לחלוק עם חברו את הרווחים. אך אם המשיך לעבוד בסתם, באופן כזה, השותפות ממשיכה, אמנם צריך השותף שחלה לשלם לשותף העובד את שכר טרחתו.

כיצד מתחלקים ההפסדים והרווחים בשותפות, כשותף אחד השקיע יותר מחברו? סעיפים ה - ז

1. מה ההיכי תמצוי שאם עשה א' עסקא אם יהיה רווח יתחלק לכולם בשווה, אך אם יהיה הפסד, הוא לעצמו? **סעיפים י - יב** (שותף שעסק במאכלות אסורות, האם ישתף את חברו ברווחים ובהפסדים, ומה הדין אם גנב האם צריך לתת חצי לשותף? **סעיף יב**)

2. שניים שותפים בעסק, אחד מהם מכר לכמה אנשים סחורה השייכת לעסק המשותף בהקפה, והחתיים אותם, באיזה אופן חייב השותף השני לקבל על עצמו חלק מהשטרות, ובאיזה אופן לא? **סעיף י**

3. מה הדין בשותפים שהלך אחד מהם והשתתף עם אחר בממון השותפים והרוויח? **סעיף יא וסמ"ע סקס"ט**

4. מה דין בשותפין שהתנו ביניהם שיתמידו בשותפות זמן מסויים ובתוך הזמן שינה א' מהם מתנאי השותפות, האם יכול להיות עילה בידי חברו לתבוע פירוק השותפות? **סעיף טו ברמ"א ונתיבות סקל"ג**

5. האם מותר של אחד השותפים או מחלה המונעת ממנו מלתפקד בעסק המשותף, מבטלת את השותפות לפני המועד שנקבע לכך ע"י הצדדים? **סעיף יט וברמ"א**

6. שותף שהתעסק בסחורת השותפין או סתם שליח שנשבע, האם נפדה מהשותפות והשליח האם גובה ממשלחו? **סעיף מה ברמ"א ופת"ש סקל"ה, נתיבות סק"ס וסימן קפח סעיף ו**
7. מה הדין בראובן שהיה שותף עם שמעון, ושמעון קנה 2 ק"ג כותנה לצורך השותפות ונחסר מהמשקל האם כולו על שמעון לבדו או על חשבון שניהם? **סעיף מה ועיין נתיבות סקנ"ט**
8. ראובן ושמעון טכנאי מחשבים במקצועם. הם חברו יחדיו להקמת עסק משותף הנותן שרות בבתי הלקוחות. העסק התנהל כדלהלן, הם פרסמו דף ובו מספרי הטלפון של שניהם וע"פ הקריאות הטלפוניות נתנו את השירות בבתי הלקוחות, הם קצבו את השותפות לשנתיים בהם יחלקו את הרווחים בשווה. לאחר חודשיים התברר לראובן כי הוא מקבל הרבה יותר פניות והלקוחות מעדיפים את שירותו, ולכן הוא מבקש לבטל את השותפות. א. האם יכול ראובן להחזיק את הכספים שכבר קיבל ולבטל את השותפות למפרע? ב. האם יכול ראובן לבטל את השותפות לעתיד? **סעיף טו ורמ"א סעיף ג, נתיבות סק"ז, ופת"ש סקכ"ד בסופו**

סימן קעז

1. נתחייב לזון חברו **סימן ס'** או שותפים שניזונים מהשותפות או אלמנה, האם רפואה בכלל? **סעיפים ב - ג'**

סימן קפב

סעיף א

מה היא הנפק"מ לדינא מאיזה טעם אין שליח לדבר עבירה ומה הדין בשליחות לדבר עבירה, האם חלה או לא?

1: אין שליח לדבר עברה. בגמרא קידושין מא למדנו דין שלוחו של אדם כמותו (מגירושין וקדשים), ובדף מא ב למדנו שאין שליח לדבר עברה. הגמרא אומרת שהמשלח אומר לשליח דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין? וכן פסקו חלק מהמפרשים שזה הטעם שאין שליח לדבר עברה, אמנם השך סובר שאין שליח לדבר עברה זו גזרת הכתוב.

הנ"מ ביניהם: כשהשליח שוגג, באופן כזה לא שייך לומר סברת דברי הרב שהרי השליח אינו יודע שזה איסור ומאידך אם מדובר בגזרת הכתוב, הרי שגם במצב זה אין שליח לדבר עברה.

2: אין שליח לדבר עברה כשהשליח אינו בר חיוב

הגמרא בבא מציעא (י ב) הקשתה כיצד חצר קונה לגנב את גניבותיו הרי חצר קונה מדין שליחות ואין שליח לדבר עברה? הגמרא מביאה שני תרוצים של רבינא ורב סמא, רבינא מחלק בין מצב בו השליח הוא בר חיוב שאז אין שליח לדבר עברה אך אם אינו בר חיובא כגון חצר, יש שליחות לדבר עברה. לעומתו רב סמא מחלק ואומר שכשהשליחות לא תלויה בבחירתו של השליח, במצב כזה אנו לא אומרים אין שליח לדבר עברה. כלומר הדין בגמרא הוא שחצר קונה לגנב ונחלקו אמוראים מדוע. הנפקא מינא ביניהם היא במצבים בהם השליח אינו בר חיובא אך יש לו בחירה כגון כהן שממנה ישראל לקדש עבורו גרושה או איש שאמר לאשה להקיף פאת ראשו של איש אחר, במקרים אלו, השליח אינו בר חיובא ולפי רבינא הוי שליח ולפי רב סמא לא הוי שליח. הרמ"א פסק כרבינא. השך העיר על כך.

3: שליחות לקיום מצוות

קצות הביא קושית התוספות ריד מכיון ששליחו של אדם כמותו, אם כן לכל דבר מצווה יועיל השליח ויאמר אדם לחברו שב עבורי בסוכה, הנה תפילין עבורי וכדו' מתרץ הקצות שהתורה חידשה בשליחות שמעשה השליח הוא כמעשה המשלח אבל לא אמרה שגוף השליח יהיה כגוף השליח לכן מצוות שצריך לקיים בגופו של אדם אי אפשר למנות שליח כדי לקיימם.

4: האם בקטן אומרים יש שליח לדבר עברה

הנימו"י כתב (ב"מ ה ב) שקטן הוא כחצר שאין לו דעת כחצר ולכן יש שליח לדבר עברה.

השך כתב שאין לו שליחות כלל.

הנתיבות הביא דעת הריטב"א המחלק בין שליחות שיהא המעשה קיים שבמקרה זה אנו אומרים אין שליחות לקטן כלל. לבין עברה והשליחות היא לחייב את המשלח שבמקרה זה אומרים בקטן יש שליח לדבר עברה וחייב המשלח.

5: שליח שגירש אשה בעל כרחיה.

הקצות הביא נוב"י שפסק שאם אדם שלח שליח לגרש את אשתו והשליח גרשה בעל כרחיה, האשה לא מגורשת שהרי לגרש בעל כרחיה זו עברה ואין שליח לדבר עברה ולכן האשה לא מגורשת. הקצות עצמו סובר שצריך לחלק בין מצב בו הבעל שלח את השליח לגרש את האשה בסתם והשליח הוא שגרשה בעל כרחיה, במצב כזה הוי שליח, שעיקר השליחות אינה בעברה. אך אם הבעל עצמו שלח אותו לגרש בעל כרחיה של האשה, השליחות בטלה שהרי עיקר השליחות היתה בעברה.

6: לגבי שליח התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים ראה בסימן קה.

7: כתב הרמבם שמינוי השליחות נעשה באמירה בלבד ללא קנין ועדים.

8: שליח שמכר והתברר שבעל הבית מכר לפניו, אין מכירת בעל הבית מועילה והקונה מהשליח זכה. אע"פ שמכירת בעל הבית נחשבת לביטול השליחות, מכל מקום כל שלא ידע הקונה שבטלה השליחות, אין השליחות בטלה. (פת"ש).

8א: כתב הנתיבות שאם מוכר או קונה על ידי קטן אם ממנה אותם לעשות עבורו את פעולת הקנין בודאי שאין זה מועיל אך אם עושים מעשה קוף בעלמא כגון שמסר החפץ לקטן שיתן אותו לקונה שימשוך אותו או שמסר כסף לשליח שיתן למוכר קנה המשלח.

9: כתב בשער המשפט שגם אם שכר שליח לדבר עברה. עדיין אנו אומרים אין שליח לדבר עברה. אע"פ שכתב השך בדעת רש"י לגבי תופס לבעל חוב שאם מדובר באדם ששכרו התפיסה מועילה מכל מקום לענין אין שליח לדבר עברה אין זה מועיל ובכל אופן אין שליח לדבר עברה. ומזה יש ללמוד גם לשאר שאינם בני שליחות (גוי חש"ו) שגם אם שכר אותם לא מועיל ולא אומרים יד פועל כיד בעל הבית. מאידך הנתיבות בסימן קפה כתב לגבי גוי שאינו יכול להיות שליח אך כששכר אותו כפועל, אם הגביה הפועל הגוי, קנה המשלח. אך בקניין יד לא קנה.

סעיף ב שליח שעבר על דעת משלחו. באיזה אופן המקח קיים ומתי המקח בטל?

כתב הרמבם: שליח שעבר על דעת משלחו ושינה מהשליחות כגון שקנה דבר אחר ממה שצוה אותו המשלח וכדו'. אם לא אמר למוכר או לקונה שהוא שליח של מישהו אחר, המקח קיים והשליח יסתדר עם המשלח שלו. אך אם אמר לו שהוא רק שליח, ומדובר שהוא שינה מדעת משלחו, המקח בטל. (ואפילו אם אמר שהוא שליח בין לתקוני בין לעוותי, המקח בטל שהרי שינה במזיד, כך כתבו הטז והסמ"ע. לעומתם שער המשפט כתב שהמקח קיים)

סעיף ג שליח שטעה (כתובות צט)

אם השליח סיכם עם המשלח שהוא שליח שלו בין לתקן בין לעוות, המקח קיים אך אם לא סיכם כך, המקח בטל. הנתיבות הוסיף בהמשך לסעיף הקודם שהמקח בטל רק אם אמר שהוא שליח אך אם לא אמר כן, המקח לא בטל אלא השליח יסתדר עם משלחו.

אז מה ההבדל בין שליח שטעה לשליח ששינה? ההבדל הוא רק במקרה בו השליח הודיע שהוא שליח וגם סיכם עם המשלח בין לתקוני בין לעוותי. במצב כזה אם טעה המקח קיים, ואם שינה לטז והסמ"ע המקח בטל ולשער המשפט המקח קיים.

הלך השליח וקנה ביוקר, אפילו בכלשהו, המקח בטל, כי יאמר משלח לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, ואם התנה עמו השליח בין לתקוני ובין לעוותי, המכר קיים. מה הדין אם המוכר אומר שהתנה המשלח בין לתקוני ובין לעוותי, והמשלח אומר ששלחו סתם. על מי להביא ראיה?

סעיף ד: המשלח צריך להביא ראיה שהרי הוא המוציא מהמוכר. כך כתב הרמ"ה (בבא בתרא פ"י צא). הסמ"ע ביאר שהסברא היא שלא יתכן ששליח שלא מקבל שכר לא יתנה שעשה כן בין לתקוני בין לעוותי, וכתב הנתיבות שלפי דבריו יוצא שבשליח בשכר לא יוכל לטעון שמן הסתם עשאו שליח בין לתקן ובין לקלקל.

ראובן נתן לשמעון כסף בכדי שיקנה עבורו מכשיר חשמלי יקר. שמעון עשה שליחותו, אולם רכש את המכשיר ללא תעודת אחריות, בניגוד למקובל במכשירים מסוג זה. כיצד יוכל ראובן לתקן את המעוות?

סעיף ו

הגמרא בבא בתרא קסט ב אומרת שאם שליח קנה קרקע עבור משלחו ללא אחריות, הרי זה עיוות והשליח צריך לחזור ולקנות את הקרקע באחריות ולמוכרה למשלח לו. כלומר אנו דורשים מהשליח לתקן את העיוות, וקשה שהרי למדנו שאם השליח עיוות (ואמר שהוא שליח) אפשר לבטל את המקח, וכאן אנו אומרים שהשליח צריך לתקן!?

הר"ן (קידושין יז א) מחלק שבסוגיא בבבא בתרא מדובר שלא אמר שהוא שליח ולכן המוכר לא חייב לבטל את המקח, אלא השליח צריך לפתור את הבעיה ואמנם זכותו של המשלח לומר שאינו רוצה את התיקון אלא את המעות.

הרא"ש מעמיד שבשני המקרים מדובר שהשליח הודיע למוכר שהוא שליח ובאמת אפשר היה לבטל את המקח. אלא שבמצב שהשליח לא יכול להחזיר למשלח את כספו אין לו ברירה אלא לתקן את העיוות.

סעיפים ח - י.

ח: מכר יותר ממה שאמר המשלח (כתובות צח ב). ט: מכר פחות. (צט א) י: משלח אמר שימכור לאחד ומכר לשניים (צט א).

סימן קפג

סעיף א שליח שלא עשה שליחותו ולא קנה החפץ.

הריף (ב"מ מ א) והרא"ש (ה מא) הביאו להלכה ירושלמי הקובע ששליח שלא עשה שליחותו אינו חייב לשלם למשלח עבור ההפסד. השו"ע פסק דין זה להלכה. הנתיבות הקשה מגמרא עג ב שם כתוב שאדם משלח שליח לקנות עבורו יין בזמן הבציר שהיה בזול ולא קנה, הגמרא אומרת שהשליח לא צריך לשלם משום שההפסד לא ברור, משמע שאם מדובר בהפסד ברור, השליח צריך לשלם. אם כן מדוע פסקו הראשונים והשו"ע שבכל אופן השליח לא צריך לשלם? הנתיבות מחלק בין שליח בשכר שצריך לשלם כשמדובר בהפסד ברור לבין שליח בחינם שבכל אופן אינו צריך לשלם. אם השליח קנה, הרי שהמשלח מוציא ממנו את שקנה אפילו בעל כרחו.

סעיף ב השליח קנה במעות של עצמו את החפץ לעצמו (אמר כך בפני עדים).

1: מקור הדין בקידושין נט. יעו"ש. שמה שעשה עשוי אלא שנהג מנהג רמאות אא"כ מדובר באופן שלא יכל לקנות למשלח כגון שהם היו אלימים כלפיו וכדו'. ואם יכול צריך להודיעו קודם. אך אם חושש שיפסיד אינו צריך להודיעו. (השך מוסיף דעת רבנו ירוחם שגם אם יכל לקנות למשלח אך זה פחות מתאים, גם באופן כזה יכול לקנות עבורו ולא עבור המשלח).

- 2: קנה בכספו שלו בסתם, ואחר כך טען שקנאה לעצמו. הר"ן (כב ב) מחלק בין מצב בו המשלח ביקש קרקע סתם שאז נאמן לומר שקנאה לעצמו, לבין מצב שהמשלח ביקש קרקע מסוימת ואז אינו נאמן אחר כך לומר שקנאה לעצמו. רמא הביא דין זה.
- 3: אם אין עדים שקנה, הוא מודה שקנה אך אומר שקנה לעצמו, האם יהא נאמן במיגו שהיה טוען שלא קנה כלל? כתב הנתיבות שאם קנה קרקע אינו נאמן משום שמיד שקנאה היא ברשות המשלח ואין המיגו מוציא מחזקה. אך במטלטלים יש להסתפק.
- 4: קנה באחד מדרכי הקניין ללא מעות. כתב הרשבא בתשובה שזכה המשלח. הביאו הרמא. ובפתש הביא שכך הדין בשלח אותו לקנות קרקע מסוימת אך קרקע סתם זכה השליח.

סעיף ג קנה השליח במעות המשלח לצורך עצמו!
הרשבא כתב שהוא לא נאמן לומר שקנה לעצמו. אך אם יש עדים ששלח יד במעות המשלח וזקפם עליו במלווה וקנה לעצמו. מה שעשה עשוי.
מקצת המורים המובא ברמבם השליח נאמן בדיבורו שזקף המעות עליו במלווה וקנה לעצמו.
הרמבם חולק על מקצת המורים וסובר שאינו נאמן. ואם יש עדים שקנה עבור עצמו הבית יוסף כותב שהרמבם מודה שזכה השליח. הרמא הביא שיש חולקים וסוברים שאפילו היו עדים המקח נקנה למשלח. הטז פסק כשולחן ערוך ונוב"י כתב ספיקא דדינא.

סעיף ד

הטור הביא את דברי הרמ"ה להלן:

- 1: שלח שליח שיקנה עבורו חפץ והשליח משך את החפץ בסתם ואחר כך טען שזכה לעצמו, במצב כזה השליח אינו נאמן, שחזקה עליו שעשה את שליחותו. ואפילו שילם השליח במעות שלו עצמו, אעפ"כ אנו מפרשים שהתכוון להלוות למשלח ואחר כך לגבות ממנו.
- אם נתן מעות קודם שמשך, וכעת טוען שקנה עבור עצמו, אזי החילוק הוא שאם שילם במעות עצמו זכה לעצמו. ואם שילם במעות המשלח וכעת טוען שקנאה לעצמו הרי זה תלוי אם אמר למוכר שקונה אותם לעצמו או שלא הודיע. שוע הביא דינים אלו.
- 2: המרדכי כתב (ב"מ רלב) ראובן ראה סחורה בזול ואמר לשמעון קנה אותה לשנינו ונחלוק את הרווח. שמעון שתק וקנה את הסחורה ואחר כך אמר שקנאה לעצמו. הראב"ן אומר שחולקים את הסחורה בשווה. וראב"ה מחלק בין מצב בו יכל ראובן לרכוש סחורה זו בעצמו ואז חולקים כשקנאה שמעון, אבל אם לראובן לא היתה יכולת לקנות את הסחורה שמעון קנאה לעצמו.
- לעומת זאת המרדכי בסימן תנא כתב

סעיף ו

- הגמרא כתובות צח ב: אדם שלח שליח לקנות עבורו משהו וקיבל תוספת מהמוכר. למי שייכת התוספת?
הגמרא מחלקת בין
- דבר שיש לו קצבה: חולקים השליח והמשלח. ומה הטעם?
רשי כתב שיש ספק למי נתן המתנה, ומכיון שיש ספק חולקים.
- ריף כתב שאמנם השליח קיבל המתנה אך צריך לתת חלק למשלח משום שבזכותו המוכר נתן לו את המתנה.
- נפ"מ בין הטעמים, אם המוכר אמר בפירוש שנתן לשליח, לפי רשי, ודאי שהכל לשליח שהרי אין ספק, ולריף עדיין חולק עם המשלח.
- הקצות מוסיף שאם אמר בפירוש נתן המתנה למשלח שאז לכו"ע זה שייך למשלח.

דבר שאין לו קצבה: הכל לבעל המעות שהרי זה המכירה ואין פה מתנה.

השוע העתיק את לשון הגמרא. והרמא פסק כדעת רשי. וכותב שאם אמר המוכר בפירוש שנותן לשליח, הכל לשליח, משמע כדעת רשי. והשך כתב שהעיקר כדעת הריף.

סעיף ז

שלח שליח לקבל מעות מהגוי וטעה הגוי.

רבנו תם למסקנה: הכל לבעל המעות, הרי הגוי לא נתן מדעתו אלא טעה וממילא הכל הולך למשלח.

ר"י: טעות בעלמא שאינה במקח, הכל לשליח שהרי הוא גנבו ויכול היה לתקן אותו מטעותו.

טעות במקח, דינו כהוסיף לו במקח שלמדנו לעיל.

שליח שקנה לעצמו דבר מה מכספי המשלח, באיזה אופן המקח יהיה שייך למשלח, ובאיזה אופן יהיה המקח שייך לשליח? סעיפים ג – ד

לאה ביקשה מרחל חברתה שתקנה לה תחפושות לילדים לפורים, רחל קנתה מכספה את התחפושות לשרה ב 200 שח, התחפושות נגנבו או אבדו לרחל, האם לאה חייבת לשלם לרחל את ה 200 שח? (מעשה שהיה)

ראובן נתן כסף לשמעון בכדי שיקנה לו חפץ מסויים. בעל החנות שבה קנה שמעון את החפץ הוסיף לחבילה גם מתנה. למי שייכת המתנה, לראובן המשלח או לשמעון השליח?

סימן קפה

סעיף א

1: סרסור הוא שליח בשכר וממילא אחריותו על החפץ כשל שומר שכר.

2: שלחו למכור חפץ במאה ומכרו בחמישים. השליח חייב לשלם לבעל הבית את החמישים שהפסיד אותו. והקשה הנתיבות, שאם מדובר באופן שהחפץ עצמו באמת לא שווה מאה, כיצד נחייב את השליח לשלם מעבר לשוויו, הרי לו היה מזיק את החפץ, לא היה צריך לשלם יותר משוויו? מתרץ הנתיבות שכל המשנה מדעת בעל הבית נקרא גזלן וכדי שלא יקרא גזלן אנו מניחים שרוצה לשלם כפי שבעל הבית אמר לו. בשונה מגזלן ומזיק באופן מכוון שהתכוין להזיק לכן משלם כשעת הגזילה.

3: שליח שמכר ביותר מהסכום שאמר לו בעל הבית. הרמבם קבע שהכל הולך למשלח משום שלא התכוין להקנות לו את היתרה. הסמע מסייג ואומר שמדובר בחפץ שיש לו קצבה, לכן גם את התוספת נותן לבעל הבית, אך אם מדובר בחפץ שאין לו קצבה, ומכר השליח ביותר, מחלקים ביניהם את הרווח הנוסף. כמבואר ב

סעיף ו.

4: אדם שלח את חברו בחינם עם חפץ אך נתן לו דורון, כתב בהגהות מרדכי (במ תנד) שהוא נחשב שומר שכר שהרי קיבל דורון. הבית יוסף כתב שיש להתיישב בדבר והטז כתב שהדין כך רק כשברור שנתן לו את המתנה עבור השליחות שהוא עושה עבורו.

5: דין חזרה שליחות אצל משלח בדיני ממונות.

הגמרא בגיטין מסתפקת לגבי בעל ששלח שליח לגרש את אשתו, האם האשה יכולה למנות את אותו שליח להיות שליח קבלה שלה. שהרי יתכן שמכיון שאין לשליח פנאי לחזור לבעל ולומר עשיתי שליחותך, שליחותו לא הסתיימה. השך סובר שיש אותו ספק לגבי דיני ממונות כגון שאדם מינה שליח למכור חפץ והקונה מבקש מאותו אדם להיות שליח עבורו לרכוש את החפץ. הנתיבות כתב שאין צורך בדיני ממונות שיחזור השליח אצל המשלח. ראה שם הסברות.

סעיף ב שליח מכירה הרוצה לקנות לעצמו. (בסימן קפג סעיף ב מדובר בשליח לקניה שקונה לעצמו)

הגמרא בכתובות צח א אומרת שאלמנה ששמה ומכרה לעצמה נכסי יתומים לגבות כתובתה לא עשתה כלום. נחלקו הראשונים בביאור הגמרא רשי מבאר שהסיבה שלא עשתה כלום היא שבאופן זה הקרקע לא יצאה מרשות היתומים. אבל כשהיא שמה לאחריים מכיון שנתנו לה חכמים רשות, החפץ יצאה מרשות היתומים. לפי זה יוצא ששליח לא יכול לקנות לעצמו חפץ וכן פסק שוע.

אמנם הגאונים כתבו שהסיבה שהאלמנה לא יכולה לשום את נכסי היתומים ולמוכרם היא מחשש שמא לא שמה אותם כראוי, ולפי דעתם יוצא ששליח יכול לקנות לעצמו בסכום אותו רצה בעל הבית והשך הביא דעת הגאונים.

סעיף ג

כתב הרשבא ששליח שקיבל חפץ למוכרו, וכעת רוצה לקנותו בעצמו, אינו יכול לקנותו אפילו בסכום שהסכים בעל הבית, משום שהוא שליח למכירה וכיצד יקנה את החפץ? הבית יוסף אומר שאם בעל הבית הסכים למוכרו לו וקיבל ממנו כסף, בודאי שהוא יכול לקנות. אם קיבל את הכסף בשתיקה, בבדק הבית כתב שנראה לו שאפילו במצב כזה, השליח קנה את החפץ לעצמו.

סעיף ד

כתב המהרי"ק בעל הבית שאמר לסרסור (שליח), המותר מעל סכום מסוים יהיה שלך. והסרסור שתק. אע"פ שהסרסור שתק, בעל הבית לא יכול לטעון שמכיון ששתק הוא רוצה את כל היתרה. אלא הסרסור זכה ביתרה אבל צריך לשים לב שהוא שומר שכר! הנתניות הקשה מסימן קפו ב שלכאורה נראה מקרה דומה ושם דינו כשואל שהיב באונסין? ותירץ שבסימן קפו הוא עצמו הלוקח ואילו כאן הוא עושה את שליחותו של המוכר.

סעיף ה

כשיש ויכוח בין בעל הבית לסרסור בכמה סיכמו שהוא ימכור את החפץ. הרמבם כתב שהסרסור ישבע שבועה דאו' כדין מודה במקצת, ואם מדובר בהילך ישבע היסת. הראב"ד חולק על הרמבם וסובר שאין כאן שבועת התורה משום שבעל החפץ רוצה את חפצו וכל עוד הוא לא מקבל את כל כספו הוא לא שחרר את החפץ.

סעיף ו

1: קנה מסרסור והמשלח אינו מסכים למחר.

כתב הרמבם שאם אמר לשליח שחפץ זה של המשלח, הוא יכול לחזור בו. שהרי לא פסק לו דמים למכור בכך וכך. הראבד (הובא בטור) הדגיש שאם מדובר שאמר לו מכור במה שתמצא, בודאי אינו יכול לחזור בו.

2: סרסור שלא הביא לידי גמר

כתב הראש בתשובה שמתווך שמצא קונה למוכר ואמר לו המוכר שאינו רוצה למכור לו כי הוא שונאו. באופן כזה אינו חייב לשלם לו, אבל אם בסוף הוא כן מוכר לאותו אדם, זהו מנהג רמאות וחייב לשלם לו. רמא פסק כן להלכה. וכתב שאפילו שמכרו על ידי אחר לאותו אדם, זהו רמאות וחייב לשלם לו. הנוב"י מדגיש שאפשר להסביר את דברי הראש דוקא באופן שאותו אדם מוכר בעצמו. אך אם מתווך אחר הצליח למכור, יתכן שאין בזה רמאות משום שהשני הצליח לשכנע... אם כן מדוע הוי רמאות? הרי השני הצליח במקום שהראשון לא הצליח! ואין זה מנהג רמאות! אמנם אומר הנוב"י שמדברי הרמא לא נראה כך, אך גם לפי הרמא, ברור שצריך לשלם לראשון כפי חלקו ולא את הכל.

3: שדכן שהתחיל ואחר גמר

אדם דחה את שדכן א' מלעסוק בשידוך מסוים ולקח שדכן ב' והוא סיים השידוך. בנוגע לזה כתב הנוב"י שאין לשדכן הראשון שום תביעה ממונית! שהרי במכר רגיל הכל ענין של כסף, וממילא אולי פחות שייך לומר שיש לשני לעשות מה שלא עשה הראשון. אך בשידוך, יש כל כך הרבה פרטים, כל עוד הראשון לא

סגר את העיסקא אז אני אומר שהיא לא סגורה וממילא אין זה נחשב שהעיסקא גמורה. והפתש מדגיש שהכוונה אין צריך לתת לו הכל אך כן לתת לו את מחיר ההתחלה.

4: חלוקת שדכנות בין כמה שדכנים

כתב העטרת צבי נוהגים לחלק לשלושה חלקים. הראשון הוא שזרק את הרעיון, השני הוא שתיווך ועסק בזה, והשלישי הוא שגמר את העיסקא. בשו"ת שב יעקב מדגיש שהמתחיל הכוונה לאדם שבלעדיו הרעיון לא היה עולה כלל. היוזמה היא שלו בלבד. אך אם האדם שעשה את השלב השני העלה בעצמו את הרעיון והיוזמה, אלא שהראשון הקדימו אך הוא פעל גם באמצע התהליך.

סעיף ז

סרסור דינו כשומר שכר. כסף הקדשים מעיר שאם המשלח נתן רשות למכור רק ביוקר באופן שלא מצוי שהסרסור ירויח, באופן כזה שאין אפשרות ריאלית להרויח, אינו שומר שכר.

סעיף ח

כתב המרדכי ב"מ שנט. סרסור שאיבד אבן מהטבעת, חייב לשלם שהרי הוא שומר שכר.

סעיף ט

כתוב בנימו"י (יט א) מינה סרסור לקחת הלוואה ולמשכן חפץ, וכעת הסרסור לא זוכר היכן משכן את החפץ. הסרסור הוי פושע וחייב. והוסיף הריף בתשובה או שאומר משכנתים אצל פלוני והלה כופר. באופן זה הסרסור הוי פושע, והרן אומר שבמקרה זה לא ברור לחייבו. השוע פסק את דברי הרן להלכה ויש מחלוקת האם פסק את תוספת דברי הריף.

סעיף י

1: כתב הרשב"א: סרסור שקיבל חפץ למכור, ונתן לאדם כדי לבקרו משום שמך עליו ואותו אדם התברר כרמאי ואינו מחזיר את החפץ, הוי כגניבה ואבדה ושומר שכר חייב. כמו כן אם מכרו באשראי ונגרם הפסד מכיון שאינו אונס ממש, הוא חייב לשלם.

2: מתי משלמים לשדכן? כתב בתרומת הדשן שאם התנו במפורש לשלם מיד כשהחליטו להינשא, כמובן שחייבים לשלם. אך אם לא התנו כך, כל עוד שלא נכנסו לחופה, אינו חייב לשלם לשדכן. ולכן אם התבטל השידוך אין צריך לשלם לשדכן. שואל העיר שושן הרי אם צד אחד ביטל השידוך הוא משלם קנס לפי איך שסיכמו אם כן יוצא שהשדכן הועיל במשהו אז מדוע שלא ישלמו לו? הסמע מיישב שגם הקנס אינו שכר אלא מעין ניכוי עבור הפסד שלהם בעקבות הצער והבושה. אם כן הם לא הרויחו כלום. לעומתו השך סובר שאכן צריך לשלם לשך את חלקו.

3: שלח שליח לדבר אצל השר והבטיח לו תשלום. וכעת לא רוצה לשלם וטוען שלא היה קנין. כתב המרדכי (מרדכי תקמד) שהוי כפועל שלא צריך קנין.

במה שונים "הרשאה" ו"סרסרות" משליחות רגילה? סרסרות - סעיף א וסמ"ע סק"א שנפק"מ בסעיף ז, וסמ"ע סק"י. הרשאה - סימן קכב סעיף ד
שליח למכור חפץ קרקע או מטלטלין האם השליח יכול לקנות לעצמו? ומה הדין אם הוא בר מצרא?

סימן קפו

הקדמה חשובה: שואל שתמו ימי שאלתו או הצורך שלו בחפץ, אין דינו כשואל, אלא כשומר שכר (דברי אמיר בגמרא ב"מ פא א).

סעיף א

הגמרא ב"מ פא א (וכן נדרים לא ב) לוקח כלים מהאומן לשגרן לבית חמיו. שאם חמיו ירצה, ישלם עבורם, ואם לא ירצה, ישלם למוכר דמי טובת הנאה. הגמרא אומרת שאם נאנסו בהליכתו לחמיו, חייב באונס. (רשי סובר מדין לוקח, רא"ש ור"ן אומרים שהוי שואל, נ"מ למתה מחמת מלאכה או בעליו עימו, והנתיבות הביא עוד שתי נ"מ כגון שגילה הלוקח דעתו שאינו חפץ בו, או שמדובר בזבינא דרמי על אפיה שגם המוכר נהנה מכך). ובחזרה, כשהתברר שחמיו לא חפץ בכלים, ודאי שאין דינו כלוקח, וגם אינו כשואל, אך דינו כשומר שכר, שהרי נהנה מהכלים שהתפאר בהם בפני חמיו, לכן אם נאנסו בחזרה דינו כשומר שכר ופטור באונס וחייב רק בגניבה ואבדה.

סעיף ב

גמרא ב"מ (פא א): לקח ממנו כדי למכור לאחרים, וסיכם איתו שעד זמן מסוים אם מכרתי, אתן לך שכרך ואם לא הצלחתי אחזיר את החפץ. הגמרא אומרת שבמקרה זה בכל אופן בין בהליכה ובין בחזרה חייב באונסין כדין שואל. הגמרא מקשה הרי בחזרה כבר אינו שואל את החפץ, שאין לו בו צורך, אם כן מדוע הוא שואל? ומתרצת הגמרא שמכיון שאם יבוא קונה בדרכו חזרה ימכור לו, הרי שעוד לא הסתים השימוש והצורך שלו בחפץ. הרא"ש מחלק (ח יד) שאם מדובר שאינו זבינא חריפא, באופן כזה אין ללוקח דין שואל שהרי לא נכון לומר שכל ההנאה שלו, אלא דינו כסרסור שהוא שומר שכר, שהרי גם המוכר נהנה שהוא מוכר לו את החפץ לכן אין דינו כשואל אלא כשומר שכר.

סימן קפז שליה טוען שארעו אונס**סעיף א**

איסי בן יהודה בגמרא (ב"מ פג א) לגבי שומר "אין רואה, שבועת ה' תהיה בין שניהם" שאם יש רואה אין צריך שבועה. ונחלקו הראשונים בביאור הגמרא, הריף מביא מאן דאמר הסובר שהכוונה שיכול להיפטר מהשבועה אם יביא ראיה ואם אין לו ראיה ישבע. דעה אחרת היא שבמקום שיכול להיות ראיה, במקום כזה לא תועיל השבועה כלל! כלומר השבועה באה רק במקום שלא יכולה להיות ראיה. וזו דעת הרמבם וכן פסק השוע. ערוך השולחן מחדש שאם יש רואה אפילו אם הם פסולי עדות, אם לא יביא אותם לא יוכל להיפטר בשבועה.

סעיף ב

בהמשך לסעיף הקודם הגמרא מביאה סיפור על שליה שהתחייב לרכוש יין עבור חברו והיין החמיץ, הלקוח טוען שהחמיץ לאחר הקנייה, והוא פטור. הגמרא אומרת שמכיון שיש קול לכמות כזו של יין שמחמיצה, לכן צריך להביא ראיה שהחמיץ לאחר הקנייה, ואם לא יבא ראיה, ישלם.

כתב הנתיבות שאם השליח מודה שהיה במקום שיש בו הרבה אנשים, אך מבקש שיאמינו לו בשבועה להיפטר מיגו שלא היה מספר שהארוע קרה במקום הומה אדם. הנתיבות אומר שאינו נאמן שהוי מיגו במקום עדים.

סעיף ג

האם הדין הנ"ל נכון גם בשאר טענות ולא רק בשבועת השומרים. הרמב"ם סובר שהוא הדין בכל הטענות שיש בין שנים, שכשמדובר באופן שיכול להביא ראיה, לא יכול להשבע ולהיפטר. לעומתו הרמ"ה סובר שבשאר שבועות אין את הכלל, שאם יש ראיה, לא נאמן בשבועה. (הרמה מבאר שגם מקרה החביות מדובר בשומרים ולכן שייך דין זה שאם יש רואה לא נאמן בשבועה). שו"ע פוסק כדעת הרמב"ם, והרמ"א הביא דעת הרמ"ה, אך לא הביא את זה בשם יש אומרים אלא כפירוש דברי השוע. הסמע מסביר שבפרעון והשבה גם הרמב"ם יודה שעבידי אינשי דפרעי בצינעא וגם הרמב"ם יודה שבמקרה זה סברא זו לא קיימת.

סעיף ד

כתב מהריק אדם קנה חיטים עבור חברו והשאירם בבית ודלף בו גשם והרקיב. הוי פשיעה וחייב. והשך כתב שהמהריק הסתפק בזה.

סיכום של עיקר הסימן: איסי בן יהודה במסכת בבא מציעא פג א אומר לגבי שבועת השומרים שאם מדובר במקרה שהשומר יכול להביא ראיה שהוא פטור, אינו יכול להשבע ולהיפטר אלא צריך להביא ראיה ואם לא יביא ראיה ישלם.
וכתב הרמב"ם שכך הדין גם לגבי שלוחין ושותפים. שאם מדובר באופן שאמורה להיות ראיה לא משביעים אותו להיפטר, אלא צריך להביא ראיה. (הרמ"ה חולק על הרמב"ם).

סימן קפה סעיף א שליחות בגוי.

גוי אינו יכול להיות שליח. מקור הדין בגמרא בבא מציעא עא ב. הקצות הביא מחלוקת אחרונים האם יש שליחות מגוי לגוי. המשאת בנימין סובר שיש שליחות מגוי לגוי, והבית שמואל סובר שאין שליחות מגוי לגוי. הראיה של הבית שמואל מתרומת הדשן הסובר שאמנם אסור למכור חיה לגוי שמסרס חיות, מכל מקום גוי שמוסר לגוי אחר לסרס מותר למכור לו. מכאן ראיה שאין שליחות לגוי. הקצות דוחה את הראיה וסובר ששם אין שליחות משום שאין שליחות לדבר עברה.

הנתיבות מסתפק מה הדין אם שכר גוי בכסף מלא, האם מעשה כזה מתיחס אלי כמו שליח או שמא לא, כגון שאני שוכר גוי לקנות עבורי חפץ? הנתיבות מביא ראיה מגמרא בבא מציעא המגביה מציאה לחברו שגם הסוברים שלא קנה חברו, במקרה שמדובר בפועל שלו, קנה עבורו את החפץ, הנה ראיה שהעובדה ששכרו בכסף הופכת אותו לשליח! ומסכם שאם הגוי הגביה קנה המשלח שהרי קניין מהגבהה מועיל גם אם ההגבהה הייתה מכוחו בלבד.

סעיף ב

אפילו אשת איש יכולה להיות שליחה – כך כתוב ברמב"ם.

עבד ושפחה – יש שליחות.

חש"ו אינם בני דעת ואינם שלוחים.

דין השולח בנו לחנווני (ב"ב פז ב), שלח איתו צלוחית ומטבע. שמן ועודף החנווני צריך לשלם. צלוחית החנווני פטור אא"כ השתמש בזה לצורכו.

שלח שליח, ולאחר מכן, לפני ביצוע השליחות, השתטה המשלח. הקצות מסתפק האם זמן מינוי השליחות קובע או שמא זמן קיום השליחות קובע. בשאלה זו נחלקו הראשונים.

הרמבם סובר לגבי אדם ששלח שליח לגרש את אשתו והשתטה, שמדין תורה השליח יכול לגרשה וחכמים גזרו שלא יגרשה, אם כן משמע שמעיקר הדין, השליחות לא בטלה. לעומתו הטור סובר שבטלה השליחות ומהתורה השליח לא יכול לגרש את האישה.

הקצות מעיר שלפי הרמבם שאם נשתטה המשלח עדיין יש שליחות, לכאורה גם אם הבעל מת עדיין יש שליחות! הקצות מתרץ שאם המשלח מת אמנם השליחות לא בטלה אבל אין בשביל מי להיות שליח...

סעיף ג

סעיף ה שינה השליח מדעת המשלח השליחות בטלה.

סעיף ו

1: כתב הרמבם בתשובה שאם נגרם לשליח נזק מחמת השליחות, המשלח פטור. שהרי המשלח לא הזיקו. ובודאי כשהשליח מקבל שכר.

2: נשבה השליח (הגהות מרדכי ב"מ תסא), מחלק בין שליח בשכר שהמשלח אינו חייב לפדותו ואם בחינם חייב לפדותו. לעומת זאת הרמבם ומהריק כתבו שבכל אופן אין צריך לפדותו.

3: בפת"ש אדם שלח שליח ומחמת השליחות השליח מת. המהרי"ו כתב שצריך לעשות תשובה. ומביא מדרש שהקב"ה אומר לדוד שצריך לעשות תשובה על הרג נוב עיר הכהנים וכו', משמע שצריך לעשות תשובה וכפרה. לעומת זה הצמח צדק (הקדמון) בסימן צג מפקפק בדבר.

סימן קפח

האם אפשר למנות שליח אשה נשואה או חרש? והמקור לכך.

מסכת בבא מציעא עא ב אין שליחות לגוי.

אשה אפילו נשואה יכולה להיות שליחה כך מוכח מזיכוי ערוב חצרות, שאדם יכול לזכות גם על ידי אשתו (ערובין עט ב). חש"ו אינם בני דעת ואינם יכולים להיות שליחים.

השלמות לסיכומים חושן משפט מסימן עה - קפח

סימן עה

האם מדייקים בטענות האדם לחובתו? מה המקור?

הנימו"י (ב"ב לז א) הוכיח מהמשנה האומרת שהמוכר שדה אף על פי שאמר היא וכל מה שבתוכה, שישנם דברים שלא כלולים במכירה זו. הסמך העתיק דברי הנימו"י והשך כתב חיפשתיו ולא מצאתיו.

סימן עו

סעיף א

שניים הפקידו אצל אדם זה מאתיים וזה מנה, וכעת שניהם תובעים מאתיים. הכלל הוא שאם הנתבע פשע בכך שאינו זוכר מי הפקיד מאתיים וגם מדובר שהם תובעים כל אחד כמאתיים, כששני תנאים אלו מתקיימים, הנתבע חייב לשלם לכל אחד מאתיים, לאחר ששניהם נשבעים.

אם לא פשע, כגון שנתנו 300 יחד בשטר אחד, והם תובעים, נותן לזה מנה ולזה מנה והשאר יהא מונח עד שיבוא אליהו.

ואם פשע אך אינם תובעים, יש מי שאומר שחייב בבא לצאת ידי שמיים.

סעיף ב

קיבל מאחד מנה ואינו יודע ממי. הכלל כאמור לעיל מכיון שפשע ושניים תובעים אותו, נותן לכל אחד מנה.

סעיף ג

ואם אינם תובעים, יש אומרים שחייב בבא לצאת ידי שמיים.

סימן פז

סעיף כד

כתב הרמא על פי תשובת מיימוני שמי שתובע את חברו ואומר שיש לו עוד תביעות אך אינו רוצה לתובעם עתה אומרים לו או שתתבע הכל עכשיו ואם אינך רוצה, הנתבע ישבע עכשיו ויפטר מהכל!

קשה על הרמא שבסימן כד פסק שלא מכריחים את התובע לתבוע הכל אא"כ נגרם הפסד לנתבע, ואילו כאן באופן גורף כתב ששומעים לנתבע ומכריחים את התובע לתבוע הכל? באר הגולה תירץ באופן פשוט כפי המבואר שם, שאצלינו מדובר שלנתבע יגרם נזק. הברכי יוסף בפתש מביא שהחילוק הוא בין מצב בו ניכר לדיין שהתובע רוצה להתיש את הנתבע ולחייבו הרבה שבועות, לכן אומרים לו שיתבע כעת ואם לא יתבע הנתבע ישבע ויפטר על הכל. אך אם לא ניכר לדיין שהתובע מחפש להשביעו הרבה שבועות, אין מחייבים אותו לתבוע הכל כעת.

סעיף כה

א: אין הנתבע חייב להשבע אם מדובר בתביעה שגם אם היה מודה בה לא היה חייב לשלם. כגון שתובעו שאמר לו שיתן לו מנה, והוא כופר בזה. הרי גם אם היה מודה, אין אמירתו מחייבת אותו. ב: כתב רבנו ירוחם שאם אין לנתבע לשלם, אין משביעים אותו. כגון אשת איש שכפרה שהרי אין לה לשלם כל עוד לא תתגרש.

ג: תבעו בדבר שגם אם הודה, לא היה צריך לשלם מעיקר הדין אלא למיגדר מילתא, גם במקרה כזה אינו נשבע. כגון שתבעו שקיללו וכדו'.

ד: תבעו שגנבו או גזלו, כתבנו בסימן עה.

ה: כתב מהרא"י שתביעה שעיקרה מחמת איסור והיתר ויש לה השלכה ממונית, אין חייבים להשבע על טענה זו, כגון אשה התובעת אדם שהוא קדשה, אע"פ שיש לזה השלכה ממונית אין נשבעים על טענה כזו. וכן פסק הרמא. השך נשאר בצריך עיון.

ו: כתב הריב"ש שהתובעת נדר באתננה. צריך להשבע. וכן פסק הרמ"א. והקשה הבח הרי מן הסתם היא נדה ומדוע אין קלבד"מ? ותירץ השך שבחויב כרת לא אומרים קלבד"מ אלא רק בחיוב מיתה.

סעיף כו

תבעו בחיוב קנס כגון תשלומי כפל וכדו' כתב הרמבם שאם מדובר קודם שעמד בדין ותבעו, הוא פטור שהרי אילו היה מודה היה פטור מדין מודה בקנס. אך אם מדובר לאחר שעמד בדין, צריך להשבע שהרי אם יודה בודאי יהיה חייב לשלם.

תבעו ממון שבזמן הזה לא דנים, הקצות מסתפק בדבר, שהרי אמנם בית דין לא דנים אבל מנדין על זה.

תבעו בחיוב שהוא מכח תקנה, הנתבע חייב להשבע שלא פלוג חכמים.

תוספת לסעיף כז

במקום שנוהגים להשבע בבית כנסת וכדו' או לפני אנשים אינו נאמן לומר שנשבע עד שיביא

ראיה לדבריו.

סעיף כט

נתבע שנשבע להכחיש עד אחד שהעיד כנגדו, ולאחר מכן הגיע עד נוסף, מה הדין? נחלקו בדבר רב ורב נחמן בבבא קמא קו א והלכה כרב נחמן שהוא צריך לשלם אע"פ שבתחילה נשבע ונפטר.

הטור מוסיף שלאחר שבא העד הנוסף, הנתבע הפך להיות חשוד על השבועה. ב"י הקשה מסימן לד שם כתב הטור שלאחר שנתבע נשבע כנגד עד אחד, יכול התובע להצטרף לעד ולפסול את הנתבע מלהשבע, אם כן מדוע כאן כתב שרק שני העדים יכולים לפסול אותו לשבועה? הפרישה ביאר שכשיש שני עדים עדים התובע נעשה חשוד מאליו, וכשיש רק עד אחד, התובע צריך להצטרף לעד האחד על מנת לפסול את הנתבע לשבועה.

סעיף ל

א: נתבע שנשבע ונפטר ואחר כך תפס התובע, אם תפס שלא בפני עדים נאמן במיגו שהיה אומר שלא תפס.

ב: נתבע שהפך שבועה על התובע והלה נשבע ונוטל ואחר כך תפס הנתבע, מוציאין מידו שהרי בהפיכתו השבועה קיבל על עצמו להאמין לו.

ג: נתבע שלא נשבע כי היה לו עד המסייע. ואחר כך תפס התובע. התובע צריך להשבע כדי להכחיש את העד, (פת"ש)

סעיף לב

כתב הראש בתשובה, תובע שהוציא פסק דין על יורשי ראובן שאביהם התחייב לו שבועה ולא נשבע, היורשים פטורים בלא שבועה. (לא אומרים להם משואיל"ם).

סעיף לג

כתבו התוספות (ב"מ לד ב ד"ה שמא) אין משביעים במקום שיש לחוש שיתברר הדבר. והביאו השוע. הסמע כתב הטעם שמא יתברר אחר כך היפך דבריו ונמצא שנשבע לשקר. והשך כתב הטעם שגנאי הוא להשביע טענה שעשויה להתברר בעצמה.

סעיף לו

כתובות צד א "שבועה לאחד שבועה למאה" רבים התובעים אדם, ונשבע לאחד מהם, פטור מכולם. וכשהוא תובע רבים כתב העיר שושן שאחד נשבע ואחרים עונים אמן. וביאר הסמע שמדובר שהנשבע אמר ארור וכדו' אך אם נשבע בשם, לא מועיל שאחרים עונים אמן.

סעיפים לז לח לט

אין משביעים למי שרץ אחר השבועה, וכשנראית הטענה מרומה, וכשהנתבע מזכיר שם שמיים לבטלה.

סימן צד

האם מגלגלים שבועה כשבטענה המקורית נפסק משואיל"ם?

לפי הרא"ש אין גלגול במצב כזה מאחר ואין חיוב שבועה בטענה המקורית. הרמ"ה סובר שמגלגלים שבועה גם במצב כזה.

האם מגלגלים שבועה כשבטענה המגולגלת התובע טוען שמא?

מגלגלים שבועה אע"פ שהתובע טוען רק שמא, וכתב הרא"ש שצריך שיהא רגליים לדבר. והשך הקשה שבסימן שמד משמע שמגלגלים בטענת שמא של התובע אע"פ שאין רגליים לדבר.

האם מגלגלים שבועה כשבטענה המגולגלת הנתבע טוען שמא או ברי?

הראש כתב שמגלגלים שבועה רק אם הנתבע טוען ברי על הטענה המגולגלת, אך אם טוען שמא אין מגלגלים.

האם פוסקים משואיל"ם על הטענה המגולגלת?

לפי הרא"ש לא פוסקים משואיל"ם. ולפי הרמ"ה פוסקים משואיל"ם. לנימו"י פוסקים משואיל"ם רק אם התובע טוען ברי על הטענה המגולגלת. השוע הביא את שתי הדעות. והש"ך פסק שאומרים משואיל"ם בשבועת גלגול אך הדגיש את ההסתייגות של בעל הנימו"י שכתב שאומרים משואיל"ם בשבועה הבאה מחמת גלגול רק כשהתובע טוען ברי ביחס לטענה המגולגלת.

סימן צז

סעיפים כה כו

גבייה מהלווה מבגדים ותכשיטים שהבעל (הלווה) קנה לאשתו

המשנה בערכין אומרת שהמלווה לא גובה מבגדים שהבעל חוב קנה לאשתו. שהרי אלו בגדים שלה. עוד מוסיפה המשנה שאינו גובה מבגדים שצבען לשמה. הרמבם סובר שהבגדים של אשתו שאינו גובה מהם הכוונה דוקא לבגדי חול שהוא מקנה אותם לאשתו קנין גמור, אך בגדי שבת, מכיון שאינו מקנה לה קנין גמור, המלווה גובה מהם. הריב"ש סובר שאמנם מבגדי שבת המלווה גובה כי אותם הוא מקנה לאשתו קנין גמור אך מתכשיטים שקנה לה אינו גובה. השוע פסק כרמבם, והרמא כריב"ש.

גבייה מנכסי מילוג וצאן ברזל שהאשה הכניסה

כתב רבנו ירוחם שאם מדובר בנכסים שברור שהאשה הכניסה כגון בגדים ותכשיטים, אין המלווה גובה מהם, שהרי הם שייכים לה. וכשיש ספק אם היא הכניסה אותם היא נאמנת על כך בשבועה.

גבייה מכסף שהכניסה

כתב הרשבא שהמלווה גובה מהן שהרי מלווה להוצאה ניתנה. וכתב המרדכי (כתובות קפו) שאם הוא עדיין ברשותה, אינו גובה ממנו. שוע פסק כרשבא והרמא כמרדכי.

סימן פח

סעיפים ט - יא

"תבעו דינר כסף או דינר זהב כאלו תבעו שוה דינר כסף או שוה דינר זהב ובכל מה שיודה לו חשיב ממין הטענה ודוקא כשתבעו מטבע היוצא בהוצאה דהא אמר'י בסתמא שוה דינר קאמר לפי שאדם עשוי לשום כל דבר במטבע".

פירוש: כלומר תבעו סכום כסף הדבר נחשב כאילו תבעו שוה כסף ובכל דבר שיודה במקצת הוי ממין הטענה.

"אבל תבעו ליטרא זהב או מטבע שנפסל ואינו יוצא בהוצאה לא חשיב כאלו תבעו שוה".

פירוש: אם תבעו חומר של זהב או כסף או מטבע שנפסל שערכו הוא על פי החומר שבו, הרי הטענה היא על החומר המסוים ואם הודה בחומר אחר אין זו הודאה ממין הטענה.

"וכן אם תבעו דינר זהב זהוב כלומר טבועה יש לי בידך לא חשיב שוה דינר אע"פ שיוצא בהוצאה אלא דינר דוקא קאמר ואפילו הודה במטבע של חצי דינר לא חשיב ממין הטענה".

פירוש: תבעו מטבע מסוים, רק אם מודה באותו סוג מטבע ממש נחשב הודאה ממין הטענה אך מטבע אחר לא נחשב הודאה ממין הטענה. (אא"כ אמר לו שנתנו לו לפרוט אותו).

סעיף יג

תבעו חיטים והודה לו בשעורים, הדין שפטור גם מהשעורים.

ומה הדין אם תפס התובע שעורים?

ריף והרמבם כתבו שאין מוציאים מידו וכן פסק שוע. וכתב השך שהוא עיקר.

רמא פסק כראשונים המחלקים בין מצב בו התובע תפס לפני שתבע את החיטים, ובמצב כזה לא יתכן לומר שהסיבה שלא תבע שעורים כי הודה שהם של הנתבע שהרי הסיבה שלא תבע היא משום שהם בידו. ולכן באופן כזה אין מוציאים מידו. אך אם תפס לאחר שתבע, וממילא הכוונה לאחר שהודה לנתבע שהם לא שלו, באופן כזה מוציאים מידו וכן פסק הרמא אצלינו.

יש ראשונים שפסקו שמוציאין מידו.

סימן קל

ערב שפרע חוב הלווה וכעת תובע מהלווה לשלם את שפרע עבורו, האם הלווה חייב לשלם לו?

עצם החיוב של הלווה לשלם לערב (סעיף ב)

כשהלווה עמד בדין והערב פרע עבורו: ודאי חייב הלווה לשלם לערב.

כשהלווה לא עמד בדין והערב פרע עבורו: במקרה זה נחלקו הרמבם והראב"ד. לדעת הרמבם רק אם אמר הלווה לערב ערבני ושלם, צריך הלווה לשלם לערב, אך אם אמר לו סתם ערבני ושילם ללא שעמד הלווה בדין, אין הלווה צריך לשלם לערב. לדעת הראב"ד צריך הלווה לשלם לערב גם בערבני סתם. שוע הביא בסתם את דעת הרמבם ובשם יש אומרים את דעת הראב"ד. בערב קבלן לכו"ע צריך לשלם לו במקרה זה.

כשהלווה טוען שפרע בעצמו ואינו צריך להיות אחראי לפריעת הערב (סעיף א)

כתב בעל התרומות שאם הערב פרע בלי לבקש ראייה מהמלווה שלא נפרע כבר מהלווה, הלווה לא צריך לשלם לערב.

ואם הערב פרע ראשון ולא הודיע ללווה, ואחר כך פרע הלווה, האם יוכל לגבות מהלווה? הסמע כתב שחייב לשלם לערב שהרי פרע כדין. והשך סובר שהערב אשם בכך שלא הודיע ללווה שפרע כבר את החוב.

כשהלווה אומר שאינו מאמין לערב שפרע (סעיף ג)

הערב צריך להביא ראייה שפרע את החוב. והעובדה שהשטר של המלווה בידו אינה מלמדת על כך שפרע.

האם הערב גובה מהלווה מנכסים משועבדים? (סעיף ד)

מחלוקת ראשונים הובאו ברא"ש ב"ב ג יד. שוע הביא את שתי הדעות. שך פסק כרבנו יונה שאינו גובה מלקוחות.

מה הדין אם הערב לא לקח מהמלווה את השטר של ההלוואה? (סעיף ה)

כתב שבעל התרומות שזוהי פשיעה של המלווה ובמקרה כזה הלווה לא חייב לשלם לו.

כשפרע מלווה על פה ללא עדים, דעת הקצות שאין הוא פושע והנתיבות סובר שהוי פושע ואינו חייב

לשלם לו.

סימן קנד סעיפים יב טז יז

סעיף יב חזקה בסתימת חלון

1: כתוב בגמרא "ולסתום לאלתר הוי חזקה שאין אדם עשוי שסותמים אורו בפניו ושותק" כלומר אם אדם בנה נגד או החלון וכדו' וסתמו, בעל החלון איבד את חזקתו ולא יוכל אחר כך לערער ולפתוח את חלונו מחדש ולסלק את הבניין.

הראשונים נחלקו בדין חזקה זו-

הרמב"ם כתב כיון שבעל החלון ראה ושתק בהכרח שמחל

הגמרא אומרת שחזקת סתימה חלון היא לאלתר. האחרונים הקשו, לשיטת הרמבם הסובר שכל חזקת תשמישים היא לאלתר, מה מיוחד בחזקת סתימת חלון? צריך להבין מה פירוש לאלתר בחזקת תשמישים ובחזקת סתימת חלון? הסמע חילק שבשאר תשמישים המחזיק צריך לברר שהניזק ידע ושתק לעומת סתימת חלון שאינו צריך לברר זאת אלא מיד הוי חזקה. הקצות הקשה שהרי על הניזק להביא ראיה, וחילק שבשאר תשמישים צריך להמתין שיעור זמן שידע הניזק מהשימוש שנעשה, ובסתימת חלון החזקה מיד

ר"ת ורא"ש כתבו שאע"פ שבכל חזקות תשמישים צריך ג' שנים, בסתימת חלון לא צריך.

2: אם בעל החלון סתם בעצמו את חלונו. הנימו"י ותשובת מהרם (במרדכי תקה) כתבו שכל שכן שאיבד את חזקתו. לעומתם אביאסף וראב"ן כתבו שאם לא פרץ את פצימי החלון ניכר שזה זמני ואין חזקה על הסתימה. אך אם פרץ אותם הוי חזקה. והרמא פסק כמותם.

סעיף טז הבא לעכב מחשש שבעתידי יזיקנו

הראש כתב (ב ג) שאינו יכול לעכב. לעומתו הרבה ראשונים כתבו שיכול לעכב. שוע פוסק כרוב הראשונים.

סעיף יז החזיק בפני אחד השותפים, חזקת נזיקין. (ומה הדין בחזקה רגילה).

כתב הרא"ש בתשובה שאין זה חזקה ואינו מועיל גם לאחר שיחלקו השותפים ביניהם משום שהוי דבר שלא בא לעולם. ועוד שהאחים שחלקו לקוחות הם ונמצא שלא החזיק בשל חברו כלום. אמנם בסימן קמט סעיף א כתב הרמא בשם הראשונים שהמחזיק בקרקע של שותפים אע"פ שלגבי האחד אין זה חזקה, כגון שהוא אריס וכדומה, לגבי השני הוי חזקה להיות שותפו. ההבדל הוא בין "להחזיק" בדבר ספציפי בשותפות, כגון לפתוח חלון לחלק אחד בחצר של אחד השותפין שזה בלתי אפשרי כל עוד לא חילקו, לבין חזקה על עצם השותפות, שזה אפשרי.

סימן קפב סעיפים ב' ג'

שליח שעבר על דעת משלחו באיזה אופן המקח קיים ובאיזה אופן המקח בטל? וכשהמקח קיים האם השליח צריך לפצות את המשלח?

אם לא ידע שמדובר בצד שלישי- המקח קיים והשליח יסתדר עם משלחו. (אא"כ מדובר הסיבה המבטלת את המקח בגלל הלכות מקח וממכר).

הצד השלישי ידע שמדובר בשליח

השליח טעה – לא אמר בין לתקוני בין לעוותי, המקח בטל.

אמר המשלח בין לתקוני בין לעוותי, המקח קיים ואין השליח חייב למשלח כלום. (כתובות צט, סעיף ג)

השליח שינה – לא אמר בין לתקוני בין לעוותי, המקח בטל.

אמר המשלח בין לתקוני בין לעוותי, לטז וסמע המקח בטל. לשער המשפט המקח קיים. (רמבם, סעיף ב)

דין פנקס

סימן עה סעיף כב היורש תובע מכח הפנקס

אמר מצאתי כתוב בפנקסו של אבא שאתה חייב לו מנה וברור לי שהוא כתב ידו יש מי שאומר שמשביעין אותו היסת:

סימן פא סעיף יח כתוב בשטר שחציו שייך לפלוני

מי שמת ונמצא כתוב באחד משטרותיו שטר זה חציו לפלוני לא זכה אותו פלוני בחצי השטר. הודה בפני עדים בלא קנין (עס"ק מ"ז) אע"פ שאמר להם כתבו שטר אם לא אמר אתם עידי לאו הודאה היא:

סימן צא סעיפים דה כתוב בפנקס שחייבים לו

יש מי שאומר שאפי' אין החנוני טוען ברי שנתן אלא טוען שמצא בפנקסו שנתן לפועלים כך וכך הרי הוא בברי הואיל ויש רגלים לדבר שהרי צוהו בעל הבית לתת לפועלים.

(ויוכל לישבע על זה והוא הדין דיוכל לישבע בכל דבר על פנקסו שסומך עליו שהוא אמת)

(תשובת הרא"ש כלל פ"ו וכלל ק"ג סי" כ"ג)

יש לדון על פי פנקסו של אדם שרגיל לכתוב בו ענייניו ואפי' להוציא מיתומים הקטנים היכא דיש רגלים לדבר שמה שכתוב בפנקס הוא אמת. (וע"ל סוף סי' ק"ז):

סימן קז סעיף יב כתוב בפנקס שהוא חייב

ראובן שמת ונמצא בפנקסו כתוב בכתב ידו שהוא חייב לשמעון מנה היורשים פטורים דמלוה על פה אפי' בעדים אינו גובה מהיורשים אא"כ היה תוך זמנו. (וע"ל סי' צ"א סעיף ה' ולקמן סי' ק"י ס"ז):